

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

งบประมาณแผ่นดิน

รายงานวิจัย

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้และภาคกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จำคม พรประสิทธิ์

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงด้วยดีด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน และด้วยความอนุเคราะห์จากศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะการบรรเลงดนตรีไทยประจำถิ่นของแต่ละจังหวัดในภาคอีสานใต้และภาคกลางร่วมกันให้สัมภาษณ์ข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งต่อผู้วิจัย นอกจากนี้ยังมีสำนักวัฒนธรรมจังหวัด ผู้ประสานงานกับศิลปินในแต่ละจังหวัด และบุคคลต่างๆ ดังมีรายนามที่จะขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงดังต่อไปนี้

ครูฉลาด ส่งเสริม ครูทองมาก จันทะลือ ครูหวังดี นิมา(หวังเต๊ะ) แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง ศิลปินแห่งชาติทั้ง ๕ ท่านที่กรุณาให้ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมการบรรเลงที่มีคุณค่ายิ่ง ครูก๊อด พึ่งบ้านเกาะ ครูกรี เพชรชัย ครูกำปิ่น ข่อยนอก ครูเกรียงศักดิ์ ประจักษ์รัมย์ ครูคำรณ ศรีเจริญ ครูเจียบ สุริแสง ครูจำรัส ปิยะสิงห์ ครูเฉลิม กงแขม ครูเซ็น สุพรรณ ครูคำเรียบ สุทัศน์รัมย์ ครูชำนาญ สุขสุวรรณ ครูเคื้อะ พรหมวัน ครูทรงชัย วรรณกุล ครูทองห่อ โพธิ์จันทร์ ครูทับทิม เทียนศรี ครูธงชัย สามสี ครูบุญช่วย ทศนิยานนท์ ครูบุญถึง ปานะโปย ครูโบราณ จันทร์ภักดิ์ ครูเศษ สุริแสง ครูฝั่ง จันครา ครูพลอย ราชประ โคน ครูพูน สามสี ครูมงคล สมประสงค์ ครูมะลิ มูลศรี ครูมะลิ วงศ์จันง ครูมังกร บุญเสริม ครูเย็น สุพรรณ ครูลัด สุพรรณ ครูวงเดือน ยะกุล ครูวิเชียร นาวาดิษฐ์ ครูวันดี ใจอ่อน ครูสมจิตร ทิพย์ศิริ ครูสมจิตร เทียนศรี ครูสัมพันธ์ กระแสกุล ครูสรัน พงษ์วัน ครูสว่าง ทองโต ครูสนิท ไพรมิ่ง ครูสุคิด ดาวร ครูสุศักดิ์ สิงหวิบูลย์ ครูสุรีย์ สะเกาทอง ครูสำราญ สุขคำ ครูเหลือง นักเจริญ และครูอรมณ บุญเสริม

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับสำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานใต้และภาคกลางที่ได้ให้ความกรุณาข้อมูลศิลปิน มอบหมายเจ้าหน้าที่ประสานงานอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับคณะผู้วิจัย และช่วยเหลือด้านพาหนะในการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับคณาจารย์ภาควิชาดุริยางคศิลป์ ได้แก่ รศ.ดร.นุชกร สำโรงทอง หัวหน้าแผนงานวิจัย ผศ.ปกรณ์ รอดช้างเดือน ผศ.ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์ ผู้ร่วมเดินทางและดำเนินการวิจัย ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.พรประพิศร์ เผ่าสวัสดิ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยด้านการดำเนินการจัดทำเอกสารและจัดแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษในครั้งนี้

ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงสำหรับอาจารย์วราภรณ์ เชิดชูและนางสาวกฤติยา เบี้ยกระโทก ผู้ช่วยผู้วิจัย ๒ ท่านที่มีความวิริยะในการเป็นผู้ช่วยผู้วิจัยจนสามารถทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ผู้วิจัยมิได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้ที่มีความเมตตาในการช่วยให้การดำเนินการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้ง และหากงานวิจัยนี้เกิดประโยชน์ในเบื้องต้นขอให้กุศลนี้จงมีแก่บูรพาจารย์และศิลปินด้านวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีของไทยที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งท่านเหล่านี้เป็นผู้ยังให้วัฒนธรรมทางดนตรีแขนงนี้มีการสืบต่อมาจนปัจจุบัน

บทคัดย่อภาษาไทย

การดำเนินการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคอีสานใต้และภาคกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบรรเลง รวบรวมบทเพลงประจำถิ่นภาคอีสานใต้และภาคกลางอย่างเป็นรูปธรรมดนตรีไทย ผลการวิจัยพบว่า

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคอีสานใต้พบว่าวัฒนธรรมทุกประเภทมีลักษณะเฉพาะของตัวเองและมี ๓ ขั้นตอนสำคัญได้แก่การเริ่มต้นกิจกรรมด้วยการไหว้ครู ส่วนกลางเป็นเนื้อหาหรือกิจกรรม จบด้วยการลาและอวยพร สามารถแบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ด้วยกัน ได้แก่กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความบันเทิง วัฒนธรรมการบรรเลงมีความยืดหยุ่นไม่ตายตัว มีลักษณะของเพลงเนื้อเดิม มีวิธีการบรรเลงที่เรียบง่าย วัฒนธรรมการบรรเลงเกือบทุกประเภทลักษณะร่วมกันคือมีความยาวของทำนองไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่าทำนองสั้นและจะมีการซ้ำทำนองไปมาโดยไม่มีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับเวลาและเนื้อร้องที่นำมาร้องประกอบกับทำนองนั้น ๆ กลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองจะไม่มีการเล่นบันไดเสียงบ่อยครั้ง ยกเว้นดนตรีประกอบพิธีกรรมมะม่วง มีการเล่นบันไดเสียงที่หลากหลายและการดำเนินทำนองมีการเก็บผสมการสะบัดและขยี้

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคกลางพบว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละวัฒนธรรม ทั้งนี้มีผลมาจากอิทธิพลของพื้นที่ใกล้เคียง เชื้อสายดั้งเดิมของชุมชนและปัจจัยภายนอกที่มีผลทำให้ดนตรีปรากฏเพื่อตอบสนองกับชุมชนและพื้นที่นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น การบรรเลงวงมโหรีไทยรามัญ และการร้องเพลงรำภาข้าวสารจะเป็นวัฒนธรรมการร้องและบรรเลงของชาวมอญขั้นตอนการบรรเลงและระเบียบวิธีการบรรเลงก็มีความหลากหลายไปตามเนื้อหาแต่ละประเภท วัฒนธรรมการบรรเลงประเภทต่าง ๆ มักเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูและจบด้วยการอวยพรและการลาเช่นเดียวกับวัฒนธรรมการบรรเลงของภาคอีสานใต้ อัตราความยาวของเนื้อหาของวัฒนธรรมเกือบทุกประเภทจะมีความยาวไม่มากนักและมักจะ ไม่จำกัดจำนวนเที่ยวในการร้องหรือบรรเลง จะมีการยืดหยุ่นไปตามเนื้อร้องที่นำมาร้องในแต่ละงานหรือแต่ละกิจกรรมที่นำวัฒนธรรมการบรรเลงเข้าไปเกี่ยวข้อง

การขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลางส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการร้องแบบที่เรียกว่า การร้องเพลงเนื้อเดิม มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีด้วย ได้แก่วัฒนธรรมการร้องเพลงหัวไม้

จากการดำเนินการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมหลายประเภทกำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากวัฒนธรรมหลายประเภทเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชุมชน เมื่อเทคโนโลยีมีการพัฒนาขึ้นทำให้วัฒนธรรมหลายประเภทหายไปจากชุมชน

Abstract

This research is entitled the music culture of southern E-Sarn and central regions of Thailand. The research aims to investigate performance methods and musical analysis of repertoire in the regions.

The research findings show that in the southern area of E-Sarn the performance methods of each musical culture are unique and each group involves certain kinds of the ritual of paying homage to teachers prior to the beginning of their performances. Then the performance starts and approaches to the final section of the performance, which is usually ended with the farewell and blessing section. The repertoire can be divided into two groups: (1) the first group is designed for an accompaniment of the rituals; (2) the second group is used for entertainment purposes. The format of performances is flexible. The melodies of lyrics are sung identically to the melodies of songs. The melodies can be divided into short phrases. The melodies are repetitive and they can be repeated over and over dependent on the duration of occasions and the length of lyrics. The melodies regularly adhere to one scale. Metabole is rarely used. There is only one exception; the music accompanying to the Mamuad ritual uses various scales and advanced techniques of performance such as *sabad* and *kayee*.

The music culture of the central region is unique. Nonetheless, the influence of other ethnic cultures plays an important role to the change of music culture. For example, the Mahori Raman and the Rampa Khaosan singing is from the Mon ethnic group in Thailand. The steps of performance methods are varied to the contents of the stories. Similar to the performance methods found in the southern area of E-Sarn region, the performance usually begins with the ritual of paying homage to teachers. The melodies are repetitive and they can be repeated over and over dependent on the duration of occasions and the length of lyrics. The singing found in the central region is similar to the singing of the southern area of E-sarn region. The singing melodies are also used to accompany the spiritual possession the play of Hau Mai.

This research findings show that many kinds of performances and music are slowly disappearing from the Thai society because the introduction of new technologies and the changes of local life styles.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๕
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๕
งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	๑๐
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑๔
ขอบเขตของการวิจัย	๑๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๖
บทที่ ๒ วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้	๑๗
หมอลำ	๑๗
วงมโหรีอีสานใต้	๒๗
วงปี่พาทย์เขมร	๓๖
เจริญ	๔๗
กันตรึม	๕๑
มะมั่วค	๖๕
เพลงโคราช	๗๕
รำโทน	๘๕
ลิเก	๙๐
เพลงซำเจ้าหงส์	๙๑
วงคุ่มโมง	๙๔
บทที่ ๓ กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลาง ประเภทประกอบทำทางหรือการแสดง	
รำโทน	๙๗
ทะแยมอญ	๑๑๕
เพลงเกี่ยวข้าว	๑๒๕
เพลงฉ่อย	๑๓๓
เพลงอีแซว	๑๔๒

เพลงปรบไก่อ	๑๔๗
เพลงเรือ	๑๔๘
ลำตัด	๑๕๔
เพลงพวงมาลัย.....	๑๖๒
เพลงระบำ	๑๖๒
เพลงบวชนาค	๑๗๑
เพลงเหย่ย	๑๗๓
เพลงพื้นบ้านท่าโพ	๑๗๔
กลองยาว	๑๘๑
เพลงซางชัก	๑๘๕
บทที่ ๔ กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลาง ประเภทการร้องหรือบรรเลงอย่างเดี่ยว	
เพลงสวดหรือการสวดคฤหัสถ์	๑๘๖
เพลงหัวไม้	๑๙๖
เพลงกล่อมเด็ก	๑๙๖
เพลงขอทาน	๒๐๑
เพลงร้อยพรรษา	๒๐๗
เพลงพิชฐาน	๒๐๗
เพลงลำพวน	๒๐๘
มโหรีไทยรามัญ	๒๑๑
เพลงรำภาข้าวสาร	๒๑๕
บทที่ ๕ טרูปลและเสนอนะ	๒๑๖
บรรณานุกรม	๒๓๑

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานเรือลุ่มน้ำป่าสัก จังหวัดสระบุรี	๑๐๑
ภาพอาจารย์ทรงชัย วรรณกุล จังหวัดสระบุรี	๑๐๑
ภาพครุวงเดือน ขะกุล จังหวัดสระบุรี	๑๐๑
ภาพโพน ประกอบการรำโพน จังหวัดสระบุรี	๑๐๑
ภาพครูทับทิม เทียนศรี จังหวัดลพบุรี	๑๐๒
ภาพครูสมจิตร เทียนศรี จังหวัดลพบุรี	๑๐๒
ภาพตั้งน้ำมันตีแทนรำมะนา ประกอบการรำโพน จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพรำมะนา จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพฉิ่งและกรับ ตีประกอบการรำโพน จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพครูสมจิตร เทียนศรี สาธิตการตีตั้งน้ำมัน จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพครูเสงี่ยม เสือเพชร สาธิตการตีกรับ จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพครูยี่สุน เทียนศรี สาธิตการตีฉิ่ง จังหวัดลพบุรี	๑๐๓
ภาพสาธิตการรำโพน คณะแม่ตะเคียน เทียนศรี จังหวัดลพบุรี	๑๐๔
ภาพครูเฉลิม คงแถม สาธิตการตีรำมะนาประกอบการรำโพน จังหวัดชัยนาท	๑๐๔
ภาพขนาดรำมะนา จังหวัดชัยนาท	๑๐๕
ภาพจะเข้มอญ จังหวัดสมุทรปราการ	๑๑๕
ภาพซอสามสายมอญ จังหวัดสมุทรปราการ	๑๑๕
ภาพครูก๊อด ฟังบ้านเกาะ จังหวัดสมุทรสาคร	๑๒๐
ภาพ “โกรจะปรอแอะ” จังหวัดสมุทรสาคร	๑๒๐
ภาพด้านบนที่ใส่ลูกบิดซอของ “โกรจะปรอแอะ” จังหวัดสมุทรสาคร	๑๒๑
ภาพด้านล่างที่วางห้อยของ “โกรจะปรอแอะ” จังหวัดสมุทรสาคร	๑๒๑
ภาพครูก๊อด ฟังบ้านเกาะ สาธิตการสีซอด้วง จังหวัดสมุทรสาคร	๑๒๑
ภาพการแต่งกายทะเลมอญ จังหวัดสมุทรปราการ	๑๒๓
ภาพผู้ใหญ่มังกร และคุณแม่อรมณี บุญเสริม จังหวัดอ่างทอง	๑๒๗
ภาพสมาชิกคณะสี่พี่น้อง จังหวัดอ่างทอง	๑๔๓
ภาพครูหวังดี นิมา (หวังเต๊ะ) ศิลปินแห่งชาติ	๑๕๕
ภาพคุณยายมะลิ วงศ์จำนงค์ จังหวัดนนทบุรี	๑๖๓
ภาพครูกำรณ ศรีเจริญ จังหวัดปราชิมบุรี	๑๖๕
ภาพครูมะลิ มูลศรี จังหวัดนครนายก	๑๖๗
ภาพครูบุญช่วย ทศนิยานนท์ จังหวัดอุทัยธานี	๑๗๕

ภาพร่ำมะนาวบ้านครุบุญช่วย ทศนียานนท์ จังหวัดอุทัยธานี	๑๗๖
ภาพครุชำนาญ สุขสุวรรณ จังหวัดอุทัยธานี	๑๗๖
ภาพการเรียงกลองยาวซ้อนกันเพื่อบรรเลง จังหวัดฉะเชิงเทรา	๑๘๑
ภาพด้านกลองยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา	๑๘๑
ภาพการขึ้นคร่อมกลองยาวแล้วตีคนเดียว ๓ โย จังหวัดฉะเชิงเทรา	๑๘๒
ภาพการขึ้นตีกลองแบบลูกเดียว จังหวัดฉะเชิงเทรา	๑๘๒
ภาพครุگری เพชรชัย จังหวัดลพบุรี	๑๘๒
ภาพกลองยาวบ้านครุگری เพชรชัย จังหวัดลพบุรี	๑๘๓
ภาพซอด้วงและวิธีการสีซอ ประกอบกลองยาวบ้านครุگری เพชรชัย จังหวัดลพบุรี ...	๑๘๓
ภาพครุเจียบ สุริแสง จังหวัดฉะเชิงเทรา	๑๘๕
ภาพครุชำนาญ สุขสุวรรณ จังหวัดอุทัยธานี	๑๙๕
ภาพครุสุรีย์ สะเกาทอง จังหวัดนครนายก	๒๐๕
ภาพผู้ใหญ่อุทิศศักดิ์ สิงหวิบูลย์ จังหวัดนครนายก	๒๐๕

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทเพลงเป็นศิลปะทางดนตรีแขนงหนึ่งที่สร้างความสะเทือนใจซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งที่มีผลกระทบต่อตัวเรา บทเพลง ประจำถิ่นของไทยก็เช่นเดียวกัน เป็นงานศิลปะที่ถูกสรรค์สร้างขึ้นจากคนในสังคมนั้น ๆ มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละภาค มักเป็นลักษณะเป็นทำนองสั้น ๆ มักเป็นเพลงที่ใช้ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิง ซึ่งเรียกกันว่า “เพลงปฏิพากย์”

ลักษณะเพลงที่มีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงนั้นมีประจำถิ่นทุกภาคของไทยและมีปรากฏในประเทศแถบเอเชียเท่านั้นที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ในการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมดนตรีไทยนั้น จะเป็นการบันทึกบทร้องโต้ตอบกัน หากแต่ไม่ได้มีการเจาะลึกในการวิเคราะห์บทเพลง ทำนองดนตรี ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ทั้งทุกภาคของประเทศไทย ศึกษาวิธีการบรรเลง ตลอดจนรวบรวม วิเคราะห์หาข้อสรุปและบันทึกบทเพลงที่มีคุณค่าและมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

สำหรับทฤษฎีและกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัยนี้ ระบบความคิดพื้นฐานของมนุษย์นั้นเป็นระบบที่เหมือน ๆ กัน เพราะระบบความคิดเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งในร่างกายมนุษย์ การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นเสียงดนตรีนั้น จะมีลักษณะร่วมที่คล้าย ๆ กัน เป็นภาษาสากล ที่ทำให้คนในสังคมที่ต่างกันเข้าใจกันได้โดยใช้เสียงดนตรีเป็นสื่อ ความแตกต่างในเรื่ององค์ประกอบของดนตรี เช่น บันไดเสียง ความถี่เสียง ตลอดจนวิธีการบรรเลงนั้นเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีในถิ่นนั้นและถือเป็นวัฒนธรรมซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ หากปราศจากการเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมดนตรีไทยด้านวิธีการบรรเลง อาจทำให้วัฒนธรรมด้านนี้ถูกกลืนหายไปกับกระแสความเปลี่ยนแปลงและการแพร่กระจายเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลด้านระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้และภาคกลางของประเทศไทย เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าแก่คนในชุมชนและเป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อสืบทอดความรู้ อนุรักษ์และเผยแพร่งูมิปัญญาไทยให้ปรากฏต่อไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดช่องว่างทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการขาดการสืบทอดทางวัฒนธรรม อาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจหรือ

เข้าใจไม่ถูกต้อง เนื่องจากขาดช่วงการสืบทอดระหว่างคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และวัฒนธรรมที่อ่อนล้าจะถูกแทรกแซงจากวัฒนธรรมอื่นที่เข้มแข็งกว่าได้โดยง่าย

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ผู้วิจัยทำการจำแนกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า เรื่อง “วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้และภาคกลางออกเป็น ๒ ชุดดังนี้

๑. วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาคติลักษณ์และการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ (๒๕๔๕) โดย สุพรรณิ เหลือบุญชู มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ โดยแบ่งบทเพลงออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่บทเพลงชั้นสูง บทเพลงสำหรับเข้าขบวนและบทเพลงเบ็ดเตล็ด โดยเลือกเพลงแต่ละประเภทมาวิเคราะห์จำนวน ๔ บทเพลงได้แก่ เพลงอมตูก เพลงรำเปย เพลงกโนปติงตองและเพลงระบำส้ม (อันรูง) ผลการวิจัยพบว่าคติลักษณ์ของบทเพลงมีลักษณะโครงสร้างของเพลงแบบทำนองเดียว แต่มีเนื้อร้องหลาย ๆ ท่อน รูปไม่มีความซับซ้อน

หนังสือเรื่อง กันตรึม (๒๕๒๖) โดยวิมา วิตเพ็ญ เป็นหนังสือที่รวบรวมเนื้อร้องบทเพลงกันตรึม ประวัติการเล่น วิธีการเล่น จำนวนผู้เล่น การแต่งกาย โอกาสที่ใช้แสดงวงกันตรึม และอธิบายว่าบทเพลงกันตรึมสามารถแบ่งออกเป็นบทเพลงชั้นสูง บทเพลงสำหรับขบวนแห่ และบทเพลงเบ็ดเตล็ด

หนังสือเรื่อง เพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ (๒๕๒๗) โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ เป็นหนังสือที่ทำการรวบรวมงานเขียนหัวข้อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านและการละเล่นจังหวัดสุรินทร์ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของเมือง ประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ยังมีบทความของกมล เกตุศิริ อธิบายความหมายของเจริ่งและโอกาสที่ใช้ในการขับร้อง นอกจากนี้ยังอธิบายถึงดนตรีที่ใช้ประกอบงานศพของจังหวัดสุรินทร์ได้แก่วงคุ่มโมง และบทความของสมจิตร พ่วงบุตรเรื่องดนตรีที่ประกอบในวงกันตรึม วงคุ่มโมง เจริ่ง พร้อมชื่อทำนองเพลง นอกจากนี้บทความของสมจิตร พ่วงบุตร ได้บันทึกเนื้อร้องบทเพลงกันตรึมทำนองต่างๆ ซึ่งมีนายโบราณ จันทร์กลิ่นเป็นวิทยากรในการบอกบทขับร้องดังกล่าว

หนังสือเรื่อง สุรินทร์ มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย (๒๕๓๖) โดย ทิริ ผาสุก อัจฉรา ภาณุรัตน์ และเครือจิต ศรีบุญนาท หนังสือเล่มนี้สำหรับตอนที่ ๖ ว่าด้วยเรื่องของบทเพลงดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านชาวสุรินทร์ อธิบายขั้นตอนพิธีกรรมมะมั่วด เครื่องดนตรีในวงคุ่มโมง เพลงพื้นบ้านกันตรึม และเจริ่งประเภทต่าง ๆ โดยไม่มีทำนองเพลงมาประกอบในการอธิบาย

หนังสือเรื่อง กันตรึม (เพลงพื้นบ้านอีสานใต้) (๒๕๒๘) โดย ภูมิจิต เรืองเดช หนังสือนี้เป็นการรวบรวมบทขับร้องสำหรับเพลงพื้นบ้านกันตรึม โดยกล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไป

วิวัฒนาการ โอกาสที่ใช้ในการแสดง เครื่องดนตรี เวที และฉันทลักษณ์ในการประพันธ์บทขับร้อง กัณฑ์

หนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน (๒๕๔๕) โดยพรทิพย์ ชังธาดา หนังสือเล่มนี้อธิบายเกี่ยวกับหมอลำ เพลงโคราช กัณฑ์ เริ่มอันเร โดยแต่ละประเภทได้อธิบายเกี่ยวกับประเภทของวัฒนธรรม ฉันทลักษณ์ในการประพันธ์บทสำหรับขับร้อง นอกจากนี้ยังได้อธิบายเรื่องของ ความหมาย การกำเนิด การจำแนกประเภทของแต่ละวัฒนธรรม

หนังสือ ชีวิตและผลงานนายทองมาก จันทะลือ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง จังหวัดอุบลราชธานี โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี เนื้อหาว่าด้วยชีวิตและผลงานของนายทองมาก จันทะลือด้านการแสดงหมอลำจนเป็นที่มาของฉายา “หมอลำอุทา” นอกจากนี้ยังมีงานเขียนเรื่อง “บทบาทของหมอลำต่อสังคมในช่วงกึ่งศตวรรษ” ของจารุวรรณ ธรรมวัตร ซึ่งเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ตำนานหมอลำ นอกจากนี้ยังเป็นการรวบรวมคำสอน นิทานก้อมและตัวอย่างกลอนลำประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นบทกลอนในการร้องเพลงพื้นบ้านอีสานโดยนายทองมาก จันทะลือ

หนังสือของดีโคราช เล่ม ๔ สาขาการกีฬาและนันทนาการ (๒๕๓๘) โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา หนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายเกี่ยวกับเพลงโคราช เพลงช้าเจ้าหงส์ รำโทน มโหรีโคราชและลิเกโคราช โดยแต่ละวัฒนธรรมดนตรีจะเป็นการอธิบายในหัวข้อด้านทั่วไป วิวัฒนาการ ประเภท และเป็นการยกตัวอย่างคำกลอนต่างๆ

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี บุรีรัมย์ สุรินทร์ นครราชสีมาและศรีสะเกษ โดยมีเนื้อหาโดยสรุปดังต่อไปนี้

- การเล่นโหวดนั้น เดิมชวานาทำโหวดจากคอเฟือง โดยหักเอาเฟืองหรือลำต้นข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมาเป่าเรียกว่า ปี่ภูฟัง ต่อมาดัดแปลงวัสดุที่ใช้ทำโหวดให้ถาวร โดยเล่นที่กลางทุ่งนาและสามารถเล่นโดยการเป่าและการขว้างโดยใช้เชือกทำเป็นบ่วงยึดส่วนหัวกับส่วนหางเอาไว้

- การลำพื้น เป็นหมอลำที่เก่าแก่ที่สุด เป็นต้นกำเนิดของการลำแบบอื่น ๆ แต่อดีตมักเล่นกันอยู่บนบ้าน บางแห่งจะลำบทเวทียกพื้น ส่วนการลำกลอนนั้น หมายถึงบทร้อยกรองต่างๆ มีทั้งนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก คำสอน คติโลก คติธรรม การเมือง ประเพณี ประวัติศาสตร์ สารคดีต่างๆ โดยจำแนกเป็นลำกลอนธรรมดา การเทศน์โจทย์และการเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาวชาวอีสาน การร้องจะเรียกกันว่า “ขก” โดยแต่ละขกจะมีเนื้อหาแตกต่างกันออกไป

- ลิเกเขมร เล่นที่อำเภอประโคนชัย คณะที่นิยมมาแสดงบ่อยคือคณะดาเผือก ตั้งอยู่ที่บ้านไทร เรื่องที่นิยมเล่นได้แก่เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เช่นจันทโครพ ลักษณะวงศ์ สุวรรณลอยต่อง เป็นต้น

- กัณฑ์ เป็นการเล่นของชาวอีสานใต้ ได้รับความนิยมมาจนปัจจุบัน เดิมใช้สำหรับขับประกอบการเช่นบวงสรวง มีการทรงเจ้าเข้าผี เครื่องดนตรีประกอบด้วยกลองกัณฑ์ ๒ ลูก ปี่อ้อ ๑ เล้า ซอด้วง ๑ คัน ขลุ่ย ๑ เล้า ฉิ่ง ๑ คู่ และเครื่องประกอบจังหวะอื่นๆ ตามความเหมาะสม

- มะมั่วค เป็นการบรรเลงประกอบพิธีกรรม โดยมีการรำร่ำและบรรเลงทำนองดนตรีไปตามความประสงค์ของผี ขณะเชิญวิญญาณเข้าสิงสถิต ชาวจังหวัดศรีสะเกษจะเรียกว่า “รำแม่มด”

- มโหรี เป็นวงดนตรีพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งของชาวสุรินทร์ ใช้บรรเลงในขบวนแห่งานต่างๆ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ซออู้ ซอกลางหรือซอกัณฑ์ ซอด้วง ปี่ฉิ่ง กลอง ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง ใช้บรรเลงโหมโรงเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาและงานทั่วไป

- รำโทน เป็นการละเล่นของชาวจังหวัดนครราชสีมาและแพร่หลายมากกว่า ๘๐ ปี ใช้โทนเป็นเพียงเครื่องดนตรีชิ้นเดียวแต่อาจมีมากกว่า ๑ ลูก ประกอบการรำรำ

- มโหรีพื้นบ้านโคราช ประกอบด้วยเครื่องดนตรีได้แก่ ปี่ ซออู้ (คล้ายซอด้วงภาคกลาง แต่เสียงแหลมเล็กกว่า สายทำจากลวด หน้าซออู้ขึ้นด้วยหนังงูเหลือมหรือหนังตะกวด) ซออู้ กลอง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ ฉิ่ง ปี่แก้ว กลองค็อก

- เพลงกล่อมลูกของจังหวัดศรีสะเกษ จะใช้ภาษาลาวหรือไทยอีสาน มีลักษณะคล้ายและไม่ค่อยจะแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศไทยเท่าใดนัก

๒. วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคกลาง

หนังสือการละเล่นของไทย โดยมนตรี ตราโมท หนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายประวัติความเป็นมาของเพลงพื้นเมืองไทย เพลงปรบไก่ เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว เพลงเรือ แอ้วเกล้าซอ เพลงทรงเครื่อง

หนังสือประวัติและผลงานของนายหวังดี นิมา โดยภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาสงครม หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมประวัติชีวิตของนายหวังดี นิมา หรือ “หวังเต๊ะ” ศิลปินแห่งชาติด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง นอกจากนี้ยังเป็นการรวบรวมบทร้องลำตัด ได้แก่ ลำตัดโครงการหลวง ลำตัดอีสานเขียว ลำตัดประชาธิปไตย บทร้องเพลงฉ่อย และเป็นการรวบรวมผลงานและรางวัลต่างๆ ของนายหวังดี นิมา ด้วย

หนังสือเรื่องเพลงปฏิพักษ์: บทเพลงแห่งปฏิภามของชาวบ้านไทย (๒๕๒๕) โดยสุกัญญา สุกฉายา หนังสือเล่มนี้เนื้อหาว่าด้วยโครงสร้างเพลงปฏิพักษ์ภาคกลางได้แก่ บทไหว้ครู บทเกริ่น บทประหรือบททักทาย บทผูกรัก บทชู้ขอหรือบทลักหาพาหนี บทชิงชู้หรือบทตีหมาคว่ำและบทจาก นอกจากนี้ยังเป็นการอธิบายถึงต้นตอลักษณะของบทประพันธ์เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ พร้อมตัวอย่างบทไหว้ครู

เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่อง “เพลงพื้นบ้านสระกระเทียม” โดยนักเรียน โรงเรียนสระกระเทียม เสนออาจารย์มาลัย ไชยน้ำอ้อม เอกสารฉบับนี้เป็นการรวบรวมบทขับร้อง เพลงปรบไต่ ของครูกุหลาบ เครืออยู่ ศิลปินอาวุโสด้านการขับร้องเพลงพื้นบ้านของจังหวัด นครปฐม

หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (๒๕๓๑) โดยประเทือง คล้ายสุวรรณ หนังสือเล่มนี้เป็นการ จำแนกประเภทเพลงพื้นบ้านออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่ ประเภทมุขปาฐะ ประเภทมุขปาฐะ และ ประเภทผสม นอกจากนี้ยังเป็นการรวบรวมและยกตัวอย่างบทประพันธ์เพลงพื้นบ้านต่างๆ

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสิงห์บุรี พระนครศรีอยุธยา ชัยนาท นครปฐม อ่างทอง สุพรรณบุรี อุทัยธานีและจังหวัดสระบุรี มีเนื้อหา สรุปดังต่อไปนี้

- การละเล่นของจังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วยการเล่นกลางแจ้ง การละเล่น กลางแจ้งหรือในที่ร่มก็ได้และการละเล่นในที่ร่ม การละเล่นทุกประเภทรนั้นจะไม่มีวัฒนธรรมการ บรรเลงดนตรีเข้ามาประกอบ

- การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยเพลงที่เล่นตาม เทศกาล ที่เป็นเฉพาะฤดูกาลได้แก่ ระบายน้ำไร่ เพลงพวงมาลัย เพลงพิชฐาน เพลงแม่ศรี เพลง ดอกสร้อยสักวา เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงพ่าง และเพลงชักกระดาน เป็นต้น สำหรับเพลงที่ เล่นตามเทศกาลและเล่นได้ทุกฤดูกาลได้แก่ เพลงอีแซว เพลงฉ่อย เพลงเทพทอง เพลงปรบไต่ เพลงลำตัด เป็นต้น นอกจากนี้มีการยกตัวอย่างบทประพันธ์บทเพลงประเภทต่างๆ ด้วย

- การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย ลิเก เพลงพิชฐาน โดยมีการ ยกตัวอย่างเนื้อร้องชายและหญิงร้องสลับกัน บางครั้งมีการร้องโดยนำเอาชื่อผู้ชมเข้าไปเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลงทรงเครื่องซึ่งมีปรากฏหลักฐานชื่อเพลงทรงเครื่องในรัชกาลที่ ๕ โดยดัดแปลงมาจากเพลงฉ่อย เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบได้แก่เครื่องดนตรีปี่พาทย์และกรับ สำหรับเพลงฉ่อยเป็นการร้องเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งจะมีการนำกลองยาวมาตีประกอบการ ร้อง นอกจากนี้จังหวัดชัยนาทยังมีวัฒนธรรมการรำโทน หรือที่เรียกว่า รำมะนา มีการนำกลอง รำมะนา ฉิ่ง ฉาบ มาตีประกอบการร้องเพลงแบบรำวงหรือรำโทน

- การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยการร้องเพลงพวงมาลัย ซึ่งจะ เล่นกันในวันตรุษสงกรานต์ เป็นการร้องกลอนหัวเดียว สำหรับพื้นที่ที่มีชื่อเสียงได้แก่ ตำบลสระ- กระเทียมและอำเภอบางเลน นอกจากนี้ยังมีการร้องเพลงปรบไต่ โดยมีการร้องทำนองลำสินวด ลำ ตะนาว มอญรำดาบ และยังมีมีการร้องเพลงรำวง เพลงกล่อมลูก เพลงไล่เด็ก สำหรับมหรสพ พื้นบ้านได้แก่ โขนสด และลิเก

- การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง มีการเล่นเพลงเรือ โดยมีการร้องเพลงปลอบ บทประและเพลงจาก สำหรับเพลงฉ่อย มีการเริ่มร้องด้วยบทไหว้ครูด้วยการว่าเพลงเกริ่นและ

เพลงทอดเป็นการอุ่นเครื่อง หลังจากนั้นจึงว่าเพลงประโต้ตอบกัน เพลงทรงเครื่องมีลักษณะการร้องคล้ายเพลงฉ่อย โดยจะมีการร้องไหว้ครูแบบเพลงฉ่อย ร้องสามเส้า ร้องเพลงประแล้วจึงเข้าเรื่องราว เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ไกรทอง แก้วหน้าม้า พระรถเมรี เป็นต้น นอกจากนี้จังหวัดอ่างทองยังมีการร้องเพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง เพลงพานฟาง เพลงสงค้อ ลำพวน เพลงชักกระดานและมีวัฒนธรรมการร้องรำโทน หรือรำวงด้วย

- การละเล่นเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี มีการร้องเพลงอีแซว เพลงพืชมูล เพลงปรบไก่ เพลงอีแซว เพลงเรือ เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย โดยหนังสือดังกล่าวมีการบันทึกรายชื่อศิลปินของอำเภอต่าง ๆ ด้วย

- เพลงพื้นบ้านท่าโพ เป็นการร้องเพลงของชาวจังหวัดอุทัยธานี เขตอำเภอหนองขาหย่าง เป็นเพลงร้องที่มีตะโพนเป็นเครื่องดนตรีให้จังหวัด

- รำโทน จังหวัดสระบุรี เป็นวัฒนธรรมการร้องเล่นของหนุ่มสาว มีการนำโชนมาตีประกอบให้จังหวัดการร้องและรำ ต่อมาพบว่ามีคนนำระนาดเข้ามาตีประกอบด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้
๒. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลาง
๓. เพื่อศึกษาและรวบรวมบทเพลงประจำถิ่นภาคอีสานใต้และภาคกลางอย่างเป็นรูปธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเฉพาะวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยประจำถิ่นของภาคอีสานใต้และภาคกลางของประเทศไทยที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จริงในปัจจุบัน และทำการรวบรวมบทเพลงที่มีความสำคัญเพื่อทำการบันทึก

วิธีการดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการออกภาคสนาม สัมภาษณ์อย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์และทำการทดลองฝึกบรรเลงจริง ดังมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหนังสือที่เกี่ยวข้อง
๒. ศึกษาข้อมูลจากแหล่งวัฒนธรรมภูมิภาคทุกภาค เช่น ศูนย์วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ ห้องถิ่น สถาบันราชภัฏประจำจังหวัด กลุ่มศิลปินในอำเภอ ตำบลหรือหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงของภาคอีสานใต้และภาคกลาง
๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบรรเลงดนตรีไทยของภาคอีสานใต้และภาคกลาง โดยคัดเลือกจากผู้ที่ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ ศิลปินดีเด่นของจังหวัด

ครุภูมิปัญญาไทยและศิลปินที่มีชื่อเสียงโดยประสานงานข้อมูลจากวัฒนธรรมจังหวัด
 ของทุกจังหวัดในภาคอีสานใต้และภาคกลาง ดังมีรายนามผู้ที่สัมภาษณ์ต่อไปนี้

พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง	ศิลปินแห่งชาติ
ครูฉลาด ส่งเสริม	ศิลปินแห่งชาติ
ครูทองมาก จันทะลือ	ศิลปินแห่งชาติ
ครูหวังดี นิมา	ศิลปินแห่งชาติ
แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์	ศิลปินแห่งชาติ
ครูก้อน พึ่งบ้านเกาะ	ศิลปินจังหวัดสมุทรสาคร
อกริ เพชรชัย	ศิลปินจังหวัดลพบุรี
ครูกำปิ่น ข่อยนอก	ศิลปินอาวุโสจังหวัดนครราชสีมา
ครูเกรียงศักดิ์ ประจันรัมย์	ศิลปินจังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์
ครูคำรณ ศรีเจริญ	ศิลปินจังหวัดปราจีนบุรี
ครูเจียบ สุริแสง	ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา
ครูจำรัส ปิยะสิงห์	ศิลปินจังหวัดนครราชสีมา
ครูเฉลิม กงแขม	ศิลปินจังหวัดชัยนาท
ครูเซ็น สุพรรณ	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูคำเรียบ สุทันรัมย์	ศิลปินอาวุโสจังหวัดสุรินทร์
ครูชำนาญ สุขสุวรรณ	ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี
ครูเตอะ พรมวัน	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูทรงชัย วรรณกุล	นักวิชาการจังหวัดสระบุรี
ครูทองหล่อ โพธิ์จันทร์	ศิลปินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ครูทับทิม เทียนศรี	ศิลปินจังหวัดลพบุรี
ครูธงชัย สามสี	ศิลปินจังหวัดสุรินทร์
ครูบุญช่วย ทัศนียานนท์	ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี
ครูบุญถึง ปานะ โปย	ศิลปินจังหวัดบุรีรัมย์
ครูโบราณ จันทร์กลิ่น	ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์
ครูเผย สุริแสง	ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา
ครูฝั่ง จันครา	ครุภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ
ครูพลอย ราชประ โคน	ศิลปินอาวุโสจังหวัดสุรินทร์
ครูพูน สามสี	ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์
ครูมงคล สมประสงค์	ศิลปินจังหวัดสมุทรปราการ
ครูมะลิ มูลศรี	ศิลปินจังหวัดนครนายก

क्रमะลิ วงศ์จ้านง	ศิลปินจังหวัดนนทบุรี
क्रमังกร บุญเสริม	ศิลปินจังหวัดอ่างทอง
ครูเย็น สุพรรณ	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูถัด สุพรรณ	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูวงเดือน ยะกุล	ศิลปินจังหวัดสระบุรี
ครูวิเชียร นาวาศิษฐ์	ศิลปินจังหวัดสมุทรปราการ
ครูวันดี ใจอ่อน	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูสมจิตร ทิพย์ศิริ	ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี
ครูสมจิตร เทียนศรี	ศิลปินจังหวัดลพบุรี
ครูสัมพันธ์ กระแสกุล	ศิลปินจังหวัดนครราชสีมา
ครูสรัน พงษ์วัน	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูสว่าง ทองโต	ศิลปินจังหวัดสิงห์บุรี
ครูสนิท ไพโรบิ่ง	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูสุคิด ฉาว	ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ
ครูสุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์	ศิลปินจังหวัดนครนายก
ครูสุรีย์ สะเกาทอง	ศิลปินจังหวัดนครนายก
ครูสำราญ สุขคำ	ศิลปินจังหวัดอ่างทอง
ครูเหลือง นักเจริญ	ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา
ครูอารมณ บุญเสริม	ศิลปินจังหวัดอ่างทอง

๔. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพและสรุปผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทำการตีพิมพ์ผลงานวิจัย
๒. เสนอผลงานในที่ประชุมวิชาการในระดับชาติและนานาชาติ
๓. นำมาใช้ในการเรียนการสอนของคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในรายวิชาดนตรีพื้นเมืองไทย และ Ethnomusicology
๔. ได้ทำการรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมดนตรีไทยให้ปรากฏในฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมประจำภาค
๕. เผยแพร่ในเว็บไซต์ของ International Center

บทที่ ๒

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานใต้

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยของภาคอีสานใต้มีวัฒนธรรมทางดนตรีที่ปรากฏมากมาย หลายชนิดแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัดต่าง ๆ ของพื้นที่ จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามและการสืบค้นข้อมูลทางเอกสารผู้วิจัยพบวัฒนธรรมทางการบรรเลงทางดนตรีไทยของภาคอีสานใต้ที่มีความสำคัญและเด่นชัดจำนวน ๑๑ ประเภท วัฒนธรรมดนตรีคนตรีดังกล่าวมีความสำคัญและต้องมีการอธิบายไว้เป็นหลักฐานทางวิชาการได้แก่ หมอลำ การบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ การบรรเลงวงปี่พาทย์เขมร เจริง กัณฑ์มระมัวด เพลงโคราช รำโทน ลีเก เพลงช้าเจ้าหงส์และวงดุ่มโมง

ข้อมูลต่าง ๆ หลังจากทำการสัมภาษณ์และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม เรียบเรียงและทำการวิเคราะห์ หลังจากนั้นได้ทำการนำเสนอเป็นเรื่องราวซึ่งเป็นเนื้อหาของวัฒนธรรมแต่ละประเภทที่มีคุณค่าและมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ หมอลำ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามภาคอีสานทางตอนใต้ของประเทศไทย ได้แก่จังหวัด นครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสระแก้ว และจังหวัด อุบลราชธานี พบการแสดงหมอลำมีเล่นกันอย่างจริงจังและมีความนิยมอย่างแพร่หลายอยู่ที่จังหวัด อุบลราชธานีเท่านั้น โดยจังหวัดอื่นมีการนำไปเล่นกันแต่ไม่มากนัก ข้อมูลที่ได้ทำการบันทึกนี้มาจากการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติด้านศิลปะการแสดง(หมอลำ) ๒ ท่าน ได้แก่ ครูทองมาก จันทะลือและครูฉลาด ส่วงเสริม

หมอลำตามความเข้าใจของชาวอีสานมีความหมาย ๒ ประการ ประการแรกหมายถึงการขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสานประกอบเสียงดนตรีพื้นบ้านที่เรียกว่าแคน อีกประการหนึ่งหมายถึงผู้มีความชำนาญในการขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสานประกอบเสียงดนตรี

หากพิจารณาตามความหมายของภาษาถิ่นอีสานแยกตามศัพท์ คำว่า “หมอ” หมายถึงผู้ที่มีความชำนาญด้านใดด้านหนึ่ง โดยจะมีการนำคำว่า “หมอ” มานำหน้า เช่น หมอแคนคือผู้ชำนาญในด้านการเป่าแคน เป็นต้น ส่วนคำว่า “ลำ” มีความหมายสองนัยคือ ลำ เป็นลักษณะนามบอกถึงความยาวเช่น ลำไผ่ ลำน้ำ เป็นต้น ความหมายอีกนัยหนึ่งเป็นเรื่องของวรรณคดีที่มีความยาวก็เรียกว่า ลำ เช่น ลำกากระแศ ลำสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น นอกจากนี้ ลำ ยังเป็นคำกริยา หมายถึงการขับลำนำหรือการขับร้อง เพราะฉะนั้นคำว่า “หมอลำ” จึงหมายถึงผู้ชำนาญในการขับทำนองและจังหวะตามภาษาถิ่นและสำเนียงดนตรีของชนพื้นบ้านพื้นถิ่นของชาวอีสานนั่นเอง

หนังสือพิมพ์สมาคมชาวอีสาน ฉบับปฐมฤกษ์เบิกฟ้าอีสาน ประจำเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ อธิบายคำว่าหมอลำสรุปใจความได้ดังนี้

คำว่า “หมอลำ” มีความหมายหลายอย่าง ความหมายที่หนึ่งหมายถึงเพื่อน คนสนิท ส่วนมากมีอายุเท่ากันและเพศเดียวกัน ถ้าอายุมากน้อยกว่ากันไม่นิยมเรียกว่าหมอลำ ความหมายที่สองหมายถึงผู้เล่น ผู้แสดง เช่น หมอลำ หมอลำแคน หมอลำพิน ความหมายที่สามหมายถึง ผู้ชำนาญเรื่องเฉพาะทาง เช่น หมอลำผี หมอลำฮูสา หรือหมอลำมอ (หมอลำคู่) และความหมายสุดท้ายเป็นสรรพนามแทนคำว่าเขา (ผู้ชาย) เช่น หมอนั้น (เขาคอนั้น) หมอนี้ (เขาคอนี้) ส่วนคำว่า “ลำ” หมายถึง การร้องอย่างหนึ่ง เหมือนร้องเพลงหรือขับเสภา ส่วนเหตุผลที่เรียกการร้องชนิดนี้ว่า ลำ ผู้รู้เรื่องทางวัฒนธรรมอีสานหลายท่านได้อธิบายว่าคำนี้มาจากคำว่า ยาว เช่น ลำห้วย ลำชี คลอง เป็นต้น นิทานพื้นบ้านอีสานก็เป็นเรื่องเล่าและเขียนลงบนใบลานเป็นเรื่องยืดยาว เช่น การเกิด สังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น เพราะฉะนั้นชื่อเหล่านี้จึงเรียกว่า ลำ เข้าไปรวมอยู่ด้วย เช่น ลำการเกิด ลำสังข์ศิลป์ชัย ลำมหาชาติตามลำดับ ครั้นเมื่อผู้เล่านิทานเหล่านี้นำเรื่องราวไปร้องให้เพื่อนฟังการร้องก็มีความไพเราะเนื่องจากเนื้อเรื่องส่วนมากเขียนไว้เป็นกาพย์หรือเป็นคำประพันธ์ที่มีความคล้องจองและมีเรื่องของการสัมผัสคำที่น่าฟัง เนื้อร้องอันนั้นจึงได้ชื่อว่า กลอนลำ เพราะมีการปรับปรุงให้เป็นบทกลอน ดังนั้น ผู้แสดงคือ หมอลำ เนื้อเรื่องคือ ลำ จึงเรียกกันว่า “หมอลำ” สืบต่อกันมา

สำหรับประเภทของหมอลำนั้น มีเอกสารทางวิชาการได้กล่าวถึงไว้มากมาย โดยประเภทของหมอลำที่เรียกว่า “ลำพื้น” เป็นประเภทของหมอลำที่มีความเก่าแก่ หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายว่า

“ลำพื้น เป็นการลำที่เก่าแก่ที่สุด เป็นต้นกำเนิดของการลำแบบอื่นๆ คำว่า พื้น แปลว่า เรื่องราว หรือนิทาน” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒: ๑๗๕)

หมอลำประเภทที่เรียกว่า “ลำกลอน” หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุอธิบายว่า “ลำกลอน...เป็นลำกลอนประเภทลำได้กลอน ลำแข่งกลอนและลำได้ว่าที่ การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว เป็นลำกลอนประเภทลำเกี่ยว” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒: ๑๗๖)

ส่วนหมอลำประเภทที่เรียกว่า “ลำเพลิน” หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุอธิบายว่า

“ลำเพลินเป็นลำเรื่องประเภทหนึ่งได้รับอิทธิพลรูปแบบการแสดงจาก เพลงลูกทุ่งหลายด้าน เช่น หมอลำ คนตรีประกอบการแสดง การเดิน การพ็อน

ตลอดจนการแต่งกาย เป็นต้น ทำนองการลำเพลินรวดเร็ว ไม่มีการเอื้อน จังหวะ โคลงโหมต้นคั้น การลำแต่ละกลอนมีหลายทำนอง ผสมผสานระหว่างทำนองลำ กับเพลงลูกทุ่ง” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒: ๑๗๘)

เมื่อพิจารณาตามบทบาทของหมอลำ สามารถแยกประเภทได้ ๒ ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก หมอลำในบทบาทของพิธีกรรมได้แก่ ลำผีฟ้า ลำส่อง ลำทรง เป็นต้น โดย หมอลำประเภทนี้จะเป็นการขับร้องหรือลำประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การทำนายชะตาบ้านเมือง การขอให้พืชผลมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นประเภทที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรงของคนในท้องถิ่น

ประเภทที่สอง หมอลำในบทบาทของมหรสพได้แก่ ลำกลอน ลำเรื่องต่อกลอน ลำเพลิน ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนามาเป็นหมอลำซิ่ง เป็นการลำประกอบดนตรีพื้นบ้านและมีการนำเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามาประกอบในวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงด้วย

หมอลำฉลาด ส่งเสริม หรือฉายา ป.ฉลาดน้อย ศิลปินแห่งชาติ ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๕๔-๔๕๖ ถนนแจ้งสนิท อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีอธิบายประเภทของหมอลำว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๐๘ การแสดงหมอลำส่วนใหญ่เป็นหมอลำหมู่ ลำเพลิน ลำเวียงและลำกลอน สำหรับหมอลำที่มีการสืบทอดต่อกันมาปรากฏให้พบเห็นสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ๙ ประเภทได้แก่ ลำกลอน ลำโจทย์แก่ ลำเกี่ยว ลำซิ่งซู้ ลำพื้น ลำเพลิน ลำเดี่ยว ลำส่ง และลำผีฟ้า

ทำนองหมอลำ

ทำนองหมอลำหรือทำนองลำที่ถือเป็นหลักมีอยู่ ๔ ทำนองคือทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว ทำนองลำเพลินและทำนองลำเดี่ยว โดยลำทางสั้นเป็นทำนองแบบเนื้อเต็มไม่มีการเอื้อนยกเว้นตอนขึ้น ความสั้นยาวของแต่ละพยางค์จะสม่ำเสมอจนตลอด นิยมลำดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ส่วนลำทางยาวเป็นทำนองลำที่เอื้อนเสียงยาวแสดงความรู้สึกเศร้าโศกอาลัยอาวรณ์ จังหวะลีลาค่อนข้างช้าใช้สำหรับลำกลอนลา ลำบรรยาย ชมธรรมชาติหรือพรรณนาความรู้สึก ทำนองลำดับต่อไปได้แก่ลำเดี่ยว เป็นทำนองเพลงสั้นๆมีความกระฉับกระเฉงไม่มีการเอื้อนเสียง ทำนองลำเดี่ยวบางทำนองเลียนแบบเพลงไทยเดิมและเพลงไทยสากลหรือเพลงต่างประเทศ โดยทำนองนี้ใช้แสดงอารมณ์สนุกสนาน ทำนองสุดท้ายเรียกว่า ลำเพลิน เป็นทำนองที่ใช้เฉพาะการลำเพลินไม่มีการเอื้อนเสียง จังหวะเร็วสนุกสนานเพื่อให้เข้ากับลีลาการเดิน ทำนองลำได้รับอิทธิพลมาจากเพลงลูกทุ่งและเพลงไทยสากล

ครูทองมาก จันทะลือ ศิลปินแห่งชาติ ปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๕ ตำบลเมืองศรีโค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานีอธิบายว่าจังหวะลำขึ้นอยู่กับลักษณะของกลอนที่มีอยู่หลายประเภท เช่น กลอนเจ็ด กลอนแปด กลอนเก้า กลอนสิบสอง เป็นต้น โดย

จะเน้นการทำให้ถูกกับจังหวะของกลอนและจะต้องแสดงบทบาทให้สัมพันธ์กับความหมายของกลอนนั้นดังที่ครูทองมากอธิบายว่า “สมมติว่ากลอนลำเป็นอย่างไร เราจะต้องตีบทให้แตก เนื้อหาอย่างกลอนลำประวัติศาสตร์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไปเรือแมนฮัตตัน เราก็ต้องแสดงบทบาทเดินไป มีทหาร ๗ นาย เราก็แสดงบทบาทนั้นให้แตก” (ทองมาก จันทะลือ, สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘)

หมอลำฉลาด ส่งเสริมอธิบายว่า ประเภทของทำนองลำสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ลำยาว ลำเพลิน ลำเรื่อง และลำต่อกลอน

จากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ ครูทองมาก จันทะลือ และครูฉลาด ส่งเสริม เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ โดยศิลปินแห่งชาติทั้ง ๒ ท่านได้ทำการสาธิต สำเนียงการลำและการแบ่งคำในการบรรจุกาลของหมอลำจังหวัดอุบลราชธานี ดังทำนองต่อไปนี้

ลำทางสั้น

----	--เมิ่นว่า	----	-พั้งค้อ-	----	--มือนี่	เป็น-มือนี่	-เอาบุญ-
-ทอระทานอ	--พั้ง	เวียง-ค้อเคิม	----	ผม-ซ้อเว่ม	----	-ซ้อเว่ม-	ลำวียงทวงลำ
มือนี่คนมาพั้ง	สองคน-เมิ่นว่า	---นั้ง	อู้นี้แล้วคุดพ้อ	แล้วก็มีอาจารย์	เป็นมาทำงาน	ประวัติเรื่องลำระดูล	คนโค-
-ไอ้-ระทานอ	เท่านี้พั้งไอ้	----	--ซู้พั้ง				

(กลอนลำโดยครูทองมาก จันทะลือ)

ลำทางยาว

-พั้งค้อ	-พั้งค้อฮั่น	-เสียงไฉ่นไฉ่น	ไอ้-ปากช่อง	เมืองไทยแหลมทอง	-ค้อจังสูงงัก	ที่ยามพากเพียร	-นำดู-
-นำคาไหล	-ไปมีจู้	-ฮาม-จูลู	วันเปลี่ยน-	ภวันคะวนเวียน	คือหมคโตชอบคง	ที่หงอคงเข้าใจกัน	-เคื่อนา-

(กลอนลำโดยครูทองมาก จันทะลือ)

ไอ้แบบที่ ๑

--- ไอ้	-พั้งน้อฮั่น	อ่าลิ้ม-	----	เมิ่นว่าเป็นฮังๆ	----	-ค้อน้อ-	----
-เจ็ญ-สู่ม่า	---เจ็ญ	สู่ม่า อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ	อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ				

(กลอนลำโดยครูฉลาด ส่งเสริม)

ไอ้แบบที่ ๒

--- ไอ้	-เออ-ละหนอ	อ้อ อ้อ อ้อ	อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ
-พั้งค้อ	-พั้งค้อฮั่น	-เสียงไฉ่น ไฉ่น	-พั้งค้อฮั่น

(กลอนลำโดยครูฉลาด ส่งเสริม)

ลักษณะทำนองการลำจากการสาธิตของศิลปินแห่งชาติทั้ง ๒ ท่านพบว่า การลำของหมอลำนั้นจะเป็นการร้องแสดงเรื่องราวในลักษณะที่คล้ายจะเป็นการร้องแบบเพลงเนื้อเต็ม แต่จะมีช่วงที่มีการไอ้ หรือการร้องคล้ายการร้องเพลงไทย โดยจะมีการร้องกลวิธีพิเศษที่เรียกว่า “เอื่อน” โดยในช่วงนี้จะเป็นการแสดงความสามารถเรื่องการใช้พลังเสียง เป็นการแสดงความสามารถในการใช้ลูกคอของหมอลำนั้น ๆ การเอื่อนเสียงต่าง ๆ เป็นการแสดงความแข็งแรงของเส้นเสียงของหมอลำ

โดยรวมไปถึงคุณภาพเสียงของหมอลำที่จะทำให้การลำครั้ง ๆ นั้นมีความไพเราะได้รับชื่อเสียง
สำหรับการโอ่นั้นสังเกตได้ว่าการโอแบบที่ ๑ จะมีการเอื้อนน้อยกว่าแบบที่ ๒ จะมีการนำคำร้องมา
เพิ่มเติมในช่วงการโอ สำหรับการโอแบบที่ ๒ มีการใช้ลูกคอมากกว่าทำให้หมอลำสามารถแสดง
ความสามารถและแสดงพลังเสียงได้มากกว่าแบบที่ ๑ การโอเป็นช่วงที่ไม่มีจังหวะเข้ามาควบคุม
อย่างช่วงที่เป็นการร้องเดินเนื้อเรื่อง

ขั้นตอนการแสดงและนักแสดง

หมอลำพื้นหรือหมอลำเรื่อง มีหมอลำผู้ชายเพียงคนเดียวที่ลำเป็นนิทานและมีหมอแคนอีก
คนหนึ่งเป่าประกอบ นิทานที่ใช้ลำเป็นวรรณคดีพื้นบ้านอีสานเช่นเรื่องการะเกด เรื่องสังข์ศิลป์ชัย
การแสดงเริ่มจากไหว้ครูด้วยบทกลอนลำ เมื่อไหว้ครูเสร็จจะนำดอกไม้กับเทียนไปวาง และจะลำ
ดำเนินเรื่องไปจนสว่าง ใช้เพียงผ้าขาวม้าเป็นอุปกรณ์ในการการแสดงเท่านั้น

หมอลำกลอน มีหมอลำ ๒ คนลำถามตอบกัน หมอแคน ๒ คน โดยหมอลำแต่ละคนจะมี
หมอแคนที่เป่ากันอยู่เป็นประจำติดตามมาร่วมแสดงด้วยเนื่องจากมีความคุ้นเคยและสามารถแสดง
เข้ากันได้เป็นอย่างดี สำหรับหมอลำกลอนนอกจากจะเป็นการลำเกี่ยวกับความรู้ต่างๆ แล้ว ก็มีการ
ลำแบบเกี่ยวพาราณี ทำให้ขณะที่ทำการลำหรือร้องนั้นจะมีการฟ้อนประกอบการลำค่อนข้าง
มากกว่าลำประเภทอื่น ๆ ทำการฟ้อนมีลักษณะต่างๆเช่น การรูก การไล่ การจับเนื้อต้องตัว เป็นต้น
ท่าฟ้อนส่วนใหญ่เป็นท่าเลียนแบบการทำมาหากิน เลียนท่าทางสัตว์และเลียนแบบธรรมชาติเป็น
ส่วนใหญ่ การแสดงลำกลอนก่อนที่จะทำการขึ้นเวทีเพื่อแสดง หมอลำกับหมอแคนจะทำพิธียกครู
และเมื่อขึ้นสู่เวทีลำ หมอแคนจะเป่าแคนหลายดั่งยาวเป็นการเริ่มต้น จบแล้วหมอลำชายจะลำก่อน
หมอลำหญิง การลำมีทั้งหมด ๕ ยกดังนี้

ยกที่ ๑ หมอลำชายจะลำไหว้ครูและแนะนำตัวก่อน จบแล้วหมอลำหญิงจะลำ
ลักษณะเดียวกัน

ยกที่ ๒ หมอลำชายลำประกาศศรัทธาคือพรรณาคูณงามความคิดของเจ้าภาพและผู้ฟัง
จากนั้นกล่าวถึงความหมายของการลำในครั้งนั้น องค์ประกอบของพิธีตลอดจนอันสงฆ์ใน
การทำบุญ หากเป็นการลำในโอกาสพิเศษเช่น วันศึกษาประชาบาล วันเฉลิมพระ-ชนมพรรษา จะ
ลำประกาศความสำคัญและความเป็นมาของวันนั้น แล้วจบลงด้วยการถามประวัติหมอลำหญิง
หมอลำหญิงจะลำตอบในลักษณะเดียวกัน

ยกที่ ๓ เป็นการลำเกี่ยวระหว่างหมอลำชายหญิง ประชันคารมกันในลักษณะการ
เกี่ยวไปตามขั้นตอน คือ ทำความรู้จัก ชักถามประวัติ ชมความงาม เข้าเหย่ เล้าโลม มีเนื้อหาและ
ถ้อยคำที่มีความหมายถึงการร้องแบบสองแง่สองง่ามด้วย

ยกที่ ๔ เป็นการลำประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ธรรมเนียม
ประเพณีต่างๆ ในลักษณะถามตอบประชันปัญญากันจนรู้แพ้รู้ชนะ

ยกที่ ๕ ฝ่ายชายจะลากลอนเรื่องราวของสังคมปัจจุบัน เช่น ข่าวคราวการพัฒนาบ้านเมือง เหตุการณ์สำคัญที่กำลังอยู่ในความสนใจ ต่อจากนั้นจะลำอาลาเจ้าภาพและผู้ร่วมงาน ลำพรรณนาธรรมชาติ ลำเดินคงในลักษณะเกี่ยวแกมจากพร้อมกับอวยพรคนฟัง ฝ่ายหญิงก็จะลำลักษณะเดียวกันจนสิ้นสุดการแสดง

สำหรับขั้นตอนการลำดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแนวในการดำเนินการลำแต่ละครั้งเท่านั้น ทั้งนี้หมอลำสามารถปรับไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือไปตามงานที่ได้ไปแสดง หรืออาจจะเป็นไปตามคำขอของผู้ชมในการแสดงครั้งนั้น ๆ ก็เป็นได้ ไม่มีการกำหนดตายตัว ทั้งนี้เนื่องจากหมอลำเป็นการแสดงคนตรีแบบพื้นบ้าน การแสดงจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองหรือเป็นไปเพื่อวิถีชีวิตชนพื้นบ้านเพราะฉะนั้นจึงสามารถยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์พื้นถิ่นแต่ละท้องที่ได้เช่นกัน

ครูทองมาก จันทะลือ ได้อธิบายขั้นตอนการแสดงหมอลำกลอน ๕ ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ ขั้นตอนที่หนึ่ง หมอลำกลอนเริ่มต้นด้วยการร้องไหว้ครู (ลำทางสั้น) จะมีการเกริ่นเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขั้นตอนที่สองจะเป็นการถามสารทุกข์สุขดิบ เป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงถามถึงเรื่องความเป็นอยู่ (ลำทางสั้น) ขั้นตอนที่สาม เป็นการร้องกลอนถามเจ้าภาพว่าจะให้ลำแบบไหน ถ้าเป็นงานแต่งงานจะกล่าวถึงความดีของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ถ้าเป็นงานขึ้นบ้านใหม่จะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ที่นำมาสร้างบ้าน บอกลักษณะบ้าน พรรณนาเกี่ยวกับบ้านว่าถ้าอยู่จะมีความสุข ต้องทำอะไรบ้าง เป็นต้น ขั้นตอนที่สี่ ถ้าเป็นการประชันกันจะเป็นการร้องถามตอบกันเรียกว่า “โจทย์แก้แปลถาม” บางครั้งอาจจะเป็นการเกี่ยวพาราสักันหรือพรรณนาเรื่องราวตั้งแต่สมัยเรียนจนกระทั่งออกจากโรงเรียนมาประกอบอาชีพ จนกระทั่งขอแต่งงาน ถึงช่วงนี้จะลำกลอนแต่งงาน ค่อยด้วยกลอนคู่ขวัญ ผูกแขน พรรณนาถึงเขยใหม่ กล่าวถึงเรื่องฮิต ๑๒ กอง ๑๔ และขั้นตอนที่ ๕ เป็นการลำลาและเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแสดง(ใช้ลำทางสั้นค่อยด้วยลำทางยาว) สำหรับกลอนลำที่ใช้ตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ถึง ๔ ใช้ลำทางสั้น ส่วนขั้นตอนสุดท้าย (ลำลา) ใช้ลำทางสั้นค่อยด้วยลำทางยาว เคี้ยพม่า เคี้ยโขง เคี้ยหัวดอนตาล แต่ถ้ามีคนขอ “ลำล่อง” ตอนกลางๆ ของการแสดงก็จะมีลำทางยาว แต่ถ้าเป็นงานฌาปนกิจศพ การร้องลำเชิญผู้คนมาสร้างบุญกุศลจะใช้ลำทางยาว เวลาที่แสดงจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น. จนกระทั่งสว่าง

ครูฉลาด ส่งเสริม อธิบายขั้นตอนการแสดงหมอลำกลอน ๑๑ ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

๑. เป็นการขึ้นต้นด้วยการยกครู
๒. ทำการประกาศชื่อ
๓. หลังจากนั้นเป็นการบอกข่าวคราว สถานที่บ้านเกิดตัวเอง
๔. ทำการพูดถึงงานที่ได้ไปแสดง ยกขอเจ้าภาพ
๕. ช่วงการถามความรู้ เป็นการถามตอบระหว่างชายหญิง เรียกว่า โจทย์แก้แปลถาม หากว่าฝ่ายใดตอบไม่ได้ก็จะมีการค้าเรียกว่า คำสาต ซึ่งเป็นกลอนที่ผู้ฟังชอบ
๖. ลำลาทางสั้น เป็นกลอนเปิดเคล็ด กลอนตลกไปกษา ต่อว่ากันระหว่างชายหญิง

๗. ถ้าลายทางยาวหรือลายล่อง เป็นลำนิทาน ถ้ายาวเบ็ดเตล็ดหรือถ้ายาวพุทธประวัติ แล้วแต่ว่าจะลำเรื่องอะไร
๘. ถ้าลายทางเตี้ย มีทั้งเตี้ยธรรมดา เตี้ยพม่า เตี้ยหัวคอนดาล เตี้ยสาละวัน เนื้อหาจะคล้ายๆกัน อาจจะเป็นเกี่ยวกับความรัก
๙. ถ้าใกล้สว่างจะลำทางสั้นอีก
๑๐. ล้ำลา ให้พรเจ้าภาพ ใช้ทางยาว
๑๑. เตี้ยลา

จากการอธิบายของศิลปินแห่งชาติทั้ง ๒ ท่าน สำหรับขั้นตอนการแสดงหมอลำกลอน พบว่ามีการลำดับการแสดงไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือจะเริ่มต้นด้วยการทักทายและตามด้วยการกล่าวถึงความสำคัญของงาน หลังจากนั้นเป็นการร้องโต้ตอบกันและทำการลาเมื่อได้เวลาอันสมควรแก่การแสดงในครั้งนั้น ๆ

หมอลำหมู่หรือลิเกลาว เรียกอีกอย่างว่า หมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นการแสดงที่ได้รับรูปแบบจากลิเกของภาคกลางเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มีตัวแสดงชายจริงหญิงแท้ แต่งตัวเหมือนลิเก เรื่องที่นำมาเล่นอาจเป็นนิทานพื้นบ้านหรือผูกเหตุการณ์ขึ้นเองและทำการแสดงบนเวที มีฉากตกแต่งตามบรรยากาศในท้องเรื่อง ขั้นตอนการแสดงเริ่มด้วยผู้แสดงแต่งตัวเรียบร้อยแล้วหัวหน้าจะทำการยกครุ จากนั้นดนตรีบรรเลงโหมโรงพร้อมที่จะแสดง เมื่อเริ่มเข้าเรื่องจะปล่อยตัวนักแสดงตามลำดับเนื้อเรื่องเช่น ตัวทำพระยา นางพระยา ราชโอรส ฤๅษี นางเอก ตัวตลก ตัวโกง ไปจนจบเรื่อง คุรุฉลาด ส่งเสริม ได้อธิบายขั้นตอนการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนว่าเป็นการแสดงเหมือนลิเก เรียกว่า ลิเกลาว มีฉาก เวที การแต่งกาย แสงเสียง เริ่มแสดงตั้งแต่ ๒๑.๐๐ น. จนถึงสว่าง และมีขั้นตอนการแสดงดังนี้

๑. ไหว้ครุ โดยการจุดธูปเทียน และมีกรกล่าวคาถาอัญเชิญเทวดา
๒. ดนตรีเริ่มบรรเลง โดยเป็นการแสดงการร้องเพลงลูกทุ่ง ประมาณ ๑ ชั่วโมง
๓. พากย์เรื่อง ตัวเจ้าออก
๔. ตัวตลกออกมาลามี ๔ ตัว ประมาณ ๒๐ นาที
๕. พระเอกหรือนางเอกออก ประมาณ ๒๐ นาที
๖. คำเนินเรื่องตามเนื้อเรื่องจนจบ
๗. ล้ำลา ลำเตี้ย

ลำเพลิน ได้รับอิทธิพลมาจากวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง เกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ประกอบด้วยหมอลำหลายคนและผู้บรรเลงดนตรีประกอบหลายคน ก่อนเปิดการแสดงลำเพลินจะเป็นการเปิดวงด้วยเพลงที่เรียกกันติดปากว่า “โซว์เพลง” ซึ่งมีหางเครื่องแต่งกายสั้นๆ เดินในลักษณะที่เน้นจังหวะการเดินมากกว่าการพ็อน ส่วนขั้นตอนการแสดงอื่นๆไม่ต่างจากลำเรื่องต่อกลอน

หมอลำประยุกต์ เป็นการพัฒนาอีกระดับหนึ่งของหมอลำ กล่าวคือเป็นการประยุกต์ให้เข้า การเปลี่ยนแปลงของสังคม มีการใส่ภาษาไทยแทรกเข้าไปด้วย ศิลปินพอรำประกอบกับการ ร้องหมอลำจึงองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากในปัจจุบันสำหรับหมอลำทุก ๆ ประเภท เนื่องจากคนดูมีความนิยมที่จะชมการเดินรำหรือพอรำเพื่อเน้นความสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่

เครื่องดนตรีในการแสดงหมอลำ

หมอลำพื้น เครื่องดนตรีมีเพียงแคนชิ้นเดียว จากการสัมภาษณ์ครูทองมาก จันทะลือพบว่า หมอลำทุกคนจะต้องมีหมอแคนประจำ เนื่องจากจะมีความคุ้นเคยกันในเรื่องของการแสดง โดย หมอแคนประจำของครูทองมาก ชื่อ ครูเฉลิม คงมาก

ลำเพลิน นอกจากจะมีพิณและแคนแล้ว ยังได้เพิ่มเครื่องดนตรีสากลเข้าไปประกอบในวง ดนตรีประจำถิ่นด้วยได้แก่ กลองชาโดว์ กลองคองกา เบส บางวงอาจมีแซกโซโฟน ทรัมเปต แอคคอร์ดเลียน เป็นต้น

หมอลำหมู่หรือลิเกลาวเรียกอีกอย่างว่า หมอลำเรื่องต่อกลอน ยุคแรกนิยมใช้ดนตรีพื้นบ้าน อีสานคือ แคน โทน และพิณ สมัยปัจจุบันวงดนตรีลูกทุ่งได้รับความนิยมอย่างสูงจึงรับเอาเครื่อง ดนตรีสากลเข้ามาประกอบในการแสดง เช่น กลองชุด กลองคู่ กีตาร์ เบส แอคคอร์ดเลียน ออร์แกน เป็นต้น

หมอลำประยุกต์ ใช้ออร์แกนแทนแคน กีตาร์แทนพิณ นอกจากนี้ ยังมีกลองชุดเบส เครื่องเป่าได้แก่ทรัมเปต แซกโซโฟน ลักษณะเหมือนกับวงดนตรีลูกทุ่ง

นอกจากแคนจะเป็นเสียงดนตรีดั้งเดิมที่ประกอบการลำแล้ว ยังมีหมอลำสมัครเล่น ประเภทหนึ่งเรียกว่าหมอลำก๊ับแก๊บ โดยหมอลำจะตีเครื่องดนตรีที่เรียกว่าก๊ับแก๊บประกอบการลำ ไปด้วย ก๊ับแก๊บเป็นเครื่องดนตรีลักษณะเดียวกับกับ “กรับคู่” ทำจากไม้เนื้อแข็ง โดยจะเป็นการตี ประกอบการลำเพื่อให้จังหวะแทนเสียงแคน

แคน เป็นเครื่องดนตรีชิ้นสำคัญที่สุดและมีความเก่าแก่ที่สุดที่ใช้ประกอบการลำ แคนแบ่ง ออกได้หลายประเภท ได้แก่

แคนหก เป็นแคนขนาดเล็กที่สุดประกอบด้วยคู่แคนหกคู่ สามารถเล่นได้เพียง ห้าเสียงคือจะเป่าเป็นลาขน้อยและลาขไป้ซำซึ่งเป็นเพลงหลักของแคน

แคนเจ็ด เป็นแคนขนาดกลางประกอบด้วยคู่แคนเจ็ดคู่ นิยมเล่นเป็นวงแคน สำหรับบรรเลงเพลงไทย

แคนแปด ประกอบด้วยคู่แคนแปดคู่ สามารถบรรเลงได้หลายลักษณะ ทั้งเป่า เดี่ยว เป็นแคนวง และเป่าประกอบหมอลำ

แคนเก้า มีขนาดใหญ่ที่สุดและยาวที่สุดประกอบด้วยไม้แคนเก้าคู่ เนื่องจากต้อง ใช้ลมเป่ามากและมีขนาดใหญ่เกินไปจึงไม่สะดวกในการใช้เท่าที่ควร

สำหรับการแต่งกายและเวทีการแสดงนั้น สำหรับหมอลำพื้น ทั้งหมอลำและหมอลำแคนนุ่งผ้าโสร่ง สวมเสื้อคอกลมสีขาว มีผ้าขาวม้าพันเอว ส่วนหมอลำหมู่หรือลิเกลาวแต่งตัวเหมือนลิเก ถ้าเป็นหมอลำกลอนผู้ที่เป็นหมอลำฝ่ายชายนุ่งผ้าโสร่งไหมสวมเสื้อม่อฮ่อมมีผ้าขาวม้าขาวคาดเอว ดอกไม้ทัดหูข้างซ้าย ต่อมานิยมนุ่งกางเกงขาขาวสวมรองเท้า แต่ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามจะใส่ชุดสากลนิยม ส่วนหมอลำฝ่ายหญิงนุ่งผ้าซิ่นหมี่หรือผ้าซิ่นไหม สวมเสื้อแขนกระบอก ห้อยต่างหู สมัยต่อมาหญิงกระโปรงสวมเสื้อเข้าชุด ส่วนหมอลำแคนแล้วแต่อยุธยาสมัยใหญ่จะนุ่งกางเกงขาขาวใส่เสื้อคอกลมมีผ้าขาวม้าคาดเอว และหมอลำเพลินฝ่ายหญิงจะแต่งกระโปรงสั้น เปิดขาขาว วัวยาว แวมๆ สวมรองเท้าตามสมัยนิยม ฝ่ายชายแต่งแบบนักร้องลูกทุ่ง บางคณะแต่งกายคล้ายลิเก ส่วนเวทีการแสดง การลำยุคแรกไม่ยกเวทีและไม่มีฉาก ส่วนมากใช้ลานดินหน้าบ้านเจ้าภาพโดยปูผ้ากระดานซึ่งเป็นผ้าที่สานจากไม้ไผ่ บริเวณที่หมอลำแสดงตรงกลางจะปักไม้แขวนตะเกียงหรือผูกได้ให้เกิดแสงสว่างเท่านั้น หมอลำจะพออนไปรอบ ๆ หลักดังกล่าว ต่อมาเมื่อการแสดงพัฒนาขึ้นมีการสร้างเวทีขนาดเล็กให้สูงจากพื้น ส่วนเวทีลำเรื่องต่อกลอนมีการสร้างฉากให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ตลอดจนสร้างเวทีและฉากคล้ายกับเวทีลิเก

เนื้อหาที่ใช้ลำและโอกาสในการแสดงหมอลำ

ครูทองมาก จันทะลือ ศิลปินแห่งชาติอธิบายว่าหมอลำหรือการลำของครูได้รับอิทธิพลมาจากจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากครูทองมากได้เรียนหมอลำมาจากครูที่จังหวัดขอนแก่น กลอนที่ครูได้เรียนเป็นอันดับแรกนั้นคือลำสั้น ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะ คือ เรื่องพระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธรรมาโศกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆอีกมากมายได้แก่ การลำเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคน การลำเพื่อช่วยรัฐบาลแนะนำเรื่องประชาธิปไตย การเลือกตั้ง การลำเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ เช่นกลอนปลาดิบเพราะคนอีสานชอบรับประทานปลาดิบ การลำเรื่องการต่อต้านยาเสพติด หรืออาจจะเป็นการลำเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีต่างๆ เป็นต้น

หมอลำพื้น เป็นการลำตามนิทาน ส่วนหมอลำกลอนเนื้อหาเกี่ยวกับนิทาน ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ขมธรรมชาติ การทำมาหากิน เกี่ยวพาราตี คำทอต่อว่า เป็นต้น นิทานชาดกที่นิยมนำไปลำนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องปัญญาชาดก เช่นเรื่อง เรื่องท้าวทรายคำ เรื่องท้าววงคำ เรื่องพญาหนูเผือก เรื่องพญานกคุ้ม เป็นต้น ส่วนชาดกหรือนิทานชาวบ้านที่นิยมแสดง ได้แก่ การเทศน์สังข์ศิลป์ชัย กำพร้าผีน้อย ชูลู-นางอ้ว ผาแดง-นางไอ่ นางผมหอม นางแดงอ่อน จำปาสี่ต้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่แต่งให้เหมาะสมกับสมัยนิยมเช่นเรื่องหัวดอกออกก่อน-หัวค้อนตามหลัง (ผู้เขว้นำหน้า-ผู้ซราตามหลัง) ส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษชาวอีสานได้สั่งสอนสืบกันต่อมา ได้แก่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือนที่เรียกว่า ฮีต ๑๒ กอง ๑๔

สำหรับโอกาสที่ใช้ในการแสดงหมอลำนั้น เนื่องจากหมอลำเกิดจากการพูดเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ดังนั้นหมอลำจึงสามารถไปแสดงได้ทุกงาน เมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน หมอลำเป็นมหรสพที่นิยมอย่างแพร่หลายจนเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน ไม่

ว่าจะเป็งานบวช งานกฐิน งานวันเกิด งานศพ งานเทศกาลประจำเดือนประจำปี งานแม่อยู่
กำ (แม่คลอดบุตรแล้วอยู่ไฟหรืออยู่กำ) เป็นต้น ถือกันว่าหมอลำคือมหรสพที่ขาดไม่ได้สำหรับ
ชุมชนในพื้นที่

เอกลักษณ์ของหมอลำจังหวัดอุบลราชธานี

ครูทองมาก จันทะลือ อธิบายเอกลักษณ์ของหมอลำจังหวัดอุบลราชธานีว่า ทำนองพูดหรือ
สำเนียงของการร้องหมอลำในแต่ละจังหวัดจะแตกต่างกัน หมอลำที่จังหวัดอุบลราชธานีจะลำช้าๆ
ถ้าเป็นหมอลำจังหวัดขอนแก่นจะลำแบบรวดเร็ว ดังนี้

“หมอลำคู่ที่มีชื่อเสียงชาวอุบลฯมีมากมายจนเมืองอุบลฯได้ชื่อว่าเป็น
“เมืองหมอลำ” หมอลำที่มีชื่อเสียงในอดีตนับจากสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒
ได้แก่หมอลำคุณ(ชาย) และหมอลำจอมศรี (หญิง) เป็นหมอลำคู่แรกที่ได้บันทึกเสียง
ลงแผ่นเป็นครั้งแรกของประเทศไทยและได้ออกอากาศจนได้รับความนิยมอย่างมาก
ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว” (ทองมาก จันทะลือ, สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

หมอลำฉลาด ส่งเสริม กล่าวถึงเอกลักษณ์การลำของจังหวัดอุบลราชธานี ว่า

“เวลากล่าวเกริ่นจะพูดถึงธรรมชาติทั้งหมด ทั้งฟ้า ฝน น้ำ ลม หมอลำ
อุบลฯ จะเก็บเนื้อหาสาระแบบรวดเร็วเมื่อจบท้ายจะเล่นเสียง จะเน้นลูกคอ หยอด
เสียง ทำนองอุบลฯ จะมีโอะขึ้นก่อน ส่วนที่อื่นๆ จะไม่มี” (ฉลาด ส่งเสริม,
สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

สำหรับเอกลักษณ์ของหมอลำ จังหวัดอุบลราชธานีนั้น พบว่าจะเป็นการลำลีลาช้า มี
ความแตกต่างจากจังหวัดอื่นเรื่องของแนวการลำนั่นเอง สำหรับสำเนียงหรือภาษานั้น แตกต่างกัน
โดยธรรมชาติของสำเนียงในแต่ละจังหวัดอยู่แล้ว

ปัจจุบันยังมีหมอลำที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานีอยู่หลายท่าน หนังสือ
อุบลราชธานี ๒๐๐ ปี โดยธนาคารกรุงเทพ จำกัด กล่าวถึงหมอลำที่มีชื่อเสียง ของภาคอีสานได้แก่
หมอลำทองมาก จันทะลือ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับรางวัลเป็น ศิลปินแห่งชาติ หมอลำเคน คา
เหลา ชาวอุบลราชธานีแต่ไปมีชื่อเสียงที่จังหวัดขอนแก่น จนได้รับเป็นศิลปินแห่งชาติ พ.ศ.
๒๕๓๔ หมอลำคำบุ่น ฟ้าสุข (หญิง) ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำที่จังหวัด
อุบลราชธานี ประเภทฝ่ายหญิง พ.ศ.๒๕๐๒ ณ เวทีมวยลุมพินี กรุงเทพมหานคร หมอลำทองคำ
เพ็งดี (เสียชีวิต) และหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังจากการรับบท
เป็นพระเอกนางเอกที่มีชื่อเสียงของคณะวังสิมันต์ หมอลำสมาน หาบา รับแสดงหมอลำและ
ดัดแปลงเป็นหมอลำซึ่งปัจจุบันป่วยเป็นอัมพาต หมอลำคู่ขวัญคือ ป.ฉลาดน้อย (ชาย) และ
อังกนางค์ คุณไชย (หญิง)

สำหรับหมอลำฉลาด ส่งเสริม ศิลปินแห่งชาติด้านการแสดงหมอลำ จังหวัดอุบลราชธานี
เป็นหมอลำเรื่องคอกกลอนและมีความสามารถในการแต่งกลอนทำนองอุบลราชธานี โดยการนำเอา

เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ดิน ลม ไฟ อากาศ ต้นไม้ มาแต่งโดยใช้คำร้องเลียนเสียงธรรมชาติ ผลงานเด่นของหมอลำฉลาดได้แก่ นางนกระยางขาว ท้าวกำกาดำ พระเวสสันดรชาดก องคุลิมาล สำนักบาป พุทธประวัติคอนสิทธ์ดละกุมารออกบวช นางนกระจอกน้อย ผาแดง-นางไอ่ ลูกเขย ไทยสะใภ้ลาว เพลงรักบุญบั้งไฟ หมอลำฉลาดได้รับรางวัลทองคำฝั่งเพชรการประกวดหมอลำ เรื่องต๋อกลอนเรื่อง “นกระยางขาว” จากกรมประชาสัมพันธ์ ได้รับสุดยอดเป็นศิลปินอีสานใน วาระครบ ๔๐ ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่นและเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง(หมอลำ) พ.ศ. ๒๕๔๘

จากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติด้านการแสดงหมอลำ ๒ ท่าน ครูทองมาก จันทะลือ ได้ ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของการเป็นหมอลำที่ดีตามแนวคิดของท่าน จะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้ที่มีเสียมีเสน่ห์ รูปร่างหน้าตาดี และต้องมีลีลาบทบาท มารยาทอ่อนโยน ส่วนเรื่องขององค์ประกอบของคนที่ จะมาเรียนหมอลำตามแนวคิดของครูฉลาด ส่งเสริม ศิลปินแห่งชาติอีกท่านหนึ่ง ท่านได้แสดงทัศนะ ไว้ว่า ต้องเป็นผู้ที่มีความชอบ มีความขยันอดทน มีพรแสวงและพรสวรรค์ รู้จักบุญคุณครูบา- อาจารย์และต้องเป็นคนที่มีธรรมชาติเสียงดีด้วยจึงจะเป็นหมอลำที่มีคุณภาพได้

๒.๒ วงมโหรีอีสานใต้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดที่อยู่ในท้องถิ่นภาคอีสานตอนใต้พบวงมโหรีพื้นบ้าน อีสานใต้ปรากฏ ๔ จังหวัดได้แก่จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัด นครราชสีมา โดยมีชื่อเรียกได้หลายชื่อได้แก่ วงมโหรีอีสานใต้ วงมโหรีเขมร วงมโหรีพื้นบ้าน เป็นต้น อาจารย์มนตรี ตราโมท กล่าวถึงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้หรือวงมโหรีพื้นบ้านในหนังสือ การศึกษาคิดลักษณะและการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ โดยสุพรรณิ เหลือบุญชู ว่า

“เมื่อราวปี ๒๔๘๘ นั้น ได้เคยตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชไปยังจังหวัดสุรินทร์ จะมีวงดนตรีในลักษณะวงมโหรีพื้นบ้าน จำนวนมากมายบรรเลงรับเสด็จและภายหลังได้สูญหายไป คงมีให้เห็นอยู่บ้างตาม วัด หรือบางหมู่บ้านเท่านั้น” (สุพรรณิ เหลือบุญชู, ๒๕๔๕: ๕๐)

นอกจากนี้หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๐ ฟ้อนผู้ไทย-มีเนิก: นิทาน กล่าวถึงมโหรีอีสานของอีสานใต้หรือมโหรีเขมรว่าการเล่นมโหรีมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ของชาวเขมร-ส่วยโดยเฉพาะ เป็นวงดนตรีประกอบการแสดงเช่น อาชัย กะโน้บดิงต็อง กันคริม ลูดอันเร การบรรเลงประกอบความเชื่อทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ เช่น โฉลมมั่วคหรือมะมั่วค บ็องบ็อด ประกอบทั้งการประโคมในงานพิธีทั้งมงคลและอวมงคล เช่น งานแต่งงาน ทอดกฐิน ขึ้นบ้าน ใหม่ การโกนจุก ทำบุญอวมงคล เป็นต้น วงมโหรีพื้นบ้านดังกล่าวนี้เป็นการนำเครื่องดนตรี ประเภทเครื่องสายและปี่พาทย์บางชิ้นมาประสมประสานกัน โดยมีซอเป็นเครื่องดนตรีหลัก

วงมโหรีพื้นบ้านที่ปรากฏที่จังหวัดนครราชสีมา อาจจะเรียกกันว่า วงกลองตีอกหรือวงกลองตีม ใช้บรรเลงในงานเทศกาลต่างๆ และใช้ในขบวนแห่ทั่วไปของท้องถิ่น นิยมเล่นกันทุกอำเภอในเขตจังหวัดนครราชสีมาไม่ว่าจะเป็นอำเภอเมือง อำเภอพิมาย อำเภอครบุรี อำเภอโนนสูง อำเภอโนนไทย อำเภอกง อำเภอจักราช เป็นต้น

การประสมวงและเครื่องดนตรี ของวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ (ไม่รวมมโหรีโคราช)

เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงมโหรีพื้นบ้านนี้มีกล่าวกันไว้แตกต่างกันออกไป โดยหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๐ ฟ้อนผู้ไทย-มีเน็ก: นิทานได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีต่าง ๆ ที่นำมาประกอบเป็นวงดนตรีดังกล่าว ได้แก่

๑. ซอด้วง ๑ - ๒ คัน
๒. ซอด้วงเอก ๑ - ๒ คัน (คล้ายซอด้วง)
๓. กลองกันตรึม ๒ ลูก
๔. ระนาดเอก ๑ รวง
๕. พิณแบบเขมร ๑ คัน
๖. กลองรำมะนา ๑ ลูก
๗. ปี่สไล ๑ เล้า
๘. เครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ

งานวิจัยเรื่องการศึกษาคติลักษณ์และการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ โดยสุพรรณิ เหลือบุญชู กล่าวถึงลักษณะวงมโหรีพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลมาจากดนตรีไทยภาคกลางซึ่งมีเครื่องดนตรีประกอบเป็นวง ดังต่อไปนี้

๑. ระนาดเอก
๒. ซอด้วงใหญ่
๓. กลองทัด
๔. กลองสองหน้า ซึ่งกลองชนิดนี้สันนิษฐานว่าเป็นการใช้แทนตะโพนนั่นเอง
๕. ซอด้วง
๖. ซอด้วง
๗. พิณ
๘. ปี่สไล
๙. กลองกันตรึม
๑๐. ฉิ่ง ฉาบ และโหม่ง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงมโหรีพื้นบ้านมีด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

๑. ซอด้วง ๓ - ๔ คัน

๒. ซอู้ ๓ - ๔ คัน

๓. ปี่ ๑ เล้า

๔. ฉิ่ง และฉาบใหญ่

จากการสัมภาษณ์ครูพูน สามสี ศิลปินอาวุโสจังหวัดสุรินทร์ อธิบายว่าเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงมโหรีพื้นบ้านมีเครื่องดนตรี ดังนี้

๑. ซอู้ ๑ คัน

๒. ซอด้วง ๑ คัน

๓. ซอกกลาง ๑ คัน

๔. ปี่โน ๑ เล้า

๕. กลองมโหรี ๒ ใบ

ภายหลังเพิ่มฉิ่ง ฉาบ กรับ และกลองใหญ่

จากการสัมภาษณ์ครูเกรียงศักดิ์ ประจุนรัมย์ ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญชาญดนตรีพื้นบ้าน ปัจจุบันอายุ ๔๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘๖ หมู่ ๖ บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่ามโหรีเขมร จังหวัดบุรีรัมย์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

๑. ซอกันตรึม ๑ คัน (เทียบเสียงซอให้เข้ากับปี่อ้อ เทียบเป็นคู่ ๕)

๒. จะเข้ ๑ ตัว

๓. กระจับปี่ ๑ ตัว

๔. ปี่โน ๑ เล้า (ถ้าไม่มีปี่โนใช้ปี่อ้อแทน)

๕. กลองมโหรี

๖. ฉิ่ง ฉาบและกรับ

สมัยก่อนมีฆอน้ำเต้า แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว

จากการสัมภาษณ์แม่พลอย ราชประโคน ศิลปินอาวุโสอายุ ๘๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ ๑ ตำบลป่าขัน อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่าวงมโหรีเขมรของจังหวัดบุรีรัมย์ มีเครื่องดนตรีประกอบเข้าด้วยกันดังนี้

๑. จะเข้

๒. กระจับปี่

๓. ซอกันตรึม

๔. กลองกันตรึม ๒ ใบ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามคณะแม่พลอย ราชประโคน จังหวัดบุรีรัมย์ พบเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในวงดนตรีที่เรียกกันว่าวงมโหรีพื้นบ้านหรือวงมโหรีเขมร โดยมีเครื่องดนตรีดังนี้ จะเข้ ซึ่งมีการสร้างเป็นตัวจะเข้ โดยประกอบด้วยนมจะเข้จำนวน ๑๐ นม สายมี ๑ สาย ทำมาจากสายลวด ถูกบิดอยู่ด้านหัวจะเข้ ตัวจะเข้ทำจากไม้ขนุน จะเข้ที่ปรากฏนี้มีอายุประมาณ ๒๐๕ ปีเศษ

พบเครื่องดนตรีที่เรียกว่า กระจับปี่ มี ๑๑ นม สายมี ๒ สาย ใช้สายลวด ตัวกระจับปี่ทำจากไม้มะค่า นอกจากนี้ยังมีฆ้องกันตรึม ลักษณะคล้ายซอด้วง ซอฮู้ มีสาย ๒ สาย ทำมาจากสายลวด จึงหน้าด้วยหนังงู หรือหนังกระต่าย กันซอทำจากไม้ประดู่ หรือไม้มะค่า ส่วนเครื่องหนังนั้นพบว่ามีการบรรเลงกลองกันตรึมซึ่งทำจากไม้ขนุน จึงหน้าด้วยหนังงูเหลือม หนังวัว หนังแมว หนังตะกวด บางครั้งมีการนำผ้าพลาสติกมาจึง

จากข้อมูลที่ได้สืบค้นทั้งทางเอกสารและจากการสัมภาษณ์พบว่าเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงมโหรีพื้นบ้านอีสานได้นั้น จัดแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน

กลุ่มแรก เป็นข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่สามารถอ้างอิงได้ ได้แก่ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน กล่าวไว้ว่าวงมโหรีพื้นบ้านประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าพาทย์ พิณ เครื่องเป่าและเครื่องกำกับจังหวะ นำเข้ามาประสมวงกัน เหมือนกับวงมโหรีแบบภาคกลางที่เป็นรูปแบบมาตรฐาน นอกจากนั้นจากงานวิจัยของสุพรรณิ เหลือบุญชู ก็กล่าวไว้เช่นกันว่าเครื่องดนตรีที่นำมาประสมวงเป็นวงมโหรีพื้นบ้าน มีครบทุกประเภททั้งเครื่องสาย เป่าพาทย์ พิณ เครื่องเป่าและเครื่องกำกับจังหวะซึ่งเป็นอิทธิมาจากวงดนตรีไทยของภาคกลาง

กลุ่มที่สอง เป็นข้อมูลที่ได้จากการออกภาคสนาม โดยสืบค้นจากวงดนตรีที่ปรากฏจริง ๆ ในพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ พบว่าเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงมโหรีพื้นบ้านดังกล่าวไม่มีการกำหนดตายตัวว่าต้องเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายและเป่าพาทย์ พร้อมทั้งพิณ เครื่องเป่าและเครื่องกำกับจังหวะนำเข้ามาประสมวงกัน แต่เป็นการนำเพียงเครื่องดนตรีบางชิ้นเข้ามาประสมวงกันก็ได้ ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ มีเพียงการนำซอด้วง ซอฮู้ และเครื่องเป่า ประกอบกับเครื่องกำกับจังหวะเพียงแต่เพิ่มซอให้มีจำนวนหลาย ๆ ชิ้น จังหวัดสุรินทร์ก็เช่นเดียวกันเป็นลักษณะการนำเครื่องดนตรีประเภทสี ได้แก่ ซอด้วง ซอฮู้และซอกกลางนำมาประสมกับเครื่องเป่าและเครื่องกำกับจังหวะ นอกจากนี้จังหวัดบุรีรัมย์ยังมีการเพิ่มจะเข้ซึ่งมีการประดิษฐ์เป็นตัวจะเข้และกระจับปี่มาประกอบในวง โดยไม่มีเครื่องเป่าพาทย์ ประสมวงกับเครื่องกำกับจังหวะ ก็เรียกววงดนตรีดังกล่าวว่าวงมโหรีเช่นกัน

จากข้อมูลที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่โดยไม่มีเหมือนกันเลย แม้แต่พื้นที่เดียว สามารถสรุปได้อย่างแน่ชัดว่าวงมโหรีพื้นบ้านนั้นไม่สามารถกำหนดได้ตายตัวว่าจะมีเครื่องดนตรีใดบ้างเข้ามาประสมวง แต่มีสิ่งที่กล่าวได้อย่างชัดเจนคือจะต้องมีเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี ประกอบกับเครื่องเป่าและเครื่องกำกับจังหวะผสมผสานกันเป็นวงดนตรีเป็นหลัก แต่ทั้งนี้ไม่มีการกำหนดตายตัวว่าต้องเป็นเครื่องดนตรีใดบ้าง ประเภทใดบ้าง และต้องมีจำนวนเครื่องดนตรีเท่าไรที่จะสามารถนำเข้ามาบรรเลงร่วมกัน ส่วนที่ใช้คำว่ามโหรีนั้นน่าจะมาจากคำศัพท์ที่ว่า “มโหรี” มีความหมายไปในเรื่องของวงดนตรีสำหรับบรรเลงเพื่อขับกล่อมหรือบรรเลง

เพื่อความบันเทิง เพราะฉะนั้นแม้ว่าจะมีการประสมวงแบบใดก็เรียกวงดนตรีดังกล่าวว่า วงมโหรี เช่นเดียวกัน

การประสมวงและลักษณะของเครื่องดนตรีวงมโหรีโคราช

สำหรับวงมโหรีพื้นบ้านโคราช พบที่จังหวัดนครราชสีมา ลักษณะของการบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านของโคราช ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภท เป็ ซอ กลอง ฉิ่งและฉาบ นอกจากนี้ อาจจะเพิ่มพิณ โหวด แคน หรือเครื่องดนตรีอื่นๆ ตามความเหมาะสมและตามความต้องการของผู้บรรเลง เครื่องดนตรีดังกล่าวไม่มีการกำหนดตายตัว เมื่อมีงานหรือเวลาที่จะนำเครื่องดนตรีมาบรรเลงรวมวงกันแล้วก็จะแล้วแต่ว่าวงไหนจะหาเครื่องดนตรีอะไรมาบรรเลงร่วมกันได้ ไม่ได้เป็นแบบแผนที่แน่นอนเช่นเดียวกัน เครื่องดนตรีที่นำมาประสมวงมีปรากฏเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

เป็ ชาวบ้านเรียกว่า “เป็แก้ว” มีลักษณะเดียวกันกับปี่นอกของภาคกลาง แต่เสียงแหลมเล็กกว่าทำหน้าที่เป็นผู้นำ สำหรับเครื่องสีจะใช้ “ซออี” ลักษณะคล้ายซอด้วงของภาคกลาง สายที่นำมาจึงเป็นสายลวด กะโหลกทำด้วยไม้เนื้อแข็งบ้าง ทำด้วยไม้ไผ่บ้าง ฉิ่งหน้าซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวด ให้เสียงแหลม ทำหน้าที่เป็นผู้นำวงเช่นเดียวกับเป็ นอกจากนี้ยังมี “ซออุ” ลักษณะเหมือนกับซออุของภาคกลางแต่ขึงด้วยสายลวด กะโหลกซอทำด้วยกะลามะพร้าว ฉิ่งหน้าซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวด ให้เสียงทุ้มและทำเสียงประสานในระดับเสียงต่ำ สำหรับเครื่องหนังจะมีการใช้กลอง เรียกชื่อได้หลายชื่อ เช่น กลองทึม กลองต็อก เป็นต้น กลองดังกล่าวทำด้วยไม้เนื้อแข็งเป็นกลองสองหน้าขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖๐ เซนติเมตร กว้าง ๓๐ เซนติเมตร ฉิ่งหน้ากลองทั้งสองข้างด้วยหนังวัว ใช้ไม้หุ้มด้วยผ้าดี ทำหน้าที่ตีจังหวะหน้าทับในวงดนตรี สำหรับเครื่องกำกับจังหวะประกอบด้วยฉิ่ง ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๕-๘ เซนติเมตร ฉาบเล็ก ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑๒ เซนติเมตร และฉาบใหญ่ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒๕ เซนติเมตร ฉิ่งจะตีลักษณะเปิดปิดตามปกติ ฉาบใหญ่จะตีในจังหวะสามัญของเพลง และฉาบเล็กทำหน้าที่ตีจังหวะในจังหวะขัดกับจังหวะของฉิ่งและฉาบใหญ่

เพลงที่บรรเลงและบทขับร้องในวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้

เพลงที่ใช้ประกอบวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้หรือวงมโหรีเขมร มีทั้งเพลงประกอบการขับร้องและเพลงบรรเลง ประเภทเพลงขับร้องส่วนมากจะเป็นบทร้อง โดยไม่มีทำรำประกอบ เช่น บทเพลงกันตบ เนื้อร้องจะเป็นบทสอนหญิง บทเพลงเขมรเป่าใบไม้ บทเพลงก้อทครู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทเพลงอาชัยโบราณ เพลงของซาร (หมายถึงรัก) บทเพลงดังกล่าวจะมีการพ้อนรำประกอบด้วย โดยเฉพาะอาชัยโบราณและเพลงของซารเป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เนื้อร้องเป็นภาษาเขมร นอกจากนี้ยังนิยมบรรเลงตามแบบแผนของดนตรีไทยมากกว่าบรรเลงเพลงพื้นบ้าน แต่ถ้าเปรียบเทียบกับดนตรีไทยอาจจะพบทำนองขาดหรือเกินไปบ้าง เพลงที่นิยมบรรเลง เช่น เพลงหน้าพาทย์ต่างๆ สาธุการ เพลงเชิด เพลงกล่อม เพลงกลม เพลงกราวนอก

เพลงกราวใน และเพลงเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เป็นต้น แต่สำหรับจังหวัดศรีสะเกษเพลงที่บรรเลงไม่มีชื่อเรียกเช่นกับเพลงไทยภาคกลาง

ส่วนเพลงที่นิยมใช้บรรเลงในวงมโหรีพื้นบ้านโคราชได้แก่ เพลงชนะนิโฮย เพลงจีนแหบ เพลงล้อเลื่อน เพลงกวางเดินทาง เพลงพม่าแห่กระจาด เพลงพัดชา เพลงพม่ารำชวาน เพลงแขก-กระริก เพลงฝรั่งรำเท้า เพลงเขมรเอวบาง เพลงกราวนอก เพลงสาธุการ เพลงมอญ สามชั้น เป็นต้น

บทร้องในการเล่นมโหรี มีจังหวะที่แตกต่างกันไป ผู้ร้องจะเป็นฝ่ายหญิงและฝ่ายชายร้องโต้ตอบกันโดยมีการร่ายรำประกอบด้วย เมื่อร้องที่ร้องมักจะเป็นบทเบ็ดเตล็ดต่างๆ บทเกี่ยวพาราตี บทตลกคะนองต่าง ๆ ตามแบบการเล่นพื้นบ้านทั่วไป

ขั้นตอนการบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้

จากการสัมภาษณ์คุณครูคำเรียบ สุทันรัมย์ ศิลปินอายุ ๗๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ ๑ ตำบลป่าขัน อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่าวงมโหรีพื้นบ้านหรือที่แถบจังหวัดบุรีรัมย์เรียกกันว่า วงมโหรีเขมรมีขั้นตอนในการบรรเลง ดังนี้

๑. ไหว้ครู

๒. บรรเลงเพลงครุ ๓ เพลง ได้แก่

- เพลงกล่อม (ครูผู้หญิง)
- เพลงด้นฉิ่ง (ครูผู้ชาย)
- เพลงเช่นเกล้า

๓. บรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ดทั่วไป เช่น

- ระบายศรีบงกช (เริ่มปะกาฉัก)
- เพลงชุดแบบอีสาน เช่น แข็งไข่มดแดง
- เพลงอมตุ๊ก (พายเรือ)
- เพลงงองโค (ผูกข้อมือ)

๔. เพลงลา คือ เพลงชุดปิ่นโจน

ไม่ว่าจะไปบรรเลงงานใดก็ตามเพลงที่บรรเลงคงเหมือนเดิมทุกงาน ทำนองเพลงและจังหวะหน้าทับ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม วงมโหรีพื้นบ้านคณะแม่พลอย ราชปะโคน จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ทำการสาธิตการบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้าน ๕ เพลง ได้แก่ เพลงกล่อม เพลงด้นฉิ่ง เพลงเช่นเกล้า เพลงเขมรครวญและเพลงงองโค ดังทำนองการสาธิตการบรรเลงต่อไปนี้

๑. เพลงกล่อม

-- -ร	-ด-ฟ	-- -จ	ลฟชล	---ช	-ลลล	-รี้รี้	ค้ฟชล
ชลค้	ค้ม้รล	ร้ลทช	ลทชล	---รี้	-ลลล	-ท-ล	ชฟมร
-ช-ท	ลทรม	ชลทช	ลทชล	ร้ลทช	ร้ชลท	ร้ม้ร้ท	ร้ลทช

ร้มีร์ท	ร้ทรีล	ทลชม	ชรมช	มชลช	ลทชล	ทชทล	ทชลช
ทชลม	ชรมช	ทลทล	ทชลท	** (- - -ท)	-ททท	รรมร	ทชลท)
ลทค้รี	ค้มีร์ท	ร้ลทช	ลทชล	- - -ท	-ลลล	ร้ทรีล	ทชลม
ชมร้ท	ชทรวม	รชลช	ลทชล	ร้ทรีช	รชลท	ร้ร้ร้ท	ร้ลทช
- - - -	ร้ทรีล	- - - -	ชรมช	- - -ช	ลทลท	-ร้-ท	-ล-ช
--รม	ชรมช	- - -ล	ทร-ท				

ย้อนตรง ** อีก 1 ครั้ง

โดยเปลี่ยนทำนองในวงเล็บเป็น

- - -ท	-ททท	-ท-ล	-ชลท
--------	------	------	------

แล้วบรรเลงจนจบทำนอง

๒. เพลงคันฉิ่ง

- - - -	-ค้-ท	-ชลท	ลทรวม	ลทลร	มรลท	ลทรม	ร้ทลช
ลทรม	รมชล	รมชล	ชมรท	ทรรร	มรทล	ชทชล	ชทค้รี
- - -ค้	รรรร	มครม	รมชล	ชม-ม	รมชล	ทลทช	ลทค้รี
(: - - -ค	--รม	-ครม	ครรร	ชชชช	รมชล	ทลร้ท	ร้ลทช
ร้มีร์ท	ลทร้มี	--ร้มี	ร้ทลช	ชลชล	ทลชม	ทลชม	ชลชล
- - -ช	ลลลล	ทชลท	ลทรม	ร้ทลม	ร้มชล	ทลร้ท	ร้ลทช :)
- - -ค	--รม	-ครม	ครรร	-ชชช	รมชล	ทลร้ท	ร้ลทช
ร้มีร์ท	ลทรม	--ร้มี	ร้ทลช	ชลชล	ทลชม	-ร-ม	-ช-ล

๓. เพลงเข่นเกล้า

ฟคคฟ	- - รฟ	ชทชฟ	ชชชฟ	- - รฟ	ครฟช	ทลชฟ	ลทชล
-ร-ช	-ร-ฟ	ชทชฟ	ชชชฟ	- - รฟ	ครฟช	ทลชฟ	ลทชล
- - -ร้	ร้ร้ร้	-ครม	รมฟช	- - - -	ร้ทรีช	- - -ร	คมรด
- - -ค	รมรม	ครมร	ลทรีช	- - - -	ลทรม	- - -คร	คมรด
มรมม	มชมม	ชชชช	คมรด	มรมม	มชมม	ชชชช	คมรด
- - -ฟ	- - รฟ	ลทลฟ	ลมลฟ	- - ลฟ	- - รฟ	ลทลฟ	ลมชล
- - -ท	ลลลล	ลทรม	ชลทล	- - - -	ร้ทลฟ	- - -ร	คมรด
มรมม	มชมม	ชชชช	คมรด	มรมม	มชมม	ชชชช	คมรด
- - -ฟ	- - รฟ	ลทลฟ	ลมลฟ				

๔. เพลงเขมรครวญ

----	----	รมรท	ลชลท	----	รมชล	-ช-ท	ลลลล
-ร้-ร้	-ลลล	-ร้มีร้	ชลร้ท	----	ร้มีชล	-ช-ท	ลลลล
---ร้	-ร้ร้	มรทร	-ม-ช	---ล	ชชชช	ชลร้ท	ลช-ล
---ร้	ลลลล	-ทลช	ทลร้ท	----	รมชล	-ช-ท	-ลลล

การร้องเพลงเขมรครวญ คนตรีจะบรรเลงนำก่อนประมาณ ๕-๖ รอบ แล้วจึงร้องคลอกับ
ขอประมาณ ๔-๕ คำ คนตรีจึงรับพร้อมกันทั้งวง บรรเลงจากช้าค่อยๆเร็วขึ้น

หน้าทับ

-- โฉ๊ะ โฉ๊ะ	กรึมกรึม-กรึม
--------------	---------------

๕. เพลงงองได

(: -คึดคึด	ร้ค้ร้ช	ลคึดคึด	-ร้ค้มี	ชมรด-ล	-ค้-ช	-ร้-ร้	---ร้ :)
(: -คึดคึด	รครฟ	-รฟช	---ช	---ช	---ค	มรด-ม	
----	-รมช	-มรด	-มรด-ม	--คร	มรดล	-ค-ช	-ร้-ร้ :)

เสาพริ้งงองได เป็นการผูกแขน นักร้องชายจะร้องแทรกเป็นบางช่วงไปตามทำนองเพลง
คนตรีบรรเลงไปเรื่อยๆ

หน้าทับและเครื่องประกอบจังหวะ

หน้าทับ	- ป๊ะ - ป๊ะ	- ป๊ะ - เฟ็ง	- ป๊ะเท็งป๊ะ	- ป๊ะ - เฟ็ง
ฉาบเล็ก	----	--- แซ่	--- แซ่	--- แซ่
ฉาบเล็กบางช่วง	--- แซ่	--- แซ่	--- แซ่	--- แซ่

จากทำนองเพลงทั้ง ๕ เพลง เมื่อทำการวิเคราะห์ทำนองเพลงแล้วพบว่าทำนองเพลงทั้ง ๕
เพลงนั้นสามารถแสดงลักษณะเฉพาะของบทเพลงมโหรีพื้นบ้าน โดยสามารถสรุปได้ ๕ ประเด็น
ดังนี้

๑. ลักษณะบทเพลงพื้นบ้านอีสานได้พบว่าไม่สามารถกำหนดบันไดเสียงได้ชัดเจน
ว่าเป็นบันไดเสียงใด เนื่องจากมีการเปลี่ยนบันไดเสียงแบบทันทีทันใด ยกตัวอย่างเช่น ทำนอง
เพลงกล่อมบรรทัดที่ ๒ มีทำนองดังนี้

ชลค้ร้	ค้มีร้ล	ร้ลทช	ลทชล
--------	---------	-------	------

พบว่า ๒ ห้องแรกเป็นการใช้กลุ่มเสียงทางเพียงออบน โดยมีกลุ่มเสียง
ปัญจมูลได้แก่ เสียง ครม X ซล X แต่เมื่อทำนองดำเนินไปอีก ๒ ห้อง พบว่ามีการเปลี่ยนกลุ่มเสียง
ปัญจมูลไปเป็นเสียง ซลท X รมX ซึ่งเป็นกลุ่มเสียงของทางเพียงออล่าง

อีกทำนองหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของกรณีเช่นเดียวกัน ได้แก่เพลงเช่นเหล่า
บรรทัดที่ ๑ มีทำนองดังนี้

--รฟ	ครฟซ	ทลซฟ	ลทซล
------	------	------	------

พบว่า ทำนองห้องที่ ๑ - ๓ เป็นการใช้กลุ่มเสียงปัญจมูล ได้แก่ ทครX
ฟซ X แต่ห้องสุดท้ายกลับใช้กลุ่มเสียงปัญจมูลไปเป็นเสียง ซลท X รมX

ลักษณะการเปลี่ยนบันไดเสียงแบบที่ทันใจ เป็นลักษณะหนึ่งที่พบในบทเพลง
ประเภทนี้

๒. เป็นบทเพลงที่มีการขึ้นคั่นและการลงจบที่มีความสมบูรณ์กล่าวคือจากตัวอย่าง
การดำเนินทำนองบทเพลงทุกเพลงพบว่า ลักษณะการขึ้นคั่นบทเพลงจะเป็นการขึ้นคั่นด้วยทำนอง
ซ้ำแล้วจึงดำเนินทำนองแบบเก็บ และเมื่อจะทำการลงจบท้ายเพลงจะเป็นส่วนนกรอหรือทางซ้ำอีก
ครั้งหนึ่ง ทำให้บทเพลงมีการขึ้นลงที่มีความสมบูรณ์เกิดความไพเราะ

๓. การดำเนินทำนองเพลงมักจะเป็นทำนองเก็บถี่ ๆ จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม
โดยการสาธิตการบรรเลงพบว่า การบรรเลงบทเพลงเป็นส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินทำนองแบบเก็บ
ถี่ ๆ ไปตามส่วนเพลงและดำเนินทำนองเก็บเหมือนกันในทุก ๆ เครื่องดนตรี ทั้งนี้ยกเว้นการ
ขึ้นคั่นและการลงจบเพลงดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๔. บทเพลงจะไม่มีควมยาวมากนักและจะไม่มีการกำหนดระเบียบวิธีการ
บรรเลงที่ตายตัว จะเป็นการบรรเลงแบบซ้ำไปซ้ำมา เมื่อได้เวลาอันสมควรก็จะลงจบ หรือถ้าหาก
มีบทขับร้อง ก็จะจบเมื่อจบเนื้อร้องนั้น ๆ แต่จะไม่มีการกำหนดตายตัว

๕. หน้าทับที่ใช้กำกับจังหวะ จะเป็นลักษณะหน้าทับแบบสั้น ๆ ตีวนไปวนมา
โดยไม่มีควมซับซ้อนและไม่มีการเล่นมากนัก นอกจากนี้วิธีการตีเครื่องกำกับจังหวะอื่น เช่น ฉาบ
เล็กซึ่งปกติจะต้องตีชัดจังหวะ แต่คนตีที่พื้นบ้านนี้ไม่เคร่งครัดในการบรรเลง สามารถตีตามจังหวะ
ตามแบบกรับได้

สำหรับโอกาสที่ใช้แสดงวงมโหรีพื้นบ้านประเภทนี้จะนิยมใช้บรรเลงประกอบขบวนแห่
บุญประเพณีและงานพิธีการต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล โดยเฉพาะการแห่กษัตริย์หลอนใน
งานเทศน์มหาชาติ งานบวชนาค งานโกนจุก งานโกนผมไฟ ทอดกฐิน งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่
งานทำบุญศพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นวงดนตรีประกอบการแสดงอื่นๆ เช่น อาไซ กะโน้บดึงต้อง

กันตรีม ลูกอันเรเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนางคนตรีดังกล่าวบรรเลงประกอบความเชื่อทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ ของท้องถิ่นอีสานได้ด้วย เช่น มะม่วง เป็นต้น

๒.๓ วงปี่พาทย์เขมร

วงปี่พาทย์เขมร สำหรับพื้นที่ของจังหวัดในภาคอีสานทางตอนใต้พบว่ามีการบรรเลงวงคนตรีดังกล่าวที่จังหวัดศรีสะเกษและบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ทำการแยกข้อมูลที่พบจากจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดบุรีรัมย์ออกจากกัน เนื่องจากมีระเบียบวิธีการบรรเลงและรายละเอียดที่มีความแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

จังหวัดศรีสะเกษ

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นคณะปี่พาทย์เขมรที่มีชื่อเสียงของจังหวัด โดยในการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดนี้สำนักวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษเป็นผู้นำในการเดินทางเข้าไปสัมภาษณ์ โดยคณะคนตรีอำเภอไพรบึงซึ่งเป็นผู้บอกเล่าข้อมูลต่างๆ เป็นชนพื้นบ้านที่สืบเชื้อสายมาจากชนกลุ่มน้อย ๔ เผ่า ได้แก่ เผ่าเขมร เผ่าลาว เผ่าส่วย เผ่าเยอ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มาเป็นระยะเวลาานาน จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเรื่องเครื่องดนตรีกับศิลปินที่ร่วมบรรเลงในวงคนตรีดังกล่าว มีรายละเอียดต่อไปนี้

ครูลัด สุพรรณ ศิลปินอาวุโส อายุ ๗๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๑ ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายวิธีการบรรเลงฆ้องวงใหญ่ว่า “ฆ้องวงใหญ่มี ๑๖ ลูก ลูกยอดเป็นเสียงลา ไม่มีการเรียกชื่อนี้ด ลูกฆ้องชื่อมาจากสุรินทร์ ร้านฆ้องทำเอง มักตีสลับมือซ้ายขวา ประกอบการตีคู่” (ลัด สุพรรณ, สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูเซ็น สุพรรณ ศิลปินอาวุโสอายุ ๖๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๑๓ ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายลักษณะของระนาดเอกและวิธีการบรรเลง ดังนี้

“ตีระนาดทำจากไม้พะยุง รางระนาดทำจากไม้ขนุน มี ๒๑ ลูก ลูกทวนเสียง ลา ลูกยอดเสียง ซอล บ้านหัวเสือไม้ซึ่งเชือกที่ไม้ตี หัวไม้ตีทำจากหนังควาย เพราะหนา หนังข้างก็ได้ หนังวัวจะบางทำไม่ได้ ก้านไม้ทำจากแก่นปาล์ม ทำนองทุกเครื่องจะเล่นเหมือนกันห่าง ๆ แต่จะแตกต่างกันไปแล้วแต่เพลง” (เซ็น สุพรรณ, สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูเซ็น สุพรรณ ศิลปินอาวุโส อายุ ๗๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๑๓ ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายที่มาของระนาดเหล็กและเสียงดังนี้ “ระนาดเหล็กชื่อมาจากกรุงเทพฯ มี ๒๑ ลูกเท่ากัน ลูกยอดเป็นเสียงซอลเหมือนระนาดเอก” (เซ็น สุพรรณ, สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูตรัน พงษ์วัน ศิลปินอาวุโสอายุ ๖๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๑ ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายเสียงของตะโพนว่า “ตะโพน ไม่มีชื่อเรียกวิธีการตี มีการ

คือ ๓ เสียง คือ ตู๊บ ดิง ตู้ม แต่จะเรียกว่า เสียงน้อย เสียงใหญ่” (สรัน พงษ์วัน, สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

นอกจากนี้วงดนตรีดังกล่าวยังมีนักดนตรีอีก ๒ ท่านได้แก่ครูสมิท ไพรบึง บรรเลงกลองทัดและครูเต๊อะ พนมวัน เป็นคนเป่าปี่ในวง เครื่องดนตรีที่นำเข้ามาประสมวงรวมเป็นวงปี่พาทย์เขมร ปรากฏที่อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษประกอบด้วยเครื่องดนตรีได้แก่ ระนาดเอก ระนาดเอกเหล็ก น้่องวง ตะโพน กลองทัด ปี่และฉิ่ง

การจัดวงจะหันหน้าวงดนตรีไปทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ หรือทิศใต้ แต่ไม่นิยมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก จากการสาธิตการบรรเลงพบว่าการจัดวงดนตรีจะตั้งเครื่องดนตรีในแนวยาวแบบตอนลึก ดังแผนภาพรูปแบบการจัดวงดนตรีดังกล่าว ดังต่อไปนี้

ระเบียบวิธีการบรรเลงและบทเพลง

สำหรับระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์เขมรนี้ ไม่เคร่งครัดเรื่องระเบียบวิธีการบรรเลงอย่างวงปี่พาทย์ของภาคกลาง เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของดนตรีพื้นบ้านซึ่งจะไม่เน้นความซับซ้อนและเน้นความคล่องตัวในการใช้งานและเป็นไปเพื่อความบันเทิงของท้องถิ่นนั้น ๆ ลักษณะการจับไม้ตีระนาดเอกจะจับไม้แบบภาคกลางแต่มีการชิงไม้ด้วยเชือกให้ได้คู่ ๘ แล้วทำการบรรเลง นอกจากนี้ระนาดเอกเหล็กพบว่ามีกรจับไม้แบบกำไม้ ชิงไม้ด้วยเชือกให้ได้เป็นคู่ ๘ แล้วบรรเลงเช่นเดียวกับระนาดเอก น้่องวงใหญ่จับไม้ตีฉิ่งแบบกำไม้อย่างระนาดเอกเหล็ก

เพลงที่บรรเลงเป็นที่มีการเรียกชื่อตามแบบอย่างเพลงไทยที่ใช้บรรเลงกับวงปี่พาทย์ของภาคกลางโดยแนวการเล่นมีแนวปานกลาง ระยะเวลาเอกและระนาดเอกหลักกับบรรเลงเหมือนกัน ฉ้องวงใหญ่ตีทำนองห่าง ๆ อย่างระนาดเอกและระนาดเอกเหล็ก ถ้าตีทำนองเพลงเก็บจะตีสลับมือซ้ายขวาที่คู่ ๘ ไปกับทำนองปี่มี ๖ รุ ๑๒ เสียงเป่าทำนองไปตามเพลงอย่างระนาดเอกและเครื่องอื่นๆ กลองทัดตีขึ้นจังหวะ ส่วนตะโพนตีเสียง “คิง” ด้วยมือขวาขัดกับจังหวะกลองทัด ส่วนมือซ้ายตีแบบเบาๆ จังหวะเดียวกับกลองทัด ฉิ่งตีเป็นอัตราจังหวะชั้นเดียว คิ่งโน้ตคิ้วอย่างต่อเนื่อง

ฉิ่ง	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ
กลองทัด	- - - ตูม	- - - ตูม	- - - ตูม	- - - ตูม
ตะโพน	- คิง - เท่ง	- คิง - เท่ง	- คิง - เท่ง	- คิง - เท่ง

วงปี่พาทย์เขมร สมัยก่อนมีการประกอบรำแต่ปัจจุบันจะบรรเลงเฉยๆ เวลาแห่งจะมีชาวบ้านมาร้อง “ซาเขอ” หรือ “สาธุ” เป็นการส่งเสียงเหมือนเป็นสร้อยประกอบการบรรเลงปี่พาทย์ หากไปบรรเลงแห่งจะมีการห้ามฉ้องวงใหญ่โดยใช้ผ้าขาวม้าผูกกับเครื่องดนตรีไว้ แล้วใช้คนห้าม ๓ คน ระนาดเอกจะผูกผ้าที่เครื่องดนตรีลักษณะเดียวกันแล้วใช้คนห้าม ๒ คน แต่ปัจจุบันใช้รดเป็นยานพาหนะในการวางเครื่องดนตรีแล้วบรรเลงนำขบวนแห่งต่างๆ บทเพลงที่ใช้บรรเลงกันอยู่เป็นประจำของวงดนตรีอำเภอไพรบึง ได้แก่ เพลงตระ-ริ้ว เพลงชะมัน เพลงเสมอ เพลงซิด เพลงกราวนอก หรือเพลงแห่ เพลงกราวใน เพลงกลม เพลงบรรเลงพระฉันหรือเพลงกล่อม ใช้ตะโพนแต่ไม่ใช้กลองทัด ถ้าฉิ่งไม่เสร็จจะเล่นเพลง “จั่งฉิ่ง” หรือเพลง “สร้อยสน”

ทำนองเพลงที่คณะดนตรีของอำเภอไพรบึง โศสาศิตได้แก่ทำนองเพลงกราวนอกและเพลงกราวใน ดังมีเนื้อหาทำนองเพลงต่อไปนี้

๑. เพลงกราวนอก

-ร-ม	-ช-ล	-ท-ล	-ริ-ท	-ท-ช	-ททท	-ท-ช	-ททท
-ททท	ชชชท	ททลช	รุชชท	ทททท	ชชชท	ริทลช	รุชชท
ลทรม	ชมรท	ริทลช	รุชชท	ลทรม	ชมรท	ริทลช	ชชชช
ทมลช	มชชช	ทมลช	รุชชท	ริทลช	มชชช	ทมลช	มชชท
ททลท	ริทลท	ทุทลท	ริทลท	ลทชล	ชทชล	ชมชช	ชทชล
ชมชช	ชทชช	ทลชม	ชลทล	ฟมรท	ลทรม	ฟมรท	ชทชช
- - ร-ม	ชทชช	ร-ม-ร	ชทริล	ริทริมิ	ริทริช	ทลชม	ชลทล
- - - ช	ลทชช	ลทลล	ลทลล	ลทลล	ลทลล	-ลลล	ร-ม-ช
ทุทลช	-ท-ล	----	ริมชล	ทุทลช	-ม-ร	- - - ม	-ช-ล
ททลช	-ท-ล	----	ริมชล	ชทลช	ลชมร	ทรมช	ลชมร

ททลช	ลชมร	ทุรมช	ลชมร	ทุทลช	ลชมร	ทุรมช	ลชมช
ลชมช	ลชมช	ชทรน	รมชม	รืทลร	ทลชม	รุทรน	รมชม
รืทลช	มลชม	รทรน	รมชม	ชทรน	รมชม	ชุทรน	รมชล
ทลชม	ชลทล	รทร่ม	รืทรืช	ทลชม	ชลทล	-ชชช	ชทชล
ลทลล	ลทลล	ลทลล	ลทลล	ชมชม	ทรนช	ชมชม	ทชฟช
ชมชม	ทชฟช	ชมชม	ทชฟท	ชลชม	ชลชท	ชลชม	ชลชท
ชลชท	ชลชท	-ร-ช	-ล-ท	รมรท	รืทลช	-ม-ร	รรมร
-ช-ท	มรมช	-ช-ท	ทลลท	ทลชล	ชทลช	-ช-ท	ชทลช
--ชฟ	ชล-ช	-ช-ช	-ชชช	-ช-ช	-ชชช	-ช-ช	-ชชช
-มมม	ชลมช	-มมม	ชลมช	-ลชม	ชลมช	-ลชม	ชลมช
รทลช	มชลช	มชลช	มชลช	ทลทช	ทชลท	รืทลช	รทลช
---ช	ลทรืท	---ช	ทลชท	-ม-ช	-มมม	-ม-ช	-มมม
							ค่อค้วยร้ว

บทเพลงดังกล่าวบรรเลงด้วยบันไดเสียงทางเพียงออล่าง โดยมีกลุ่มเสียงปี่จุมูล ชลทขร มX

๒. เพลงกราวโน

--ช	-ค-ช	-ค-ช	-ค-ค	---ช	-ค-ช	-ค-ช	-ค-ค
-ช-ค	-ร-ม	-ร-ค	-ม-ร	-ช-ช	-ล-ท	-ล-ช	-ท-ล
-รื-ช	-ล-ท	--ค-ร	-ม-ร	---ช	-ช-ช	-ท-ล	-ช-ร
-ม-ร	-ค-ท	-ช-ล	-ท-ค	-ม-ค	-ร-ม	-ช-ม	-ล-ช
-ม-ช	-ล-ท	-ค-ร	-ม-ร	-ร-ร	-ค-ล	-ค-รื	-ม-รื
-ร-ร	-ร-ค	-ค-ร	-ม-ร	--ช-ร	-ร-ร	-ช-ร	-ร-ร
--ช-ร	-ร-ร	-ช-ร	-ร-ร	-ล-ร	-ล-ร	-ล-ร	-ร-ร
-ล-ร	-ล-ร	-ล-ร	-ร-ร	-ร-ม	-ร-ช	-ล-ท	-ท-ล
-ร-ม	-ร-ช	-ท-ร	-ท-ล	-ร-ม	-ร-ช	-ท-รื	-ท-ล
-ท-ร	-ม-ฟ	-ท-ม	-ร-ท	-ล-ล	-ล-ฟ	-ล-ม	-ล-ฟ
-ล-ร	-ม-ร	-ฟ-ม	-ร-ท	-ล-ล	-ล-ฟ	-ล-ม	-ล-ฟ
-ช-ท	-ล-ท	-รื-ท	-ล-ท	-รื-ท	-ล-ฟ	-ม-ฟ	-ล-ฟ
-ล-ท	-ร-ม	-ฟ-ม	-ร-ท	-รื-ท	-ล-ช	-ช-ช	-ล-ท
-ลลล	-ล-ฟ	-ล-ฟ	-ม-ฟ	-ล-ฟ	-ม-ร	-ม-ฟ	-ล-ท
-ร-ล	-ม-ฟ	-ท-ม	-ร-ท	-รื-ท	-ล-ฟ	-ล-ท	-ล-ท

-ร-ฟ	-ล-ฟ	-ล-ช	-ฟ-ด	-คํ-รํ	-คํ-ล	-คํ-ช	-คํ-ด
-ค-ฟ	-ช-ฟ	-ร-ช	-ฟ-ร	-คํ-รํ	-คํ-ช	-คํ-ล	-ช-ฟ
-คํ-ล	-ช-ฟ	-ช-ล	-ท-คํ	-ฟ-ช	-ล-ท	-ค-ร	-ม-ร
-ร-ม	-ร-ช	-ท-ร	-ท-ล	-ร-ม	-ร-ช	-ท-ร	-ท-ล
-ร-ม	-ร-ช	-ชชช	-ท-ล	-ช-ม	-ช-ล	-ช-ฟ	-ม-ร
-ท-ม	-ร-ท	-ล-ท	-ร-ท	-ท-ม	-ร-ท	-ล-ท	-ร-ท
-รํ-ท	-ล-ท	-ล-ท	-ร-ม	-ร-ม	-ช-ล	-ท-ล	-ช-ม
-ททท	-ท-ช	-ท-ล	-ช-ม	-มมม	-ม-ม	-ร-ม	-ช-ม
--มม	-ม-ม	-ช--	มม-ม	--มม	-ม-ม	-ช--	มม-ม
---ร	-ล-ม	-ร-ม	-ช-ม	---ร	-ม-ช	-ร-ม	-ช-ม
-ร-ม	-ช-ม	-ร-ม	-ช-ม	-ท-ล	-ช-ม	-ช-ล	-ท-ล
---ท	-รํ-ม	-รํ-ท	-รํ-ช	-ท-ล	-ช-ม	-ช-ล	-ท-ล
----	--ช	---ท	-ช-ล	----	--ล	---ท	-ล-ล
----	--ล	---ท	-ล-ล	-ช-ท	-ล-ท	-รํ-ท	-ล-ท
-ร-ม	-ฟ-ม	-รํ-ท	-ล-ท	-ร-ม	-ฟ-ม	-รํ-ท	-ล-ท
----	---ร	-ม-ฟ	-ล-ฟ	----	---ท	-รํ-ท	-ล-ฟ
----	---ร	-ม-ฟ	-ล-ฟ	----	--ฟ	-ร-ม	-ล-ฟ
--ชฟ	-ฟ-ฟ	-ช-ฟ	-ฟ-ฟ	--ชฟ	-ฟ-ฟ	-ช-ฟ	-ฟ-ฟ
--ลล	-ล-ล	-ม-ร	-ช-ฟ	-ล-ฟ	-ล-ร	-ม-ร	-ค-ร
-ม-ช	-ม-ร	-ม-ร	-ค-ร	-ค-ล	-ค-ล	-ม-ร	-ค-ร
-ม-ช	-ม-ร	-ม-ร	-ค-ร	-ค-ล	-ค-ล	-ม-ร	-ค-ร
-ช-ค	-ร-ม	-ช-ม	-ร-ค	-ค-ค	-ร-ม	-ค-ล	-ร-ค
----	---ท	-ค-ร	-ท-ค	---ค	-ค-ค	-ช-ค	-ค-ค
-ช-ค	-ค-ค	-ท-ค	-ร-ค	-ค-ค	-ร-ค	-ท-ค	-ร-ค
-ค-ค	-ร-ค	-ท-ค	-ร-ค	-ค-ค	-ร-ค	-ท-ค	-ร-ค
-ม-ค	-ร-ม	-ช-ล	-ช-ม	-ช-ม	-รํ-ล	-ร-ม	-ช-ม
-ม-ร	-ค-ล	-ร-ม	-ช-ม	--ม	--ช	---ม	---ม
---ม	---ช	---ม	--ม	-ช-ล	-ช-ม	-ช-ม	-ร-ล
-ช-ม	-ช-ล	-คํ-รํ	-มํ-รํ	----	--ล	-คํ-รํ	-มํ-รํ
----	---ค	---ม	-ค-ร	-ช-ร	-ร-ร	-ช-	ร-ร-ร
-ช-ร	-ร-ร	-ช--	ร-ร-ร	---ค	-ม-ร	-ม-ฟ	-ช-ล

----	-ล-ฟ	-ล-ม	-ช-ล	---ท	---ช	---ล	---ท
---ช	-ล-ท	-ร-ท	-ล-ท	---ร	---ม	---ช	---ล
---ท	-ร-ล	-ท-ล	-ช-ม	-ช--ร	-ม-ช	-ร-ช	-ล-ท
--ร	-ร-ท	-ร-ท	-ล-ช	--ร	-ร-ร	-ม-ร	-ท-ล
---ช	-ท-ล	-ช-ม	-ล-ช	----	---ค	-ร-ค	-ม-ร

วิธีการบรรเลงเพลงกราวในจะมีการส่งสัญญาณการเปลี่ยนท่อนจากท่อน ๑ ไปท่อน ๒ โดยจะให้กลองทัดจะตีรัวอย่างเร็ว ๓ รอบ แต่ระอบจะตีจากช้าไปเร็ว เมื่อกลองทัดรัวจบแล้ว โหม่งจะตีติดตามมาอีก ๑ ครั้ง

จากตัวอย่างทำนองเพลงทั้ง ๒ เพลงพบว่า การดำเนินทำนองปี่พาทย์เขมรนั้น มีการดำเนินทำนองที่มีเค้าโครงเพลงคล้ายกับบทเพลงทางภาคกลาง แต่ไม่มีระเบียบแบบการบรรเลงที่เคร่งครัดอย่างดนตรีภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็นการจับไม้ วิธีการบรรเลง ตลอดจนบทเพลงที่บรรเลง แต่ชื่อการเรียกบทเพลงนั้นมีทั้งบทเพลงอย่างปี่พาทย์พิธีของภาคกลางและมีชื่อบทเพลงที่เป็นภาษาเขมร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

สำหรับโอกาสที่ใช้บรรเลงวงปี่พาทย์เขมรของจังหวัดศรีสะเกษนี้ สามารถไปบรรเลงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่จะไม่นิยมไปเล่นงานแต่งงาน เพลงที่ใช้บรรเลงใช้เพลงเดียวกันทุกงาน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ครูสุคิด ฉาวร ศิลปินอาวุโส อายุ ๘๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ ๑๓ ตำบลหัวเสือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยครูสุคิด ฉาวร ได้บอกชื่อนักดนตรีที่ประจำอยู่กับวงปี่พาทย์บ้านหัวเสือ ได้แก่ นายสุคิด ฉาวร (หัวหน้าวง) นายพร พงษ์สุวรรณ นายบุญชิต เบิกบาน นายปาน ไชยา นายสมิ โจนนต์ (ปัจจุบันบวช) นายจาด คำภา นายเปลี่ยน ศรีสมบัติ นายเสาร์ ใจ และนายบุญศรี บุคคาร์ท

ครูสุคิด ฉาวร ได้กล่าวถึง ความสำคัญของวงปี่พาทย์ ว่า “วงปี่พาทย์ที่เล่นเป็นการเพิ่มสีสันให้งานมีชีวิตชีวา แสดงความภูมิฐาน ความยิ่งใหญ่ของงาน แสดงความมีเกียรติและศักดิ์ศรีของเจ้าภาพ แสดงความพร้อมเพรียงของเจ้าภาพและแสดงถึงความสมบูรณ์ของงาน” (สุคิด ฉาวร, สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ประเภทของวงปี่พาทย์บ้านหัวเสือ จังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏว่ามีลักษณะของวงดนตรี ๒ ประเภท คือ วงปี่พาทย์เครื่องห้าและวงปี่พาทย์เครื่องแปด มีรายละเอียดของเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

- ระนาดเอก ๑ ราง
- ฉิ่งวงใหญ่ ๑ วง
- ปี่ใน ๑ เลา

- ตะโพน ๑ ใบ กลองทัด ๑ คู่ ฉิ่ง ๑ คู่
วงปี่พาทย์เครื่องแปด ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

- ระนาดเอก ๑ รวง
- ระนาดทุ้ม ๑ รวง
- ฉิ่งมอญ ๑ วง
- ฉิ่งวงใหญ่ ๑ วง
- ฉิ่งวงเล็ก ๑ วง
- ปี่ใน ๑ เล้า
- ตะโพน ๑ ใบ กลองทัด ๑ คู่ ฉิ่ง ๑ คู่

จะเห็นได้ว่าวงดนตรีทั้ง ๒ ประเภทที่กล่าวมานี้จะไม่มีเครื่องทั้งนี้เนื่องจากเพลงที่บรรเลงนั้นจะเป็นเพลงบรรเลงอย่างปี่พาทย์พิธีได้แก่เพลงตระ เพลงเข้าม่าน เพลงเชิด เพลงกราวนอก เพลงกราวใน สามชั้นและชั้นเดียว เพลงกลม เพลงเข้าม่านแปลง เพลงกราวรำ เพลงอุราษ เพลงสาธุการ เพลงลา เป็นต้น

ระเบียบวิธีการบรรเลง วงปี่พาทย์บ้านห้วยเสือ จังหวัดศรีสะเกษ มีดังนี้

งานบวช เริ่มจากเพลงสาธุการ เพลงเข้าม่าน เพลงเชิด เพลงกลม เพลงกราวใน ชั้นเดียว เพลงลา ตามลำดับ หากเป็นช่วงทำขวัญนาคจะบรรเลงเพลงสาธุการ นางนาค สร้อยเพลงแล้วจบด้วยเพลงกราวรำ ส่วนเพลงกราวนอกใช้สำหรับแห่นาค และเมื่อจะหยุดบรรเลงจะจบด้วยเพลงเชิดและเพลงกราวใน

งานกฐิน เริ่มจากเพลงสาธุการ เพลงตระ เพลงเข้าม่าน เพลงเชิด เพลงกลม เพลงกราวในสามชั้น เพลงลา ตามลำดับ

งานศพ เริ่มจากเพลงสาธุการ เพลงเข้าม่าน เพลงเชิด เพลงกลม เพลงกราวใน เพลงโสภพม่า หรือเล่นเพลงที่ให้ความรู้สึกเศร้าโศก ตอนแห่ศพใช้เพลงกราวนอก และเมื่อจะหยุดบรรเลงจะลงด้วยเพลงเชิดและเพลงกราวใน

หากเป็นงานที่มีการถวายภัตตาหาร ช่วงที่พระฉันภัตตาหารจะบรรเลงเพลงเข้าม่านแปลง เพลงกราวรำ เพลงอุราษ เพลงลา

ลักษณะของเครื่องดนตรีที่ปรากฏที่บ้านครูสุคิด ถาวร พบว่า ระนาดเอกมีการเหลาผืนบางจนได้เสียงที่ต้องการ ผืนระนาดจะไม่หนอย่างผืนระนาดเอกของภาคกลางซึ่งเมื่อเหลาหนาแล้วจะต้องใช้ตะกั่วติดเพื่อถ่วงเสียง สำหรับระนาดเอกบ้านครูสุคิด ถาวรแทบจะไม่มีถ่วงเสียงเลย สำหรับผืนระนาดเอกจะมีการถ่วงเสียงประมาณ ๑-๒ ลูกเท่านั้น ผืนระนาดทำจากไม้พะยูง ส่วนไม้ตีทำจากไม้พะยูงเช่นเดียวกัน หัวไม้ใช้ผ้าพันไปเรื่อยๆ จนได้ขนาดที่ต้องการ ส่วนปี่ใน เล้าปี่จะยาวกว่าปกติ ประกอบด้วยรูคจจำนวน ๗ รู บทเพลงที่ใช้บรรเลงทั้งเพลงไทยและเพลงเขมร

เช่น เพลงสาธุการ เพลงต้นฉิ่ง เพลงเขมรไทรโยค เป็นต้น กระจุกคิด ถาวร ได้ทำการสาธิตทำนอง เพลงที่บรรเลงโดยระนาดเอก ดังทำนองเพลงต่อไปนี้

๑. เพลงสาธุการ

-ชลาท	-ร-ม	-ชลาท	รท-ล	ทมรท	-ล-ฟ	ทลฟม	ลฟมร
รลทค	รทคร	มครม	ฟรมฟ	รลรค	ทลฟม	ลชฟม	ทมรค
ลคคร	ครฟช	ลชคัฟ	ลชฟร	ชฟรค	ชลคคร	ชฟรฟ	ครฟช
ฟชรัค	ลชฟร	คัลชค	ชฟลช	ฟชลาท	คทลช	ลทคช	ลชฟร
ฟคครค	ฟคคร	คคครฟ	ลชคัค	คชลาท	คัมรัค	ชลาทค	รัคทล
-ชลาท	-ร-ม	-ชลาท	รท-ล	-มรท	-ล-ฟ	- - -ม	- - -ร

๒. เพลงเข้มน่าน

		- ชลาท	- ร – ม	- ชุชช	- มรรม	ชทลช	ลมลช
- ชุชช	ชมรรม	ชทลช	ลมลช	- มุम्म	ชครม	ชคมร	คคुरुค
ชครม	ชครม	ชคมร	คคुरुค				
- ชุชช	- มรรม	ชทลช	ลมลช	- ชุชช	ชมรรม	ชทลช	ลมลช
- มุम्म	ชครม	ชครม	คคुरुค	ชครม	ชครม	ชครม	คคुरुค
- ร – ม	- ชชล	ลคัคัช	มชคัค	- ชุชช	ชครม	รรมชล	ชลคัช
- คัคัค	ลชชช	คัคัคัค	คัคชม	ชลชม	ชรมค	คชชช	ชลลช
- มรรม	ชมรค	คัคัคัค	มรัคัค	คัคชค	ชมลช	- มรัค	- ลรัค
คัคัค	มชชช	- รัคัค	มคัค – ล	ชลรัค	- ลคัค	ชชชช	ชมลช
ชคัคัค	ทลทค	ชลคัค	ชมลช	- คัคัค	ทลทค	ชลคัค	ชมลช
- ชคัค	ชมลช	มชคัค	ชมลช	- มุम्म	มรรม	มชชช	ชลลช
ชมมุम्म	ชครม	รรมชช	ชลลช	- ททท	รัทรัค	ทชทล	ชฟมร
รรมร	ชมร	มรลท	ลทรม	รฟมม	- ฟมม	มฟล	ฟมรท
ทชชช	ชลาท	ทลลท	ทททล	ลรัคัค	มรัคัค	ทททล	ลลลช
ชรัคัค	มรัคัค	ทททล	ลลลช	ชชชช	ชชชช	ชทรม	รรมชล
ลททช	ชลลท	ทชชล	ทลชช	ชชชช	ทรมช	มทลท	ชลชช
รัทรัค	รัคัค	รัคัค	ชลชช	ชชชช	ทรมช	ชทลท	ชลชช
รรมชล	ทลชช	ชลชช	ชชชช	มร – ม	- ชชล	ลทลท	ลททท
- ชลาท	- ร – ม	-ช-ชลาท	รัคัค	มค – ช	- ช – ช		

๓. เพลงเซ็ด

ชลท- ร	- ท - ม	ลทุรม	ชมลช	รมชล	ททรวี	มวีทล	ชมรม
ลลทร	รทุรม	ลทุรม	ชชช ลช	รมชล	ชลทท	ชชทล	วีทรีล
ลลลช	มชลช	ชมชม	ชลทท	ลลทท	ลทุรม	รมชม	ทลชช
รมชม	รชมช	รลชม	รมชล	รทวิช	ทลชช	รมชล	ชลทท
ชชทล	วีทรีล	ลลลช	มชลช	ชมรม	ชมรท	รฟมฟ	รมรท
รมรช	ทลชช	รมชม	ทลชช	รมชม	รฟมช		
รรร รร	ฟมรท	รฟมฟ	รมรท	รมรช	ทลชช	รมชล	ชลทท
ชชทล	วีทรีล	ลลลช	มชลช				
ชททช	ชลลท	ชทลช	รชลท	ทชลช	ทลชช	รมชม	ทลชช
รมชม	รชมช						
ชททช	รชลท	วีทลช	มชลท	ทชลช	ทลชช	รมชล	ชลทท
ชชทล	วีทรีล	ลลลช	มชลช	ชมชม	ชลทล	รมรท	ลทุรม
รมชช	ลทชช	รมชม	ลชมช	มลชม	รมชล	ชทวิช	ทลชช
รมชล	ชลทช	ทลรวี	- วี - -				

๔. เพลงกลม

---ล	-ททท	-ชชช	-ล-ท	-ร-ม	-ร-ท	วีลวีช	รมชล
ลลลวี	ลทลล	วีทลช	มลชม	ชมรท	ลทุรม	ลชมรม	ชลทล
วีทลช	รชลท	วีมวีท	วีลทช	ชชทท	วีทรีล	ทลชม	ชมรมช
ชชชล	ชมชล	ชมทล	ชมลช	มลชม	ชมรมช	รมชล	ทลวิท
ทททท	ทททท	วีทลช	รชลท	ลทุรม	ชมรมท	วีลวีช	รมชล
ชลทล	วีคทล	วีทลช	มลชม	ชมรท	ลทุรม	รชมรม	ชลทล
วีทลช	วีชลท	วีมวีล	วีทลช	รชลท	ลทรีล	ทชลม	ชมรมช
ชชชล	ชมชล	ชมทล	ชมลช	---ท	-รมช	---ล	ทลวิท

๕. เพลงกราวใน ชั้นเดียว

-- ทล	ชควีค	มวีควี	- คคค	--- ค	-- คค	-- รค	ลคครค
คครค	ลคครค	ชคครม	รคฟร	รชลท	ลชทล	ทชลท	ควีมวี
คทลช	ทลชร	มคครล	ชลคคร	มคครม	ชลชร	มคครล	คครมร
วีวีวีค	ควีวีวี	วีวีวีวี	ชวีวีวี	ชวีวีวี	ชวีวีวี	รรรร	รรรร

รมชล	รมรร	รมชล	รมรร	ลลลฟ	ลมฟร	ลุมฟ	รมรท
ลทลฟ	ลมฟร	ลุมฟ	รมรท	ลทลฟ	ลมฟร		
รทลท	ร้ทลท	ร้ทลช	รชลท	ลทรีมี	ทมรีท	ร้ทลช	รชลท
รฟมฟ	ลฟมฟ	ลฟมร	มฟชล	ร้ทลค้	ฟทลฟ	ลมฟร	มฟชล
ลทุม	รมรท	ลทลฟ	ลมฟร	ลุมฟ	รมรท	ลทลฟ	ลมฟร
รมรร	ชมชล	ลมรร	ชชทล	ลมรร	ทรีทล	ลมรร	ทรีทล
รมรร	ชชทล	ชลทล	ชฟมร				
ฟมรท	ลุมรท	ลุมรท	ลุมรท	ลุมรท	ลุมร	รมชล	ทลชม
ทททช	ทลชม	ชรมท	รมชม	รมชล	ทชลม	ทททช	ทลชม
ชรมท	รมชม	มมมร	รมمم	มมมม	ชชมม	ชมมม	ชมมม
รมชช	รมชม	รมชช	รมชม	รมชม	รมชล	ทชลท	รีมีรีล
ทชลม	ชลทล	ลลลช	ชลลล	ลลลล	รีรีลล	รีลลล	รีลลล
ชทลท	ร้ทลท	มฟลล	ร้ทลท	มฟลท	ร้ทลฟ	ลมฟร	มฟลฟ
มฟลท	รูลทฟ	ลมฟร	มฟลฟ	ฟฟฟม	มฟฟฟ	ฟฟฟฟ	ททฟฟ
ทฟฟฟ	ทฟฟฟ						
ลลลม	ลฟลล	ทฟลม	ลฟลล	ทฟลม	ลฟลล	ลลรร	ฟมรม
ฟลลล	ฟมคม	ฟลลร	ฟมรม	ฟลลล	ฟมรม	ฟลลล	ฟมรม
ฟลลล	ฟมรม	มชลช	ชชชช	ค้ค้รีมี	ค้มีรีค้	มีรีค้ล	ชลคค้
ค้ค้ค้	ทคค้ค้	ค้ค้ค้ค้	ฟ้ฟ้ค้ค้	ฟ้ค้ค้ค้	ฟ้ค้ค้ค้		
ชลคค้	มีรีค้ค้	ชลคค้	มีรีค้ค้	มีรีมีค้	มีรีค้ค้	มีรีมีค้	มีรีค้ค้
มีรีค้ค้	มีรีค้ค้	ชลทค้	ทลชค้	ค้ค้รีมี	รีค้มีรี	รีชลท	ลชทล
ทชลท	ค้รีมีรี	ค้ทลช	ทลชร	มรรมล	ชลลล	มครม	ชลชร
มครม	ค้รีมีรี	ค้ค้รีค้	ค้ค้รีรี	รีรีช้รี	ช้รีรีรี	ช้รีรีรี	ช้รีรีรี
มีรีรีรี	รีรีรีรี	ลทลล	รรมม	ลลลล	ชชมช	ทุมม	ชชลล
รีมีทท	ลลชช	ชชลล	ลททท	ชชชช	ชชลท	ททรีรี	รีรีลล
ลรีลท	ชชมช	ทุมช	ลทลล	ลลรีล	ลลลล	ททลล	ชชมช
รทุม	ชชชช	ททลล	ชชมม	รลลล	--- ท	--- ล	- ฟมร

๖. เพลง โศกพม่า

---ค้	---ค้	---รี	มีรีค้ล	----	---ช	-ฟชล	ค้ลชฟ
---ฟ	ชลชฟ	-ม-ร	---ม	ร ร ร ร	-คคค	---ร	-ฟ-ช

-ลคัรื	-รชฟ	รฟลช	---ล	ชชชช	-ฟฟฟ	---ช	ลชคัช
-ฟ-ช	ฟชลท	คัรื-รื	--คัล	----	--คั	---รื	มืรืคัล
-ลลล	คัรืคัช	ลชฟล	คัลชฟ	---ฟ	ชลชฟ	-ม-ร	---ม
-รรร	-คคค	---ร	-ฟ-ช	-ลคร	-รชฟ	รฟลช	---ล
-ชชช	-ฟฟฟ	--ช	ลชคัช	-ฟ-ช	ฟชลท	คัรื-รื	--คัล

๗. เพลงเขมรปากท่อ

	---ท	-ลทรี	-ททท	ทลชม	ชรรม	ชรรร	ชมรท
-ลทท	-รืทท	ลช-ช	---ล	ล ทลช	ลทรีล	ลล-ช	มลชม
---ช	มมมม	รมชร	-รूर	มรชม	รทุมร	ทุมมร	ชทุมร
-ลูลล	-ททท	-รूरู	มืทรีมื	รืมืชล	คัลชม	ลชมร	ชมรท
---ล	-ททท	-ล-รื	ทททท	(กลับคั)			

๘. เพลงสร้อยเพลง

---ฟ	-ชชช	ลฟชล	ฟชชช	ครคค	-ช-ฟ	---ช	ลชฟ-ชล
ชลคัรื	มืรืคัล	--คัช	ฟลชฟ	-มชร	-รมร	ชรมค	รมฟช
---ฟ	ชชชช	ลฟชล	ฟชชช	-รืทท	-รืทท	รืมืชมื	รืช-ล
---ท	ลลลล	ททรีช	-ชลท	-รื-มื	ชมรท	-ลชฟ	ชฟลช
							กลับคั

๙. เพลงนางนาค

----	----	---คั	ลรคัล	คัรืคัล	-ชคัฟ	ฟฟ-ช	ลฟชล
--คั	ลลลล	-คัคัคั	---รื	-ช-มื	-รื-คั	--รื	มืคัรืมื
---ช	-มมม	ชมรค	ทคัรุม	-มชล	ทลชม	---ร	ทุมรท
----	---ร	มรชม	รืทล	--ชล	ทรีรื	-ชชช	ลทรีล

ลักษณะการบรรเลงจากการสาธิตของครูสุคิด ถาวร พบว่าการบรรเลงจะไม่เคร่งครัดอย่างคนตรีที่เป็นแบบแผน ทำนองเพลงมีความยาวไม่มากนักโดยจะสั้นกว่าปกติไม่เต็มรูปแบบอย่างของภาคกลาง ไม่พืดพืดันเรื่องคุณภาพเสียง บางครั้งมีการตีแบบเก็บสลับไปกับการตีทำนองหลัก ไม่เน้นการผูกกลอนที่ซับซ้อน เวลาบรรเลงเครื่องดนตรีทุกชนิดจะบรรเลงทำนองเดียวกันหมดไม่มีการแปรทาง การบรรเลงคล้ายแบบไทย จังหวะของพยางค์เสียงมีความสม่ำเสมอ ไม่โยก

สำหรับโอกาสที่ใช้บรรเลงวงปี่พาทย์ของบ้านหัวเสือ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่างานที่ไปบรรเลงส่วนใหญ่จะเป็นงานบุญต่างๆ เช่น งานบวช งานกฐิน งานศพ แต่จะไม่บรรเลงในงานแต่งงาน

จังหวัดบุรีรัมย์

จากการสัมภาษณ์ครูเกรียงศักดิ์ ประจักษ์รัมย์ ศิลปินอายุ ๔๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘๖ หมู่ ๖ บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเคา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่า เครื่องดนตรีที่ประกอบเป็นวงปี่พาทย์เขมร ที่มีการเล่นกันในแถบจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

๑. ระนาดเอก
๒. ฉิ่งวงใหญ่
๓. ปี่ใน (บางครั้งใช้ปี่อ้อ)
๔. ตะโพน
๕. กลองทัด
๖. ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง

สำหรับบทเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงคล้ายกับเพลงที่ใช้เล่นในวงมโหรี จะเป็นการเล่นที่ผสมผสานระหว่างเพลงกัมพูชา กับเพลงไทย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันมาก สำหรับวิธีการขับร้อง จะเอาคนร้องเป็นหลัก คนร้องลงเสียงไหนนักดนตรีก็จะต้องลงหรือรับเสียงตามนั้น

สำหรับโอกาสที่ใช้บรรเลงวงดนตรีนี้จะใช้ในงานพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมการเข้าทรง เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็มีการบรรเลงตามงานประเพณีที่วัดได้แก่ เข้าพรรษา เทศกาลงานบุญต่างๆ เป็นต้น

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบรรเลงปี่พาทย์เขมรพบว่า มีการบรรเลงเป็นส่วนใหญ่ที่จังหวัดศรีสะเกษ แต่รูปแบบการเล่นไม่เคร่งครัดตามแบบแผนอย่างปี่พาทย์ภาคกลาง ทั้งวิธีการบรรเลง รูปแบบการจัดวงดนตรีและรูปแบบของบทเพลง โดยจะมีการเล่นทั้งเพลงที่มีเค้าโครงมาจากบทเพลงปี่พาทย์พิชของดนตรีราชสำนักและบทเพลงที่เป็นเพลงพื้นบ้านของแถบอีสานใต้

๒.๔ เจริง

เจริญ เป็นวัฒนธรรมที่เป็นการขับร้องของชนพื้นถิ่นอีสานใต้ การขับร้องของคนพื้นถิ่น นอกจากเจริญแล้วยังมีการร้องลักษณะอื่น ๆ ด้วยที่ปรากฏในพื้นที่อีสานใต้โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์จะมีการขับร้องหลายลักษณะด้วยกัน จากหนังสือเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์ อธิบายเกี่ยวกับสังคีตศิลป์ของจังหวัดสุรินทร์สามารถแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท สรุปได้ดังนี้

ประเภทแรก เจริงหรือจำเรียง เป็นการขับหรือการออกเสียง เป็นทำนองแบบการอ่าน ทำนองเสนาะ ใช้กลอนสดเป็นส่วนใหญ่ร้องเป็นนิทานชาดกที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา บรรยายเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน ขับมหากาพย์ได้แก่ รามเกียรติ์ เป็นต้น ขับวรรณคดีต่างๆ เจริงนี้ ถ้าใช้ปีที่มิชื่อว่า ปัยจรวง เป้าประกอบเรียกว่า เจริงจรวง ถ้าใช้ชอประกอบเรียกว่า เจริงจรว ถ้าใช้ในประเพณีการตกเบ็ดบนบก (ขันตูลย์) เรียกว่า เจริงขันตูลย์ ถ้านำไปขับขานกับการตีกลองกันตรึม เรียกว่า เจริงกันตรึม

ประเภทที่สอง การร้องทรข หรือทรข เป็นการร้องรำบอกข่าวเรื่องปีใหม่แบบดั้งเดิม จะมีการรวมกลุ่มกันเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งยาวเหยียด มีพ้อเพลงร้องนำแล้วลูกคู่ร้องตามหรือร้องรับแบบลูกคู่

ประเภทที่สาม การร้องเพลงนอรแก้วเป็นลักษณะการว่ากลอนสด นอกจากแสดง อัจฉริยะเชิงบทกลอนแล้วยังใช้บทกลอนสดแบบเกี่ยวพาราสิด้วย

ประเภทที่สี่ การร้องเพลงกันตรึมในงานมงคล เช่น ในงานแต่งงาน โขนจุก บวชนาค

ประเภทที่ห้า เพลงตกเบ็ดบนบก คือพวกหนุ่มๆ จะรวมกลุ่มกันใช้ผลหมากรากไม้ผูกเชือก มีกันเบ็ดผูกไปล้อสาวๆ ที่ไปเที่ยวงานตามวัด

ประเภทที่หก ชาวสุรินทร์มีการร้องเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “ปรือบกาข” ลักษณะของกลอนลีลาการออกเสียงเป็นอย่างเดียวกับเพลงพื้นเมืองภาคกลางที่เรียกว่า ปรบไก่อ

จากหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์ โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายความหมายของคำว่า “เจริญ” สรุปได้ว่า คำว่า “เจริญ หรือ จำเรียง” เป็นภาษาเขมรแปลว่า “ร้อง” เป็นการขับร้องเป็นกลอนสด ผู้ร้องใช้ปฏิภาณไหวพริบของตนในการบรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา มีการใช้เครื่องดนตรีเป่าประกอบคือแคนเรียกว่า “เจริญเบริน” ถ้าใช้ชอบรรเลงประกอบเรียกว่า “เจริญจรว” ถ้าใช้กระจำปีหรือเป็ชบรรเลงประกอบเรียกว่า “เจริญจเป็ช”

ประเภทของเจริญมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามเครื่องดนตรีหลักที่นำมาใช้บรรเลงประกอบการเจริญนั้นๆ ดังมีชื่อปรากฏดังต่อไปนี้

เจริญจรวง ประกอบด้วยชาย ๑ คน เป่าปีเรียกว่า เป็ชจรวง หญิง ๑ คนเป็นผู้เจริญ

เจริญจรว ผู้เล่นมีคนเดียวทั้งขับร้องและตีชอ

เจริญเบริน ประกอบด้วยผู้เป่าแคน ๑ คน ผู้เจริญชายหญิงฝ่ายละ ๑-๒ คน

เจริญนอรแก้ว ประกอบด้วยชาย ๒ คน หญิง ๒ คน ขับเจริญได้ตอบกันโดยมีการปรบมือแทนเครื่องดนตรีและร้องรับว่า “แกวเอช เอ็ชนอรแก้ว” เป็นต้น

เจริญนังนา ประกอบด้วยชาย ๑-๒ คน และหญิง ๑-๒ คน คนตีกลองกันตรึม ๑ คน

เจริญจเป็ช ผู้เล่นคนเดียวเล่นเครื่องดนตรีที่ใช้ตีคล้ายกระจำปีหรือชิงพร้อมทั้งเจริญ

เจียงกันตริ้ม ผู้เล่นเป็นชาวล้วน ๔ คน เครื่องดนตรีได้แก่อ้อ ๑ เล้า ซอ ๑ คัน กลองกันตริ้ม ๒ ใบ ผู้ตีกลองจะเป็นผู้ขับร้อง ปัจจุบันมีการเพิ่มปี่ใน ฉิ่ง ฉาบและกรับ

เจียงตรุษ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีคือ กลองกันตริ้ม ๑-๒ ใบ ตีประกอบการเจียงผู้เจียง และลูกคู่ นอกนั้นอาจจะมีกันแซ่ ซอ ขลุ่ย กรับและฉิ่งอย่างละ ๑ ชิ้น

เจียงชันตุล เป็นการร้องเพลงขณะตกเบ็ด ร้องเล่นในงานเทศกาลต่างๆ หรืองานบวชนาค เจียงกันต้อปโก เป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงไม่มีเครื่องดนตรี ใช้การปรบมือให้จังหวะ บทร้องแต่ละบทจะมีสร้อยคำว่า “แก้วพี่อา”

เจียงไปยอ้งโกง บทร้องโต้ตอบของชายหญิงเชิงเกี้ยวพาราสี มีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชิ้นเดียวคือ ป้ออ

เจียงอาชัย บทร้องโต้ตอบของชายหญิงเชิงเกี้ยวพาราสี เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่สไล ซอตรัวเอก กลองกันตริ้ม กรับและฉิ่ง

ขั้นตอนและระเบียบวิธีการเจียงประเภทต่างๆ

เจียง ชันตุจ แปลว่า ร้องตกเบ็ด ส่วนมากจะร้องเล่นในลานวัด พวกหนุ่มๆ จะรวมกลุ่มกันใช้ผลหมากรากไม้ผูกเชือกมีคันเบ็ดผูกไปต่อสาวๆ ผู้ที่ถือคันเบ็ดเป็นผู้ร้องเพลงเอง ชอบสาวคนไหนเหยือกก็ลอยอยู่ตรงหน้าคนนั้น หากสาวรีบรับเหยือกไปก็แสดงว่ารับรักชายหนุ่มคนนั้น

เรียมตรด แปลว่ารำตรุษ เล่นกันในวันหยุดสงกรานต์ ระหว่างชายหญิง แต่งกายตามสบาย โดยเน้นเรื่องความสวยงาม ในวงรำจะมีหัวหน้ากลอนเป็นผู้นำร้องเนื้อร้องส่วนใหญ่เป็นบทอวยพรเจ้าของบ้าน จากนั้นจะเป็นบทชมเชยยกย่องเจ้าของบ้านหรือบทเกี้ยวพาราสี หัวหน้าตรุษจะพาคณะรำตรุษไปตามบ้านเรือนในหมู่บ้านเพื่อเป็นการร้องขอให้ผู้คนบ้านนั้นช่วยกันทำบุญ แล้วจะนำสิ่งของไปบำรุงหรือถวายวัด จากนั้นก็จะเป็นบทลา

เจียงนอรแก้ว เป็นการเล่นได้ตอบระหว่างชายหญิงซึ่งแต่ละฝ่ายมีพ่อเพลงแม่เพลงร้องนำ และมีลูกคู่ร้องตาม ต่อจากนั้นชายหญิงแต่ละฝ่ายจึงร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ๆ การเล่น ผู้เล่นเข้าแถวสองแถว หันหน้าเข้าหากัน ฝ่ายชายเป็นฝ่ายเริ่มก่อน เป็นการร้องแก้กันเป็นกลอนสดโดยการร้องของลูกคู่จะร้องขึ้นก่อนว่า “แก้วเอช เอช นอร แก้ว แล้วขันเอช” เมื่อลูกคู่ร้องจบพ่อเพลงและแม่เพลงก็ขึ้นต้นบทกลอน เมื่อร้องจบลูกคู่รับอีกเที่ยวหนึ่ง อีกฝ่ายก็ได้ตอบสลับกันไป

เจียงปิงนา หรือ ปางนา หรือ แก้วอาพี เล่นคล้ายกับเจียงนอรแก้ว ทั้งวิธีร้องวิธีเล่น แต่จังหวะเร็วกว่าและแต่ละวรรคเพลงมีสร้อยเพลงเข้าแทรก วิธีร้องนั้นลูกคู่จะร้องก่อนหนึ่งเที่ยวว่า “แก้ว แก้วอาพี เอียนาแก้วเอช เอ้อเอ้อเอช” จากนั้นพ่อเพลงแม่เพลงจึงจะร้อง เมื่อจบวรรคหนึ่งแล้วจะมีสร้อยแทรกว่า

เอาว่าปางนาก็เมนเฮย

เอานะเอานาก็เมนเฮย

ระมงปงปังกี่เมนเฮย

ตระเบื่องแคลทากี่รุคเฮย

กระบมแคลทาบานกี่ยเฮย

เจรียงกันตรอกกัย เป็นการเล่นเจรียงคนเดียว ไม่มีดนตรีเป็นแบบแผน ส่วนใหญ่ใช้วิธีปรบมือหรือสีซอ เป็นการเจรียงแบบตลก เป็นกลอนสดที่ใช้ปฏิภาณสูง มักจะทำการเจรียงในขบวนแห่ต่างๆ เช่น แห่กฐิน แห่นาค เป็นต้น เรื่องที่เจรียงส่วนใหญ่เป็นการกล่าวชมหรือตำหนิสิ่งที่พบเห็นในขณะนั้น

เจรียงตรัว เป็นการร้องโต้ตอบกัน ๒ คน อาจจะได้ตามเป็นนิทาน ประวัติสถานที่ตำนานต่างๆ โดยมีเครื่องดนตรีคือ ซอ ประกอบคำเจรียงมีลักษณะคล้าย ลำ

เจรียงจเปย นั่งเจรียงคนเดียว เจรียงเป็นนิทาน พอจบรรคหนึ่งก็ตีคระจับปี ทำนองเพลงเป็นเพลงอ้ายยทุกชนิด

เจรียงจรวง นั่งเจรียงโต้ตอบกันเป็นเรื่องตำนาน สุภาษิตต่างๆ หรือถามชื่อประวัติอีกฝ่ายหนึ่ง คำร้องเป็นทำนอง ลำ เครื่องดนตรีที่ใช้คือ ปี่อังก์ไกล

ในปัจจุบันนี้การเล่น เจรียงปิงนา เจรียงกันตรอกกัย เจรียงตรัว เจรียงจเปย และเจรียงจรวงนั้น ไม่มีให้ชมแล้ว

เจรียงเบริน เป็นการร้องเพลงคลอกกับแคน ผู้ร้องจะร้องคู่ชายหญิง ทำนองลำการเล่นเจรียงเบรินจะมีบทร้องแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือบทร้องสั้นที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงในแต่ละครั้งซึ่งมีความยาวไม่เกิน ๖ บรรคแล้วเปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งร้องโต้ตอบเพื่อแกกกลอนกัน ส่วนบทร้องยาวจะเป็นบทร้องที่มีความยาวหลายบทสำหรับการร้องโต้ตอบกันแต่ละครั้ง ไม่จำกัดความยาว เนื้อร้องทุกบทจะคัดมาจากคัมภีร์ในพุทธศาสนา คัมภีร์จะปรากฏเรื่องราวที่เป็นคำสอนต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ งานประเพณี โคนจุก บวชนาค งานกฐิน งานแต่งงานและงานศพ ตลอดจนงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ฉะนั้นเจรียงเบริน จึงเล่นได้ทุกโอกาสทั้งงานมงคลและงานอวมงคล

ระเบียบวิธีการร้องเจรียงประเภทต่าง ๆ นั้น ก่อนเริ่มเล่นจะมีการไหว้ครู เมื่อไหว้ครูเสร็จหมอแคนจะเป่าแคนนำก่อน แม่เพลงเจรียงเบรินจะพ่อนประกอบเสียงแคนแล้วเริ่มโอ้โดยเอามือป้องหูแล้วเริ่มเจรียงด้วยบทไหว้ครู มีการกล่าวเป็นถ้อยคำกับผู้ฟังและเจรียงเป็นการบอกกล่าวถึงความสำคัญของงานนั้นๆ มีการขนิทานอุทาหรณ์ประกอบการเจรียงโดยเจรียงเป็นเชิงกระทู้ถามตอบ ในทำนองปุจฉา-วิสัชนา หลังจากนั้นจึงเจรียงทั่วๆ ไป สำหรับการแต่งกายฝ่ายหญิงจะนุ่งผ้าถุงพื้นบ้านสุรินทร์ สวมเสื้อแขนสั้นหรือแขนยาวมีสไบพาด ฝ่ายชายนุ่งโสร่งมีผ้าขาวม้าคาด สวมเสื้อแขนสั้นหรือแขนยาวตามที่หาได้หรือเห็นว่าสวยงามที่สุด

เจริญประเภทต่างๆ มีลักษณะเฉพาะและวิธีการร้องแตกต่างกันออกไปตามแต่ละประเภท นับได้ว่าวัฒนธรรมเรื่องของเจริญหรือการขับร้องนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีความหลากหลาย เป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสัญลักษณ์ที่มีความเด่นชัดของพื้นถิ่นอีสานได้ประเภทหนึ่งทีเดียว

๒.๕ กันตรึม

กันตรึม ถือเป็นวัฒนธรรมการบรรเลงที่มีความสำคัญและเป็นตัวบ่งชี้ว่าวัฒนธรรมการบรรเลงของคนไทยในท้องถิ่นอีสานได้นั้นได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของเขมร เนื่องจากมีพื้นที่ใกล้ชิดกันทำให้เกิดการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมดนตรีเกิดขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบการมีเล่นกันตรึมที่จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์

เครื่องดนตรีและการประสมวง

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นประกอบเป็นวงกันตรึม เครื่องดนตรีหลัก ๆ ที่ใช้ประกอบ ได้แก่ กลองกันตรึม ซอหรือตรัวและปี่อ้อ ประกอบกับเครื่องกำกับจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ และภายหลังมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาประสมเช่น กลองชุด กีตาร์และไวโอลิน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการอธิบายเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ในการประสมวงในวงกันตรึม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

กลองกันตรึม เป็นเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการบรรเลงวงกันตรึม ถือเป็นเอกลักษณ์ของวงดนตรีดังกล่าวก็ว่าได้ทีเดียว กลองกันตรึมเป็นกลองที่มีขนาดเล็ก รูปร่างคล้ายโทนดินเผาแต่มีความยาวมากกว่า ตัวกลองชุดจากแก่นไม้ขนุนหรือลำต้นมะพร้าวโดยการกลึงภายนอกให้ได้รูปร่างเสียก่อนแล้วจึงขุดเจาะและคว้านภายในให้เป็นโพรงกลวง การชิงหนังนิยมนึงด้วยหนังลูกวัว หนังงูเหลือมและหนังตะกวัด แต่ที่นิยมโดยทั่วไปมักชิงด้วยหนังลูกวัว กลองกันตรึมเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านอีสานได้ทุกครั้งที่มีการแสดงที่ต้องประกอบการบรรเลงหรือนำมาประกอบการขับร้องที่เรียกว่า เจริญ ด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะคล้ายกับเพลงปฏิพากย์ของภาคกลางนั่นเอง กลองกันตรึมเป็นเครื่องดนตรีที่ทำให้เกิดจังหวะที่สร้างความสนุกสนาน สุ่มเสียงของกลองทำให้เกิดความเร้าใจ ตัวอย่างทำนองหน้าทับกลองกันตรึม

“โ๊ะ-กะ-ครึม-ครึม” หรือ “โ๊ะ-กัน-ตรึม”

กลองกันตรึมยังมีการนำไปใช้สำหรับพิธีกรรมและความเชื่อของชาวบ้านอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการไปมีส่วนร่วมในขบวนแห่เพื่องานบุญต่างๆ หรืองานมงคลหรือแม้กระทั่งงานแห่ประเภท “บุญพระยามาร” (แห่เพื่อเรียไร) ด้วย

เนื่องจากการบรรเลงกลองกันตรึมต้องใช้กลอง ๒ ใบดังที่กล่าวมาแล้วและบางพื้นที่ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ ใช้กลองดังกล่าวเข้ามาประสมในวงถึง ๔ ใบ ดังนั้นกลองใบที่ชิงหนังดังกล่าวเวลาตีจะมีเสียงคล้ายกับคำว่า “ปะ” และใบที่ชิงหนังห่อนกว่าจะออกเสียงเป็น “ทั้ง” ดังตัวอย่างของกระสวนจังหวะของระบำกะโน้บดิงตอง (ระบำดักแตน) ดังนี้

ลักษณะของซอกันตรีมคล้ายกับซอค้างและซออุ้ของภาคกลาง พื้นที่ในเขตนี้อาจได้พบว่าซอชนิดนี้มี ๔ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่

- ลักษณะที่หนึ่ง ซอเล็กหรือตรัวจี้ ซึ่งมีรูปร่างคล้ายซอค้างแต่มีเสียงสูงและแหลกว่า
- ลักษณะที่สอง ซอกกลาง หรือ ตรัวซอ มีขนาดใหญ่กว่าซอเล็ก
- ลักษณะที่สาม ซอใหญ่ หรือ ตรัวซอ มีขนาดใหญ่ที่สุด
- ลักษณะที่สี่ ซออุ้ หรือ ตรัว อุ มีลักษณะคล้ายซออุ้ปกติทั่วไป

วงกันตรีม โดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันนิยมใช้ซอกกลางและซออุ้บรรเลงในงานทั่วไป

สำหรับการเทียบเสียงของซอที่ใช้ในวงกันตรีมจะเทียบเสียงสายเอกและสายทุ้มให้มีความห่างกันเป็นคู่ ๕ ได้แก่ สายเอกซึ่งเป็นเสียงสูงจะตั้งเสียงประมาณเสียงลาหรือเสียงซอล และสายทุ้มจะตั้งสายประมาณเสียงเรหรือเสียงโคเมื่อเทียบเสียงกับขลุ่ยเพียงออของภาคกลาง สำหรับสายซอค้าง ๓ สาย สามสี ศิลปินวงกันตรีมจังหวัดสุรินทร์อธิบายว่าจะนิยมใช้สายลาวด ส่วนซออุ้เดิมใช้สายไหม แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นสายลาวดตามแบบกีตาร์แทน การเทียบเสียงซออุ้มักจะเทียบสายทุ้มเป็นเสียงโค สายเอกเป็นเสียงซอลโดยมีลักษณะการเทียบเสียงเหมือนซออุ้ของภาคกลางและการสั่นนั้นก็เหมือนซอของภาคกลางเพียงแต่สำเนียงของบทเพลงมีลักษณะเฉพาะของพื้นถิ่น จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่าการสืบทอดในวงกันตรีมนั้นไม่เคร่งครัดเรื่องการใช้น้ซออย่างซอค้างและซออุ้ของภาคกลางโดยคนซอก้างมักจับด้วยคันชักออก มีการรวบคันชักและการกดนิ้วเหมือนซอภาคกลาง

ลักษณะของการนำซอขนาดทั้ง ๔ นี้ไปประสมวงนั้นค่อนข้างไม่แน่นอน วงกันตรีม ใช้ซอเล็กหรือตรัวเอก/ตรัวจี้/ ๑ คัน บางแห่งใช้ซออุ้ ๑ คัน แต่ถ้าเป็นการแสดงเรียมลูคอันเร หรือรำกระทบสาก บางแห่งใช้ซอเล็ก หรือตรัวเอก แต่บางแห่งไม่ใช่ และถ้าเป็นกะโน้บดิงคองหรือระบำตักเตนคำซำมีใช้ทั้งซอเล็กและซอกกลาง ทั้งนี้แล้วแต่ความถนัดของผู้เล่น สำหรับวงมโหรีเขมร (อีสานใต้) ใช้ทั้งซอเล็กและซอกกลางอย่างละ ๑-๒ คัน ระบำตลก (ตะ-หลอก) หรือระบำกะลาใช้ซอเล็ก ๑ คัน และเรียมตรด หรือรำตรุษ (สงกรานต์) บางหมู่บ้านใช้ซอกกลาง แต่บางแห่งไม่มี

ปี่อ้อ เป็นเครื่องเป่าที่ใช้ในวงกันตรีมอีกประเภทหนึ่ง ปี่อ้อจะมีรูทั้งหมด ๘ รู เสียงเป็นแบบเต็มเสียงทั้งหมด แต่เวลาเป่าจะมีการทำให้เป็นครึ่งเสียง ปี่อ้อถือว่าเป็นเครื่องดนตรีหลักของวงกันตรีมและเนื่องจากปี่อ้อไม่สามารถปรับระดับเสียงได้ ดังนั้นการเทียบเสียงของเครื่องดนตรีในวงดนตรีประเภทนี้จะต้องตั้งตามเสียงของปี่อ้อ เช่นเดียวกับวงเครื่องสายไทยซึ่งต้องตั้งเสียงตามขลุ่ยเพียงออตนเอง

การประสมวงกันตรีมที่ปรากฏในปัจจุบัน

ครูผึ้ง จันครา ศิลปินวงกันตรีมจังหวัดศรีสะเกษ อธิบายว่าเครื่องดนตรีที่ประกอบอยู่ในวงกันตรีมที่เล่นกันที่จังหวัดศรีสะเกษประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

๑. ซอค้าง
๒. ซออุ้

๓. กลองกันตรึม ๔ ใบ
๔. ฉิ่ง
๕. ฉาบ
๖. กรับ
๗. นักร้อง (ฝั่ง จันครา, สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูธงชัย สามสี ศิลปินวงกันตรึมจังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันอายุ ๔๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๘ บ้านดงมัน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อธิบายว่าเครื่องดนตรีที่ประกอบอยู่ในวงกันตรึมของจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

๑. ซอกลาง ๑ คัน
๒. ปี่อ้อ ๑ เล้า
๓. กลองกันตรึม ๒ ใบ
๔. คนร้องตีกลองไปด้วย (ธงชัย สามสี, สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

แต่เดิมนั้นเครื่องดนตรีที่ประกอบในวงกันตรึมของจังหวัดสุรินทร์มีเพียงเท่านี้ภายหลังจึงมีการเพิ่มฉิ่ง ฉาบและกรับ นอกจากนี้ยังมีผู้รำประกอบวงกันตรึมด้วย การแสดงสมัยก่อนเป็นการร้องเล่นประกอบรำไปตามธรรมดา ภายหลังมีการจัดการแสดงเป็นชุด ๆ และมีการประดิษฐ์ชุดการแสดงใหม่ ๆ ที่สะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชนพื้นถิ่น เช่น การรำสาก เสกไหม เป็นต้น

ครูบุญถึง ปานะโปย ศิลปินวงกันตรึมจังหวัดบุรีรัมย์อธิบายเครื่องดนตรีที่ประกอบอยู่ในวงกันตรึมของจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

๑. กลองกันตรึม ๒ ใบ
๒. ซอ ๑ คัน
๓. ปี่อ้อ
๔. ฉิ่ง
๕. ฉาบ
๖. กรับ
๗. คนเจี๊ยง (นักร้อง) ชาย ๑ คน หญิง ๑ คน
๘. หางเครื่อง ๔-๕ คน (บุญถึง ปานะโปย, สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ลักษณะการประสมวงกันตรึมของจังหวัดบุรีรัมย์ก็เช่นกัน ภายหลังมีการเพิ่มเครื่องดนตรีสากเข้าไปประกอบในวงดนตรีด้วยได้แก่กลองชุด ทอมบา อิเล็กโทน เบส กีตาร์ พิณ และเพิ่มจำนวนซอเป็น ๑ - ๓ คัน

จากข้อมูลการประสมวงกันตรึมของทั้ง ๓ จังหวัดพบว่าการประสมวงกันตรึมนั้นค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะ การประสมวงมีความคล้ายคลึงหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเดียวกันในทุกพื้นที่โดยจะมีซอเป็นเครื่องดำเนินทำนองผสมผสานกับปี่อ้อและมีกลองกันตรึมซึ่งอาจมีจำนวน

๒ ใบ หรือ ๔ ใบ แตกต่างไปตามพื้นที่แต่ทั้งนี้จะต้องมีลักษณะเป็นคู่ ๆ เสมอ นอกจากนี้ยังมีเครื่องกำกับจังหวะเข้ามาประกอบในวงด้วย จากการสัมภาษณ์ศิลปินจังหวัดสุรินทร์พบว่าแต่เดิมนั้นเครื่องกำกับจังหวะต่าง ๆ จะไม่มีการนำเข้ามาประสมวง และมีการนำเข้ามาประสมในวงดนตรีภายหลัง และที่สำคัญคือคนร้องหรือที่เรียกว่าคนเจียงนั้นจะมีเหมือนกันทุกพื้นที่ สำหรับคนรำหรือหางเครื่องหรือนักแสดงนั้น จะเป็นไปเพื่อความสนุกสนานและเพลิดเพลิน เนื่องจากการเล่นวงกันตรึมจะไม่เน้นการเล่นเป็นเรื่องราว เป็นการบรรเลงเพื่อฟังความสามารถของนักดนตรีและเสียงของนักร้องที่มีความไพเราะให้เกิดความบันเทิงสำหรับผู้ฟังเท่านั้น

ขั้นตอนการบรรเลง

แต่เดิมนั้น ผู้แสดงจะมีเพียงผู้ร้องฝ่ายหญิงและฝ่ายชายขณะร้องก็รำไปด้วย ผู้รำก็คือผู้ร้อง เดิมการรำไม่มีแบบแผนที่แน่นอนเพียงแต่ต้องรำให้เข้ากับจังหวะของดนตรีเท่านั้นและจินตนาการท่ารำที่คิดว่าจะมีความสวยงามได้ตามใจชอบ กันตรึมไม่เน้นทางด้านการรำแต่จะเน้นที่ความไพเราะของเสียงร้อง เสียงซอและความสนุกสนานอันเกิดจากการดำเนินทำนองที่มีความหลากหลาย

การเล่นกันตรึม ก่อนเริ่มการแสดงจะต้องมีพิธีไหว้ครู จากนั้นจึงบรรเลงเพลงโหมโรง ต่อด้วยการเข้าบทแสดง หนังสือสุรินทร์ มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยศิริ ผาสุก และคณะ อธิบายเกี่ยวกับวิธีการเล่นกันตรึม ไว้ว่า

“ก่อนเล่นกันตรึมจะต้องมีพิธีไหว้ครู เพื่อเป็นสิริมงคลทั้งผู้ดูและผู้เล่น เมื่อไหว้ครูเสร็จจะเริ่มบรรเลงเพลงเป็นการ โหมโรงเพื่อปลุกใจให้ผู้ดูตื่นตื่น และผู้แสดงได้เตรียมตัว จากนั้นจะเริ่มแสดงโดยเริ่มบทไหว้ครู วิธีการร้องจะร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง มีการรำประกอบการร้อง ไม่มีลูกคู่รับ” (ศิริ ผาสุก และคณะ, ๒๕๓๖: ๑๕๑-๑๕๒)

ครูผึ้ง จันครา ศิลปินอายุ ๗๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๑๖ ตำบลสำโรงตาเจ็น อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายขั้นตอนการเล่นวงกันตรึมมีอยู่ด้วยกัน ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ไหว้ครูไว้อาลัย (๒ ท่อน)
๒. เพลงงองใจ (ผูกแขน) (๒ ท่อน)
๓. เพลงแกวนอ (ทำนองมธูป โคง) (๒ ท่อน)
๔. เพลงอมตุ๊ก (๒ ท่อน)
๕. บรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ด
๖. บรรเลงเพลงลาได้แก่ เพลงชาประดาน

(ผึ้ง จันครา, สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูบุญถึง ปานะโปย ศิลปินกันตรึมจังหวัดบุรีรัมย์ อายุ ๖๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ ๘ ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายขั้นตอนการบรรเลงวงกันตรึมว่า

๑. เริ่มต้นด้วยเพลงอมตุ๊ก หรือเพลงรำพาย

๒. เพลงจองโค (ผูกข้อมือเรียกขวัญ)
๓. เพลงเบ็ดเตล็ด เช่น เพลงกันจัญเจก เพลงแกวนอ เพลงโฮ้ละนอย เป็นต้น
๔. อาจจะเป็นการแทรกเพลงลูกทุ่ง หมอลำ เป็นต้น
๕. กลับมาเริ่มเล่นกันคริมใหม่ตั้งแต่ต้น (ข้อ ๑-๓)
๖. ลาด้วยเพลงรำพาย หรืออมคู๊กก็ได้

(บุญถึง ปานะ โปย, สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

เวลาในการแสดงสมัยก่อนจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๓ ทุ่ม และเล่นกัน ไปจนถึงสว่าง แต่ปัจจุบันเริ่มแสดง ๓ ทุ่ม ถึงประมาณ ตี ๒ หรือ ตี ๓ เท่านั้น

จากการเก็บข้อมูลเอกสารและภาคสนามพบว่า ขั้นตอนการแสดงวงกันคริมสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ส่วนแรกจะเป็นเรื่องของ การไหว้ครูเพื่อความเป็นสิริมงคลทั้งผู้เล่นและผู้ชม ซึ่งมักจะเป็นขั้นตอนแรกของศิลปะการแสดงในทุก ๆ ประเภท ส่วนที่สองจะเป็นการบรรเลง เพลงเบ็ดเตล็ดทั่วไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเป็นการเล่นแบบพื้นถิ่นแท้ ๆ หรือว่าเป็นการผสมผสานดนตรีสากลเข้ามาประกอบ ส่วนสุดท้ายก็จะเป็นการลาซึ่งเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกันในศิลปะด้าน บรรเลงดนตรีในทุก ๆ ศาสตร์

บทเพลงและทำนองเพลง

วัฒนธรรมการบรรเลงหรือขับร้องกันคริมจะไม่นิยมร้องเป็นเรื่องราว จะคิดคำกลอนให้เหมาะกับงานที่เล่นหรือใช้บทร้องเก่า ๆ ที่จำกันมา บทเพลงและทำนองเพลงกันคริมมีหลายทำนอง มีผู้กล่าวขานกันว่ามีมากถึงประมาณ ๒๒๘ บทขึ้นไป มากจนบางทำนองเพลงไม่มีใครสามารถจำได้เพราะไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่อาศัยการจดจำตามกันมา บทเพลงกันคริมสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท

ประเภทแรก เป็นบทเพลงชั้นสูงหรือเพลงครู ถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์และไพเราะ ทำนองเพลงมีลีลาซ้ำ แสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ ครูพูน สามสี อธิบายว่ามีอยู่ด้วยกัน ๓ เพลง ได้แก่ เพลงสวายจุมเวียด เพลงแซร์ยสดีอรและเพลงแซร์ยประเสีร เพลงที่ยาวที่สุดคือ เพลงสวายจุมเวียด

ประเภทที่สอง เป็นบทเพลงสำหรับชาวบ้าน จะมีทำนองสง่างาม ครึกครื้น สนุกสนานมีการพ็อนรำประกอบการขับร้องมีหลายทำนองเช่นรำพาย ชมโปง ตรีอบคุม อันซองช-เนญนบ เกาะเป็อนเปง อีเกิต เกราะกริก ออกขุม พนมชวีจ เป็นต้น

ประเภทที่สาม เป็นบทเพลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ทำนองจะมีลักษณะรวดเร็ว สนุกสนานใช้เป็นบทขับร้องในโอกาสทั่วไป เช่นเกี่ยวพาราตี สังสอน รับขวัญ รำพึงรำพัน เป็นต้น ส่วนทำนองเพลงมีหลายทำนองเช่นทำนองกันเตรย โมเวงงูคติก คมาแม บทอาชัยต่าง ๆ ได้แก่ อาชัยลัมเบ อาชัยพิมพวง อาชัยกลาย อาชัยซารยัง อาชัยจัส อาชัยทเม็ย ชักรวา อมดุกคูจ อมดุกทม

รัมเปย กั้นจัญเจก ปการันเจก กโนปติงต็อง นอรแกวกลาย มงกัวลจ็องคัย โอละเลย จันตี หน็อง
จองนารี สวงจัมปา ทำนองเรียมอันเร ทำนองมะมั่วด เป็นต้น

ประเภทที่สี่ เป็นบทเพลงลักษณะประยุกต์ มีการใช้ทำนองเพลงลูกทุ่งเป็นทำนอง
เพลงกันตรึม ได้แก่ ดิสโก้กันตรึม สัญญาประยุกต์ เด็ชแซมประยุกต์ เพลงฉันทนาที่รักแต่เนื้อร้อง
เป็นของกันตรึม เป็นต้น เพลงสมัยใหม่มีบทบาทเข้ามาผสมผสานกับเพลงเก่าที่เป็นเพลงดั้งเดิมของ
ท้องถิ่นบางครั้งทำให้ขั้นตอนการแสดงเพลงแบบโบราณเลือนหายไป

ครูพูน สามสี ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันอายุ ๖๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๕/๑ หมู่
๘ บ้านดงมัน ตำบลคอกโค อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ อธิบายเกี่ยวกับบทเพลงที่ใช้บรรเลงโดยวง
กันตรึมที่เล่นกันอยู่ในปัจจุบัน มีชื่อบทเพลงดังต่อไปนี้

๑. สวายจุมเวียด
๒. แซร์ยสตีอ
๓. แซร์ยประเสริ
๔. รำพาย
๕. ครอยคุม
๖. อันซอองแสนงนบ
๗. ปการัญเจก
๘. โอ้ละหน่าย
๙. เข็บเข็บ
๑๐. มงกวลจ็องโค
๑๑. งุคคีคคุย
๑๒. ปะโอปะกะวร (พูน สามสี, สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

ครูเกรียงศักดิ์ ประทุมรัมย์ ศิลปินวงกันตรึมจังหวัดบุรีรัมย์ อายุ ๔๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘๖
หมู่ ๖ บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์อธิบายบทเพลงที่ใช้บรรเลง
ในวงกันตรึม มีรายชื่อดังต่อไปนี้

บทเพลงที่เรียกกันว่า “เพลงครู” ได้แก่

๑. เพลงอมตุร์ก
๒. เพลงปะสะ (ประสิทธิ์ประสาทให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง)
๓. เพลงมโหรีชะเมร์
๔. เพลงครู หรือจังหวะครู

บทเพลงที่บรรเลงได้ยาก ได้แก่

๑. เพลงสวายจุมเวียด
๒. ครัยลโค

๓. เสากลึง (บายศรีสู่ขวัญ)

๔. เมินประเจิว (ทำนองไ่ขัน) ทำนองจะมี “เอ็งเอ็งเอ็ง” คล้ายเสียงไ่ขัน สำหรับบทร้อง แบ่งย่อยออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ครอบนัก หมายถึงบทร้องกันตรึม ซึ่งอาจจะนำชื่อของบทร้องมาเรียกเป็นชื่อของท่านองก็ได้ เช่น ครอบนักอมตูก ได้แก่ บทร้องอมตูก (พายเรือ) ครอบนักปะการัญเจก ได้แก่ บทร้องปะการัญเจก (คอกลำเจียก) ครอบนักกันจัญเจก ได้แก่ บทร้องกันจัญเจก (เข็ยคตะปาด) ครอบนักกันโน้บคิงตอง ได้แก่ บทร้องกันโน้บคิงตอง (ตักแตนคำข้าว) เป็นต้น

๒. บ็อด หมายถึง บทหรือทำนองเพลงกันตรึมโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถนำเนื้อร้องมาใส่ทำนองได้หลายๆ เนื้อร้อง เช่น บ็อดกันตรึม (ทำนองกันตรึม) บ็อดแควนอ (ทำนองแควนอ) บ็อดรำเป็ย (ทำนองรำพัน) บ็อดเมือกระเจิว (ทำนองไ่ขัน) เป็นต้น

เนื้อหาที่นำมาร้องในวงกันตรึมไม่นิยมร้องกันเป็นเรื่องราวจะร้องเป็นบทเบ็ดเตล็ด ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น บทชมความงามความดีของชายหญิง บทเกี่ยวพาราตี บทไอ้โลม บทสั่งสอน บทพรรณนาความงามของธรรมชาติหรือชีวิต บทอาลัยอาวรณ์ บทเล่าเรื่องนิทาน บทรำลา เป็นต้น

ครูเกรียงศักดิ์ ประจันรัมย์ ศิลปินวงกันตรึมจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวว่าเนื้อร้องเป็นการสั่งสอน โดยการเปรียบเทียบให้เห็นความดี ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม วิถีชีวิต ชมความงาม เกี่ยวพาราตี ไอ้โลม สั่งสอน พรรณนาความงามของธรรมชาติ อุปมาอุปไมย อาลัยอาวรณ์ โสภเสรัฯ เล่าเรื่องนิทาน ดำเนิน บทรำลา ปัจจุบันเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องความรัก เรื่องหนุ่มสาว มักเป็นการใช้คำพวนที่ไม่สุภาพ

เนื้อเพลงขึ้นอยู่กับทำนองของแต่ละเพลง อาจจะทำเนื้อเพลงเดียวใส่ได้หลายทำนองและการเปลี่ยนเนื้อในการขับร้องขึ้นอยู่กับนักดนตรีที่ด้อมมาบรรเลงขอในครั้งนั้น ๆ ด้วย

ครูธงชัย สามสี ศิลปินวงกันตรึม จังหวัดสุรินทร์ อธิบายบทเพลงที่มีความสำคัญบทเพลงหนึ่งชื่อว่าเพลง “สรัยสดี” ซึ่งถือเป็นเพลงที่มีความยาวที่สุดและไม่มีจังหวะที่สม่ำเสมอ การบรรเลงนี้จะต้องอาศัยสมาธิของนักดนตรีทั้ง ๔ คน กลอง ๒ ใบจะต้องตีด้วยกัน ขอและคนร้องจะต้องทำเสียงให้เกิดความโหยหวนและมีความพร้อมเพรียงกัน แต่เมื่อมีการแสดงเป็นชุดใหม่ ๆ ขึ้นบางครั้งจึงมีการตัดทำนองเพลงเพื่อให้เข้ากับการแสดงทำให้บทเพลงเริ่มจะสูญหาย เพลงมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย เนื้อร้องที่ใช้ในแต่ละงานจะมีการเปลี่ยนเนื้อหาตามประเภทของงานที่ไปแสดง ซึ่งจะมีคัมภีร์เกี่ยวกับเนื้อร้องเรียกว่า “เป็ยเอ็ยปะกัหวละ” เช่น งานแต่งงานจะบอกถึงช่วงชีวิตในแต่ละช่วงควรทำอะไรหรือว่าแต่งงานแล้วควรปฏิบัติตัวอย่างไร หากเป็นงานบวชจะเกี่ยวกับเรื่องราวตั้งแต่เกิด บวชเพื่อทดแทนคุณ จนกระทั่งบวชแล้วจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร

ครูธงชัย สามสี ยังได้ทำการบันทึกบทเพลงกันตรึมไว้จำนวนหนึ่ง ในการนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทเพลงจำนวน ๖ บทเพลงเป็นกรณีศึกษาได้แก่เพลงปะการัญเจก เพลงงูดคักคูด เพลงมดอุปโลง เพลงอมตูก เพลงแควนอและเพลงกันจัญเจก ดังมีทำนองต่อไปนี้

๑. ทำนองเพลงปการันเจก (คอกลำเจียก)

--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม
----	----	- ช - ล	- ช - ท	--- ท	--- ท	- ช - ล	- ช - ม
--- ม	--- ม	- ช - ล	- ล - ท	- ช - ล	- ล - ท	- ช - ช	- ท - ล

ปการันเจก ปการันเจก

คอกลำเจียก คอกลำเจียก

กปุมแตร์ก (ซำ) เมียนกัรโจลกัก

คอกคุมกำลังบาน มีคนมาเค็ดไป

เบอเนียงนึ่งบองมินเดือนคังชรัง

นึ่งกับพีไม้ขาดสัมพันธ์

เมียนกัรโจลกัก (ซำ) ปีตรูงบองเดิว

มีคนมาเค็ด จากอกพีไป

โกนจาบขุมชลง ชัตตราของขุมชเลย

นกกระจาบร้องต่อกัน นกกระจิบร้องคอบ

กมมบองเฮย (ซำ) เนียงชลันบองรืออย

สาวพีเฮย รักพีหรือเปล่า

ปกวรวเลือนลเจียกทงข (ซำ)

ฟ้าร้องคอนเย็น

กโอบปกาโกรจเปรย (ซำ) เดิมเดาะแอนา

หอมดอกส้มป่า ต้นงอกอยู่ที่ไหน

เดิมเดาะลือชเลอะชเลอะเดาะลือปกา

ต้นงอกอยู่บนใบ ใบงอกบนดอก

เดิมเดาะแอนา (ซำ) เม็กกโอบปกาโม

ต้นงอกที่ไหน หอมดอกไม้มา

จากการสัมภาษณ์ครูเกรียงศักดิ์ ประทุมรัมย์ ศิลปินกันตรึมจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่ามีการใช้เนื้อร้องบทเพลงปการันเจกแตกต่างกันออกไป ดังเนื้อร้องต่อไปนี้

ชายคนที่ ๑ ปการันเจก ปการันเจก

เปลี่ยเนียวโจลเดก (ซำ) บองก้อมกัจปกา

ชายคนที่ ๒ เวเลียขูบจาร์วี เกยเลอแซร์ยงา

บองลือมกัจปกา (ซำ) คะนึ่งกรอมเขนย

แปล

คอกลำเจียก

คอกลำเจียก

เวลาน้องเข้านอน

พี่ขอเค็ดดอกไม้

เวลาตีกสังค

เกยบนน้องหญิง

พี่ขอเค็ดดอกไม้

ใส่ไว้ได้หอม

๒. ทำนองเพลงงูดตีกคูด

--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม	--- โจะ	- โจะ- ครีม
----	- ช ล ค	- ล - ช	ม ช ล ค	- ร - ม	- ช - ค	- ค - ท	- ล - ช
----	- ช ล ค	- ล - ช	ม ช ล ค	- ร - ม	- ช - ค	- ค - ท	- ล - ช
--- ม	- ร - ม	- ช - ม	- ร - ค	--- ค	- ร ค ค	- ร ค ค	- ร ค ค
- ค - ท	- ค - ร	- ค - ท	ค ร - ค				

ของเสยเนียงของ

เรียบปักษ์มอชบองบองแจงเดิวเดีชะ

เจิงเจือนปักษ์ ไคกันกอทเนีชะ

บองแจงเดิวเดีชะลือคะนองพนมเวง

บองเมอเดิวชเรีช ตักพเนกโหระแหง

ลือคะนองพนมเวงพนมชเรีชชราเนาะ

อาดเรีชคยบจเวี

ปรักกลอนเดกเดอว กันคิลเฮาเฮย

กันคิลก้อกเฮา กันคิลปเคาชเลข

กันคิลเฮาเฮย คเนยชเลขร่าปวง

ของเอยน้องของ

จัดปกำให้พื่อออกไปคล่อง

เท่าเหยียบปกำ มือถือไม้กันจาง

พื่อออกไปคล่องหลังเขายาว

พืมองไปหญิงน้ำตาไหลพราก

บนหลังเขายาวเขาหญิงนำสงสาร

กลางคืน

ลุ่มตัวลงนอน เสื่อเรียก

เสื่อกกเรียก เสื่อหวยชาน

เสื่อกกเรียกแล้วหมอนชานรับ

๓. ทำนองเพลงมลูบโดง (ร่วมมะพร้าว)

--- ตริม	- ตริม- โจะ	- โจะ- ตริม	- ตริม- เจิง	- ตริม- โจะ	- ตริม- เจิง	- โจะ- ตริม	- โจะ- ตริม
--- รุ	- รุ - รุ	- ช รุ ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ค	ช ล ค ร	- ร ค ท	- ล ช ล
--- ล	- ล- ล	- ช รุ ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ค	ช ล ค ร	- ร ค ท	- ล ช ล
--- ร	- ล- ช	- ล ช ล	ค รุ ฟ ช ม ช	- ล ช ล	ค ล ค ล	- ล ค ช	ล รุ ฟ ช ม ช
--- รุ	- รุ - รุ	- ล ช ล	ค รุ ฟ ช ม ช	- ล ช ล	ค ล ค ล	- ล ค ช	ล รุ ฟ ช ม ช

มลูบโดงเฮย ตราโซลโดงพนม

มลูบโดงชเราะทม ชราดุมสาขา

มลูบโดงเกรเขีช มลูบโดงเกรคา

มลูบโดงชเราะนา ตราเจีชะชรูลนะชเรีช

มือเมกชราดุม มือพนมชราดูล

ชดิงเปรยมูล แมกบองเฮียนชลอง

ตักเรีชะชเมอพลิว ตักจะเรีชะชเมอชมอง

แมกบองเฮียนชลอง เดิวรัวชเรีชะเคิง

ร่วมมะพร้าวเอย สูงคจภูเขา

ร่วมมะพร้าวบ้านใหญ่ ร่วมเย็นสาขา

ร่วมมะพร้าวมรดกยาย ร่วมมะพร้าวมรดกตา

ร่วมมะพร้าวบ้านไหนเย็นสบายดีแท้หญิง

คูเมงมีคกริม คูภูเขาสูงใหญ่

แม่น้ำมูล ทำอย่างไรจะกล้าข้าม

น้ำตื้นแก่ชา น้ำลึกแก่หน้าแข้ง

ทำอย่างไรจะกล้าข้าม มาหาหญิงบาง

๔. ทำนองเพลงอมตูก (พายเรือ)

- ตริม- โจะ	ตริมเจิง- ตริม	- ตริม- โจะ	ตริมเจิง- ตริม	- ตริม- โจะ	ตริมเจิง- ตริม	- ตริม- โจะ	ตริมเจิง- ตริม
----	----	- ช รุ ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ค	ช ล ค ร	ค ม ค ร	- ร ค ล
--- ล	- ล- ล	- ช รุ ฟ	- ฟ ช ล	- ล ค ค	ช ล ค ร	ค ม ค ร	- ร ค ล
--- ล	ค ช ล ค	ล ค ล ค	รุ ล ช ฟ	- ฟ - ฟ	ช รุ ฟ ช	ฟ ล ค ล	ล ช รุ ฟ ช ม รุ
- รุ - รุ	ค ช ล ค	ล ค ล ค	รุ ล ช ฟ	- ฟ - ฟ	ช รุ ฟ ช	ฟ ล ค ล	ล ช รุ ฟ ช ม รุ

บองอมตุ้ควี่ ตรีจ้งวาลุดเปรียด
 บองแชร่กปด้มญี่ยต มือกมาแจกบองพอง
 ปด้มกั้วดต้งกั้วด ปด้มเปรื่อตจันนง
 มือกมาแจกบองพองกลางเวียดจ้งซึกแซ
 ปด้มเคือมกรากปด้มคบซ้งแก
 คลางเวียดจ้งซึกแซ บานอัยเคอะโม
 บองอมตุ้ควี่ตูกทม จวาเวง
 บองเนียมเนียงอมลึงเคือกนวลอันลวงทม
 บองออยเนียงเนียะจิสปเราะบองเนียะอม
 เคือกนวลอันลวงทมปรีเนียะปไอณชเรี่ย

พีพายเรือไปปลาสิวกระโคคพรู
 พีร้องสั่งญาตคูน้องคำให้พีด้วย
 สั่งคอไม้สั่งปมเชือกหนังกวาย
 คูน้องคำพีด้วยกลัวขาดกินเชือก
 สั่งคันตะขบสั่งป่าซ้งแก
 กลัวมันขาดกินเชือกได้อะไรจูงมา
 พีพายเรือไปเรืออใหญ่ไม้พายยาว
 พีพายเรือพาน้องเล่นไปกลางแม่น้ำใหญ่
 พีให้น้องนั่งพีจะพาย
 ไปกลางแม่น้ำใหญ่สองคนกับน้องหญิง

๕. ทำนองเพลงเขมาแม (แกวนอ)

--- ตรีม	--- ตรีม	- เจิง --	-เจิง- ตรีม	--- ตรีม	--- ตรีม	- เจิง --	-เจิง- ตรีม
----	----	- ค-ซ	ล ช ล ค	-- ซ ล	- ค - รี่	- รี่ - รี่	- ค ล ค
--- ค	--- ค	- ค-ซ	ล ช ล ค	-- ซ ล	- ค - รี่	- รี่ - รี่	- ค ล ค
-- ซ ล	- ค - รี่	-- รี่ -	- รี่ ค ล	- ซ - ล	- รี่ - ค	- ค - ล	-ซฟ ชมช
--- ล	- ค - รี่	--- รี่	ฟ ชม ช	- ซ - ล	- ค - รี่	- ค - ล	-ซฟ ชมช
--- ล	- ค - รี่	--- รี่	ฟ ชม ช	- ซ - ล	- ค - รี่	- ค - ล	-ซฟ ชมช

ปกวรเลือนแอะโง
 คยอล เบาะรำปวง โจรกรบเมกเซอ
 เบอเนียงนึ่งบอง ซอมคเนียเฮยเคอ
 เนียงมินกูรเซอเวอ เคิวรวูร์ติด
 กี่ร์ชลัก กี่ร์ชเลากี่ร์เคารามิต
 เคิวรวูร์ติด ชน่านานึ่งบาน
 ปกวรเลือนแอะโง
 คิกแบกล่าลุง บองยัวตรุคะ
 บองกวนรวูร์เวือร เมายนเหิรจ่าเปียะ
 บองยัวตรุคะ อันเจมชเรี่ยชเคิง
 ครูบองปรัมเปือน เลือนบองปรัมรว
 บองมินออยเนียงปรูย กันชเนียงอันเจือค

ฟ้าร้องทิสได้
 ลมพัดอ้ออิ่ง เสียงกระทบกิ่งไม้
 น้อยกับพี เหมาะสมกันแล้ว
 น้อยไม่ควรซัดเซ ไปหาคูใหม่
 เขาเกาะเขาสลัก เขาทาขม้น
 ไปหาคูใหม่ ปีไหนจะได้
 ฟ้าร้องทิสได้
 น้ำไหลหลาก พืहाลอบใส่
 พืहाเครือ ไก่บินคิด
 พืहाลอบใส่ หาเลี้ยงหญิงบาง
 ลอบพืहाพันเลือนพืহার้อย
 พีไมให้น้องกังวลใจถือนางซ้อนปลา

จากการสัมภาษณ์ครูเกรียงศักดิ์ ประทุมรัมย์ ศิลปินกันตรึม จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่ามีการใช้เนื้อร้องบทเพลงแกวนอแตกต่างกันออกไป ดังนี้เนื้อร้องต่อไปนี้

ชายคนที่ ๑	บองสลัญแซร์ยซอเนียงลอมเมียนเวียง แซร์ยเคมาลลอมเวียง ลอมเมียนตีกมุก แกวนอเนียงนอมมเอช ลอมเมียนตีกมุก	
ชายคนที่ ๒	มุกเมียงกำพอ ดองกอตระเวงเวง ตราเปือลละลินเช้า อานานิ่งอ้อคทน แกวนอเนียงนอมมเอช อานานิ่งอ้อคบาง	
คำแปล	พี่รักหญิงผิวขาว น้องสาวรูปร่างงาม หญิงผมดำงามพา งามมีสง่าราศี ใบหน้าเปล่าปล้ำ ลำคอระอา แก้มเป็นนวลโย ใครจะอด (ใจ) ได้	

๖. ทำนองเพลงกัญจัญเจก

---ครีม	-โอะ- โอะ	--ครีม	-โอะ- โอะ	---ครีม	-โอะ- โอะ	---ครีม	-โอะ- โอะ
--- ล	- ช ม ช	- ล - ช	รื ท รื ท	--- ม	- ช ม ช	- ล - ช	รื ท รื ท
--- ท	- ช - ล	- ช - รื	- รื - ท	--- ม	- ช ม ช	- ล - ช	รื ท รื ท
--- ล	--- ล	--- ท	--- ท	- รื - รื	- ท รื ท	--- รื	ทลทรืท
- รื - รื	- ท รื ท	-- รื ท	ล ท รื ท	- ช - ล	- ช - ล	- ช - รื	- รื - ล

กันจันเฮยลุดคุมกันจันเจก (ซ้ำ)

โกนปชาโจลเดก แม กเมกลาวเมอ

กันจันเฮยลุดคุม จองชลา (ซ้ำ)

แม กเมก ชเวิง ชสรา โกนปชานีเยะเคอะไค

กันจันเฮยลุดคุม คนวก กรอล (ซ้ำ)

เนียงกระเวือค โจนจอล เทอคลวนชัวปเคี้ย

แมเนียงอูดเนียงทาเนียงเจนะ (ซ้ำ)

ชลิกสำปวคกันจะทเนรเปือนพลือชเร

กันจันเจกเฮยลุดคุมดุกเฮอะ (ซ้ำ)

กวมมินเตือนเมียนเคาะจองบานแต่ปเคี้ย

เกียคตะปาดกระโคคเกาะ เกียคตะปาด

ลูกสะไก่เข้านอน แม่ยายแอบดู

เกียคตะปาดกระโคคเกาะ ยอดหมาก

แม่ยายเมาท้า ลูกสะไก่ จู่มือ

เกียคตะปาดกระโคคเกาะ ขอนไม้ คอก

น้องทิ้งลูก แต่งตัวเอาผ้า

แม่น้องอวดน้องว่าน้องรู้งานมาก

นุ่งผ้าถุงเก่า รอยเข็บเท่าคันทนา

เกียคตะปาดกระโคคเกาะ เครื่องบิน

สาวยังไม่มืนมอยากได้แต่ผ้า

จากการสัมภาษณ์ครูพูน สามสี ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์ ครูพูนได้ยกตัวอย่างในการร้องประกอบการตีกลองกันครีม ในเพลงแซร์ยประเสริฐ ดังทำนองตามโครงสร้างโน้ตดังต่อไปนี้

๑. เพลงร็อก เฮยยะ (แปลว่า หมึงชายเถียงกัน)

-ด-ท	-คิ-ริ	-ม-ร	-ท-ร	-ริคัท	ลทคร	-ม-ร	-ค-ร
-ริคัท	ลทคิรี	-ริลท	ริทลฟ	----	-ลชฟ	-คิ-คิ	-ลชฟ
----	-ลชฟ	-คิ-คิ	-ลชฟ	----	-ลชฟ	-คิ-คิ	-ลชฟ
----	-ลชฟ	ชลชคิ	ชลชฟ	-ครม	รมชล	ชลชคิ	ชลชฟ
-ช-คิ	-ช-ล	-ค-ม	-ค-ร	---ร	---ร	---ร	---ร
--คร	--คม	--คร	--คม	ครคม	ครคม	ครคม	ครคม
ครคม	ครคล	---ล	---ล	---ล	---ล	ชลคิล	ชลคิล
ชลคิล	ชลคิล	ชลคิล	ชลคิล	ชลคิล	ชลคิล	ชลคิล	ชลคิรี
---ร	---ร	-ช-ท	-ล-ช	-คิ-ม	-ช-ล	ชลทคิ	-ริ-คิ
--ชคิ	-ท-คิ	--ริคิ	-ท-คิ	--ชคิ	-ท-คิ	--ริคิ	-ท-คิ
--ชคิ	-ท-คิ	--ริคิ	-ท-คิ	ชลชคิ	ชลชคิ	ชลชคิ	ชลชคิ
ชลชคิ	ชลชคิ	ชลชคิ	ชลชม	----	-ลชม	ชลชคิ	ชลชม
----	-ลชม	-ลชคิ	ชลชม	-ครม	รมชล	ชคิชล	ชลชม
-ช-คิ	-ช-ล	-ค-ม	-ช-ร	-ริ--			

๒. เพลงจองได

1(:คิรีคิล	ชลคิรี	--ริรี	ชลคิรี	--ชร	คลชล	---ล	-ลลล
คิลชล	ชลคิรี	---ริ	-ลคิรี	ลริคัท	ลทชล	---ล	-ทลล :)
2(:ริทลช	ริชลท	---คิ	-ล-ช	ชรชคิ	ชลฟช	---ช	ลชชช
ชทลช	ริชลท	---ท	ลริลช	ชรชคิ	ชลฟช	--ชคิ	ชทลช
รุคิลคิ	ชลคิรี	---ริ	ลลคิรี	ชริ ชรคท	ลทฟช	---ช	-ลชช :)

กลับไปที 1 อีกครั้ง แล้วลงจบด้วย

ริทลช	ริชลท	---คิ	-ล-ช	ชร-คิ	-ช-ล	---ฟ	---ช
-------	-------	-------	------	-------	------	------	------

๓. เพลงอมคูก

---ร	-ฟ-ร	-ฟ-ร	-ช-ล	-ช-ล	-ค-ร	-ช-ร	คิลชล
---ล	-ลลล	ชคิชฟ	รฟชล	--ชล	-ค-ร	--ชริ	คิลชล
----	คิลชลคิ	ลคิลริ	ริคิล-ชฟ	----	ชรฟช	ลริลช	ลชฟร
----	คิลชคิ	ชลคิรี	คิลชฟ	----	ชรฟช	ลริลช	ลชฟร

๔. เพลงร่ำพาย

(:----	-ช-ท	-ททท	ชลรืท	-รรม	ชมรท	รืรื-ลชม	ชลรืท :)
----	ลรื-ลชม	----	รมชล	--ชท	--รืล	รืรืลช	มลชม
---ม	รมชล	ทลชม	รมชล	-ทชท	ลทรืล	ชรืลช	มลชม
--ม	รมรท	-ททท	ชลรืท	-ลทรื	ทรชล	ลมช-ลช	-ลรืท

๕. เพลงจันเจก

(:---ท	-ท-ท	-รืทท	-รืทท	-รืทรื	-ทรืท	-รืทรื	-ทรืท
-ช-ล	-ช-ล	--ชรื	-ลทล	-ชมม	-ชมช	รืทลช	รืทรืล
*-ชมช	ชทลช	รืทรืช	ลทชล :)				

ลง

*-ชมม	คทลช	รืทรืช	ลทชล
-------	------	--------	------

๖. เพลงแควนอ

คืชลคื	ชลคืรื	รืรื-คืลคื	----	คืชลคื	ชลคืรื	รืรื-คืลคื	ชลคืรื
รืรื-คืลคื	ชลรล	ลลช-ฟช	-ลคืช	-ฟ-ช	ฟชคร	คืลชฟ	----

๗. เพลงไอ้ละนอย

(:----	----	-ร-ร	-ท-ท	--ชล	--รืท	-ชมช	-ล-ช :)
---ช	---ล	--ชท	--รืล	--ชม	--ชล	--ชท	-รืรืท
---ท	---ท	-รื-ท	รืทลช	--ชล	--ชม	-ร-ม	-ช-ล
----	----	-ท-รื	-ท-ท	--ชล	--รืท	-ชมช	-ล-ช
-ช-ร	-ช-ช	-ท-รื	-ท-ท	-ทชล	-ท-ล	-ชมช	-ล-ช
--ชม	--ชล	--ชท	-รื-ล	--ชม	-ช-ล	-ช-ท	-รื-ท

จากตัวอย่างบทเพลงที่นำมาเป็นกรณีศึกษาสำหรับบทเพลงที่บรรเลงในวงกันตรึม เมื่อทำการวิเคราะห์แล้วพบลักษณะที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ

๑. ลักษณะทำนองเพลงกันตรึมจะเป็นทำนองเพลงสั้น มีความยาวไม่มากนักและมักไม่เปลี่ยนบันไดเสียงหรือถ้าจะมีการเปลี่ยนบันไดเสียงมักจะกระทำเพียง ๑ ครั้งเท่านั้น โดยบทเพลงส่วนใหญ่ถ้าใช้กลุ่มเสียงใดในการดำเนินทำนองก็จะใช้กลุ่มเสียงนั้นไปจนจบเพลง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- เพลงปลากรัญเจกจะมีทำนองเพลงเพียง ๒ ทำนองเพลงเท่านั้นนำมาประกอบกัน และมีกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงได้แก่ กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X

- เพลงมธุปโดง มีทำนองเพลง ๒ ทำนองและทำการซ้ำทำนองละ ๒ ครั้ง กลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงได้แก่ กลุ่มเสียง ฟ ซ ล X ค ร X

- เพลงอมตูก มีทำนองเพลง ๒ ทำนองและทำการซ้ำทำนองละ ๒ ครั้ง กลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงได้แก่ กลุ่มเสียง ฟ ซ ล X ค ร X

- เพลงเขมาแม หรือเพลงแควนอ มีทำนองเพลง ๓ ทำนองโดยทำนองที่ ๑ และทำนองที่ ๓ ซ้ำทำนองละ ๒ ครั้ง กลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงได้แก่ กลุ่มเสียง ค ร ม X ซ ล X โดยมีการใช้เสียงฟาเป็นเสียงรองในการดำเนินทำนองด้วย

- เพลงกัญจัญเจก ประกอบด้วยทำนองสั้น ๆ จำนวน ๖ ทำนอง ส่วนทำนองมีการทอนทำนองเพลงและมีการใช้กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X มาประกอบในการดำเนินทำนอง

สำหรับเพลงงูดคิกคูด จากการสาธิตของครูพูน สามสี พบว่ามีลักษณะเดียวกับทำนองครุฑงซัย สามสี แต่การบันทึกโน้ตเป็นการบันทึก ๒ เที้ยวกลับ นอกจากนี้บทเพลงจากการสาธิตของครูบุญถึง ปานะโปย ก็มีลักษณะทำนองสั้น ๆ และไม่มีการเปลี่ยนบันไดเสียงมากนัก ดังต่อไปนี้

- เพลงรือค เฮยยะ ซึ่งเป็นบทเพลงที่แปลว่าชายหญิง ได้เคียงกันมีทำนองเพลงไม่ยาวนานเมื่อเปรียบเทียบกับทำนองเพลงที่เป็นแบบแผนของภาคกลาง แต่มีการใช้เสียงครบทั้ง ๘ เสียง

- เพลงจองไค เป็นบทเพลงที่มี ๒ ท่อนสั้น ๆ และมีการใช้กลุ่มเสียง ๒ กลุ่ม ได้แก่ ค ร ม X ซ ล X และ ซ ล ท X ร ม X

- เพลงรำพาย ประกอบด้วยทำนองเพลง ๓ ทำนอง มีการใช้กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X

- เพลงจันเจก ประกอบด้วยทำนองเพลง ๓ ทำนองเช่นเดียวกันและมีการใช้กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X

- เพลงไอ้ละนอย ประกอบด้วยทำนองเพลงสั้น ๆ ๖ ทำนอง และมีการใช้กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X มาประกอบในการดำเนินทำนอง

๒. ทำนองเพลงสำหรับวงกันตรึมมักจะเข้าไปเข้ามาและทำนองเพลง ๑ ทำนองมักจะบรรเลงซ้ำ ๒ ครั้ง ยกตัวอย่างเช่น เพลงปลากรัญเจก มีทำนองเพลงดังนี้

--- ม	--- ม	- ซ - ล	- ล - ท	- ซ - ล	- ล - ท	- ซ - ซ	- ท - ล
-------	-------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

จะเห็นได้ว่าทำนองห้องที่ ๓ - ๔ และทำนองห้องที่ ๕ - ๖ จะทำการซ้ำ ๒ ครั้งก่อนที่จะลงจบในทำนองห้องที่ ๗ - ๘

ทำนองเพลงงูดักคูช เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีการซ้ำทำนองอย่างชัดเจน ดังทำนองต่อไปนี้

-- --	- ช ล ค	- ล - ช	ม ช ล ค	- ร - ม	- ช - ค	- ค - ท	- ล - ช
-- --	- ช ล ค	- ล - ช	ม ช ล ค	- ร - ม	- ช - ค	- ค - ท	- ล - ช
--- ม	- ร - ม	- ช - ม	- ร - ค	--- ค	- ร ค ค	- ค ค ค	- ร ค ค
- ค - ท	- ค - ร	- ค - ท	ค ร - ค				

พบว่า ทำนองบรรทัดที่ ๑ กับบรรทัดที่ ๒ เป็นการซ้ำทำนอง ๒ ครั้ง และบรรทัดที่ ๓ ห้องที่ ๑ - ๔ และห้องที่ ๕ - ๘ แม้ว่าจะเป็นคนละทำนองกัน แต่สำหรับโครงสร้างเพลงแล้วมีลักษณะโครงสร้างเพลงที่ถือว่าเป็นทำนองเดียวกันได้เนื่องจากมีลูกตกที่เสียงโคเช่นเดียวกัน และทำนองดังกล่าวเป็นทำนองเชื่อมไปสู่ทำนองจบที่บรรทัดสุดท้าย

อีกตัวอย่างที่มีความชัดเจนคือเพลงอมตูก พบว่าทำนองเพลงจะมีการซ้ำทำนองทุกทำนองทำนองละ ๒ ครั้งเสมอ

๓. การใช้กลุ่มเสียงของบทเพลงในวงกันตรึมมักจะใช้กลุ่มเสียง ๓ กลุ่มเสียงนี้เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่

กลุ่มเสียง คร ม X ช ล X

กลุ่มเสียง ช ล ท X ร ม X

กลุ่มเสียง ฟ ช ล X ค ร X

ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้ข้างต้นในลักษณะสำคัญข้อที่ ๑ ทั้งนี้บางบทเพลงมีการใช้เสียงครบทั้ง ๗ เสียง ยกตัวอย่างเช่น เพลงร็อค เฮยเฮ จากการสาธิตการบรรเลงของครูบุญถึง ปานะโปย

สำหรับบทเพลงกันตรึม ถือได้ว่าเป็นบทเพลงที่มีอิทธิพลมาจากบทเพลงสำเนียงเขมร สำเนียงของเพลงมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป บทเพลงที่มีทำนองเพลงเหมือนกัน ความยาวเท่ากันและบรรเลงเหมือนกันทุกอย่าง ได้แก่ เพลงอมตูกหรืออมตูก เพลงเขมาแมหรือเพลงแควนอ เป็นต้น ส่วนใหญ่บทเพลงต่าง ๆ ที่ใช้บรรเลงกับวงกันตรึมมักจะเป็นเพลงที่เกี่ยวกับน้ำ สัตว์ เป็นส่วนใหญ่

ครูธงชัย สามสี ศิลปินวงกันตรึมจังหวัดสุรินทร์ อธิบายว่า “สุรินทร์น่าจะเป็นต้นฉบับ คูจากเรื่องของคนเล่นที่มีความสามารถ ไทยมีศิลปินมากกว่า และมีความสามารถสูงกว่าเขมร เพลงมีมากกว่า เพลงที่โบราณมีมากกว่า” (ธงชัย สามสี, สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

ครูเกรียงศักดิ์ ประจันรัมย์ อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างเพลงของไทยกับเขมร ว่า

“สำเนียงของคนร้องจะแตกต่างกันเล็กน้อย เช่น ไทย ใช้คำว่า “มะเค็ง” กัมพูชาใช้คำว่า “อับเค็ง” สำหรับเครื่องดนตรีกัมพูชามีเครื่องดนตรีในวงกันตรึม และมโหรีมากกว่าไทย ๒ ชนิดคือเครื่องดนตรีที่มีลักษณะคล้ายขิมและพิณน้ำเต้า ชื่อเรียกกัมพูชาจะเรียกการแสดงวงนี้ว่า อายัย ส่วนไทยเรียกว่า วงกันตรึม ตามเสียงกลอง ระบบเสียง กัมพูชาใช้ระบบเสียง ๕ เสียง ส่วนไทยใช้ระบบ ๗ เสียง กัมพูชาไม่มีการเล่นเต็มเสียง แต่มีระบบ *Minor Scale*” (เกรียงศักดิ์ ประทุมรัมย์, สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๘)

ครูบุญถึง ปานะไปอธิบายถึงความแตกต่างของบทเพลงระหว่างไทยกับเขมรว่าเพลงที่บรรเลงนั้นเป็นเพลงเขมรแบบไทยไม่ใช่เพลงเขมรแบบกัมพูชา ซึ่งต่างกันตรงสำเนียงและลีลาทำนองเพลงนั้นเหมือนกัน ความสั้นยาวของเพลงก็เท่ากันแต่การเทียบเสียงคล้ายกันแต่ไทยจะบรรเลงเร็วกว่าเขมรจึงทำให้เพลงมีความสนุกมากกว่า

จากการสาธิตการบรรเลงของศิลปินวงกันตรึม พบว่าลักษณะเพลงและวิธีการบรรเลงของกันตรึมนั้นจะใช้เสียงเต็มประกอบกับการใช้เสียงครึ่งเสียง มีการรูดเสียงประกอบการรัวคันทันชักขอบทเพลงต่างๆ จะเป็นเพลงที่มาจากเขมรบ้างและเพลงที่มีการปะปนสำเนียงกัน ดังนั้นสำเนียงของเพลงต่างๆ จึงคล้ายแบบไทยซึ่งเป็นลักษณะเสียงแบบเต็มเสียงประกอบการใช้ครึ่งเสียงไหลไปมา การดำเนินทำนองของเครื่องดนตรีทุกชนิดจะบรรเลงเหมือนกันมักไม่มีการแปรทำนอง

การแต่งกายของนักดนตรีและนักร้องชายหญิงไม่มีแบบแผนและกฎเกณฑ์ตายตัว จะแต่งตัวตามความสะดวกสบายทันสมัย ผู้ชายนุ่งผ้าโจงกระเบนมีผ้าไหมคาดเอวและมีผ้าไหมอีกผืนหนึ่งคาดไหล่ทั้งสองข้างโดยใช้ชายผ้าห้อยอยู่ทางด้านหลัง ส่วนเสื้อใช้เสื้อคอกลมแขนสั้นสีอะไรก็ได้ ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นไหมพื้นเมือง เสื้อรัดรูปแขนกระบอก ผ้าสไบเฉียง

สำหรับสถานที่ที่ใช้ในการแสดง แต่เดิมนั้นเล่นกันบนบ้าน โดยมีแขกที่เชิญมาในงานห้อมล้อมคูดอยู่ข้างๆ ต่อมาเมื่อกันตรึมพัฒนาขึ้นเป็นการแสดงโดยการยกโรงขึ้นเป็นเวที ผู้เล่นดนตรีจะนั่งเป็นวง ส่วนผู้ร้องและผู้รำจะยืนบนเวที

จุดมุ่งหมายและโอกาสที่ใช้ในการเล่นกันตรึมนั้นจะเล่นในโอกาสต่างๆ ไป ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล โดยมีจุดมุ่งหมายในการเล่นสรุปได้ ๓ ประการ ประการแรกเป็นการเล่นตามความเชื่อถือของคนในท้องถิ่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์เช่นการเล่นประกอบพิธีกรรมมะม่วง ซึ่งเป็นการเล่นเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผี ประการที่สองเป็นการเล่นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเกี่ยวกับงานมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญบ้าน บวชนาค โคนจุก ทำบุญฉลองอัฐิ กฐินเป็นต้น เฉลิมฉลองในงานประจำปีเช่นงานปีใหม่ สงกรานต์ ลอยกระทง งานเทศกาลประจำปีอื่น ๆ และประการสุดท้ายเป็นการเล่นเพื่อเป็นการรักษาศิลปะประเพณีพื้นบ้านมิให้สูญหายและเป็นการส่งเสริมการแสดงทางดนตรีพื้นบ้าน โดยเฉพาะพื้นถิ่นอีสานใต้ซึ่งถือว่ากันตรึมเป็นดนตรีที่มีความสำคัญและแสดงเอกลักษณ์ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

๒.๖ มะม่วง

มะม่วง เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ทางอีสานตอนใต้ มีชื่อเรียกกันหลายชื่อได้แก่ เรือมมะม่วง โฉลมม่วง หรือรำแม่มด เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากประเพณีดั้งเดิมของชาวเขมรมีลักษณะคล้ายการทรงเจ้าเพื่อรักษาผู้ป่วยโดยมีคนตรีบรรเลงประกอบ เป็นเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษที่วนเวียนคอยช่วยเหลือลูกหลาน ถ้าลูกหลานทำไม่ดีจนได้รับความเดือดร้อนก็จะไปบนขอให้หายจากความเดือดร้อน ถ้าหายก็จะทำพิธีกรรมที่เรียกกันว่า มะม่วง คนทรงเรียกว่า แม่มะม่วง หรือครุมะม่วง เป็นผู้ทำพิธี การรำคาบเรียกว่า รำกาบแป เพื่อขับไล่เสนียดจัญไรไม่ให้เข้ามาขัดขวางการประกอบพิธีกรรม และเมื่อทำการยุติการประกอบพิธีกรรมจะเรียกว่า ซาป่าดาน สำหรับการแต่งกายของครุมะม่วงถ้าเป็นครุมะม่วงชายจะใส่หมวกโปกด้วยผ้าแพรแดงและนุ่งโสร่งไหม ใช้ผ้าขาวม้าไหมห่มสะพายแล่งซ้ายขวา แต่ถ้าเป็นมะม่วงหญิงจะต้องนุ่งผ้าซิ่นไหม ใช้ผ้าขาวห่มสะพายแล่งข้างเดียว สตรีระโปกด้วยผ้าแพรแดงทำคล้ายๆ หูกระต่ายให้ห้อยลงมาปกหูทั้งสองข้าง ผู้ร่วมพิธีกรรมได้แก่ญาติพี่น้องในตระกูล เพื่อนในชุมชน ผู้ป่วยและนักดนตรีที่มาบรรเลงประกอบพิธีกรรม

เครื่องดนตรีและวงดนตรีประกอบพิธีกรรม

เครื่องดนตรีที่นำมาประสมวงบรรเลงร่วมกันและนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมมะม่วงแต่ดั้งเดิมประกอบด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ ซออยู่ขนาดกลาง ๑ คัน ปี่อ้อ ๑ เลา ปี่ขลุ่ย ๑ เลา ตะโพน ๑ ใบ โทน ๒ ใบ ฉิ่ง ๑ คู่และกรับ ๑ คู่ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในวงดนตรีนี้ อาจมีการนำแคนขลุ่ย หรือฆ้องเข้ามาประกอบในวงดนตรีได้ โดยไม่มีการกำหนดแบบแผนที่ตายตัว สำหรับขนาดของวงดนตรีนั้นมีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก โดยวงขนาดใหญ่ ประกอบด้วย กลองโตนหรือกลองกันตรึม ๓ ใบทำจากดิน ขึ้นหน้าด้วยหนังตะกวดหรือหนังลูกวัว วิธีการตีกลองทั้ง ๓ ใบนั้นจะตีเหมือนกันทั้งหมดจะไม่มีการใส่วิธีการบรรเลงที่พิเศษเป็นอย่างอื่น เป็นการเน้นความพร้อมเพรียงในการบรรเลง เครื่องดนตรีชิ้นต่อไปได้แก่ซอเจียง จำนวน ๒ คัน คันแรกรูปร่างคล้ายซอด้วง แต่กระบอกใหญ่กว่ากระบอกซอด้วง ซอเจียงอีกคันหนึ่งรูปร่างคล้ายซอู้หรืออาจทำรูปร่างแตกต่างกันไปแต่มีคุณลักษณะเสียงทุ้มกว่า นอกจากนี้ยังมีขลุ่ยหรือปี่อ้อ ฆ้องหรือโหม่งและคนร้อง สำหรับวงขนาดเล็ก ประกอบด้วย แคน กรับและคนเจียง (คนร้อง) ๑-๒ คน

ครูวันดี ใจอ่อน นักดนตรีบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมมะม่วง จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน มีเครื่องดนตรีดังนี้

- กลองโตน ๓ ใบ
- ซอไฟฟ้า
- ซอด้วง กระบอกทำจากไม้ไผ่
- แคนแปด ๑ ตัว
- ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง

- คนร้อง

สำหรับซอด้วง ที่ปรากฏที่บ้านครุवंดี ใจอ่อน สายซอทำจากลวดโดยครุवंดี ใจอ่อน ให้เหตุผลว่าใช้สวดลวดเพราะเสียงแหลม ถ้าใช้สายเอ็นเสียงจะไม่แหลมออกมาจากวง ส่วนวิธีการจับเครื่องดนตรีและการตีซอเป็นลักษณะเดียวกับซอด้วง การเทียบเสียงมีลักษณะแตกต่างออกไป กล่าวคือสายหุ้มเทียบเป็นเสียง โด สายเอกเทียบเป็นเสียง ฟา สำหรับซอไฟฟ้าที่นำมาประกอบในวงดนตรีนี้จะเทียบเสียงเหมือนซอด้วงเพียงแต่เวลาเล่นต้องต่อเข้ากับเครื่องขยายไฟฟ้า

ครุคำเรียบ สุทันรัมย์ ศิลปินอาวุโส อายุ ๘๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ ๑ ตำบลป่าชัน อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่าวงดนตรีที่เล่นประกอบมะม่วงหรือชาวพื้นถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์เรียกว่า แม่่มด ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้

- ซอ
- แคน
- พิณ (สำหรับขลุ่ยหรือปี่อ้อ ปัจจุบันไม่มีคนเป่า มักมีการนำแคนเข้ามาเป่าแทน)

จะเห็นได้ว่า เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบเป็นวงเพื่อบรรเลงให้กับพิธีกรรมมะม่วงนั้นมีความแตกต่างกัน โดยจังหวัดศรีสะเกษจะมีเครื่องดนตรีที่นำมาประสมวงกันมากกว่าการประสมวงที่ปรากฏที่จังหวัดบุรีรัมย์ การประสมในพื้นที่ต่างๆ จะไม่มีการกำหนดที่แน่นอนตายตัว ทั้งนี้เนื่องจากพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อของชาวพื้นถิ่นและศิลปะทางการดนตรีเข้าไปมีส่วนกับพิธีกรรมดังกล่าว ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อของพิธีกรรมและดนตรีเป็นส่วนประกอบให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและเน้นที่ผลแห่งการดำเนินการของพิธีกรรมนั้น ๆ โดยการบรรเลงดนตรีจะเน้นไปที่บทเพลงที่นำมาประกอบแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมว่ามีความครบถ้วนทุกขั้นตอนหรือไม่ ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ขั้นตอนพิธีกรรมประกอบทำนองเพลง

การประกอบพิธีกรรม “มะม่วง” นั้น เป็นขั้นตอนที่ต้องดำเนินการพร้อม ๆ กันระหว่างการประกอบพิธีกรรมและการเล่นดนตรีไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การเริ่มต้นพิธีกรรมจะเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านมาแจ้งว่ามีผู้ป่วยที่มีอาการอ่อนเพลีย ชกแขนขาไม่ขึ้น นอนไม่ค่อยหลับ แม่ครูมะม่วงจะแนะนำให้ทำพิธี เสาปลิงหรือเรียกขวัญ เพราะเชื่อว่าขวัญของคนป่วยนั้นออกไปอยู่ข้างนอกตัว แม่ครูมะม่วงจะเชิญเทพมาเข้าร่างทรงแล้วจะร้องเพลงเชิญชวนให้ขวัญของผู้ป่วยที่หายไปกลับคืนมา หนังสือสุรินทร์ มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยโดยศิริ ผาสุกและคณะ อธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรมและบทเพลงที่ประกอบแต่ละขั้นดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ครูมะม่วงจะไหว้ครู บรรเลงเพลงในทำนองซเรีซเดย์

ขั้นตอนที่ ๒ ระยะเวลาของการเข้าร่างทรง ใช้ทำนองและจังหวะเพลงเพ็ลียง

ขั้นตอนที่ ๓ เมื่อมีการเข้าร่างทรงเรียบร้อยแล้ว จะมีการร่ายรำตามลีลาของแม่ครู

มะม่วง ใช้ทำนองเพลงบันแซร

ขั้นตอนที่ ๔ แม่ครุมะมัวด หรือร่างทรงจะปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากตัวผู้ป่วยโดยใช้คาบพันสิ่งชั่วร้าย ใช้ทำนองเพลงกาบเป

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการรำปลอบขวัญ ใช้ทำนองและจังหวะเบ็ดเตล็ดประกอบทำรำ ใช้ทำนองเพลงมลูบโคง อันของชเนญนป เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๖ เป็นการเรียกขวัญ ผูกแขนและเสียดาย ใช้เพลงรำมองกัวลองไค คำแรบ ทมีวนพลู กระจะเทาะทมีวนแพล และจบด้วยจังหวะชาป่าดาน

ครูวันดี ใจอ่อน ศิลปินอายุ ๖๗ ปีอยู่บ้านเลขที่ ๗๓ หมู่ ๓ ตำบลโพธิ์วังศ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ อธิบายว่าขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมและบทเพลงที่นำมาประกอบตามขั้นตอนต่างๆ มีดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ บรรเลงเพลงครุ เป็นเพลงขกครุครั้งแรก

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อคนเข้าทรงฟ้อนรำ นักดนตรีจะใช้เพลงสุรียา เพลงคำไร เพลงระเมียง และเพลงมะลูบโคง ประกอบรำ

ขั้นตอนที่ ๓ ครูที่มาเข้าทรงจะมาบอกและแก้มัดค้ายที่ผูกไว้กับคอขวด ช่วงนี้ นักดนตรีจะบรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ดต่างๆ ไป

ขั้นตอนที่ ๔ ประมาณกลางคืนจะเป็นการเช่น “ปรีอมปรี” ช่วงนี้จะหยุดการบรรเลงดนตรีประมาณ ๑ ชั่วโมง เข้าภาพเลี้ยงอาหารกลางคืน

ขั้นตอนที่ ๕ พักประมาณ ๒๐ นาที จะเริ่มเล่นดนตรีอีกครั้ง ถ้าเป็นการเข้าทรงใหม่จะเริ่มเล่นเพลงครุใหม่และเล่นไปตามเดิม สำหรับเพลงเสกขมจะเล่นเมื่อมีการผูกแขน

ขั้นตอนที่ ๖ เมื่อถึงเวลาสว่างจะมีการหักคอกไม้เรียกขั้นตอนนี้ว่า “ชาประดาน” ช่วงนี้จะบรรเลงเพลงชาประดาน หรือเพลงหักคอกไม้

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์ โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายไว้ดังนี้

“ทำนองและจังหวะไหว้ครู คนตรีใช้ทำนองชเรี่ยชเดิว ทำนองและจังหวะไหว้ครูผู้ข้ามมัวด เรียกว่า โฉลมมัวด ใช้ทำนองเพลงเพ็ลียง ทำนองและจังหวะออกรำ ตามสไตล์ของแม่ครุ มักใช้เพลงบันแจว ทำนองและจังหวะรำคาบใช้ทำนองเพลงกาบเป ทำนองและจังหวะรำที่เป็นรูปแบบใช้ทำนองเพลงเซียม มลูบโคง อันของ ชเนญนป ทำนองและจังหวะเบ็ดเตล็ดประกอบทำรำของมมัวด ใช้ทำนองเพลงคัมเรีย ทมีวนพลู กระจะเทาะทมีวลเพล และจบด้วยจังหวะชาป่าดานคือ เลิกรา จบการเล่น” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒:๑๘๕-๑๘๖)

หนังสือเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์ กล่าวถึงทำนองและจังหวะดนตรีของการเล่นดนตรีพิธีกรรมมะม่วงสรุปได้ดังนี้

ทำนองและจังหวะไหว้ครู ดนตรีใช้ทำนอง ซเรียดเศร เป็นต้น

ทำนองและจังหวะไหว้ครูผู้เข้ามะม่วง เรียกว่า “โจลมะม่วง” ใช้ทำนองเพลง “เพ็ชียง”

ทำนองและจังหวะออกกรา(ทำรำแล้วแต่ความสามารถแต่ละคน)ใช้ทำนองเพลงบันแซร

ทำนองและจังหวะรำคาบใช้ทำนองเพลงกาบเป

ทำนองและจังหวะรำใช้ทำนองเพลงเชียม มลูปโคง อันซอง ซนญูนบ

ทำนองและจังหวะเบ็ดเตล็ดประกอบทำรำของมะม่วง ใช้ทำนองเพลง คัมเรียด ทม้วน พลู ตระเทาะทม้วนแพล และจบด้วย จังหวะซาปาดาน เป็นเพลงลา

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าขั้นตอนการรำกาบเป การรำรำของแม่ครูมะม่วง จะไม่มีบทแบบแผนตายตัว ทำนองเพลงที่รำรำขึ้นอยู่กับความพอใจ ความชอบและความถนัดของผี จะเปลี่ยนเพลงเรื่อยไปทั้งที่รู้ชื่อบ้าง ไม่รู้บ้างขึ้นอยู่กับคนดนตรีจะบรรเลงเปลี่ยนให้เรื่อยไปจนเป็นที่พอใจจนหยุดรำรำและจับขันออกจากร่างทรงในที่สุด

จากขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรมโดยใช้เวลาช่วงเย็นไปจนถึงสว่าง จะมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนในชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวและไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี นอกจากนี้ขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรมยังเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนที่จะได้มาทำกิจกรรมร่วมกันในระยะเวลาที่นานมาก เนื่องจากเป็นการดำเนินพิธีกรรมตลอดทั้งคืนจนถึงสว่าง

อย่างไรก็ตามการบรรเลงบทเพลงประกอบพิธีกรรมมะม่วงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

กลุ่มแรก เป็นเรื่องของการไหว้ครู เพื่อถวายแด่ครูคนตรีและเพื่อเป็นสิริมงคล

กลุ่มสอง เป็นเพลงเบ็ดเตล็ดและเพลงแห่ เพลงเบ็ดเตล็ดต่างๆจะบรรเลงประกอบพิธีกรรมโดยทั่วไป สำหรับเพลงแห่จะเป็นเพลงที่ใช้กับกรีธาอาการที่มีการแห่แห่น เช่น แห่ช้างแห่ม้า เครื่องเช่นขวงสรวง ชมเชยบายศรี จวมกรู และบรรเลงเมื่อถึงเวลาซาปาดาน

กลุ่มสุดท้ายเป็นเพลงลา บรรเลงเมื่อสิ้นสุดการประกอบพิธีกรรม เมื่อเสร็จขั้นตอนการเข้าทรงแล้วคนตรีจะบรรเลงเพลงลาเพื่ออำลาโรงและลาครูบาอาจารย์

สำหรับบทเพลงทั้ง ๓ กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ หรือเป็นระเบียบวิธีการบรรเลงของวัฒนธรรมดนตรีในหลายๆ พื้นที่ที่มักจะต้องขึ้นต้นด้วยการไหว้ครู ส่วนตรงกลางนั้นแล้วแต่ลักษณะเฉพาะของแต่ละประเภทว่าบรรเลงหรือขับร้องเพื่อกิจการใด และมักจะจบท้ายด้วยการรำลาเสมอ ซึ่งการแสดงออกทางวัฒนธรรมคนตริดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทยเรื่องของการไปลามาไหว้ตนเอง

สำหรับบทเพลงที่ใช้ร้องประกอบดนตรีให้แม่ครุมะมั่วครามีอยู่ด้วยกันหลายเพลง เช่น เพลงสุรียา เพลงสแก เพลงโพลวทม เพลงกันตวน เพลงจเวีย เพลงกันครือบ เพลงมลูปโคง (ร่วมมะพร้าว) เพลงเหล่านี้จะร้องสลับกันไป ตั้งแต่ ๑๕.๐๐ น. จนถึง ๐๕.๐๐ น. ของอีกวันหนึ่ง

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์ โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ได้บันทึกบทขับร้องของแม่ครุมะมั่วครุขณะที่มีการเรียกขวัญกลับมาสู่ผู้ป่วย ดังจะได้ยกตัวอย่างต่อไปนี้

“แก้วเอ๊ยแก้ว อย่าไปมั่วอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรเลย เทวดาทิ้ง ๘
สถาน โปรดบันดาลให้แก้วกลับมาหารูปเดิมเถิด แก้วเดินทางไปสถานใดนาน
นักหนา ที่อื่นเขาไม่รู้จักแก้วหรือก ไร่ใจเขาไม่ได้หรือก แก้วจงกลับคืนมา...
เมื่อตอนที่แก้วยังอยู่ เรามีความสุขสบายกันมาก...แก้ว ขึ้นข้ามเขาใหญ่ไปหรือ
เปล่า...ลำบากมากนัก...เราเรียกหาแก้วจนเสียงแหบแห้งหมดแล้ว”

(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒:๑๘๘-๑๘๙)

เมื่อแม่ครุมะมั่วครุร้องจนจบ ดนตรีที่บรรเลงดนตรีก็จบลงเช่นกัน ผู้ร่วมพิธีทั้งหลายแซ่ซ้อง
ร้องเรียกหาแก้วหรือขวัญตามแม่ครุมะมั่วครุ ดังคำร้องต่อไปนี้

“ออยโมปีรูปมีเรียนนี่เขียนบี่มา ปีกवलโคนดา ปิดิกตักตะมัย ปีก่า
ปูลสาเล็กพนมตลอดปี ปกवलโกกตลัยะ ทมอกกวกปีสะเตลีย ทมอกกอกพนม
แวง ปีกระวองกระลดลาโกกสำโรงโกกกระปีวะ...โม เอ๊ย โม...”

(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒:๑๘๙)

ครูวันดี ใจอ่อน ศิลปินบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมมะมั่วครุ จังหวัดศรีสะเกษ สาทิต
ทำนองเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมโดยเป็นทำนองเพลงที่สี่โดยขอด้วงจำนวน๘ เพลงได้แก่เพลงครู
เพลงสุรียา เพลงมลูปโคง เพลงเสกขม เพลงคำไร เพลงระเมียง เพลงไซชะเมา เพลงซาป่าดาน
และเพลงเร็วตาเงินตาจเวีย โดยครูวันดี ใจอ่อนอธิบายว่าเพลงบางเพลงอาจจะเรียกเหมือนกันแต่
ทำนองเพลงจะแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเพลงของครูเป็นเพลงมาจากเขมรแท้ๆ ครูวันดี
อธิบายว่าเพลงของเขมรการเล่นจะเอื้อนเสียงโหยหวนมากกว่าของไทยเพราะเพลงของไทยจะเล่น
เป็นทำนองเก็บเสียงมากกว่า ดังทำนองเพลงต่อไปนี้

๑. เพลงครู

-ค-คั	-ล-ล	--คั	-ช-ล	คั-รี	-คั-ท	ล'ท-ลชฟ	ลชฟ-ลช
-ชฟร	-คั-ลคัรี	----	-รทคั	ค-รี	-คัท-	ล'ท-ลชฟ	ลชฟ-ลช
-ชฟร-ล	-ช-ชฟร	ลลช-ชฟร	ชฟร-ล	-ล-ช	ค-ล	-ล-ล	-คั-คั
-รี--	ฟช--	ลชฟ-ร-ชฟร	รฟช-ลชฟ-รล	---ล	--คช	ลช--	-ฟร-
--ฟช	-ล-ลชฟ-ร	รฟร	ฟชฟล	คัชลช	-ฟร-	---ค	-รี-รี
-รีคัท-คั	คั--ชั	มึ--รี	รี---	-ฟ-ร	-คั--	ล--ล	---คั

-คคค	วีรคัท	ล ^๓ ท-ลช	ลขฟ-ลช	---ค	-ค ^๓ วี	--ลล	-ล-ล
-ค ^๓ -ค	วีรคัท	ล ^๓ ท-ลช	ลขฟ-ลช	-ล-ช	-ลขฟ-ร	-ล-ช	-ลขฟ-ร
---ล	--ชค	-ล--	----	---ค	-คคค	วีรฟช	---ร
ขฟร-ขฟร	-ร-ฟช	-วีล-	---ช	ลขลช	-ฟ ^๓ ร	--ฟช	ฟ-ลขฟ-ร
รฟร	ฟขฟล	----	ค ^๓ ลช	-ฟร-			

๒. เพลงสุริยา

ขลค ^๓	---ล	----	-ช-คค	ชค ^๓ -วี	--วี	-วี-ล	--ค
-ค ^๓ -วี	-วีล-	ขลคค	ชค ^๓ ล	-ค ^๓ -วี	-ฟ-ช	ขฟร-ลขฟ-ร	ขฟร-ชฟ
-ขล-ล	----	ลขฟช	-ฟร-ร	-ลขฟ-ฟ	-ล-ค	--ค	-ลค ^๓
--ชล	-ล-ลขฟ	ร ^๓ ล-ล	-ลขฟ-รช	-ฟ-ช	ฟล-ค	-ลช	---ค
ค ^๓ -ล	-ค ^๓ -วี	-ล--	-ลคค	ชค ^๓ ล	-ค ^๓ -วี	--วี	-วี-ค
-วีคค	--วีช	---ช	---ช	-ม ^๓ ม ^๓	ม ^๓ วีค-ม ^๓	-ร-ร	-ร-ฟ
--ชล	-ค ^๓ -วี	-ค ^๓ ล-	----	ค ^๓ ชคค	ชค ^๓ -วี	--วี	-วี-ค
-ล ^๓ ค	-ค ^๓ -ล	----	ขลคค	ชค ^๓ ล	-ค ^๓ -วี	-ฟ-ช	-ขฟร-ลขฟ
ร ^๓ รฟ	--ชล	ลขฟ-ช	ฟร-ร	ขฟรฟ	-ล-ค	-วี-ค	-ค ^๓ -วี
--ชล	-ล-ลขฟ	ขล-ลขฟ	ร ^๓ --วีช	-ฟ-ช	ฟล-ค	---ลช	---ช

๓. เพลงมยุปโคง

ทลช-ฟ-ร	ล-ค ^๓	---วี	-วีคค	ทล-ขฟ	ขลล	--ช	---ช
ทลช-ฟ-ร	ล-ค ^๓	---วี	--คค	-ช-ล	ขฟ-ช	--ช	---ช
---ล	-ลชค	-ร-ฟ	--ฟ	-ฟ-ช	-ฟร-ลขฟ	รฟ-ช	ขฟ-ร
-ร ^๓ -ร	ฟรฟ	ฟรฟล	-ล ^๓ -ล ^๓	--รช	ฟมร	-ร-รช	-ฟมร-ร
-รฟช	ฟขฟล	ล-คค	ขฟ-ล	-รฟช	-ฟ-ร	ฟล-ค	--ลช
-ช-ช	-ช-ขฟร	ล-ค ^๓	---วี	-วีคค	--ขฟ	ลขฟ-ช	--วีล
ล---	-ลชค	-ร ^๓ -ฟ	---ฟ	-ฟ-ช	ฟรขฟ	-ฟ-ช	-ฟร-
-ร-ร	ฟ-ฟร	ฟ-ล	----	-ฟมม	----	-รชช	--ฟร

๔. เพลงเสกขม

-ท-ค	-ทค ^๓	ร-ค ^๓	ค ^๓ ลชช	-รคท	-รคทค	---ค	---ค
-ทลช	--ค ^๓	---ค	-ชชช	คชชช	-รคท	-รคท-ค ^๓ รคท	-ล-ล
---ล	--ค ^๓ ช	ลขฟ-ล	-ล-ลขฟ	ร ^๓ ล-ลขฟ	ร ^๓ ฟช	--ฟล	--ฟช
-ททท	-ท-ท	วีร ^๓ ลท	ขลชท	-ล-ล	-ลขฟ	ขฟร-ช	---ช
--ร ^๓ ล	-ล-ค	--ชช	-ช-ช	ค ^๓ ชคค	วีทค ^๓	-วี-ค	-ท-ช

ค้ำค้ำค้ำ	ร้ทค้ำค้ำ	--ค้ำ	-ค-ช	ช-ค้ำร้	-ร้-ค้ำ	-ช-ช	ค้ำค้ำค้ำ
-ค-ค	-ค-ค้ำ	-ร้-ชค	ชฟล-ชฟร	ชฟร-ร้	-ฟ-ช	-ร-ค	คชฟ-ช
-ร้ทท	-ท-ร้	-ร้-ค	-ร้ชท	-ค-ค	-คชฟ-ช	-ช-ค้ำ	-คคช

๕. เพลงตำไกร

-ร้ช	-ค้ำค้ำ	-ม้-ม	-ม-ม	-ร้-ช	-ช้-ช	-ช้-ม	รค-ร
-มค-	คคคช	คชมช	-ค้ำค้ำ	--ค้ำ	-ค-ช	คชมช	-ค้ำค้ำ
--ร้	-ร้-ช	คชมช	-ค้ำค้ำ	-คค้ำ	-ค-ช	คชมช	-ค้ำค้ำ
-ร้ร้	-ร้-ท	ร้ทคช	-คชม	-ช-ม	ชม-ท	-ช-ค	ชทคช
-ช-ร้	-ร้ชค	ร้ทคช	คชม-ม	-ร-ช	ทคช-คท	-ร้-ท	ชค-ค
----	ร้ทคช	คชมช	-ค้ำค้ำ	--ค้ำ	-ค-ช	คชมช	-ค้ำค้ำ
-ม-ม	-ม--	-ม-ม	-รรช	--ช	-ชชช	มมมม	รค-ม
-รค-ค	ชม-ค	-ชมช	ค้ำค้ำ	--ค้ำ	ค้ำค-ช	คชมช	-ค้ำค้ำ
-ร้-ร้	---ท	---ค	-ช-ม	---ช	มช-ท	-ร้-ท	ชคร์ช
---ช	---ช	ชร้ชท	-คช-ค	-ชม-ช	มช-ท	--ร้ท	ชคร์ช
---ช	---ช	---ช	---ช				

๖. เพลงระเมียง

-ท-ท	คชม-ช	---ค	-ทร้ช	-ชคช	---ร้	-ร้-ร้ช	ทคช-ทค
ค-ทคช-มช	ม-ชคท-ร้ท	ทคช-ร้ช-คทคช	-ช-ช	-ช-ช	ฟฟมฟ	มร-ร	-รรฟ
-ค-ฟ	รคคฟ	ร--ช	-ช-ช	-ชฟฟ	รรมม	รร-ฟ	ฟ-รฟ
-ช-ฟ	-รรม-ฟมร	---ร	--ร้	ร้ร้ร้ช	-รช-	คท-ท	-ท-ท
-ค-ร้	---ร้	-ร้-ร้	ทคชค	ร้ทคช	-ช-ช	-ช-ช	-ช-ชร
-ร-มช	-คท-รท	-ค-ช	-ทร้ช	-ค-ร้ช	---ช	---ช	-ชชฟ
-ม-ร	---ช	--ม	-ฟ-ร	-ม-ร	---ร	-รรช	-คชฟ
-ร-มฟ	-มช-	-รรม	-ช-ฟ	-รรฟ	-ม-ร		

๗. เพลงขไรชะเมา

---ร	มรชร	-ค้ำ-	---ค้ำ	ร้ค้ำค้ำ-ร้ค้ำค	ชค-ทคช-ช	---ค้ำ	ร้ค้ำท-ค้ำค้ำ
--คค	ชฟร-ฟช	-ค-ค	ชฟร-ชฟร	--ฟ ฟ	ชฟร-ฟฟ	ฟร-คช	-ช-ช
ร---	-ร้-ค	ทคคท-ค	-ค-ช	-คชฟ-คช	-คคค	-คชฟ-คช	---ช
-ช-ค	ร้ค้ำท-ค	-ร้-ค	คทช-ค้ำช	-ค้ำ-ค	ร้ค้ำท-ค	-ค้ำ-ค	ร้ค้ำท-ค้ำ
-ร้-ร้	-ร้ร้ช	-ร้-ค	ทคช-ช-ทคช	-ช-ช	-ค้ำ-ค	ร้ค้ำท-ค	-ค้ำ-ค
คชฟร-ร	-ค-ค	คชฟร-ร	-รฟช	-ร้-ค	คชฟ-คช	-ช-คฟ	-ท-ท
-ร้-ค	คช-คท	--คค	คชฟ-คช-ช	--คค	-ค-ช	---ช	-ค้ำ-รคท-ค

-ร้-ร้	---ร	-ช-ช	--คค	รคท-รค	---ค	--ค	รคท-คร้
-ร้ค้ท	--ค้ช	----	-ค้-ค้	ร้ค้ท-ค้ค้	--รล	-ร-ล	ชฟล-ชฟลช

๘. เพลงชาป่าดำน

ค้-ร้	-ร้-ค้	-ค้-ช	--ล	-ช-ท	ชทชทช-ท	ทชทชท-ค	ชคทค-ทคค
คทคค-ค้	คคคชฟ-ร	ชคคคชฟ-ช	คคคชฟ-ร	ชคคชฟ-ร	ชฟร-ชฟร	คชฟร-ฟช	---ช
-ช-ช	มช-ค้	ค้-ม่	ม่-ม่	ม่-ช้	--ช้	มมรค-ร	-ม-ค
---ล	-ล-ช	คชมช	-ค้-ค้	---ร้	-ล-ช	คชมช	-ค้-ค้
-ล-ล	-ล-ช	คชมช	-ค้-ค้	-ร้-ร้	-ล-ท	คชมช	-ล-ช

๙. เพลงเร้ว ตาเจนนดาจเวีย

---ล	-ล-ล	-ร้ค้ล	ค้-ร้ค้ล	-ร้ค้ล	ค้ฟฟช	-ฟลช	ลฟลช
-ร้ค้ล	ชฟลช	-ฟลช	คชฟ-ฟช	-ร้ค้ล	คชฟ-ฟช	-ฟลช	คชฟ-ฟช
-ร้ค้ล	คชฟ-ฟช	-ร้ค้ล	-ชล-ค้ล	-ร้ค้ล	คชฟ-ฟช	ลฟลช	คชฟ-ฟช
-ร้ค้ล	-ชล-คค	-ชล-คค	-ชล-ชม	---ล	---ล	-ค้-ค้	-ร้-ร้
-ช-ช	-ช-ม	-ม-ร	-ร-ร	-ค้-ร้ค้	ร้ค้-ร้ค้	ร้ค้ค้ล	ร้ค้ลช
-ล-ล	-ชล-คช	ค้ลค้-ร้	ค้ลชฟ	ฟชลม	คช-คชฟ	ฟช-ร้ค	คชฟ-ฟช
-ฟ-ช	รคค-ชฟ	ลฟลช	คชฟ-ลช	-ร้ค้ล	ชฟชล	ชลค้ล	ชฟชล

หน้าทับเพลงสุรียา

- - - ป๊ะ	-เท่ง-เท่ง	-ป๊ะเท่งเท่ง	-เท่ง-ป๊ะ	--เท่งเท่ง	-เท่งเท่ง	-ป๊ะเท่งเท่ง	-เท่ง-ป๊ะ
-----------	------------	--------------	-----------	------------	-----------	--------------	-----------

หน้าทับเพลงอื่นๆ

- - - จ๊ะ	- - - จ๊ะ	-เท่ง-จ๊ะ	-เท่ง-เท่ง	- - - จ๊ะ	-เท่ง-เท่ง	-เท่ง-จ๊ะ	-เท่ง-เท่ง
-----------	-----------	-----------	------------	-----------	------------	-----------	------------

นอกจากนี้ครูวันดี ใจอ่อน อธิบายว่าเพลงอื่น ๆ ที่สามารถนำมาบรรเลงประกอบพิธีกรรมได้ด้วย เช่น เพลงกล่อม เพลงต้นจิง เพลงฟ้าล้าน เพลงพาย เพลงควาคค เป็นต้น เพลงที่เล่นจะเล่นเพลงอะไรก็ได้ตามที่ผู้มคหรือผู้แม่มคขอให้เล่น

จากการวิเคราะห์ตัวอย่างทำนองเพลงที่เป็นกรณีศึกษาสำหรับบทเพลงที่นำมาประกอบพิธีกรรมมะม่วงคพบว่าการดำเนินทำนองและ โครงสร้างกลุ่มเสียงที่นำมาดำเนินทำนองเป็นบทเพลงสามารถสรุปได้เป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน

๑. ลักษณะการดำเนินทำนองมีวิธีการบรรเลงหลายลักษณะผสมผสานกัน กล่าวคือ การดำเนินทำนองบทเพลงจะมีการเก็บ การสะบัด การสะบัดซ้อนกัน ๒ ครั้ง การขยี้ และทางซ้ำ ประกอบเข้าด้วยกันเป็นบทเพลง ๑ เพลง ยกตัวอย่างดังทำนองต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เพลงครุ ๔ ทำนองแรก

-ค-ค้	-ถ-ถ	--ค้	-ช-ถ	ค้-ร้	-ค้-ท	ถ'ท-ถขฟ	ถขฟ-ถข
-ขฟร	-ค้-ถค้	----	-รทค้	ค-ร้	-ค้ท-	ถ'ท-ถขฟ	ถขฟ-ถข
-ขฟร-ถ	- ^๑ ช-ขฟร	ถถข-ขฟร	ขฟร-ถ	-ถ-ช	ค-ถ	-ถ-ถ	-ค้-ค้
-ร้--	ฟข--	ถขฟ-ร-ขฟร	รฟข-ถขฟ-รถ	--ถ	--คข	ถข--	-ฟร-

พบว่า การขึ้นต้นเป็นลักษณะการดำเนินทำนองแบบซ้ำ ไม่เก็บ เมื่อถึงห้องที่ ๗ และ ๘ มีการสะบัดผสมการดำเนินทำนอง และเมื่อมาถึงบรรทัดที่ ๓ ห้องที่ ๓ มีการสะบัดซ้อน ๒ ครั้ง และบรรทัดที่ ๔ ห้องที่ ๔ มีลักษณะการขยับในการดำเนินทำนอง นอกจากนี้บรรทัดที่ ๔ ห้องที่ ๕ - ๖ ยังมีลักษณะการดำเนินทำนองแบบลัดจังหวะด้วย

ตัวอย่างที่ ๒ เพลงสุรียา ๒ ทำนองแรก

ชถคร้	---ถ	----	-ช-ค้ถ	ชค้-ร้	---ร้	-ร้-ถ	---ค้
-ค้-ร้	-ร้ถ-	ชถค้ถ	ชค้ชถ	-ค้-ร้	-ฟ-ช	ขฟร-ถขฟ-ร	ขฟร-ขฟ

พบว่า มีการขึ้นต้นด้วยทำนองเก็บ ตามด้วยทำนองซ้ำ และเมื่อดำเนินทำนองมาถึงบรรทัดที่ ๒ มีการขยับและการสะบัดผสมผสานมากกับการดำเนินทำนอง

ตัวอย่างที่ ๓ เพลงซาปาดาน ๒ ทำนองแรก

ค้-ร้	-ร้-ค้	-ค้-ช	---ถ	-ช-ท	ชทชทช-ท	ทชทชท-ค	ชคทค-ทคค
คทค-ค้	ถถถขฟ-ร	ชถถถขฟ-ช	ถถถขฟ-ร	ชถถขฟ-ร	ขฟร-ขฟร	ถขฟร-ฟข	---ช

พบว่า มีการขึ้นต้นด้วยทำนองซ้ำ และหลังจากห้องที่ ๑ ของบรรทัดที่ ๑ มีการดำเนินทำนองแบบขยับประกอบการดำเนินทำนองไปตลอด เมื่อทำนองดำเนินมาถึงบรรทัดที่ ๒ ห้องที่ ๖ พบว่าการสะบัดซ้อนกันอีก ๒ ห้อง ก่อนที่จะลงจบในห้องสุดท้าย และดำเนินทำนองต่อ ๆ ไป

ลักษณะการดำเนินทำนองแบบที่มีการผสมผสานวิธีการบรรเลงหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน พบมากในบทเพลงที่นำมาประกอบกับพิธีกรรมมะม่วงดั่งที่กล่าวมาข้างต้น

๒. กลุ่มเสียงที่ใช้ในการดำเนินทำนองมักมีความหลากหลาย กล่าวคือบทเพลงต่างๆ ที่นำมาบรรเลงประกอบพิธีกรรมมะม่วง จะพบว่าการใช้เสียงครบ ๗ เสียงเกือบทุกบทเพลง และมีการเปลี่ยนบันไดเสียงไปมา ดังรายละเอียดการแยกแยะกลุ่มเสียงจากบทเพลงที่เป็นกรณีศึกษาดังต่อไปนี้

เพลงครุ มีการใช้กลุ่มเสียง ท ค ร X ฟ ช X และ ฟ ช ล X ค ร X

เพลงสุริยา มีการใช้กลุ่มเสียง ฟ ช ล X ค ร X

เพลงมลูปโดง มีการใช้กลุ่มเสียง ฟ ช ล X ค ร X แต่มีการนำเสียงที่ เข้ามา ประกอบในการดำเนินทำนองด้วย

เพลงเสกขม มีการผสมผสานการใช้กลุ่มเสียง ท ค ร X ฟ ช X และ ฟ ช ล X ค ร X โดยมีการเปลี่ยนบันไดเสียงไปมาหลายครั้ง

เพลงคำไร มีการผสมผสานการใช้กลุ่มเสียง ค ร ม X ช ล X และ ช ล ท X ร ม X โดยมีการเปลี่ยนบันไดเสียงไปมาหลายครั้งเช่นเดียวกัน

เพลงระเมียง มีการผสมผสานการใช้กลุ่มเสียง ช ล ท X ร ม X และ ร ม ฟ X ล ท X โดยมีการเปลี่ยนบันไดเสียงไปมาหลายครั้ง

เพลงชโรชะเมา เป็นบทเพลงที่มีการใช้เสียงทั้ง ๗ เสียงมาดำเนินทำนอง

เพลงชาป่าदान มีการผสมผสานการใช้กลุ่มเสียง ฟ ช ล X ค ร X และ ค ร ม X ช ล X โดยมีการเปลี่ยนบันไดเสียงกลับไปมา

จากคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นจากบทเพลงที่เป็นกรณีศึกษาพบว่าบทเพลงที่ใช้ประกอบ พิธีกรรมมะฆ้วदनนั้นมีการใช้กลุ่มเสียงและการใช้เสียงก่อนข้างครบทั้ง ๗ เสียงเต็มตามแบบบท เพลงราชสำนักและจะมีการเปลี่ยนแปลงไม่บ่อยมากนัก โดยการที่จะคงบันไดเสียงใดบันไดเสียง หนึ่งในการดำเนินทำนองในเพลง ๆ หนึ่งไว้ นั้นมีปรากฏบ้างแต่เป็นส่วนน้อยมาก ได้แก่เพลงสุริยา เป็นต้น

๓. ขนาดของบทเพลงมีขนาดไม่ยาวนาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นลักษณะที่พบ มากสำหรับบทเพลงที่เป็นบทเพลงพื้นบ้าน โดยบทเพลงที่เป็นกรณีศึกษาพบว่ามีความยาวไม่มาก นัก ผู้วิจัยได้กำหนดให้บทเพลง ๑ บรรทัดเท่ากับ ๑ ประโยค มีรายละเอียดดังนี้

เพลงครุ มีความยาว ๑๐ ประโยคครึ่ง

เพลงสุริยา มีความยาว ๑๐ ประโยค

เพลงมลูปโดง มีความยาว ๘ ประโยค

เพลงเสกขม มีความยาว ๘ ประโยค

เพลงคำไร มีความยาว ๑๐ ประโยคครึ่ง

เพลงระเมียง มีความยาว ๘ ประโยค

เพลงชโรชะเมา มีความยาว ๘ ประโยค

เพลงชาป่าदान มีความยาว ๕ ประโยค

เพลงตาเจนตาจเวีย มีความยาว ๗ ประโยค

จะเห็นได้ว่าบทเพลงทุกเพลงที่นำมาเป็นกรณีศึกษานั้น จะมีความยาวเฉลี่ยประมาณ ๘ - ๑๐ ประโยคเท่านั้น นับว่าเป็นบทเพลงที่มีทำนองเพลงไม่ยาวนาน เหมาะที่จะนำมาเป็นบทเพลงที่

ใช้ประกอบกิจกรรมสำหรับพื้นบ้านพื้นถิ่นซึ่งการฟังดนตรีจะไม่เป็นการยากเกินไปสำหรับชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมต่างๆ

๒.๗ เพลงโคราช

เพลงโคราช เป็นเพลงปฏิพาทย์ที่ใช้ขับร้องเกี่ยวกับระหว่างชายหญิงโดยอาศัยปฏิภาณของพ่อเพลงและแม่เพลงเป็นสำคัญ เพลงโคราชเป็นเพลงร้องชนิดหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา เป็นศิลปะที่มีคำร้องสัมผัสเป็นกาพย์กลอนไพเราะ มีคำโคราชบ้างคำภาษาไทยภาคกลางบ้างปะปนกันประกอบเป็นเพลงร้อง สำหรับที่มาและตำนานเพลงโคราชมีการอธิบายกันหลายทางโดยแบ่งความเชื่อออกเป็น ๒ ทางด้วยกัน ทางแรกเป็นการสันนิษฐานว่ามาจากการร้องเกี่ยวพาราตี ซึ่งเป็นเรื่องของวิถีชีวิตชนในพื้นที่ อีกทางหนึ่งเป็นการสันนิษฐานจากตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งไม่สามารถที่จะสืบค้นให้แน่ชัดได้ว่า ทางใด เป็นต้นกำเนิดที่แท้จริงของเพลงโคราช

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ครูใหญ่ วิเศษพลกรัง ศิลปินแห่งชาติ และครูกำปั่น ข่อยนอก ซึ่งเป็นศิลปินเพลงโคราชที่มีชื่อเสียงสามารถสรุปได้ว่า เพลงโคราชนั้นเป็นบทเพลงเพื่อวิถีชีวิตของชนพื้นถิ่นชาวโคราชโดยแท้ กล่าวคือเป็นเพลงร้องประเภทที่เป็นไปเพื่อวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตโดยเป็นการนำเพลงโคราชเล่นประกอบประเพณี งานฉลองต่าง ๆ ของท้องถิ่น รวมไปถึงการว่าจ้างไปเล่นตามงานต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานและเพลิดเพลินเป็นประการสำคัญ

ลักษณะการร้องเพลงโคราชนั้น มีลักษณะสำคัญ ๔ ลักษณะด้วยกันคือ ประการแรกเป็นลักษณะการร้องขัดกันในขณะที่เป็นบทเพลงสั้นๆ ฉันทลักษณ์จะมีการสัมผัสอยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น ประการที่สองเป็นการร้องลักษณะเพลงก้อมซึ่งคำว่า “ก้อม” แปลว่า สั้น เพราะฉะนั้นจึงหมายถึงการร้องบทเพลงสั้น ๆ อาจมีความหมายลึกซึ้งหรือไม่มีความหมายนักแต่เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินหรือการฟังฉันทลักษณ์ที่มีความไพเราะ ประการที่สามเป็นการร้องที่มีการเพิ่มจำนวนวรรคของฉันทลักษณ์ให้มากขึ้นกว่าเดิมและพัฒนาต่อมาเป็นการร้องเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาติบ้านเมือง เน้นเรื่องราวเป็นสำคัญ ลักษณะของเรื่องที่ร้องมีเรื่องเกี่ยวกับการลักพาหนี ตีหมาแก้ว ชิงชู สู่ขอ เรื่องพื้นบ้านหรือชาดกที่นิยมเล่นคือ อินทะปัดดา จันทโครพ พระรถเมรี พระเวสสันดร และประการสุดท้ายเป็นการร้องประกอบจังหวะรำ ซึ่งประเภทนี้ต้องมีจังหวะร้องที่เร็วกว่าปกติ แบ่งคำร้องออกเป็นจังหวะที่สม่ำเสมอ

การร้องเพลงโคราช มีการเรียกการร้องเป็นชื่อเพลงย่อยลงไปเป็นบทเพลงต่างๆ ได้แก่ เพลงเกริ่น เพลงเชิญ เพลงไหว้ครู เพลงถามข่าว เพลงชมนภชไม้มั เพลงเกี่ยวพาราตี ประชดประชัน เสียดสี บางที่ใช้ถ้อยคำที่รุนแรง เพลงเปรียบ เพลงสาบาน เพลงคำ เพลงคร่ำครวญ เพลงสู่ขอ เพลงเกี่ยวเกมจาก เพลงจาก เพลงลา เพลงพาหนี เพลงปลอบ เพลงไหว้พระ ร้องเกี่ยวกับปรัชญาพุทธศาสนาได้คอบกัน เพลงเรื่อง(นิทาน) เป็นต้น

ท่านอง ลักษณะการร้องและลักษณะบทกลอนเพลงโคราช

ครูกำปิ่น ข่อยนอก หรือฉายาในการแสดงได้แก่ กำปิ่น บ้านแท่น อายุ ๕๕ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๓๔ ถนนจรด อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา อธิบายว่าสมัยก่อนเพลงโคราชเป็นเพลงประเภท “ร้อยเนื้อท่านองเดียว” คือเนื้อร้องเปลี่ยนไปได้หลายเนื้อแต่ร้องท่านองเหมือนกัน ต่อมาครูกำปิ่นจึงแต่งให้มีท่านองหลายท่านองมากขึ้น ทั้งยังมีการบันทึกเพลงเป็นโน้ตสากลไว้ด้วย

พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง ศิลปินแห่งชาติด้านการร้องเพลงโคราช อธิบายว่า เพลงโคราชเดิมนั้นเป็นเพลงที่มีคำหยาบมาก เมื่อบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้นจึงเปลี่ยนหรือทิ้งคำหยาบไป บางครั้งมีการเปลี่ยนจากการใช้คำหยาบมาเป็นกลอนเพลงแบบสองแง่สองง่าม หรือที่พ่อใหญ่ วิเศษพลกรังใช้คำศัพท์ว่า “แบบสองขา” การเปลี่ยนแปลงของเพลงโคราช พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง กล่าวไว้ว่า

“ที่มันเปลี่ยน เพราะต้องเอาจังหวะว่า (ร้อง) และจังหวะให้ดนตรีกระทบกัน การเล่นกลอนมันก็เหมือนกัน ร้องจังหวะให้ลงให้เครื่อง คนดริมาปรับแก้จังหวะ รับตามร้องไม่ได้หรอกครับ” (ใหญ่ วิเศษพลกรัง, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๖)

ลักษณะการร้องเพลงโคราช มีลักษณะการร้องเหมือนเพียงเนื้อเดิม จะมีการร้องไปตามบทกลอนหรือเนื้อเรื่องต่างๆ โดยเป็นภาษาพื้นถิ่นของชาวโคราชในลักษณะที่เป็นการคันศดหรืออาจเตรียมคำกลอนมาล่วงหน้าก็ได้ ส่วนการขึ้นต้นการร้องนั้นจะเรียกว่า “การโอ” โดยพ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง ได้ทำการสาธิต ดังทำนองการโอซึ่งใช้กลุ่มเสียง ครมXชลX เป็นหลักในการร้อง ดังตัวอย่างการบันทึกต่อไปนี้

- - - โอ	โอ โอ โอ โอ	โอโอเยอะเยอะ	เยอะเยอะเยอะเยอะ
- - - ค	ค ค ค ค	ค ค.. ร ค	ค ค ค ค

- เอิง เอย เอ้อ	- เอ้อ - เออ	- เอ้อ เออ เอ้อ	เอ้อ เออ - เอย
- ม ร ค	- ม - ร	- ม ร ค	ม ร - ร

(ตัวอย่างการโอขึ้นต้น สาธิตโดยพ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง)

ครูกำปิ่น ข่อยนอก อธิบายว่า “การร้องขึ้นอยู่กับลีลาของแต่ละคน เนื้อร้องเป็นแบบเนื้อเดิม มีการใช้ลูกคอในการโอ ซึ่งเป็นการโอเฉพาะช่วงแรกของการแสดงในคืนนั้นๆ” (กำปิ่น ข่อยนอก, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๖)

สำหรับบทกลอนที่นำมาร้อง พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง ได้สาธิตการร้องเพลงโคราช โดยบทกลอนที่มีลักษณะ “สองขา” หรือ “สองแง่สองง่าม” ดังนี้

ถ้าอยากพบพระศรีอารย ข้าแม่ตาคำก็เตรียมชะ
 จะทอดกฐินหรือผ้าป่า ให้เตรียมก่อ เตรียมสร้าง
 อยากไปสวรรค์ จะได้ไปอีกอีแม่ไคนมตั้ง
 จักมานอนหลับตา ให้เขากล้าดูอยู่อายุ(อะไร)แม่นมคุม

การแบ่งคำพยางค์กลอนร้อง

- - ถ้าอยาก	พบพระศรีอารย	ข้า แม่ ตา คำ	ก็เตรียม - ชะ
จะทอด - กฐิน	หรือผ้า - ป่า	ให้เตรียม - ก่อ	- - เตรียมสร้าง
อยาก ไป สวรรค์	- จะได้ไป	อีกอีแม่ไคนมตั้ง	จักมานอนหลับตา
ให้เขากล้าดู	- - อยู่อายุ (อะไร)	- - แม่นม	- - - คุม

(คำร้องจาก พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

วงดนตรีประกอบเพลงโคราช

เพลงโคราชแต่เดิมเป็นการแสดงแบบมุขปาฐะ โดยเป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงและจะไม่มีดนตรีประกอบมีเพียงการปรบมือประกอบการร้องเพลงเท่านั้น โดยจะได้แสดงตำแหน่งของการปรบมือประกอบการขับร้อง ดังบทกลอน ๒ บทกลอน โดยบทกลอนแรกเป็นตัวอย่างของการปรบมือที่ “สระอา” และตัวอย่างที่สอง เป็นการปรบมือที่ “สระเออ” ดังนี้

คู่นี้มีมือนี้ก็แหลม พ่อป็นนามสม
 แลคูเรือนผม ละครางามเออ ก็ยังฝักบัว
 จะคูฉันทองเด้านี้ ตลอดเลาดัว
 เนื้อแม่บ่อนผ้าบัง คงจะเป็นฝักแบน
 ความรักเธอไม่บรรเทางาม เหมือนสาวบ้านธง
 ฉันทสวขสงามหย่ง กว่าสาวไทยในบ้านแทน
 ไทย ในบ้านแทน บ้านทางบ้างท่า
 พี่ก็เคยหามา ชาวบ้าน **ทิว (ปรบมือ)**
 คูสวขสงามยง เอาไม่หย่อนไม่ยาน
 คูมน้องทั้งสองนั้น ช่างขาวขั้วเอาไม่หยอก
 ช่างขึ้นหงายปลายอ คล้าย ๆ กับหน่อ ทองงอก
 แม่สวนยายคุ่น มีฝุ่นขี้จัว(วัว) ปลุกฝักทอง **งาม**

เมื่อตอนความรักหน้าเรา จะเกิดก็ได้ปลุกกล้าเจียกดอกหนาน้องเออ
 มาก่อน บัดเวลารัดดอก ออกหอม ออกดอก
 พอเวลารัดดอก หอมออกอรชรอน

ทำไมยังกลับกลายเป็นเคย รัคเขยเข้ามาแกม

ถ้าเจียกเอ๊ย แม่ยอดเสน่ ถูกลมเทไปทางไหน ทั้งพัดเคยมาทับใหญ่

ทั้งแสบ ทั้งเจ็บ ทั้งเหน็บ ทั้งแถม ทั้งแสบ ทั้งเจ็บ ทั้งเหน็บ ทั้งแถม

มีขาแค้น ทางหนาม แม่ทางน้อยเคยชำนาญ...ทางเอย (ปรบมือ)

ไม่อย่างจะพบเลยคืนเคย อยากรชมเชยแต่ดอกถ้าเจียก

ทำไมหนามเคยยังเขี่ย ยังเสือก มาทิ่มมาตำ ถ้าฟ้าลำจั่ว

ถ้าไม่เมตตา ก็เชิญให้คำให้ชอกให้ซ่า เข้าเนื้อตัว ให้ใหญ่ระกำซ้ำใจตาย.ชะเนอ.เคยเอย

ภายหลังครูกำปิ่น ข่อยนอกเป็นผู้นำเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีสากลมาประกอบจนเกิดเป็นเพลงโคราชร่วมสมัย นอกจากนี้ครูกำปิ่นยังได้แทรกการแสดงแหล่ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง เพลงฉ่อย เพลงอีแซว มาประกอบในการร้องเพลงโคราชเพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศไม่ให้คนฟังเกิดความเบื่อหน่าย โดยเครื่องดนตรีที่นำมาเพิ่มได้แก่ กลองชุด กลองทอม เบส กีตาร์ คีย์บอร์ด แซกโซโฟน ซอด้วง ฉิ่งและฉาบ

การเล่นเพลงโคราชมีลักษณะพิเศษแตกต่างกับมหรสพอย่างอื่นๆ คือ เล่นเพลงกันสดๆ ไม่มีเครื่องดนตรีมารับต่อทำการร้องเนื่องจากในสมัยโบราณไม่มีไฟฟ้า ชาวบ้านใช้แสงสว่างจากการร้องไม่มีเครื่องขยายเสียง ผู้เล่นเพลงต้องร้องให้เสียงดังได้ยินถนัดชัดเจน ในปัจจุบันเทคโนโลยีเปลี่ยนไปมีความเจริญมากขึ้น ทำให้เพลงโคราชมีการวิวัฒนาการมาโดยมีการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบและมีการเดินทางเครื่องประกอบด้วย เพื่อให้เกิดความตระการตาและทำให้วัยรุ่นหันมานิยมฟังการร้องเพลงโคราชกันมากขึ้น

ขั้นตอนการแสดงเพลงโคราช

สำหรับขั้นตอนการร้องเพลงโคราช หนังสือคติชาวบ้านอีสาน โดยจารุวรรณ ธรรมวัตร อธิบายว่า“การเล่นเพลงโคราชมียุขบในการเล่นดังนี้คือ ผู้เล่นหญิงชายจะต้องเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู บทเกริ่น บทเกี่ยว บทลักหาพานี่ ดีหมากผัว ชิงชู้และสู้ขอ เพลงชมดง เพลงลา จาก” (จารุวรรณ ธรรมวัตร, มปพ.: ๑๘)

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายไว้ตามลำดับ สรุปได้ว่าการร้องเพลงโคราชจะเริ่มต้นด้วยเพลงเกริ่น ฝ่ายชายขึ้นเวทีก่อน บอกเกริ่นสาเหตุการเล่นเพลงให้ผู้ฟังทราบ ขอกัยผู้ชมถ้าการแสดงบกพร่อง หลังจากนั้นจะร้องเพลงเชิญ ฝ่ายชายร้องเพลงฝ่ายหญิงมาเล่นเพลง สมัยก่อนฝ่ายชายร้องเชิญฝ่ายหญิงจะลงมาจากเรือนและฝ่ายหญิงจะร้องเพลงดัดเชิญเป็นการร้องแก่ฝ่ายชายที่ว่างมาช้าเพราะฝ่ายหญิงต้องแต่งตัวให้สวยงามอาจล่าช้าไปบ้าง แล้วขอกัยกัน ลำดับต่อไปเป็นการร้องเพลงถามข่าว ฝ่ายชายร้องถามฝ่ายหญิงว่าชื่อ

อะไร บ้านอยู่ไหน อาชีพอะไร แล้วตามด้วยการร้องเพลงเปรียบซึ่งเป็นการร้องที่ทั้งสองฝ่ายว่า
กระทบกระเทียบเสียดสีซึ่งกันและกัน

หลังจากนั้นจึงเป็นการร้องเพลงไหว้ครูเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา
ไหว้คุณพระรัตนตรัยและตามด้วยเพลงปริกษา เป็นการปริกษากันว่าจะเล่นเรื่องเรื่องใด หลังจากนั้น
นั้นเป็นการร้องเพลงเกี่ยว เพลงเกี่ยวมีหลายอย่าง เช่น เกี่ยวธรรมดา เกี่ยวหลอก แล้วตามด้วยการ
ร้องเพลงชวน เกี่ยวแล้วเมื่อชอบพอกันก็ชวนกันหนีหรือชวนกันไปชมนกชมไม้ เพลงชม
ธรรมชาติ พรรณนาความงามของธรรมชาติและอาจจะทำการร้องเป็นเพลงเรื่อง เป็นเพลงที่เล่า
เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเช่น เรื่องพระเวสสันดร สุกุมิตร เกศินี เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีการร้อง
เพลงลงปัญญาเป็นการซักถามประวัติบางสิ่งบางอย่างเพื่อทดสอบปัญญา และจะร้องเพลงเกี่ยว
แถมจาก ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงลากันอวยพรให้ฝ่ายตรงข้าม บางทีชวนไปอยู่ด้วยกัน หลังจากนั้น
จะร้องเพลงปลอบเมื่อจะลาจากกัน และร้องเพลงจากเป็นการบอกความจำเป็นในการจากกัน ร้อง
เพลงคร่ำครวญแสดงถึงความรันทดจากการพลัดพรากกันและสุดท้ายเป็นการร้องเพลงให้พร เป็น
การอวยพรคนคู่ เจ้าภาพและพ่อเพลงหรือแม่เพลงที่ร่วมเล่นด้วยกัน ตามด้วยการร้องเพลงลา
เป็นการกล่าวลาคนคู่ เจ้าภาพ และพ่อเพลงแม่เพลงที่ร่วมเล่นด้วยกันเป็นลำดับสุดท้าย

ครูกำปิ่น ข่อยนอก อธิบายถึงเวลาของการร้องเพลงโคราชว่า

“การแสดงเพลงโคราชนั้น ดังที่กล่าวมาแล้วว่าจะมีพ่อเพลงและแม่เพลง
ฝ่ายละ ๒ คน โดยการแสดงนั้นจะแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ ตั้งแต่เวลา ๒๑.๐๐ น. –
๒๔.๐๐ น. พ่อเพลงแม่เพลงคู่ที่ ๑ เล่นก่อน และตั้งแต่หลังเที่ยงคืนไปจนถึงสว่าง
เป็นพ่อเพลงแม่เพลงคู่ที่ ๒” (กำปิ่น ข่อยนอก, สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ครูกำปิ่น ข่อยนอก ได้ทำการอธิบายขั้นตอน
การร้องเพลงโคราช โดยมีรายละเอียดสรุปดังต่อไปนี้

“พ่อเพลงแม่เพลงคู่แรก ฝ่ายชายขึ้นเวทีก่อนแล้วร้อง เพลงเชิญ เพื่อเป็น
การเชิญชวนฝ่ายหญิงให้ออกมาแสดง ถ้าหากฝ่ายหญิงมาช้าก็จะร้องกระแนะ
กระเหน่คำว่า หลังจากนั้นฝ่ายหญิงขึ้นเวทีร้องเพลงประกาศ แนะนำตัว แล้วร้อง
ถามฝ่ายชายว่าเรียกมาทำไม ฝ่ายชายก็จะตอบว่าให้ออกมาร้องเพลงโคราช หลังจาก
นั้นจะเป็นการร้องเพลง ถามข่าว ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะถามสารทุกข์สุกดิบกัน มี
ทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องเศรษฐกิจ บ้านเมืองและตามด้วยการร้องเพลง ขออภัย เพราะ
บางครั้งการแสดงอาจจะต้องมีการสมมติเป็นตัวละครและมีการต่อว่ากันโดยใช้คำ
รุนแรง แล้วจึงทำการร้องเพลง ไหว้ครู แต่ละคนจะไหว้ครู อัญเชิญครูมาเป็น
เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและร้องเพลง ตัดเชิญ เป็นการร้องถามตอบเกี่ยวกับเหตุที่มา
ร้องแสดงในวันนี้ และต่อว่าฝ่ายหญิงที่มาช้า ตลอดจนถึงเรื่องการแข่งขันที่เป็น

เหตุให้ฝ่ายหญิงออกมาช้า แล้วนำไปสู่การกล่าวถึงเรื่องการแต่งกายในสมัยปัจจุบัน
เชิงเสียดสี

หลังจากนั้นจะเริ่มร้องเข้าเรื่องได้แก่การถามประวัติเจ้าภาพ ถามเกี่ยวกับ
งานที่มาแสดง ในช่วงนี้เป็นการร้องโดยการค้นสด หญิงถามชายตอบ และเมื่อ
ทราบว่าจะมาแสดงในงานอะไรจะร้องเพลงเกี่ยวกับงานนั้นๆ เช่น งานศพ จะร้อง
เกี่ยวกับเรื่องของความตายว่ามีกี่แบบ เวลาตายแล้วไปไหน ดันเหตุของความตาย
อานิสงส์การเผาศพ เป็นต้น หากเวลายังเหลืออาจจะร้องเพลงเกี่ยวกับวรรณคดี
พื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน พงศาวดาร เช่น พระรถเมรี พระเวสสันดรชาดก เรื่องคู่ขอ
แต่งงาน นางพิมพา เป็นต้น นอกจากนี้อาจร้องเรื่องเกี่ยวกับการเมือง การเลือกตั้ง
ก็ได้ ซึ่งแล้วแต่สถานการณ์งานนั้น ๆ

พ่อเพลงแม่เพลงคู่ที่ ๒ จะเริ่มต้นเหมือนพ่อเพลงแม่เพลงคู่ที่ ๑ โดยเวลาจะ
เริ่มคิดแล้วจนถึงเวลาประมาณ ๓ อาจมีการแสดงลูกทุ่ง แห่ ลำตัด หมอลำ
เพลงล่อย เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ ประมาณ ๑ ชั่วโมง หรือ ๑ ชั่วโมงครึ่ง หลังจากนั้น
นั้นพ่อเพลงแม่เพลงจะร้องเพลงเกี่ยวกับกัน หรือพ่อเพลงอาจจะร้องเพลงเกี่ยวกับแม่เพลง
ให้กับผู้ชมเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน จนเวลาประมาณ ๕ ร้องเพลงเกี่ยวเกม
จาก ซึ่งเป็นเพลงที่มีความไพเราะ การร้องเป็นแบบช้า ๆ จากนั้นร้องเพลงลา และ
เมื่อได้รับเงินจากเจ้าภาพจะร้องเพลงให้พร”

(กำปิ่น ข่อยนอก . สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

พ่อใหญ่ วิเศษพลกรัง ศิลปินแห่งชาติอายุ ๘๖ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ ๑๑
บ้านคงสามัคคี ตำบลเมืองคง อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา อธิบายขั้นตอนการร้องเพลงโคราช
ว่า

“เริ่มด้วย เพลงเชิญ ผู้ชายร้องก่อนประมาณ ๕-๖ กลอน แล้วจบด้วย เพลงลง
เมื่อฝ่ายหญิงออกมาจะร้อง เพลงไหว้ครู และถามฝ่ายชายว่าเรียกออกมาทำไม ฝ่าย
ชายก็จะตอบ ถามกันไปมาเกี่ยวกับการมาแสดงในครั้งนี่ ฝ่ายหญิงร้อง เพลงตัดเชิญ
ต่อจากนั้นก็ร้องเป็นเรื่องราวเช่น พระรถเมรี พระเวสสันดรชาดก พระสุธ
นโนราห์ สุขุมิตรกับเกศินี อรพิมกับประจิด เมื่อเวลาประมาณ ๓ ๔ ก็ร้องเพลง
จาก ร้องเพลงเบ็ดเตล็ดแก้กันไปมา ร้องเพลงปลอบ เพลงค่าเกมจากแล้วก็ร้อง
เพลงอวยพร” (ใหญ่ วิเศษพลกรัง, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพบว่า การร้องเพลงโคราช สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนใหญ่ ๆ
ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งถือเป็นการเริ่มต้น จะมีการเกริ่น เชื้อเชิญ ถามข่าวคราวซึ่งกันและกัน ส่วนที่
สองเป็นการร้องโต้ตอบกัน บางทีก็ร้องเป็นเรื่องราวหรือลงภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน ส่วนนี้จะ
ยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ของงานนั้น ๆ ว่ามีจุดประสงค์อย่างไร และมีกิจกรรมอะไร หรือเจ้าภาพ

มีความต้องการอย่างไร และส่วนสุดท้ายเป็นการอวยพรและรำลา ลักษณะการรำลาและอวยพรนี้ จะพบในวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีเกือบทุกประเภท ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของ วัฒนธรรมไทยเรื่องของการไปลามาไหว้กันเอง

สำหรับการแต่งกายของผู้แสดงที่เป็นผู้ชายจะนุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอพวงมาลัยหรือ เสื้อคอกลม แขนสั้น สีไม่จำกัด มีผ้าขาวม้าคาดเอว ประดับเครื่องประดับหรือแขนพระเครื่อง สำหรับผู้แสดงผู้หญิงจะนุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อรัดรูป ไม่มีปก แขนสั้น ผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ บางคนนิยมใช้พลูจีบทัดหู เพราะผู้หญิงไม่รู้จักชายหูชายตา ครูเพลงจึงสอนให้ชำเลื่องดูพลูจีบที่ ทัดหู ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเพลงโคราชเป็นเพลงโคราชร่วมสมัยหรือที่เรียกกันว่า เพลง โคราชชิง ทำให้มีการแต่งกายให้สวยงามมากขึ้น สีสดฉูดฉาดเพื่อดึงดูดวัยรุ่นให้เข้ามาสนใจฟัง เพลงโคราช การจัดเวทีหรือโรงปะรำสำหรับเล่นเพลงโคราชมักลักษณะง่าย คือ มีเสา ๔ ต้น ฝัง ห่างกันประมาณ ๑ เมตร กว้างยาวเท่ากัน ยกพื้นสูงประมาณแฉอก ปูกระดานแข็งแรง หลังคามุง ด้วยใบตาล ก้านมะพร้าว คุ้ได้ทั้งสี่ด้าน บนเวทีมีโต๊ะเล็กวางขันน้ำสำหรับดื่ม มีหมากพลูบุหรี ตามความเหมาะสม ปัจจุบันโรงเพลงโคราชมักทำถาวรโดยใช้โครงเหล็กมีเสา ๔ เสา ยกพื้นปู กระดานสูง ๑ เมตรเศษ หลังคามุงด้วยผ้าพลาสติกหนา กันแดดกันฝนได้

โอกาสที่แสดงเพลงโคราชไม่จำกัดว่าจะเล่นในงานใด สามารถเล่นได้ทุกงานทั้งงานมงคล และงานอวมงคล เช่น งานบวช โกนจุก ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน แม้กระทั่งงานศพ แต่จะไม่ นิยมนำไปแสดงในงานแต่งงานเพราะการแสดงใช้เวลาทั้งคืน

เพลงโคราชเสื่อมความนิยมลงระยะหนึ่งตามคำบอกเล่าของครูกำปิ่น ข่อยนอกเพราะมี มหรสพใหม่ๆ เข้ามา จึงเกิดการเล่นเพลงโคราชแบบประยุกต์ โดยเล่นเพลงหมอลำ ลำตัด และ เพลงลูกทุ่งประกอบ ทำทางการเดินรำก็มีการประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติม ส่วนเครื่องดนตรีช่วงแรกนำ เครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบการเล่นลำเพลิน ในปัจจุบันการเล่นเพลงโคราชซึ่งมีการดัดแปลง เนื้อร้องเพลงโคราชประกอบกับดนตรีสมัยใหม่ นำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้า เช่น อิเล็กโทรน มาเล่น ประกอบเวลาร้องเพลงลูกทุ่งและมีการเดินหางเครื่อง ทำให้เพลงโคราชหันมาเป็นที่น่าสนใจของ ผู้ฟังอีกครั้งหนึ่ง

๒.๘ รำโทน

รำโทน เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เล่นแพร่หลายในนครราชสีมาาก่อนที่อื่น โดยใช้โทน เป็นเครื่องดนตรีหลักเพียงชิ้นเดียว ดิประกอบตั้งแต่ ๒ ลูกขึ้นไป เพื่อให้จังหวะให้กับการร้องเพลง รำวง บางหมู่บ้านอาจมีเครื่องดนตรีเพื่อดำเนินทำนอง เช่น ปี่ ระนาด ฉิ่ง ฉาบ เพื่อความครื้นเครง สนุกสนาน หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัด นครราชสีมา โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายเกี่ยวกับโทนว่า

“โทน เป็นเครื่องดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นทำด้วยดินเหนียว ปั้นเป็นรูปโทนแล้วเผา หน้าโทนซึ่งด้วยหนังงูหรือหนังตะกวด ถ้าตีในเวลา กลางวันต้องผึ่งแดดเพื่อให้หนังโทนตึง ถ้าตีในเวลากลางคืนต้องอังไฟเพื่อให้เกิด เสียงดัง แกร่ง ไพเราะ และคงก้องไปได้ไกลๆ ไม่นิยมให้ฝ่ายชายตีโทนเพราะ เกรงว่าโทนจะแตก” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒: ๒๐๐)

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพื้นที่อีสานใต้ พบการรำโทนที่จังหวัดนครราชสีมา โดย รำโทนของจังหวัดนี้เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมมากโดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการเล่นรำโทนกันทุกท้องที่ เนื่องจากเนื้อร้องสั้น จำง่าย เครื่องดนตรีที่ประกอบมี เพียงโทนหรืออาจจะมีปี่กระปองหรือวัสดุที่ทำให้เกิดเสียงดังอื่นๆ ตีประกอบกับเสียงโทน ภายหลังใช้รำมะนาตีแทนโทน แต่ในจังหวัดนครราชสีมายังคงใช้โทนตีประกอบจังหวะตาม แบบเดิม ซึ่งโทนของจังหวัดนครราชสีมาจะทำด้วยดินด่านเกวียน ใช้หวายซึ่งกับหนังตะกวด และอุปกรณ์อื่นๆ เช่น ฉิ่ง กรับ ประกอบเพื่อให้ครึกครื้นขึ้น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดนครราชสีมา พบคณะรำโทน ๒ คณะด้วยกัน ได้แก่ คณะรำโทนชุมชนวัดศาลาลอย และ คณะรำโทนชุมชนพามิช โดยทั้ง ๒ คณะมีรายชื่อสมาชิกดังนี้ คณะรำโทนชุมชนวัดศาลาลอย สมาชิกได้แก่

๑. คุณพ่อทรงวุฒิ เสาร์ชะวิเศษ ศิลปินอายุ ๗๑ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๖๘/๑-๒ ถนนท้าว สุระ ซอย ๑ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา (หัวหน้าชุมชน)
๒. คุณแม่ลำไย เสาร์ชะวิเศษ ศิลปินอายุ ๖๗ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๖๘/๑-๒ ถนน ท้าว สุระ ซอย ๑ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
๓. คุณพ่อจรัส ปิยะสิงห์ ศิลปินอายุ ๗๘ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๓๘ ถนนท้าว สุระ ซอย ๓ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

คณะรำโทนชุมชนพามิชเจริญ สมาชิกได้แก่

๑. คุณแม่ส้มจิ้น กระแสกุล ศิลปินอายุ ๖๗ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๒๔ ซอย ๑๔ ถนนเดชอุดม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา (หัวหน้าชุมชน)
๒. คุณแม่ยุพิน วิริยะกานนท์ ศิลปินอายุ ๖๖ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๐๑ ซอย ๑๔ ถนนเดชอุดม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
๓. คุณแม่รุ่งอรุณ อังกระโทก ศิลปินอายุ ๕๘ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๑๔/๘ ซอย ๑๔ ถนนเดชอุดม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
๔. คุณแม่จันทร์สม ชัยเพชร ศิลปินอายุ ๖๐ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๒๒ ซอย ๑๔ ถนนเดชอุดม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

รำโทนโคราช ครูทรงวุฒิ เสาร์ยะวิเศษ ศิลปินอายุ ๗๑ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๖๘/๑-๒ ถนนท้าว สุระ ซอย ๑ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา หัวหน้าชุมชนวัดศาลาลอยอธิบายรำโทนโคราชว่า

“รำโทนมีรากฐานมาจากทางใต้ จากมโนราห์ คนโคราชเอามาดัดแปลง รำโทนโคราชมีก่อนการร่างมาตรฐาน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อเกิดสงครามโลก และหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะมีการประยุกต์เป็นท่าทางต่างๆ เช่น ยกไหล่ ทำหลบหลุม หลบระเบิด ดิจใจที่ชนะสงคราม เป็นการประยุกต์ทั้งสิ้น สมัยก่อนจะเป็นเพลงค่อว่ากัน เช่น เพลงชักโย เป็นต้น การร้องอาจเป็นภาษากลางหรือภาษาโคราชก็ได้ แต่รำโทนโคราชดั้งเดิมเป็นภาษาโคราชเท่านั้น”(ทรงวุฒิ เสาร์ยะวิเศษ, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

นอกจากนี้ครูทรงวุฒิ เสาร์ยะวิเศษและคณะยังได้ทำการสาธิตบทเพลงการรำโทน โดยมีทำนองเพลงประกอบกับเนื้อร้องดังต่อไปนี้

๑. เพลงมามารำ

---มา	-มา-รำ	ร้องเพลงลำนำ	รำว่าเสสา	อิมแล้วประสิทธิ์	สนุกหนักหนา	เขี้ยววนลึกลา	-อา-รมณ์
---ช	-ช-ช	ทชพม	คมฟช	ทชพม	คมฟช	ทชพม	- ร - ค

--ถึงคราว	พวกเรประสิทธิ์	สมนามสมสุข	สนุกรื่นรมย์	-อยู่ค่างโลก	--ร่วมรัก	ทุกคนประจักษ์	-ฝากไมตรี
--มค	ค ค ร ม	ร ค ร ม	ร ค ค ค	- ม ฟ ช	-- ฟ ช	ทชพม	-ค ม ช

รำวงคืนนี้	สุขรื่นรมย์	- เถ่ง - ป๊ะ	เถ่งป๊ะ เถ่งป๊ะ	เวรมาสุขใจ	ดูจ้อรื่นรมย์	รัก จิตชม	อารมณ์สุขเฮล
ชชชช	ชชชช	กลองตี	กลองตี	ชมมพ์	มคคค	ช-ชฟ	มคคค

๒. ดุ่ยสงกรานต์

-คุณสงกรานต์	นาน ๆ มาเจอ	--พบเธอ	โนวงพ็อนรำ	--เพ็ญแก่	-เล-มอง	-ดา-น้อง	กระโรละหวานซ่า
ขคค	คคคช	ชฟ	ฟฟชฟ	-ช-ฟ	-ค-ท	-ค-มี	คคคคมี

-วัน-มี	มาพบรวมเอน	ฉันอยากจะค้อน	เอาไปพ็อนรำ	ฉันอยากจะค้อน	เอาไปพ็อนรำ
-ค-มี	คมีคค	คฟชค	ททคท	คฟชค	ททคท

๓. เพลงขึ้นเลขอยู่ทำไม

-ขึ้น-เลข	-อยู่ทำไม	-หรือไม่เต็ม	-ใจ-เล่น	--ลมพัด	ละ สะบัดเย็น	--ลมพัด	ละ สะบัดเย็น
-ค-วี	-ท ค ค	-วี ท ค	- ล - ฟ	- ร ม	ร ม ร ร	-- ร ม	ร ม ร ร

ขอเชิญมาเล่น	โนวงพ็อนรำ
วี ท ล ช	ล ท วี ท

๔. เพลงสาวเอยไม่เคยเห็นหน้า

-สาว-เอย	ไม่เคยเห็นหน้า	-เป็นญาติ	วาสนาเหลือเกิน	-หล่ออย่างน้อง	อึ้งมองก็อึ้งเพลน	-หล่ออย่างน้อง	อึ้งมองก็อึ้งเพลน
- คัด	ชลดชฟ	- รัต	ลค้รล	- ลค้ร	ค้รลค้	- ลค้ร	ค้รลค้

-สวยเหลือเกิน	ละมาเพลนใจนิก	-- ริกค้ำ	ตัวเราไม่เตรียมคักค้	-- ริกค้ำ	ตัวเราไม่เตรียมคักค้	เวลาคอยาก	เค้ไม่รักเราเลย
คคค	ชลดค้	-- ลค้	ลค้ชฟร	-- ลค้	ลค้ชฟร	ชฟรฟ	รชฟฟฟ

๕. มองเสียจนแก้อ

-- มอง	-เสียจนแก้อ	-คู่รักเธอ	นั่นคือใครกัน	-มองมองไป	ละจิตใจไหวหวั่น	-มองมองไป	ละจิตใจไหวหวั่น
-- - ล	- คัดล	- คัดล	คัดลล	- รัวี	ลค้รล	- รัวี	ลค้รล

- คู่รักฉัน	คล้ายกันละกับเธอ
ลค้ล	ลชฟ รฟ

การรำโทนจะไม่มีการไหว้ครูและไม่มีพิธีการใดใดทั้งสิ้นเพราะเป็นการแสดงดนตรีเพื่อความสนุกสนานในยามว่างหรือเมื่อมีเทศกาลงานสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะงานตรุษสงกรานต์ ในสมัยก่อนบ้านที่มีลูกสาวต้องทำหรือซื้อโทนไว้ เวลาว่างจากการทำงานทุกคนจะมานั่งล้อมวง แล้วก็ตีโทนขึ้นเป็นจังหวะ “ป๊ะ โทนน โทนน ป๊ะ โทนน โทนน” แสดงว่าการรำโทนกำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายตีโทนเพราะมือเบากว่าฝ่ายชาย ถ้าให้ฝ่ายชายตีโทนจะแตก

เครื่องดนตรีที่ประกอบรำโทนดั้งเดิมจริงๆ แล้ว มีเพียงโทน โดยจะใช้เป็นจำนวนคู่ เช่น ๒ โย ๔ โย หรือ ๖ โย เท่านั้น ภายหลังจึงมีเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ เข้ามาประกอบ เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ จากการสัมผัสภาพรำโทนชุมชนพานิชเจริญ เครื่องดนตรีประกอบรำโทน ได้แก่ โทนน ๓-๕ โย ฉิ่ง ฉาบ และนักร้อง ภายหลังจึงมีการเพิ่มลูกแซ็ค หรือมีการนำเครื่องดนตรีไทย เช่น ปี่ ซอด้วง ซออู้ ฯลฯ เข้าไปประกอบ แต่ปัจจุบันเป็นการรำจากเครื่องเล่นเทป

สำหรับหน้าทับของโทน จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม พบการตีหน้าทับโทนของชุมชนวัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มี ๒ แบบคือ

หน้าทับแบบดั้งเดิม

--- ป๊ะ	- โทนน-โทนน	- โทนน-โทนน	- โทนน-โทนน	--- ป๊ะ	- ป๊ะ - ป๊ะ	- โทนน-โทนน	- โทนน-โทนน
---------	-------------	-------------	-------------	---------	-------------	-------------	-------------

หน้าทับแบบปัจจุบัน

--- ป๊ะ	- โทนน-ป๊ะ	- โทนน-ป๊ะ	- โทนน-โทนน
---------	------------	------------	-------------

ครูทรงวุฒิ เสาระยะพิเศษ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของรำโทน ว่า

“เพลงรำโทนจะตีแบบนี้เสมอ ไม่มีการเล่นลูกเล่นเลข เพราะขึ้นพื้นเป็นหลัก เป็นหลักให้กับคนรำ ถ้าเราเล่นลูกเล่นคนรำจะเอะอะ”(ทรงวุฒิ เสาระยะพิเศษ. สัมภาษณ์. ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕)

สำหรับหน้าที่ของการตีโทน ประกอบการรำโทนของ ชุมชนวัดพานิชเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- - -	-เท็ง- เท็ง	- - - -	-เท็ง- เท็ง	- - - -	-เท็ง- เท็ง	-เท็ง - -	-เท็ง- เท็ง
-------	-------------	---------	-------------	---------	-------------	-----------	-------------

จึงคือตราจังหวะชั้นเดียว

-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ	-ฉิ่ง - ฉับ
-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

นอกจากนี้หน้าที่การตีโทนยังมีการตีลักษณะอื่น ๆ ที่มีการเพิ่มลูกเล่นเข้าไปในหน้าที่ได้ ดังตัวอย่างหน้าที่ต่อไปนี้

แบบที่ ๑

- - - ป๊ะ	- โท่น- โท่น	- - - ป๊ะ	- โท่น- โท่น
-----------	--------------	-----------	--------------

แบบที่ ๒

- - - ป๊ะ	- โท่น-ป๊ะ	- โท่น-ป๊ะ	- โท่น-โท่น
-----------	------------	------------	-------------

แบบที่ ๓

- - - ป๊ะ	- โท่น-ป๊ะ	- โท่น-ป๊ะ	- โท่น-ป๊ะ
-----------	------------	------------	------------

แบบที่ ๔

- ป๊ะ - ป๊ะ	- โท่น- โท่น	- ป๊ะ - ป๊ะ	- โท่น- โท่น
-------------	--------------	-------------	--------------

แบบที่ ๕

- ป๊ะ - ป๊ะ	- ป๊ะ - โท่น	- โท่น - ป๊ะ	- โท่น- โท่น
-------------	--------------	--------------	--------------

แบบที่ ๖

- - - ป๊ะ	- โท่น- โท่น	- - - ป๊ะ	- โท่น- โท่น
-----------	--------------	-----------	--------------

วิธีการร้องรำโทนในอดีตเป็นการร้องแบบคั่นกลอนไม่มีเนื้อร้องที่ตายตัว เป็นการค้นไปตามเหตุการณ์ในขณะนั้น สมัยโบราณมีการเหมาจำวงหรือรำโทนมาแสดง จะมีคนตีโทนประมาณ ๓ คน มีคนร้องประมาณ ๔-๕ คน โดยจะผลัดกันร้องสลับกับการตีเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ ภายหลังจึงมีการเพิ่มลูกแซ่หรือมีการนำเครื่องดนตรีไทยมาดำเนินทำนองประกอบ

จังหวัดโทนด้วยได้แก่ ปี่ ซอด้วง ซออู้ เป็นต้น ปัจจุบันรำโทนของชุมชนพานิชเจริญ เวลาไปแสดง จะมีคนรำประมาณ ๑๕ คู่ คนรำจะรำอย่างเดียวไม่มีการร้องหรือการเล่นดนตรีเพราะใช้เทปเปิดเพลง คนรำจะเข้าเข้าไปตามจังหวะเป็นวงกลมโดยรำกันไปเป็นคู่ชายหญิง

ท่ารำที่วงรำโทนนิยมกันมากคือท่าสอดสร้อยมาลา ฝ่ายหญิงจะรำอยู่ด้านใน ฝ่ายชายรำอยู่ด้านนอก ต่างพากันรำไปรอบๆวง ขณะรำมีการชักเอว ชักไหล่ ลอยหน้าลอยตาหรือชายตาให้กัน สำหรับคณะรำโทนชุมชนพานิชเจริญนี้เป็นชุมชนที่มีการรำโทนแบบประยุกต์ มีท่ารำตามรำวงมาตรฐานเช่น ท่าสอดสร้อยมาลา แต่จะมีท่าทางที่ประยุกต์ขึ้นได้แก่ ท่าชักไหล่ ท่าแซมบัว เป็นต้น การแต่งกายของผู้เล่นไม่พิถีพิถันนัก ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อเอวปล้อย ฝ่ายชายนุ่งโสร่งหรือกางเกง สวมเสื้อคอกลมปล้อยชาย แต่ถ้าเป็นงานศรัทธาจะแต่งกายให้สวยงามขึ้น ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุงสวมเสื้อเข้ารูปตกแต่งด้วยสร้อยคอ สร้อยข้อมือหรือกำไล ฝ่ายชายนุ่งโสร่งกระเบนหรือนุ่งโสร่ง เสื้อคอกลม สามารถใส่สร้อยคอห้อยพระเครื่อง มีผ้าขาวม้าคาดพุง

รำโทนนิยมเล่นตามงานเทศกาลต่างๆของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการรำโทนในงานบวชงานวันเกิดหรืองานที่ต้องการให้มีความสุขสนุกสนานครึกครื้นตามแต่เจ้าภาพจะต้องการ

การรำโทนนอกจากจะพบที่จังหวัดนครราชสีมาแล้ว ยังมีความแพร่หลายในหลายๆจังหวัดของภาคกลาง ซึ่งจะ ได้กล่าวในหัวข้อวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลางต่อไป

๒.๘ ลิเก

ลิเก เป็นศิลปะการแสดงแขนงหนึ่ง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของจังหวัดในพื้นที่อีสานทางตอนใต้พบการแสดงลิเก ๒ จังหวัด ได้แก่ลิเกเขมรพบที่จังหวัดศรีสะเกษและลิเกโคราชพบที่จังหวัดนครราชสีมา

ลิเกเขมร

ลิเกเขมรที่พบในจังหวัดศรีสะเกษเป็นการแสดงเก่าแก่ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๔ ประจำเผ่าเขมรที่บ้านสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เล่นเพื่อความบันเทิงและสะท้อนคุณงามความดีแก่คนในสังคม เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเรื่องราวจักรๆ วงศ์ๆ ทั้งโศกเศร้า ตลก อาจจะเป็นเรื่อง เช่น พระลักษมณ์วงศ์ เป็นต้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นลิเกเขมร ได้แก่ กลองรำมะนา ๓ ใบ ขลุ่ย ๑ เลา ซอด้วง ๒ คัน คนพากย์ (เจริญ) ๑-๒ คน และคนร้อง ๔-๕ คน

ลิเกเขมรจะมีการเล่นเหมือนลิเกทั่วไปต่างกันตรงเครื่องดนตรีเท่านั้น ลิเกเขมรมีเฉพาะรำมะนาเท่านั้น เรื่องที่แสดงส่วนใหญ่ได้แก่จันทโครพ ลักษมณ์วงศ์ สุวรรณลอยล่อง เป็นต้น ตัวแสดงมีครบตั้งแต่เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ ตัวพระ ตัวนาง เสนา นางสนม ตัวตลก ฯลฯ เริ่มการแสดงด้วยการออกแขกก่อนผู้แสดงมีการแต่งตัวเป็นไปตามลักษณะของคนแขก ร้องเป็นแขกเขมร ต่อจากนั้นร้องกลอนไหว้ครู แล้วจึงร้องพรรณนาทั่วไปคล้ายลิเกไทยแต่ภาษาที่ร้องเป็นสำเนียงพื้นบ้านทางอีสานตอนใต้

ลิเกโคราช

ลิเกโคราช นายแม่นั้น ปราบจะบอก กล่าวถึงลิเกโคราชในหนังสือของดิโคราช เล่มที่ ๔ สาขาการกีฬาและนันทนาการ โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา ว่า “การละเล่นสมัยก่อนมีหลายชนิด เช่น หุ่นกระบอก หนังตะลุง เพลงโคราช ลิเก และหนังเงียบ (ภาพยนตร์ที่มีแต่ภาพไม่มีเสียง) แต่ชาวบ้านนิยมดูลิเกมากที่สุด” (สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๘:๒๐๓)

นายแม่นั้นเล่าว่าลิเกโคราชมีวิวัฒนาการมาจากลิเกกลองยาวแต่ไม่ทราบประวัติความเป็นมา หรือหลักฐานที่แน่ชัดเกี่ยวกับลิเกกลองยาว พนิดา สงวนเสรีเจริญ ได้เขียนถึงลิเกกลองยาวไว้ในเรื่อง “อันเนื่องมาแต่ชากูร” ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของลิเกอีสาน โดยผสมผสานลิเกเข้ากับรำกลองยาว สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นพร้อมๆ กับหมอลำ เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก ต่างกันแต่ทำนองการร้องรำ และดนตรีประกอบการแสดงอันมีแคน ๑-๒ เต้า กลองยาว ๒ ใบ กลองรำมะนา ๑ ใบ ร่วมกับดนตรีประเภทอื่น เช่น ระนาด ปี่ ฉิ่ง เป็นต้น

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์ ผู้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลิเก เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๒ กล่าวว่า ลิเกกลองยาวไม่มีปรากฏให้เห็นอีกแล้ว หลังจากมีการแสดงครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ.๒๕๐๐

นายแม่นั้น ปราบจะบอก เล่าถึงคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า ลิเกกลองยาวเข้ามาในโคราชโดยนายคงกับนางเขียว ปราบจะบอก นำมาเล่นครั้งแรกที่บ้านค้างตา เมื่อนายคงเสียชีวิต นางเขียวจึงตั้งคณะลิเกโคราชเป็นครั้งแรกในอำเภอเมือง ถือว่าเป็นลิเกคณะแรกในจังหวัดด้วย

สำหรับวิธีการแสดงลิเกโคราชนั้น จะไม่มีการออกแขก แต่จะออกกระบำก่อนการดำเนินเรื่อง ขณะแสดงอาจมีการแสดงคล้ายรีวิวของคนตรีลูกทุ่งตามเนื้อเรื่อง สำหรับการแต่งกายนั้น ตัวพระจะนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อสี มีสังวาลย์ สวมเทริด ตัวนางนุ่งผ้าจัน สวมเสื้อสี มีเครื่องประดับ สวมเทริด ส่วนตัวประกอบอื่นๆ มักจะแต่งตัวคล้ายตัวตลกของลิเกทั่วไป ปัจจุบันเป็นศิลปะการแสดงที่หาดูได้ยากและเลือนหายไปจากสังคมชนพื้นถิ่นอีกประเภทหนึ่งเช่นกัน

๒.๑๐ เพลงข้าเจ้าหงส์

เพลงข้าเจ้าหงส์คงลำไย เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวจังหวัดนครราชสีมา สำหรับชื่อเพลงนั้น สันนิษฐานกันว่ามีมาจากการร้อยส่นๆ ว่า

“ข้า ข้า เจ้าพระยาหงส์ ปีกเจ้าอ่อนร่อนลง เข้าในคงลำไย”

หรือ “ข้า ข้า เจ้าหงส์เอ๋ย แขนเจ้าอ่อนร่อนลงเอ๋ย...

เข้าในคงลำไย ปีกเจ้าล้าดลางเข้าในคงลำไย”

หรือบางครั้งอาจจะขึ้นส่นสั้นๆ ว่า

“คงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ๊ย ลำไย คงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ๊ย ลำไย”

เมื่อจบจะลงด้วยสร้อยรับว่า

“คงไหนเออ เอ้อ เอ๊ย ลำไย หอมหวานอยู่ในคงเออ...ลำไย หอมหวานอยู่ในคงเออ”

หรือ “คงไหนเออ เอ้อ เอ๊ย ลำไย หอมหนักอยู่ในคงเออ คงเออ ลำไย
ทอดขอคอยู่ในคงเออ”

เพลงช้าเจ้าหงส์เป็นเพลงปฏิพากย์ที่มีการเกี่ยวพาราสีกันเป็นพื้น เพราะเป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบปะกันและมีการละเล่นอันเป็นประเพณีที่ดั่งตามลักษณะของเพลงปฏิพากย์ กล่าวคือเป็นการร้องเพลงโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง และมีลูกคู่ร้องรับ ฉันทลักษณ์ของเพลงช้าเจ้าหงส์คงลำไย มีลักษณะที่ไม่มีแบบแผนตายตัว แต่มีลักษณะที่สำคัญได้แก่ รูปแบบ ในแต่ละวรรคมีคำตั้งแต่ ๔ คำขึ้นไป การสัมผัส มีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน สำหรับจังหวะใช้การปรบมือให้จังหวะ และคำกลอนจะเป็นลักษณะเป็นกลอนห้าเดียว

ตัวอย่างบทร้องเพลงช้าเจ้าหงส์

สร้อยขึ้นต้นกลอน ตามด้วยฝ่ายชาย

เจ้าหงส์เออ เอยนา เออช้าเจ้าหงส์

เออ แขนเจ้าอ่อนร้อนลง...เออเข้าคงลำไย

ปีกเจ้าล้ำถลาลงเออ...เข้าคงลำไย

ฝ่ายหญิง

ช้า ช้า เจ้าพระยาหงส์เออ แขนเจ้าอ่อน

ร้อนลงเออ...เข้าในคงลำไย ปีกเจ้าล้ำ

ถลาลงเออ...เข้าคงลำไย

สร้อยรับทุกวรรค

คงไหนเออ...เอ้อ เออ ลำไย

สร้อยรับตอนจบแต่ละบท (ลงกลอน)

คงไหนเออ เอ้อเอ๊ย...ลำไย หอมหวานอยู่ในคงเออ คงเออ...ลำไย หอมหวานอยู่ใน คงเออ

หรือ คงไหนเออ เอ้อ เอ๊ยลำไย หอมหนักอยู่ในคงเออ คงเออ...ลำไย ทอดขอคอยู่ในคงเออ

ตัวอย่าง กลอนไหว้ครู

ขึ้นสร้อย

วันนี้เรามาพบกัน

จะมาเล่นประชันเพลงคงลำไย (สร้อย)

ธรรมเนียมจะเล่นจะเดินจะรำ

จะถือตัวไปทำแม่เอ๋ยก็อะไร (สร้อย)

ของเล่นมันต้องมีครู

จะต้องพิศดูให้มันเข้าใจ (สร้อย)

ไหว้ครูกันเสียก่อน

ยังค่อยผันผอนเล่นกันไป (สร้อย)

ยกมือขึ้นสาธุสะ

จะขอไหว้พระรัตนตรัย (สร้อย)

ไหว้พระครูพักครูลักครูจำ

ขอช่วยแนะนำกลอนให้ (สร้อย)

อีกกลอนที่ไหนมันคิด

ขอให้ช่วยคิดมาช่วยแก้ไข (สร้อย)

ว่าได้อ้ออย่าให้ติด	ให้คล้องเหมือนยังลิดตาไม้	(สร้อย)
ไหว้ครูเสร็จสรรพ	ถึงจะขยับต่อไป	(สร้อย)
ลงกลอน		

วิธีการเล่นเพลงซำเจ้าหงส์ จะต้องประกอบไปด้วยผู้เล่นมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ขึ้นเป็น ๒ แถว ห่างกันพอสมควร เริ่มต้นการไหว้ครูของแต่ละคน จากนั้นฝ่ายชายจะร้องกลอนไหว้ครูแล้วทักทายฝ่ายหญิง เมื่อจบแล้วฝ่ายหญิงจะร้องกลอนโต้ตอบกันเวลาร้องจะร้องประกอบด้วยโดยจะร้องอยู่กับที่แล้วย่อเข้าลักษณะที่โอนตัวไปมาให้เข้ากับจังหวะปรบมือของลูกคู่ที่คอยรับสร้อยและปรบมือให้จังหวะอยู่ตลอดเวลา บางครั้งอาจจะตีโทนช่วยประกอบจังหวะรำรำ

สำหรับขั้นตอนการแสดง เมื่อฝ่ายชายมาพบฝ่ายหญิงก็จะทักทายกันตามธรรมเนียมแล้วตกลงว่าจะเล่นเพลงเจ้าหงส์ดงลำไย ฝ่ายหญิงจะให้ฝ่ายชายร้องไหว้ครูก่อนโดยจะร้องในเนื้อหาเกี่ยวกับการไหว้พระรัตนตรัย ไหว้สังคค์ศีลธิ ไหว้บิดามารดา ไหว้ครูบาอาจารย์และไหว้ครูพักลักจำ เมื่อฝ่ายชายไหว้ครูเสร็จก็จะขึ้นกลอนทักทายฝ่ายหญิง ให้ร้องเพลงโต้ตอบกัน ฝ่ายชายจะถือโอกาสร้องว่าร้องเล่นในงานอะไรหรือโอกาสใดตลอดจนแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีไว้ด้วย

ฝ่ายหญิงจะเริ่มร้องตอบทักทาย เมื่อร้องโต้ตอบหรือทักทายกันจนพอใจแล้ว ก็เริ่มโต้ตอบด้วยเนื้อหาที่เป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก จะเป็นการร้องชม โจมฝ่ายหญิงแล้วฝ่ายหญิงก็จะชม โจมฝ่ายชายตอบและทำการร้องประชดประชัน ประการมหรือการเปรียบเทียบรูปร่างหน้าตาฝ่ายตรงข้ามเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน หลังจากนั้นจะทำการฝากรักโดยฝ่ายชายจะร้องเกี่ยวพาราสิ ฝ่ายหญิงจะร้องบ้ายเบียงเกียงงอนไม่เชื่อใจฝ่ายชายและอาจมีการซักถามประวัติ ลองภูมิปัญญาความรู้ของฝ่ายชายโดยยึดหัวข้อธรรมมะและประเพณีรวมไปถึงข้อปฏิบัติของพ่อบ้านจนกว่าฝ่ายหญิงจะพอใจ ฝ่ายชายจะร้องอ้อนวอนให้ฝ่ายหญิงสงสารเห็นใจ หลังจากนั้นฝ่ายชายจึงจะพูดถึงเรื่องการแต่งงาน

ขั้นตอนที่สอง เป็นความต่อเนื่องมาจากขั้นตอนที่หนึ่ง คือดำเนินมาถึงเรื่องของการสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงเห็นใจจึงให้ฝ่ายชายมาสู่ขอ จึงมีการเกียงงอนกันในเรื่องสินสอดและจะมีการลักพาหนีถ้าสู่ขอไม่สำเร็จ ฝ่ายชายจะนัดแนะฝ่ายหญิงให้ไปอยู่ด้วยกัน เมื่ออยู่ด้วยกันแล้วก็มีขั้นตอนที่เรียกว่า ชิงชู้ คือการที่ฝ่ายชายจากภรรยาไปนานจนภรรยามีชายอื่น เมื่อสามีกลับมาเกิดมีเรื่องมีราวและเป็นขั้นตอนที่เรียกว่า ดีหมาควัว เป็นเรื่องฝ่ายชายไปมีภรรยาใหม่โดยโกหกว่าตนเป็นโสดหรือเป็นพ่อม่ายเมื่อพาภรรยาใหม่กลับบ้าน จึงเกิดการทะเลาะกันกับเมียหลวง เมื่อจบการดีหมาควัวแล้วจะเป็นการเล่นจับเรื่อง

ขั้นตอนที่สามเป็นการเล่นจับเรื่อง เป็นการนำนิทานพื้นบ้าน ชาดกหรือเรื่องในวรรณคดีมาเล่นเป็นเรื่องราว เรื่องที่นิยมเล่นได้แก่ สังข์ทอง ไกรทอง พระรถเมรี สุกมิตเกศินี เป็นต้น ในการเล่นจับเรื่องพ่อเพลงผู้นำจะเกริ่นและแจกบทบาทของตัวละครให้พ่อเพลงแม่เพลง

คนอื่นๆ และจะมีการร้องเพลงแผ่เนื้อหาของเพลงไปกับการเล่นจับเรื่อง เนื้อหามักจะเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นลักษณะการเปรียบเทียบสองแง่สองง่าม

ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการร้องเพลงเกี่ยวเกมจาก เป็นการร้องลากันระหว่างชายหญิง จะมีการเกี่ยวและลาพร้อมทั้งอวยพรผู้ชมก่อนจะจบกระบวนการเล่น

วิธีการเล่นจะแบ่งผู้เล่นแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย แต่ละฝ่ายจะมีหัวหน้า ๑ คน และผู้เล่นในฝ่าย ๑-๓ คน และมีลูกคู่ไม่ต่ำกว่าฝ่ายละ ๓ คน หน้าทีของลูกคู่ คือเป็นผู้ช่วยร้องรับสร้อยและปรบมือเป็นจังหวะ ถ้าแต่ละฝ่ายมีพ่อเพลง ๑ คนจะเล่นเฉพาะประคารมได้ตอบเกี่ยวพาราสิกันเท่านั้น แต่ถ้าแต่ละฝ่ายมีพ่อเพลง ๒-๓ คน จะมีการเล่นจับเรื่อง

การแต่งกายไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวเพราะเป็นการละเล่นของชาวบ้านแต่โดยปกติการแต่งกายของชาวโคราชในอดีต ผู้หญิงจะนุ่งผ้าโจงกระเบนเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม สวมเสื้อเข้ารูป แต่เดิมมีผ้าสไบเฉียงทับอีกทีหนึ่ง แต่งหน้าประแป้ง ทัดดอกไม้สด ฝ่ายชายนุ่งผ้าโจงกระเบน ผ้าโสร่งหรือกางเกง สวมเสื้อคอพวงมาลัย มีผ้าขาวม้าคาดพุง ประแป้งลายทั่วใบหน้า

สำหรับโอกาสที่ใช้แสดงนั้นสมัยก่อนนิยมเล่นในเวลาเย็นจนถึงเวลากลางคืน ตอนแรกผู้หญิงจะรวมกันตีโทนเป็นการนัดหมาย เมื่อฝ่ายชายได้ยินก็เข้าไปหา เมื่อคนมากพอสมควรจึงเริ่มเล่นเพลง ต่อมานิยมนำมาเล่นในวันครูสงกรานต์และจะนิยมเล่นกันที่ลานวัดหรือลานบ้านไม่มีการยกโรงหรือยกพื้น ภายหลังนี้จึงมีการนำไปเล่นในโอกาสอื่นๆ เช่น งานบุญขึ้นบ้านใหม่ ทอดกฐิน บวชนาค เป็นต้น

ปัจจุบันไม่พบการเล่นเพลงช้าเจ้าหงส์คงลาไปแล้ว

๒.๑๑ วงคุ่มโมง

วงคุ่มโมง หรือที่เรียกว่า คุ่มมุง เป็นการเล่นดนตรีในงานศพโดยเฉพาะ เป็นดนตรีเก่าแก่ดั้งเดิม ถือเป็นอารยธรรมอันเก่าแก่ของมนุษยชาติที่เคยตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณภาคอีสานได้ ก่อนที่ขอมจะรุ่งเรือง และมีอำนาจเหนือบริเวณฉะลอมอันเป็นที่ตั้งของเมืองสุรินทร์ในปัจจุบัน

วงดนตรีคุ่มโมงเป็นวงดนตรีสำหรับบรรเลงประโคมศพมีซื่อบทเพลงหลายสิบเพลง ทำนองเพลงบรรเลงท่วงทำนองการขับร้องประกอบดนตรีวงคุ่มโมง จะขับร้องแบบเดียวกับเพลงกันตรึมโดยแบ่งทำนองออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ประเภทแรกเป็นทำนองและจังหวะเพื่อการไหว้ครู บทเพลงที่มีความหมายและประทับใจผู้ฟังคือเพลงสวายจุมเวียด จะใช้เป็นเพลงโหมโรงใช้สำหรับบูชาครูแปลว่าด้นมะม่วงเต็มวัด ประเภทที่สองเป็นทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงทั่วไป มีทำนอง เช้ ยุม แปลว่า นกแสกร้อง หรือ ชเรยุม แปลว่าร้องให้คร่ำครวญ ทำนองกัมปรอ ทำนองโอละเลห์ ทำนองจันตี ทำนองพ็อง ทำนองจองนารี ทำนองฮวงจัมปา เป็นต้น การบรรเลงวงดนตรีชนิดนี้แต่ละครั้งจะใช้เวลาในการบรรเลงเป็นระยะเวลาานานมาก

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในวงคุ่มโมง มีดังต่อไปนี้

- ม้องหุ่ย ๑ ใบ เป็นเครื่องดนตรีนำ ชาวสุรินทร์ถือว่า เสียงของม้องหุ่ยเป็นเสียงความเศร้า อัปมงคลและยังเชื่อว่าเสียงของม้องหุ่ยนั้นเป็นพาหนะนำดวงวิญญาณของผู้ตายขึ้นไปสู่สวรรค์
- กลองเพล ๑ ใบ โดยผู้ตีมักเป็นคนเดียวกับคนตีม้องหุ่ย
- ปี่ (ขลุ่ย) ๑ เลา ลักษณะเลาปี่คล้ายปี่ในของภาคกลาง แต่มีขนาดเล็กกว่า
- ม้องราว เป็นเสียงซุคมีประมาณ ๕ ใบ
- มีการขับร้องหรือที่เรียกว่า เจริง ประกอบด้วย

นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีอีกชิ้นหนึ่ง คือม้องวง ๘ ลูก สมัยก่อนนำลูกม้องมาวางเรียงกันบนต้นกล้วย ปัจจุบันมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดสุรินทร์เป็นผู้ประดิษฐ์ร้านม้องวงจึงนำมาใช้แทนต้นกล้วย

วงดุ่มโมงใช้บรรเลงเฉพาะงานศพเท่านั้น ในช่วงที่ดั่งศพในบ้าน เวลาบรรเลงจะบรรเลงในปากกล้วย เพราะผู้คนเชื่อกันว่าเป็นวงดนตรีอัปมงคลที่ควรนำเข้าบ้าน ดังนั้น วงดุ่มโมงจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า วงอาภัพ การแต่งกายของนักดนตรีก็จะแต่งตามสบายตามธรรมเนียมไปงานศพของไทย วงดุ่มโมงเป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันแล้ว

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย อีสานได้ทั้ง ๑๑ ประเภทได้แก่ หมอลำ การบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ การบรรเลงวงปี่พาทย์เขมร เจริง กันตรึม มะมั่วด เพลงโคราช รำโทน ลีเก เพลงช้าเจ้าหงส์และวงดุ่มโมง พบลักษณะสำคัญ ๖ ประการซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการมองภาพรวมของวัฒนธรรมการบรรเลงของชนในพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่

ประการแรก พบว่าวัฒนธรรมทุกประเภทมีลักษณะเฉพาะของตัวเองแตกต่างกันไปตามพื้นที่ แต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือเรื่องของขั้นตอนการบรรเลง วัฒนธรรมเกือบทุกประเภท มักมีขั้นตอนสำคัญ ๓ ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนแรกเป็นการเริ่มต้นกิจกรรมด้วยการไหว้ครู ส่วนกลางนั้นจะเป็นเนื้อหาหรือกิจกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละประเภทและมักจะจบด้วยการขั้นตอนการลาและอวยพรเป็นขั้นตอนสุดท้าย ความสำคัญประการแรกนี้เป็นการแสดงออกถึงความเป็นคนไทยไม่ว่าอยู่ ณ พื้นที่ใด จะมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะ เป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่ให้ความรู้แก่เรา เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการเริ่มต้นกิจกรรมใด ๆ จะต้องมีการไหว้ครูเป็นอันดับแรกเสมอ และจะจบกิจกรรมด้วยการล่ำลาและมีการอวยพรตามขนบไทยเช่นเดียวกัน

ประการที่สอง พบว่าวัฒนธรรมการบรรเลงของอีสานใต้นั้นจะมี ๒ กลุ่มใหญ่ด้วยกันได้แก่ กลุ่มแรกมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ การทรงเจ้าเข้าผี เพื่อทำการรักษาความเจ็บป่วย ได้แก่มหมอลำผีฟ้า พิธีกรรม “มะมั่วด” ซึ่งเป็นการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในพื้นที่ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นการบรรเลงเพื่อความบันเทิงโดยมีการแทรกคำ

สอน ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ หรือเรื่องราวของวรรณคดีประจำท้องถิ่น โดยเน้นเพื่อความบันเทิงและความสนุกสนานเป็นหลัก

ประการที่สาม จากการดำเนินการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ตามพื้นถิ่นนั้นมีความยืดหยุ่น มักไม่มีการกำหนดแบบแผนตายตัว ยกตัวอย่างเช่น มีนักวิชาการและตำราหลายเล่มเขียนว่าวงมโหรีอีสานใต้จะต้องประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเป่าพาทย์ เครื่องสาย และเครื่องเป่า ครบทุกประเภท จึงเรียกชื่อว่า “วงมโหรี” และมีคำต่อท้ายว่า อีสานใต้ เนื่องจากเป็นการบรรเลงวงมโหรีในพื้นที่อีสานใต้ แต่เมื่อออกภาคสนามจึงพบว่าลักษณะการประสมวงมีความแตกต่างกันออกไปไม่สามารถกำหนดแบบแผนที่ชัดเจนได้ ยกตัวอย่างเช่น การประสมวงของจังหวัดบุรีรัมย์มีเพียงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเท่านั้นที่นำมาประสมวงเรียกชื่อว่าวงมโหรีเขมร สำหรับจังหวัดสุรินทร์มีเพียงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่ากับเครื่องสาย เพียง ๒ ประเภท นำมาประสมวงเป็นวงมโหรีพื้นบ้าน ซึ่งไม่ว่าวงดนตรีที่นำมาประสมจะมีเครื่องดนตรีอย่างไรก็จะเรียกววงดนตรีนั้นว่าวงมโหรีเช่นเดียวกัน

ประการที่สี่ ลักษณะการร้องบทเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่ เป็นลักษณะการร้องแบบเพลงเนื้อเต็ม มีการเอื้อนประกอบบ้างเพียงเล็กน้อยเช่น หมอลำจะมีการโอ่ ซึ่งจะมีการเอื้อนและใช้ลูกคอ การร้องเพลงโคราช ก็เช่นเดียวกัน จะมีช่วงที่ร้องเอื้อนเพื่อแสดงศักยภาพการใช้ลูกคอของนักร้อง

ประการที่ห้า ระเบียบวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทต่างๆและบทเพลง จะไม่เคร่งครัดวิธีการบรรเลงอย่างดนตรีของภาคกลาง แม้ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันแต่จะมีวิธีการบรรเลงที่ง่าย ๆ บทเพลงแม้ว่าจะเรียกชื่ออย่างเดียวกับดนตรีราชสำนักแต่มีทำนองที่แตกต่างออกไปตามแต่อิทธิพลที่มีผลกระทบของแต่ละพื้นที่ สำหรับความเรียบง่ายนั้นก็จะมีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การบรรเลงวงเป่าพาทย์เขมรของอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ จะมีลักษณะเฉพาะคือ เวลาเป่าพาทย์บรรเลงไปช่วงหนึ่ง ชาวบ้านที่มานั่งฟังดนตรีหรือมาร่วมกิจกรรมนั้นจะร้องคำว่า “ซาเขอ” หรือ “สาธุ” ขึ้นพร้อมๆ กัน เป็นเหมือนร้องสร้อยให้กับวงดนตรีที่กำลังบรรเลงอยู่นั้น

ประการที่หก ถือเป็นลักษณะร่วมของการร้องหรือบรรเลงวัฒนธรรมดนตรีทุก ๆ ประเภท ที่กล่าวมา กล่าวคือ ความยาวของทำนองจะไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่าทำนองสั้น และจะมีการซ้ำทำนองไปมาโดยไม่มีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับเวลาและเนื้อร้องที่นำมาร้องประกอบกับทำนองนั้น ๆ ว่ามีความสั้นยาวแค่ไหน นอกจากนี้เรื่องของกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองก็จะไม่มีการเปลี่ยนบันไดเสียงบ่อยครั้ง ยกเว้นดนตรีประกอบพิธีกรรมมะม่วงคูด มีการเปลี่ยนบันไดเสียงที่หลากหลาย และการดำเนินทำนองมีการเก็บผสมการสะบัดและซี้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างไปจากวัฒนธรรมการบรรเลงประเภทอื่นๆ

บทที่ ๓

กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลาง ประเภทประกอบทำทางหรือการแสดง

กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยประเภทประกอบทำทางหรือการแสดงของวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคกลางนั้น หมายถึงการร้องหรือการเล่นที่มีทำรำมาประกอบหรือมีการแสดงทำทางประกอบการร้องหรือการเล่นนั้น ผลการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมการบรรเลงอยู่จำนวน ๑๔ ประเภทที่มีได้ร้องหรือบรรเลงเพียงอย่างเดียวแต่มีการนำการรำหรือการแสดงทำทางเข้ามาประกอบด้วยได้แก่รำโทน ทะแฆมอญ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงปรบไก่ เพลงเรือ ลำตัด เพลงพวงมาลัย เพลงระบำ เพลงบวชนาค เพลงเหย่อย เพลงพื้นบ้านท่าโปกลองยาวและเพลงซางชัก ดังมีรายละเอียดของวัฒนธรรมแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

๓.๑ รำโทน

การเล่นรำโทนนั้นเป็นการเล่นที่นิยมของหนุ่มสาวชาวบ้าน ซึ่งจุดประสงค์เพื่อความสนุกสนานและพบปะเกี่ยวพาราสักัน โดยทั่วไปแล้วจะมีเนื้อร้องที่ค่อนข้างสั้น วิธีการบรรเลงหรือการร้องมักร้องซ้ำเที่ยวหลายๆเที่ยวไม่จำกัดแน่นอน ทำให้บทเพลงจดจำง่ายและแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง ผู้เล่นสามารถแต่งเนื้อร้องและทำรำขึ้นเป็นปัจจุบันในขณะที่เล่นก็ได้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลางพบว่าวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรำโทนซึ่งพัฒนาต่อมาเป็นรำวงนั้นพบทั่วไปในภาคกลางได้แก่จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทรา หนังสือ “รำวง” ของกรมศิลปากรกล่าวว่าสาเหตุที่เรียกว่ารำโทนก็เพราะการฟ้อนรำใช้จังหวะโทนเป็นจังหวะหลัก ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ กรมศิลปากรได้ปรับปรุงการรำโทนและเปลี่ยนชื่อมาเป็นรำวง เนื่องจากเวลารำมีการเคลื่อนย้ายกันเป็นวง รำโทนหรือรำวงนิยมมากในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประชาชนนิยมเล่นเพื่อใช้เป็นเครื่องปลอบใจในยามสงคราม บทเพลงที่แสดงให้เห็นถึงสภาพบ้านเมืองในสภาวะสงครามที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเพลงหนึ่งได้แก่ เพลงหวอหวอหวอ มีเนื้อร้องดังนี้ “หวอ หวอ หวอ หวอที่ไรจิตใจฉันให้นึกกลิ่น เสียงมันดังมูมมูม ชวนกันลงหลุมหลบภัย หวอที่ไร ฟังๆไปประเบิดเวลา หวอ หวอ หวอ” หลังสงครามแล้วรำโทนยังได้รับความนิยมต่อมา ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าวัฒนธรรมการบรรเลงมีความคล้ายคลึงกันไม่แตกต่างกันมากนักดังมีรายละเอียดของรำโทนแต่ละจังหวัดดังนี้

รำโทน จังหวัดสระบุรี

รำโทนสระบุรี นิยมเล่นมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ เนื่องด้วยทหารฝ่ายพันธมิตรมาตั้งจุดพักค้างแรมที่จังหวัดสระบุรี เมื่อเสร็จจากภาระหน้าที่งานคอนพลบค่ำหนุ่มสาวจะมาร้องเล่นรำโทนกัน ทำให้มีหญิงไทยได้แต่งงานกับทหารต่างชาติเป็นจำนวนมากเพราะศิลปะการรำโทน

บทเพลงหรือเนื้อหาเพลงส่วนใหญ่ที่นำมาร้องสำหรับรำโทนถ้าเป็นช่วงก่อนพ.ศ. ๒๔๘๕ จะเป็นเพลงที่เกี่ยวกับตัวละครในวรรณคดีเช่น ลักขณวงศ์ ไกรทอง เป็นต้น แต่ที่พบมากที่สุด ได้แก่ เพลงรักหรือเพลงที่เกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวเช่น เพลงไหนเล่าดอกกรัก เพลงขามเข็นเดินเล่นทะเลเหนือ ว่านน้อยที่เราเคยเล่น เดือนจำเดือน เพลงสาวน้อย เป็นต้น ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลต้องการเชิดชูรำโทนให้เป็นศิลปะประจำชาติ ได้มีการปรับปรุงแก้ไขรำโทนให้เป็นร่าวก และพัฒนาตามลำดับจนวิวัฒนาการมาเป็นร่าวกมาตรฐาน มีการแต่งเพลงเพิ่มขึ้นเพิ่มเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะเพลงประเภทปลุกใจ เพลงประเภทชักชวนให้เชื่อผู้นำเช่นเพลงแปดนาฬิกา เพลงไตรรงค์ชาติ เพลงประเภทสะท้อนสภาพบ้านเมืองเช่น เพลงลพบุรี เพลงตื่นเถิดลูก เพลงรหวอมาจะว่าอย่างไร เพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายได้แก่เพลงสาวน้อยเอวกลม เป็นต้น อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล อธิบาย เกี่ยวกับเรื่องการประพันธ์คำร้องสำหรับรำโทนจังหวัดสระบุรีว่า

“ผมคิดว่า มันมีคนแต่ง แต่งมาล่วงหน้า ไม่ใช่ค้นสดหрок และก็อีกวิธีหนึ่งคือนั่งคุยกันไปนั่งคุยกันมาก็ช่วยกันแต่ง แล้วก็มียู่ช่วงหนึ่งที่มีการประกวดการร่าวกแต่ละคณะก็พยายามแต่งของตัวเองออกไปตามที่ตัวเองคิดได้ แล้วก็อยากจะโชว์”

(ทรงชัย วรรณกุล, สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

สำหรับรำโทนจังหวัดสระบุรี ปัจจุบันจะร้องบทเพลงตามบทเพลงที่ได้เคยแต่งไว้ และมีการบันทึกเนื้อร้องมาไว้แต่เดิมและสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

รำโทน จังหวัดชัยนาท

จังหวัดชัยนาทเรียกวัฒนธรรมการรำโทนว่า “เพลงร่ามะนา” โดยชาวชัยนาทเริ่มเล่นเพลงร่ามะนาดังแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เช่นเดียวกัน ภายหลังมีการเล่นเพื่อการประกวดด้วยลักษณะเด่นของเพลงร่ามะนาจังหวัดชัยนาทอยู่ที่ภาษาและทำรำซึ่งคิดประดิษฐ์ขึ้นจากบทเพลงที่นำมาร้องโต้ตอบกัน

ครูเฉลิม คงแถม ศิลปินอายุ ๗๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๓ ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทอธิบายว่าเนื้อเพลงส่วนใหญ่เป็นการจ่ามาร้อง ได้แก่ เพลงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพลงแปดนาฬิกา เพลงข่อมาลี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับนิทาน เรื่องราวในวรรณคดี เช่น โมรา พระรถ กินรี สังข์ทอง เป็นต้น สำหรับวิธีการร้องรำโทนจังหวัดชัยนาทจะไม่มี การค้นสดแต่จะมีการแต่งเพลงขึ้นมาใหม่ ครูเฉลิม คงแถม ได้สาธิตการร้องเพลงร่าวก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ร่าเอ๋ยร่าเอ๋ยร่ามะนา (ซ้ำ)	เป็นการแสดงพื้นบ้านชาวชัยนาท
ช่วยกันอนุรักษ์เถิดหนา	ขอกล่าวเล่าความเป็นมา (ซ้ำ)
เป็นร่าวกธรรมดานะท่านผู้ฟัง	ฟังเชิญชิมมาฟังชาวชัยนาทเขามือของดี (ซ้ำ)
ห้วยกรดเมืองสรรคบุรี (ซ้ำ)	เขามือของดีพื้นบ้านนั่นคือ ร่ามะนา

เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งการรำโทนจังหวัดสระบุรีและการรำโทนหรือเพลงรำมะนาของจังหวัดชัยนาทจะไม่มีการค้นสดแบบเพลงพื้นบ้านในหลายๆ ประเภท แต่จะมีการแต่งบทร้องหรือบทกลอนไว้ล่วงหน้าเช่นเดียวกัน

รำโทน จังหวัดลพบุรี

วัฒนธรรมการรำโทน จังหวัดลพบุรี พบว่ามีการเล่นกันอย่างแพร่หลายและมีชื่อเสียงอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ จากการสัมภาษณ์คณะแม่ตะเคียน เทียนศรี โดยบุตรสาวได้แก่ครูทับทิม เทียนศรี ศิลปินอายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๖ บ้านแหลมฟ้าผ่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ได้ให้ข้อมูลว่า เพลงรำโทนที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลพบุรีไม่เหมือนกับที่อื่นตรงเนื้อหาที่นำมาร้องเพลง โดยจะมีความเกี่ยวข้องกับระเบิดคอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน การดำเนินชีวิต ความรักและเนื้อหาเกี่ยวกับละครเช่น จันทโครพ ลักษณะวงส์ โกรทอง เป็นต้น เนื้อเพลงที่นำมาร้องเป็นเพลงที่แต่งไว้ก่อนแล้ว แต่ยามว่างจะมีการแต่งเพิ่มเติม แล้วก็เอาไปร้อง ไม่มีการค้นสด

รำวงโบราณ จังหวัดอุทัยธานี

สำหรับวัฒนธรรมการบรรเลงรำโทน ที่จังหวัดอุทัยธานีพบว่ามีเรียกศิลปะด้านนี้ “เพลงรำวงโบราณ” เนื้อเพลงมีหลายประเภทด้วยกันได้แก่ ประเภทที่เป็นนิทานหรือวรรณคดีโบราณ ได้แก่ เพลงพระเวสสันดร เพลงโมรา เพลงวันทอง เพลงจันทโครพ เพลงเจ้าเงาะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อเพลงประเภทเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เช่น เพลงไตรรงค์ เป็นต้น เนื้อเพลงเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราตี เช่น เพลงเชื่องาม เพลงไม่รักไม่ว่า เป็นต้น ส่วนเนื้อเพลงเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ได้แก่ เพลงพวงมาลัย เพลงยามเมื่อฉันสิ้นบุญ เพลงยามจันทร์ฉาย เพลงลมพัดกระเซ็น เป็นต้น

ขั้นตอนและระเบียบวิธีการร้องรำโทน

สำหรับขั้นตอนการร้องรำโทน จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดลพบุรี จังหวัดชัยนาทและจังหวัดสระบุรีพบว่ามีขั้นตอนและระเบียบวิธีการบรรเลงหรือร้องเพลงดังกล่าวมีความแตกต่างกันออกไปดังตารางแสดงการเปรียบเทียบต่อไปนี้

จังหวัดลพบุรี	จังหวัดชัยนาท	จังหวัดสระบุรี
๑. ยกครู	๑. ไหว้ครู และออกตัว	ไม่มีไหว้ครู
๒. ส่งรำ ถวายมือ ร้องเพลงไทย ชื่อเพลงสร้อยสนตัด มีคนมารำ คนร้องรำด้วย	๒. เชิญมารำวง ร้องเพลงไปตาม ถนัดหรือตามที่นัดหมายมาไม่มี ข้อจำกัดใดๆ	ไม่มีขั้นตอน จะร้องเพลง อะไรก็ร้องได้ไม่กำหนด ตายตัว
๓. รำโทน หรือร้องเพลงประเภท อื่นๆ เช่น เพลงฉ่อย	๓. ตอนจบจะมีเพลงลา	

(ถ้าผู้ฟังขอให้ร้องเพิ่มเติม)		
๔. เวลาจะจากจะมีเพลงลา		

เป็นที่น่าสังเกตว่าขั้นตอนการรำโทนจังหวัดลพบุรีและชัยนาทจะมีความคล้ายคลึงกัน แม้ว่าจังหวัดลพบุรีจะมี ๔ ขั้นตอน แต่สำหรับขั้นตอนที่ ๒ แล้วก็มี ความหมายเดียวกับการออกตัวของขั้นตอนที่ ๑ ที่จังหวัดชัยนาทแสดงนั่นเอง สำหรับขั้นตอนต่างๆ ของการเล่นรำโทนจังหวัดลพบุรีและชัยนาทจะเห็นได้ว่าเป็นขั้นตอนที่เป็นการพื้นฐานของการแสดงศิลปะทางดนตรีเกือบทุกแขนง ที่ต้องมีการไหว้ครูและถวายมือก่อน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพครูบาอาจารย์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลังจากนั้นจึงจะเป็นการเข้าสู่เนื้อหาไปตามเนื้อเรื่องหรือกิจกรรมหรือลักษณะเฉพาะของแต่ละแขนง เมื่อจะจบการแสดงจะต้องมีการลาจากกัน ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ดั้งเดิมสำหรับประเพณีไทยมาแต่โบราณ สำหรับจังหวัดสระบุรีแล้วไม่มีขั้นตอนต่างๆ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะการรำโทนเป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานในพื้นที่จริง ๆ เพื่อความบันเทิงใจเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่เคร่งครัดระเบียบวิธีและขั้นตอนต่างๆ

สำหรับวิธีการร้องรำโทน จังหวัดลพบุรีนั้น เพลง ๆ หนึ่งจะร้องประมาณ ๓ เที้ยว เวลาไปแสดง ๑ ครั้งประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง หรือแล้วแต่เจ้าภาพจะกำหนดว่าต้องการให้มีการแสดงเป็นเวลานานเท่าไร ส่วนจังหวัดชัยนาทเวลาร้องจะมีการรำตามบทที่ร้อง คนร้องก็ร้องไปด้วยรำไปด้วย ประมาณ ๑-๒ คน คนตีระฆังก็ตีประกอบกันไป แต่เมื่อก่อนไม่มีคนรำมีแต่คนร้องโดยจะร้องพร้อมกันหมดโดยการร้องเป็นวง เนื่องจากต้องการเสียงร้องที่มีความดัง เพราะสมัยก่อนเทคโนโลยียังไม่เจริญไม่มีการใช้ ไมโครโฟนเหมือนสมัยปัจจุบัน

วิธีการขับร้อง

รำโทนจังหวัดสระบุรี มีวิธีเปล่งเสียงเป็นการร้องเนื้อเต็มธรรมดา ไม่มีการเอื้อน ไม่มีโน้ต จากการสัมภาษณ์ครูวงเดือน ชะกุล ศิลปินอายุ ๖๗ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๔ บ้านต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรีอธิบายเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของรำโทนจังหวัดสระบุรีว่า

“รำโทนของสระบุรีมีเอกลักษณ์เฉพาะคือการแต่งกาย ใช้ผ้าถุงเป็นผ้าทอมือ เสื้อจะใช้ผ้าฝ้าย การร้องเป็นแบบร้องไม่เหมือนใคร จำกันมาแต่เก่า เพลงเก่าๆ” (วงเดือน ชะกุล, สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

ผู้ขับร้องอาจเป็นผู้รำไปด้วยหรือว่ามีผู้รำต่างหาก โดยท่ารำของรำโทนจังหวัดสระบุรีทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะยืนอยู่กับที่และเคลื่อนไหวอ่อนช้อยเฉพาะส่วนไหล่มือและแขนตามจังหวะของดนตรี เพลงรำโทนที่นำมาร้องของพื้นที่นี้จะไม่นิยมคัดแปลงทั้งเนื้อร้องและทำรำ

รำโทนจังหวัดลพบุรี วิธีการร้องมีเอื้อนเพียงเล็กน้อย จากการสาธิตของรำโทนคณะแม่ตะเคียน เทียนศรี สรุปได้ว่ารูปแบบการร้องมี ๓ รูปแบบคือ เป็นการร้องพร้อมกัน ผลัดกันร้องและเป็นการร้องเดี่ยว

รำโทน จังหวัดชัยนาท การร้องเป็นเพลงเนื้อเต็ม ไม่มีการเอื้อน จบเพลงแล้วขึ้นต่อเพลง
อื่นทันทีโดยการร้องนั้นจะต้องเคร่งครัดประการหนึ่งคือนักร้องจะขาดเสียงร้องไม่ได้ ต้องมีความ
ต่อเนื่องไปโดยตลอด

เครื่องดนตรีประกอบรำโทน

รำโทนจังหวัดสระบุรี เครื่องดนตรีที่ประกอบรำโทนแต่เดิมมีเพียงโทนที่ทำด้วยดิน
เหนียวปั้นเป็นรูปโทนเหมือนปั้นหม้อตากแดดให้แห้งแล้วเผา ใช้ผ้าใบหรือหนังสือเก่าเช่นหนังสือ
บาง ๆ ชิงหน้าโทน บางแห่งใช้กระป๋องนมขึงด้วยหนังสือเก่า นอกจากนี้หากไม่มีอะไรเลยก็ใช้
กระป๋องหรือปื๊ดตีให้เกิดจังหวะก็ได้เพราะการตีโทนไม่มีลีลาหรือจังหวะพลิกแพลงมากนัก เมื่อตี
แล้วจะออกเสียงเป็นทำนอง “- - - จีบ - - - ตึง - ตึง - จีบ - ตึง - ตึง” และมีฉิ่งเป็นเครื่องตีกำกับ
จังหวะ ภายหลังมีการนำรามะนามาใช้ตีแทนโทน จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ พิพิธภัณฑ์เรือ
กลุ่มน้ำป่าสัก จากการสัมภาษณ์อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล และคุณครูวงเดือน ขะกุล ศิลปินประจำ
จังหวัดสระบุรี ได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับเครื่องดนตรีประกอบการรำโทน ดังนี้

ภาพด้านหน้าพิพิธภัณฑ์

อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕

คุณครูวงเดือน ขะกุล ศิลปินรำโทน ภาพโทน ใช้ประกอบการรำโทน จังหวัดสระบุรี

การรำโทน มีเครื่องดนตรีประกอบการร้องเพลง ๑ ชิ้น ได้แก่โทน ลักษณะของโทนเป็น
กลองที่มีขนาดสั้น การรำโทนจะใช้โทนตีประกอบกันประมาณ ๒ - ๓ ใบ จะเป็นผู้ชายหรือ

ผู้หญิงก็ได้ นอกจากนี้คนร้องเพลงอาจติกลงพร้อม ๆ ไปด้วยก็ได้ หน้าทับกลองจรวงเดือน ขะ
กุล อธิบายว่า เสียงกลองที่ใช้ประกอบการรำโทน มีอยู่ด้วยกัน ๓ เสียง ได้แก่

๑. เสียงจ๊ะ ใช้มือตีกดที่ด้านข้างของกลอง
 ๒. เสียงทิง ตีปล่อยมือไปที่กลางหน้ากลอง
 ๓. เสียงนัง เป็นเสียงเชื่อม ด้วยการตีเบา ๆ ไปที่หน้ากลอง
- ดังมีเนื้อหาหน้าทับกลองดังนี้

--- จ๊ะ	- ทิง - ทิง	-- ทิง นัง	- ทิง - ทิง	--- จ๊ะ	- ทิง - ทิง	-- ทิง นัง	- ทิง - ทิง
---------	-------------	------------	-------------	---------	-------------	------------	-------------

รำโทนจังหวัดลพบุรี จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์รำโทนคณะแม่
ตะเคียน เทียนศรี อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คุณครูทับทิม เทียนศรี ศิลปินอายุ ๗๗ ปี อยู่
บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๖ บ้านแหลมฟ้าผ่า อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕
บุตรสาวครูตะเคียน เทียนศรี ได้ให้ข้อมูลว่า เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการรำโทน ได้แก่

๑. รำมะนา ๑ ใบ โดยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีการนำเอาดั่งน้ำมันท้ายรถจี๊ปของ
ทหารมาตีเป็นกลองแทนรำมะนา เนื่องจากได้คุณภาพเสียงที่ดี

๒. ฉิ่ง และ กรับ

ดังจะได้แสดงภาพต่อไปนี้

คุณครูทับทิม เทียนศรี

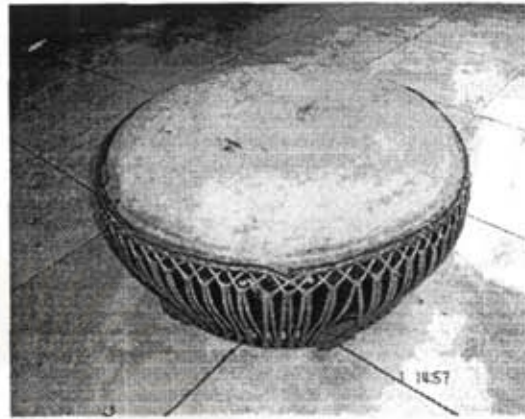

ครูสมจิตร เทียนศรี

บุตรสาวและบุตรชายของครูตะเคียน เทียนศรี วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ภาพถังน้ำมัน ตีบบริเวณกลางลูก โดยตีแทนรำมะนา

ภาพรำมะนา

ภาพฉิ่งและกรับ ตีประกอบกับรำมะนาหรือถังน้ำมัน

ภาพครูสมจิตร เทียนศรีสาธิตการตีถังน้ำมัน

ภาพครูเส็งยม เสือเพชร อายุ ๘๖ ปี
สาธิตการตีกรับประกอบรำไท่น

ภาพครูยี่สุน เทียนศรี อายุ ๖๕ ปี
สาธิตการตีฉิ่งประกอบการรำไท่น

ภาพการสาธิตการรำโทน คณะแม่ตะเคียน เทียนศรี

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

คุณลุงสมจิตร เทียนศรี ศิลปินอายุ ๗๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๘/๑ หมู่ ๖ บ้านแหลมฟ้าผ่า ตำบลบางพึ่ง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นคนตีกลอง อธิบายว่ารำโทนจะต้องตีกลอง (ร่ำระนา) ฉิ่ง กรับ ประกอบด้วย คังมีเนื้อหาหน้าทับกลอง ซึ่งมีเสียงกลอง “โจ๊ะ” กับ “พริ้ม” คังนี้

กลอง	- - - โจ๊ะ	- - - พริ้ม	- พริ้ม - โจ๊ะ	- พริ้ม - พริ้ม
ฉิ่ง	- ฉับ - ฉับ	- ฉับ - ฉับ	- ฉับ - ฉับ	- ฉับ - ฉับ
กรับ	- - - กรับ	- - - กรับ	- - - กรับ	- - - กรับ

รำโทน จังหวัดนครนายก คุรุมะติ มูลศรี ศิลปินอายุ ๘๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๘ ตำบลบางลูกเสือ อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายกอธิบายว่าจังหวัดนครนายกยังมีการร้องเพลงร่ำวงด้วย แต่ไม่มีการใช้เครื่องดนตรี เช่น ฉิ่ง ฉาบ กลอง ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์คุณพ่อเฉลิม คงแถม ศิลปินอายุ ๗๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๓ ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ดังภาพต่อไปนี้

ภาพครูเฉลิม คงแถม สาธิตการตีร่ำระนาประกอบรำโทน จังหวัดชัยนาท

ครูเฉลิม คงแถม อธิบายว่าเพลงรำมะนาสมัยก่อนเป็นรำวงธรรมดา ภายหลังเอาโทนเข้ามาใส่ก็เรียกว่า รำโทน โทนไม่สนุกก็เปลี่ยนมาเป็นรำมะนา ดังนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้ในการร้องเพลงรำมะนา ดังภาพเครื่องดนตรีต่อไปนี้

ภาพรำมะนาขนาดใหญ่หน้าบนกว้าง ๓๔ นิ้ว ด้านล่าง ๒๖ นิ้ว สูง ๒๐ นิ้ว

นอกจากรำมะนาซึ่งมีจำนวน ๓ ใบ ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ ซึ่งแต่ละขนาดจะมีการลดหลั่นกันอย่างละ ๔ นิ้วแล้ว ยังมีการนำเครื่องกำกับจังหวะอื่น ๆ เข้ามาประกอบด้วยได้แก่ ฉิ่ง ฉาบและกรับ สำหรับเสียงกลองมี ๒ คู่ด้วยกันได้แก่ เสียงโຈ้ะ เป็นการตีด้วยมือขวาที่ขอบของรำมะนาและเสียง พรึม เป็นการนำมือขวาตีเข้ามาข้างในจากขอบของรำมะนาเล็กน้อย โดยมีจังหวะหน้าทับในการประกอบเพลง ดังโน้ตต่อไปนี้

- โຈ้ะ - โຈ้ะ	- โຈ้ะ - พรึม	- พรึม - โຈ้ะ	- พรึม - พรึม
---------------	---------------	---------------	---------------

ส่วนวิธีการใช้มือซ้ายนั้น จะนำมือซ้ายมาจับขอบรำมะนาพร้อมกับตีสลับกับมือขวาแต่ไม่มีเสียงเรียก ทั้งนี้มีการออกเสียงเป็นการสมมติให้เป็นเสียง “ตึง” ดังตัวอย่างทำนองหน้าทับต่อไปนี้

- โຈ้ะ ตึง โຈ้ะ	ตึง โຈ้ะ ตึง พรึม	ตึง พรึม ตึง โຈ้ะ	ตึง พรึม ตึง พรึม
-----------------	-------------------	-------------------	-------------------

เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบการรำโทนนั้น พบว่ามีความแตกต่างกันออกไป โดยจังหวัดสระบุรีจะใช้โทนเพียงชิ้นเดียว จังหวัดลพบุรีมีการใช้รำมะนาและมีการประยุกต์โดยการเอาถ้ำน้ำมันจากทำยรถทหารสมัยสงครามซึ่งเป็นสมัยที่มีความนิยมเล่นรำโทนมาตีเป็นจังหวะให้กับคนรำพร้อมเครื่องกำกับจังหวะได้แก่ฉิ่งและกรับ ส่วนจังหวัดนครนายกนั้นจะใช้เพียงรำมะนาเท่านั้น แต่สำหรับรำมะนาจังหวัดนครนายกจะมี ๓ ขนาดลดหลั่นกันไปได้แก่ ใหญ่ กลางและเล็ก จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการรำโทนนั้นเป็นการรำประกอบกับจังหวะกลอง โดยจะเน้นที่จังหวะกลองเป็นหลัก สำหรับเครื่องกำกับจังหวะนั้นถ้ามีก็เป็นไปเพื่อความสนุกสนาน ซึ่งมีปรากฏเพียง

บางพื้นที่เท่านั้นที่ใช้เครื่องกำกับจังหวะด้วย สำหรับนักแสดงรำโทน มีความแตกต่างกันออกไปตามตารางต่อไปนี้

จังหวัดสระบุรี	จังหวัดลพบุรี	จังหวัดชัยนาท
คนรำประมาณ ๕-๑๐ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เพราะผู้ชายซื้อขี้ผึ้งไม่ค่อยกล้าไปเล่นรำ	ส่วนใหญ่คนที่ร้องและรำเป็นผู้หญิง ทั้งรำและร้องไปด้วย ผู้ชายมีน้อยมาก	จำนวนคนที่ไปไม่ได้กำหนด จะมี ๕ คู่ ๑๐ คู่ก็ได้

ตารางเปรียบเทียบแสดงจำนวนผู้แสดงรำโทนจังหวัดต่างๆ

นักแสดงหรือผู้รำโตนั้น พบว่าอาจเป็นคนร้องซึ่งต้องรำไปด้วย หรือบางพื้นที่มีคนไปร้องและรำแยกออกจากกัน โดยการรำโตนั้นมักจะรำเป็นคู่ชายหญิง หรืออาจเป็นการรำร่วมกันเพื่อความสนุกสนาน สำหรับจำนวนคนแล้วจะไม่จำกัดจำนวน เนื่องจากเป็นการแสดงที่เล่นเพื่อความบันเทิงในพื้นที่นั้น จึงแล้วแต่ว่าจะมีใครมาร่วมแสดงร่วมกัน สำหรับการแสดงที่มีการหาหรือว่าจ้างไปแสดงนั้นสามารถมีการกำหนดจำนวนผู้เล่นหรือกำหนดเวลาในการเล่นได้ แต่ไม่ถือเป็นแบบแผนที่ตายตัว

การแต่งกายของนักแสดงรำโทน มีความแตกต่างกันออกไปตามตารางต่อไปนี้

จังหวัดสระบุรี	จังหวัดลพบุรี	จังหวัดชัยนาท
การแต่งกาย ใช้ผ้าถุงเป็นผ้าทอมือ เสื้อจะใช้ผ้าฝ้าย	การแต่งกาย สวมชุดสวยๆ เสื้อแขนสามส่วน นุ่งผ้ามัดหมี่ (ผ้าถุงสำเร็จ)	การแต่งกายแบบพื้นบ้าน นุ่งผ้าซิ่น ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ภายหลังมีการใส่กระโปรงเหมือนกัน

ตารางเปรียบเทียบการแต่งกายรำโทนจังหวัดต่างๆ

การแต่งกายสำหรับนักแสดง เนื่องจากเป็นศิลปะที่เป็นการแสดงของพื้นถิ่น การแต่งกายก็แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่และมักจะเป็นชุดประจำถิ่นนั้นๆ ที่เน้นความเป็นพื้นบ้านและเป็นเอกลักษณ์ของพื้นถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ

โอกาสในการแสดง

จังหวัดสระบุรี จากการสัมภาษณ์อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ได้ข้อมูลดังนี้

“สมัยก่อนเล่นในเทศกาลปีใหม่เป็นส่วนใหญ่ พวกสงกรานต์ ปัจจุบันนี้มันจะหายไปหมดแล้วใครรับ พวกผมเพิ่งจะมาฟื้นคืนนี้ ส่วนงานสาธิตให้เด็กดูก็เป็นส่วนหนึ่ง” (ทรงชัย วรรณกุล, สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

จังหวัดลพบุรีการเล่นรำโทนสามารถนำไปเล่นได้ทุกงาน เช่น กฐิน ผ้าป่า แต่งงาน บวชนาค งานประจำปี งานวันารายณ์ งานปีใหม่ สงกรานต์ ฯลฯ

จังหวัดชัยนาทการเล่นรำโทนหรือรำมะนาเล่นกันมาจนถึง พ.ศ.๒๕๕๓ สำหรับในงานตรุษ งานสงกรานต์ งานบวชนาค งานมงคลสมรส และงานสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เริ่มเล่นกันอย่างจริงจังใน พ.ศ.๒๕๑๖ โดยมีการจัดเข้าประกวดแข่งขันกันทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด งานที่ไปแสดง ไปได้ทุกงาน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานวัด งานกฐิน งานผ้าป่า การละเล่นที่ข้าราชการต้องการให้ไปเล่นก็ไปได้ สำหรับโอกาสที่ใช้แสดงรำโทนนั้น เนื่องจากรำโทนเป็นการแสดงเพื่อความรื่นเริงสนุกสนาน จะเห็นได้ว่ารำโทนสามารถไปแสดงได้ทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานมงคลต่างๆ งานประเพณี หรือเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น แต่มักจะไม่ไปร้องรำกันในงานอวมงคล

ทำนองเพลง

เพลงรำโทนจังหวัดสระบุรี

๑. เพลงหงส์ทอง

- - - -	- - - ทร	- - - ทร	- - - ทร	- - - -	- - - ช	- - ทล	- ท - ร
	หงส์	หงส์	หงส์		อย่า	ทะนง	ไป นึก

- - - -	- - - ท	- - ร ม	- - ร ท	- - - -	- - - ล	- ช - ล	- - - ทร
	ปีก	ของเจ้า	จะหัก		ลง	ไป กลาง	หนอง

- - - -	- - - ม	- - ร ท	- - ร ม	- - - ม	- - ร ม	- - - ช	- - - ร
	เจ้า	จะอวด	ทะนง	ว่า	เจ้าเป็น	หงส์	ทอง

- - - -	- - - ลท	- - - -	- - ลช	- - - ท	- - - ล	- - ชม	- ม - ช
	ลอย		ละล่อง	หงส์	ทอง	ขยับ	ปีก บิน

- - - ท	- - - ล	- - ชม	- ม - ช
หงส์	ทอง	ขยับ	ปีก บิน

๒. เพลงรักร่วมกัน

- - - -	- - - ท	- - - ค	- ล - ท	- - - ค	- ล - ท	- - - ทช	- - ทค
	เรา	รัก	ร่วม ใจ	ถึง	จาก ไป	ก็	ไม่ลืม

- - - -	- - - ค	- - - ร	- ท - ค	- - - ท	- - ชท	- - ชท	- ค - ท
	ยาม	นี้	ปราน ปรึ้ม	ก็	ไม่ลืม	เมื่อวัน	เดิน รำ

- - - -	- ท - ค	- - - -	- ท - ม	- - - -	- ม - ฟ	- - - ท	- - - ช
	ชวน เค็ม		ชวน ค่อม		อย่า ถ่ม	น้ำ	ท่า

- - - -	- ช - ค	- - - -	- ช - ค	- - ทช	- - ฟม	- - - ฟ	- - - ม
	ค่อม แด้ว		ค่อม ข้ำ	ขอเชิญ	ให้ค่อม	เรือช	ไป

- - - -	- - - ท	- - - -	- ค - ม	- - - -	- - - ท	- - - -	- ค - ม
	ค่อม		คี ค๊ะ		ค่อม		คี ค๊ะ

- - ทท	- - มค	- - - - ค	- - - - ค	- - - ทช	- - ทค	- - - -	- ช - ค
ไม่ใช่	สุรา	เม	ว้อ	นี่	คือน้ำ		หวาน รัก

- - ทช	- ฟ - ม	- - - -	- ท - ช	- - - ค	- - ฟม	- - - ค	- - - ม
เขาริน	มา จาก		หัว ใจ	ค่อม	ให้มี้	โชค	ชัย

- - คม	- ฟ - ม	- ค - ม	- - - ม
ให้เรา	รัก กัน	ซัง อีน	นาน

๓. เพลงหล่อจริงนะคารา

- - - -	- - - ท	- - รฟ	- ร - ร	- - - -	- ร - ร	- - ทช	- ท - ฟ
	หล่อ	จริงนะ	คารา		งาม ตา	จริงแม่	สาว เอช

- - - -	- ท - ท	- - ทช	- ฟ - ร	- - - -	- ท - ท	- - ทค	- ฟ - ร
	วัน นี้	เรามี	ความสุข		สะ- นุก	รื่นเริง	หัว ใจ

- - - -	- ท - ท	- - ทค	- - รฟ	- - - ร	- - ดร	ค - คต	- - คต
	ที่ นี้	เป็นแดน	สวรรค์	เธอ	กัณฑ์	มาเล่น	ทองกำ

- - - ร	- - ดร	ค - คต	- - คต
เธอ	กัณฑ์	มาเล่น	ทองกำ

๔. เพลงไม่รักก็ไม่ว่า

- - - -	- ร - ฟ	- ฟ - ค	- - ทช	- - - -	- ร - ร	- - ทค	- ร - ฟ
	ไม่ รัก	ฉัน ก็	ไม่ว่า		ขอ คำ	ให้ฉัน	สัก ผิน

- - - ฟว	- ฟ - ฟ	- - ฟร	- ร - ฟ	- - รค	- ร - ฟ	- - รค	- ท - ทช
เลิก	ว่า วง	จะส่ง	กลับ คืน	ขอคำ	สัก ผิน	ไว้ดู	ต่าง หน้า

๕. เพลงรักร้าง

- - - -	- ฟ - ร	- - ทค	- ฟ - ร	- - คท	- - คร	- ค - ท	ขฟ - ข
	รัก กัน	ไม่ทัน	ถึง ปี	มาหน้า	มาหนี	รัก กัน	ไม่ยัง ชื่น

- - - -	- ฟ ช ท	- ค - ท	ขฟ - ข	- - - -	- ฟ ช ท	- ค - ท	ขฟ - ข
	ถ้าไม่รัก	ขอ รัก	ฉันกลับ คืน		ถ้าไม่รัก	ขอ รัก	ฉันกลับ คืน

- - คฟ	- ค - ท	- - คค	- - คค
ไปรัก	คน อื่น	จะมา	ทำไม

๖. เพลงแก๊งคอย

- - - -	- ล - ค	- - รค	- ร - ฟ	- - - ฟ	- ฟ - ร	- - คค	- ค - ค
	แก๊ง คอย	ของเรา	นี่ เออ	ไม่	นึก เถย	จะถูก	โจมตี

- - - ฟ	- - ลข	- - ลข	- ล - ล	- - - ฟ	- - ลข	- - ลข	- ล - ล
สี่	เครื่องยนต์	เข้ามา	แวก ล้อม	สี่	เครื่องยนต์	เข้ามา	แวก ล้อม

- - ชล	- ล - ช	ฟร - ฟ	- ร - ฟ
มาถึง	ลูก บอม	สถา นี้	แก๊ง คอย

เพลงรำโทนจังหวัดลพบุรี

๑. เพลงระเบิด

- - - -	- - - ม	- - คท	- - คม	- - - มค	- มค -	ท - ทช	- ท - ท
	ลพ	บุรี	เราอ้อ	ไม่	นึกเลข	ว่า จะถูก	โจมตี

- - - ช	- - ทค	- ค ม ค	- ท ค -	ลช - ช	- - ทค	- ค ม ค	- ท ค -
สี่	เครื่องยนต์	ละเขามา	บิน ล้อม	สี่	เครื่องยนต์	ละเขามา	บิน ล้อม

- - มฟ	- ค - ม	- ม - ค	คฟ - ม
มาถึง	ลูก บอม	ตรง หน้า	สถา นี้

- - คท	- ม - ม	- - คท	- ค - ค	- - - คม	- - มค	- คทช	- ท - ท
	ก๊อ ก น้ำ	ยังถูก	ทำ ถาย	หัว	รดไฟ	ก็ยังถูก	โจมตี

- - - -	- ม - ม	- - - ท	- - คคค	- - - -	- ท - คค	- - - ท	- - คคค
	สาว น้อย	อย่า	เพิ่งหนี		หนุ่ม น้อย	อย่า	เพิ่งหนี

- - - มช	- - ฟม	ม - มค	- ม - ม
ลพ	ปวี	เรา ยังไม่	เป็น ไร

- คมค	- - ทค	- - คมค	- คค -	- - คท	- มค -	- ททท	- คทท
ละเขามา	ข้างบน	เขามา	เรือบิน	เราอยู่	พื้นดิน	ปอดออก	เข้ามาตั้ง

- ลช - -	- ช - ท	- ช ทท	- - คม	- - - -	- ช - ท	- - ทท	- คม -
	คือ ผู้	ตะก้นดู	สักครึ่ง		คือ ผู้	ก้นดู	สักครึ่ง

- ฟฟฟ	- ม ม มค	- ม ค ม	- - มม
ปอดออก	เข้ามาตั้ง	หมายจะยิง	เรือบิน

- - - -	- ท - ท	- - - -	- ม - ท	- - มม	- คท -	- - คท	- ชชค -
	ตื่น เด็ด		ลูก เด็ด	เสียงลูก	ระเบิด	นั้นมา	ไม่น้อย

- - - -	- ช ทค	คม - ค	- - ทช	- - - ช	- - ทค	คม - ค	- - ทช
	หวอดไซเรน	ละเสียง เย็น	ละห้อย	หวอด	ไซเรน	ละเสียง เย็น	ละห้อย

- - - ฟ	- ม มช -	- ฟ - ม	- ค - ม
ชวน	สาวน้อย	ลง หลุม	หลบ ก้อ

๒. เพลงรักของจังหวัดลพบุรี

- - - -	- ร - ฟ	- ร ค -	- ท - ท	ลช - -	- ท - ร	- - ทค	- รฟ -
	จอก น้อย	ลอยวน	สระ แก้ว		คำ แล้ว	ก็ดู	สวยสม

- - - -	- ฟ - ฟ	- - ฟร	- รช - ช	- - - ฟร	- รฟ - ค	- ร - ท	- - คท
	เธอ งาม	เหมือนดอก	ไม้ นั้น		แสง จันทร์	นั้น ส่อง	สว่าง

- ร - -	- - - ฟ	- - - -	ฟร - ฟ	- - - -	- ท - ท	- - รฟ	- - รร
	อาม		จะหลับนอน		เหนื่อ อ่อน	พะว้า	พะวัง

- - คท	- ค - ค	- - ทค	ทท - ทลช	- ค - ม	- ทค - คท	- - ทค	ทท - ทลช
	เชิญ เธอ	มารัก	กับดิน บ้าง	มา ที	เชิญ เธอ	มารัก	กับดิน บ้าง

- - - ท	- ร - ท	- รค -	ทช - ท
ดูค	เสียง ตั้ง	ดินอึ้ง	ดูคสาร์ท คอย

๓. เพลงลักษณะวงศ์

- - - -	- - - ม	- คคค	- ช - ค	- - - คม	- ค - ค	- - ทช	- ท - ท
	ลัก-	ษณะวงศ์	แก้ว คา	หนี	มาร คา	ไปอยู่	กลาง ไพร

- - - -	ทลช - ค	- - - -	- มค -	- ทท ม	- ม - ค	- - ทค	- ท - ทลช
	เล่า เรือน		วิชา	อยู่กับพระ	เจ้า คา	ที่ศา	ลา ไหญ่

- - - -	- ทช - ค	- - - ท	- ทชช -	- - คม	- คค -	ค ม คค	- ค - ค
	ไอ้ เส	ไอ	ละ เห่	เอาน้อง	นอน เปต	ที่จะเป็น	คน ไกว

- - - -	- - - ม	- คคค	ทลช - ค	- - คท	- ชชค -	- - ชท	- - ทชค
	ลัก-	ษณะวงศ์	รูป งาม	มาลง	เล่นน้ำ	กับพราหมณ์	เกสร

- - - -	- ช - ค	- ทค -	ทช - ช	- - ทค	- - คท	- ททค	- มทค -
	แอบ สี	คิ้วที่	จะแอบ ก่อน	ให้พราหมณ์	เกสร	เที่ยวเดิน	ค้นหา

๔. เพลงลา

- - - -	- - - ค	- ร - รม	- - รรฟ	- - - -	- - - ฟ	- ฟ - มร	- - คค
	หมด	เวลา	แล้วหนา		ดิน	ขอ ลา	ไปก่อน

- - - -	- ช - ช	- - ฟร	- ฟ - ช	- - - ร	- ฟ - ช	- ล - ร	- - คค
	จำ ใจ	จะต้อง	จาก จร	อย่า	อา วรณ	เวา ร้อน	ฤทัย

- - - -	- - - ร	- - คค	- ล - ล	- - - ช	- ฟ - ช	ช - ฟร	- ฟ - ร
	แม้	ทำบุญ	ความ ดี	โอ	กาศ ดี	มา สนุก	กัน ไหม

- - - ฟร	- ช - ฟ	- ร - ฟ	- ฟร ร -	- - - ค	- ล - -	- ร - ร	- ค - ฟ
ออก	ขอ วอน	องค์ พระ	นารายณ์	จง	ให้	มี ความ	สุข เอย

๕. เพลงปลุกใจ (ไม่ทราบชื่อ)

- - - -	- - - ฟ	- - ลช	- ล - ล	ชพร - -	- - ฟฟ	- - ลช	- - ลคค
	เมื่อ	ผู้นำ	ของชาติ		ประกาศ	ทั้งชาติ	และหญิง

- - - -	- ล - ลค	- - คร	- ล - ค	- - - -	- ล - ลค	- - คร	- ล - ค
	ลัก เป็ย	เอาไว้	ผม ชาว		ลัก เป็ย	เอาไว้	ผม ชาว

- ฟ - ฟ	- - ช ด	- - ฟช	- - ดค	- - - -	- ค - ดค	- - คคค	- - ค คค
ใส่ หมวก	รอง เท้า	ให้ทัน	สมัย		ตุ้ม หู	กระดุ้ง	กระดิ่ง

- - - -	- ค - ดค	- - คคค	- - ค คค	- - ดช	- ค - ด	- ช - ร	- ฟ - ฟ
	ตุ้ม หู	กระดุ้ง	กระดิ่ง	มันน้ำ	รัก จริง	ยอด หญิง	ชาว ไทย

- - ดช	- ค - ด	- ช - ร	- ฟ - ฟ
มันน้ำ	รัก จริง	ยอด หญิง	ชาว ไทย

๖. เพลงเกี่ยว (ไม่ทราบชื่อ)

- - - -	- - - -	- ด - ค	- ด - ด	- - - -	- ด - ฟ	- ช - ช	ฟร - ฟ
		สาว น้อย	เอว กลม		ไว้ผม	ท่าทาง	สะบัด ดิ้น

- - - ฟร	- - - ฟ	- - ดช	- ฟ - ฟ	ฟร - -	- - - ฟ	- - ชฟ	- ช - ช
	ใส่	น้ำมัน	หอม ชื่น		สวม	แต่หมวก	โบ ลาน

- - - -	- - - -	- ฟ - ช	- ด ดค	- - - -	- ด - ช	- ด - ฟ	- - ชช
		แต่ง ตัว	ทันสมัย		ชาว ไทย	ล้วน หัว	นิยม

- - - -	- - - -	- - ดชค	- - ดค	- - - -	- ฟ - ช	- - ฟฟ	- ร - ฟ
		กระเป๋	กระโปรง		แม่ คุณ	จะไป	ไหน กัน

- - คค	- ค - ด	- - คค	- ค - ด	- - คค	- ค - ด	- - คค	- ค - ด
จะไป	ดู โจน	จะไป	ดู หนังสือ	จะไป	ดู โจน	จะไป	ดู หนังสือ

- - ดช	- ค - ด	- - คค	- ดฟ - ช
มาขึ้น	รด รวง	มาไป	ด้วย กัน

เพลงรำมะนา จังหวัดชัยนาท

๑. เพลงไหว้ครู

- - - -	- ค - ม	- - ฟค	- ฟ - ม	- - - -	- คค ม	ม ม - ฟ	- ค ม -
	รำ ร้อง	จะร้อง	ไหว้ ครู		ท่านผู้ดู	มาเชิญ ช่วย	ด้วยกัน

- - - -	- ม - ค	- - ทค	- ม - ด	- - - -	- ม - ค	- - ทค	- ม - ด
	หนาว ใจ	กระไร	ไหว้ หวัน		หนาว ใจ	กระไร	ไหว้ หวัน

- ฟ ล ล	- ล ฟ -	- ฟ ล ท	- - ฟ ล
ขอกภัย	ให้ฉัน	เดินะท่าน	ผู้ดู

๒. เพลงเชิญ

- - - -	- ม - ท	- ม - ม	- ม - ม	- - ช ฟ	- ช - ม	- - ม ท	- ม - ม
	เชิญ เถิด	เชิญ มา	ร่ำ วัง	ขอเชิญ	โถม ชง	มาสู่	วัง ร่ำ

- - ท ม	- - ค ม	- - ค ท	- - ค ม	- - ท ม	- - ค ม	- - ค ท	- - ค ม
อย่าเอียง	อย่าอาย	อย่าหน้าข	อย่าแหง	อย่าเอียง	อย่าอาย	อย่าหน้าข	อย่าแหง

- - ฟ ท	- - ช ช	- - ม ฟ	- ช - ท	- - - -	- ม - คม	- - ม ค	- ท - ท
อย่าคิด	ระแวง	ให้ใจ	ชอก ช้ำ		คน สว	ขอเชิญ	มา ร่ำ

- - - -	- ม - คม	- - ม ค	- ท - ท	- ฟ ม ฟ	- ช ฟ -	ม ค ม ฟ	- ม - ม
	คน สว	ขอเชิญ	มา ร่ำ	เรออลิม	น้ำคำ	ก็ทีฉันร่ำ	อัน วอน

๓. เพลงลา

- - - -	- - - -	- ฟ - ม	- - ล ฟ	- - - -	- ม - ค	- ฟ ล ฟ	- ม - ค
		ลา ก่อน	นะเธอ		วัน หน้า	เราค่อยเจอ	กัน ใหม่

- - - -	- - - -	- ล - ล	- ท - ล	- - - -	- ม - ฟ	- ล ฟ -	- ม - ค
		บ้าน ที่	อยู่ โกล		อยู่ ได้	แล้วที่	จะ อยู่

- - - -	- - - -	- ฟ - ฟ	- ฟ ฟ -	- - - -	- ล - ฟ	- ล - ค	- - - ม..ค
		เป็น เวร	เป็นกรรม		เอ๋ย จำ	หนอ จาก	คู่

- - - -	- - - -	- ฟ - ล	- ค ท ล	- - - ช	- - ฟ ม..ค	- - - ช	- - - ฟ
		อยู่ ได้	ที่จะอยู่	มา	เป็นคู่	เพื่อน	ร่ำ

- - - ช	- - ฟ ม..ค	- - - ช	- - - ฟ
มา	เป็นคู่	เพื่อน	ร่ำ

ร่ำวงโบราณ จังหวัดอุทัยธานี

ครูบุญช่วย ทัศนียานนท์ คุณสมจิตร ทิพย์ศิริ และครูชำนาญ สุขสุวรรณ ศิลปินคำบล
ท่าโพ อำเภอนองขาห่วย จังหวัดอุทัยธานี สาริตทำนองการร้องเพลง ดังนี้

๑. เพลงพระเวสสันดร

- - - -	- - - - ร	- - ฟ ม	- - ล ฟ	- - - -	- - - - ม	- - ฟ ม	- - ฟ ม
	ไอ้	พระเวส	สันดร		องค์	พระโพ	ธิญาณ

- - - -	- - - - ล	- - ฟ ม	- - ฟ ฟ	- - - -	- - - - ฟ.ร	- - ร ม	- ฟ ม -
	อก	พระสอง	กุมาร		ให้	แก่พราหมณ์	จี โพร

- - - -	- - - - ฟ.ร	- - ร ม	- ฟ - ฟ	- - ฟ ม	- ล - -	- ฟ - ร	- - - - ม
	ไอ้	มัทรี	สาย ใจ	ชะเอ้อ	เอ๊ย	สะ หลบ	ลง

- - - -	- - - - ฟ	- - - -	- ฟ - ท	- ร - ท	- - ล ร	- - - - ฟ	- ฟ - ล
	คาย		คาย แน้	หา ฮา	มาแก้	อู่	รัก ดั้น

- - - -	- - - - ท	- - ร ม	- - ฟ ม	- - - - รท	- ม - ฟ	- ล - ม	- ร - ม.รท
	หาก	พืมา	ไม่ทัน	อู่	รัก ดั้น	เห็น จะ	คาย แน้

๒. เพลงโมรา

- - - -	- ล - ล	- ค - ล	- ช ฟ.ร	- - ม ฟ	- ช - ล	ลช ล ค	- - ลช
	โม รา	โม รา	โมรา	แรกเริ่ม	เคิม มา	ก็อยู่ในผ้า	ผอบ

- - - -	- ล - ท	- ท ล ท	ท ค - ร	- ร - -	- ล - ท	- ท ล ท	ท ค - ร
	ตัว ดั้น	ชื่อว่าดั้น	ทโค รท	เอ๊ย	ตัว ดั้น	ชื่อว่าดั้น	ทโค รท

- ช - ล.ค	- - ลช	- ค ช ล	- ล - ล	- - - -	- ล - ท	- - ล ท	- ค - ร
เปิด ผ้า	ผอบ	พมแม่ นาง	โม รา		พา น้อง	ไปเที่ยว	กลาง ไพร

- ร - -	- ล - ท	- - ล ท	- ค - ร	- - ร ท	- - ลช	- ท ล ท	- ท - ล
เอ๊ย	พา น้อง	ไปเที่ยว	กลาง ไพร	น้องเคิม	ไม่ไหว	ที่จะช่วย	อ้อม มา

- - - -	- ล ล ท	- - ล ท	- ค - ร	- ร - -	- ล ล ท	- - ล ท	- ค - ร
	ส่งพระขรรค์	ไปให้	โอร ไป	เอ๊ย	ส่งพระขรรค์	ไปให้	โอร ไป

- ท ล ท	- - ท ล	- - ท ท.ช	- ล - ล
น้องจะฆ่า	พี่ตาย	หรือแม่	โม รา

เพลงร่ำวาง จังหวะคนครนยาก ทำนองเพลงจากการสาดิขของครุมะลิ มุลศรี

๑. เพลงร่ำวาง

- - - -	- ร - ร	- ต ท ต	- ร ร...ช	- - - -	- ร - ร	- ม - ค	- ร - ร
	ร่ำ ว	ละมาง	หา ไร่		มอง ไป	เห็น ไร่	เต็ม ว

-- ท ค	- ม - ฟ	- ฟ ช ฟ	- ม - ค	-- ท ค	- ม - ฟ	- ฟ ช ฟ	- ม - ค
ท่านเก็บ	เอี้ยว ที	ละมาติ	อ้าย ไค้ง	ท่านเก็บ	เอี้ยว ที	ละมาติ	อ้าย ไค้ง

- - ม ค	- ท - ล	- - ล ช	- ฟ - ม
ทั้งตัว	นาช ไร่	ของดิน	ไร่ ดี

เพลงร่ำวางจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำนองจากแม่เศษ สุริแสง ศิลปินอายุ ๘๒ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๒ บ้านหัวสำโรง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. เพลงดอกมะลิ

- - - -	- - - ท	- - ค ล	- - ท ค ท	- - - -	- - ท ค	- ท ค ล	- ล - ล ท
	ดู	ติดอก	มะลิ		มะลิ	เพิ่งจะปริ	ดอก ใหม่

- - - -	- - - ล	- - ท ท	- ค - ค	- - - -	- - - ค ล	- - ล ท	- ค - ท
	หอม	อ้วน	ชวน ใจ		เมื่อ	พระพาย	พัด มา

- - - -	- - - ล	- - ม ม	- ม - ม ล	- - - -	- ล - ล	- - ท ค	- ม - ค
	หอม	ไปทั่ว	ทั้ง สิ้น		ส่ง กลิ่น	ไปตาม	สาย ลม

- - - -	- ฟ - ล	- - ล ฟ	- ม - ค	- - ท ค	- ล - ท	- - ค ท	- ล ล ล
	ใคร เห็น	เป็นค้อง	เค็ด คม	มะลิ	ดอก กลม	นับ วัน	จะโรยรา

- - ท ค	- ล - ท	- - ค ท	- ล ล ล
มะลิ	ดอก กลม	นับ วัน	จะโรยรา

๒. เพลงโสน

- - - -	- - - ล	- ล ฟ -	- ล - ค	- ล - -	- ล - ท	- ค - ค	- ท - ท ล
	โสน	โสน	บาน เข้า		อ้วน เข้า	อ้วน ชวน	ชวน ชื่น

- - - -	- ล - ท	- - ค ค	- - ท ค	- - ม ฟ	- ล - ท	- - ล ม	- ล - ร
	น้ำ ห้าง	พ่วงพรม	คำ คิน	ระริก	ระ ริน	ไปตาม	สาย ลม

- - - -	- - - ท	- - ล ฟ	- ล - ค	- ล - -	ม ล - ท	- ค - ค	- - ท ค
	เมื่อ	แคคค่อน	คอน เข้า		โสน เข้า	เข้า ที่	ประสม

- - - -	ม ล - ท	- ค - ท	- ท - ค	- - ม ฟ	- ล - ท	- - ล ฟล	- ฟ - ล ฟม
	โสน เข้า	เข้า ที่	ขวน ขม	นิอม	คอน เข้า	มาสาว	คอน สาย

- - - -	- ล - ล	- ล - ม	- - ฟล	- - - -	- ล - ทล	- - ค ม	- - ท ค
	พบ รัก	กรัง แรก	จะรัก		อก หัก	ความรัก	ละลา

- - - -	- ล - ท	- ค - ม	- ท - ค	- - ล ฟ	- - ล ท	- - ล ฟ	- ล - ม
	เจ็บ ใจ	คู่ รัก	กลับ กลาย	แลดู	คล้ายคล้าย	โสน	ร่วง ไร

- - - -	- - - ล	- - ล ท	ล ฟ - ล	- - - -	ม ฟ - ล	- คทค -	ทล - ค
	ตั้ง	แค่นี้	เราขาด กัน		โสน นั้น	นับวัน	จะเที่ยว ไท

- - - -	ฟล - ท	- คทค -	คท - ค	- - ม ฟ	- ล - ท	- - ล ฟ	- ฟ - ล ฟม
	โสน นั้น	นับวัน	จะร่วง ไร	ไม่ชอบ	ไม่ ใจ	โสน	บาน เข้า

๓. เพลงเชิญเกิดเชิญมาราวง

- - - -	- ล - ม	- ล - ล	- ล - ล	- ล - ท	- ค - ล	- ล - ม	- ฟ - ล
	เชิญ เกิด	เชิญ มา	ราว วง	ขอเชิญ	โถม อย	เข้า คู่	วง ราว

- - ม ล	- - ฟล	- - ฟ ม	- - ฟล	- - ล ค	- - ทล	- - ทค	- ร - มรค
อ่าอ้อ	อ่าอ้อ	อ่าหน้า	อ่าแห่ง	อ่าคิด	ระแวง	ให้ใจ	ชอก ซ่า

- - - -	- ม - ม	- - ล ฟ	- ม - ค	- - ล ท	- ค - ท	- ฟฟล	- ท - ล
	คน สวย	ขอเชิญ	มา ราว	โปรดเชื้อ	น้ำ คำ	อ่าได้ทำ	อ้อน วอน

จากการศึกษาบทเพลงที่ได้ทำการแสดงทำนองเพลงประกอบการขับร้องมาข้างต้นจากทำนองเพลงรำไท่น หรือเพลงราววง ๖ จังหวัดได้แก่ จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยพบความเหมือน ๒ ประการและความแตกต่าง ๑ ประการ สำหรับบทเพลงต่างๆ ที่ได้ทำการยกตัวอย่างมาข้างต้น

ประการแรก พบว่าทำนองเพลงรำไท่นของทุกจังหวัดนั้นจะมีการดำเนินทำนองหรือร้องในลักษณะบทเพลงที่เรียกว่าเพลงเนื้อเต็มเป็นส่วนใหญ่ และทำนองเพลงจะมีลักษณะห่าง ไม่เก็บเต็ม ๔ พยางค์ใน ๑ ห้อง โน้ตอย่างบทเพลงไทยโดยทั่วไป ซึ่งประเด็นนี้พบว่ามีความเหมือนกันทุกจังหวัดทุก ๆ บทเพลง

จากรายละเอียดอัตราความยาวของบทเพลงต่างๆ ข้างต้นจะเห็นได้ว่าบทเพลงต่างๆ มีความยาวตั้งแต่ ๒ ประโยคขึ้นไป และจะยาวไม่เกิน ๘ ประโยค แล้วจะทำการร้องซ้ำไปมาหลายๆ เที่ยว ซึ่งลักษณะดังกล่าวพบลักษณะเดียวกันสำหรับบทเพลงของทุก ๆ จังหวัด

ประการที่ ๓ เรื่องของลักษณะเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองการร้องรำโทนนั้น มีความแตกต่างกันออกไป ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

รำโทนจังหวัดลพบุรี มีการใช้กลุ่มเสียงในการดำเนินทำนองเป็นลักษณะของกลุ่มเสียงปัญญาล จากกรณีศึกษาทั้ง ๖ เพลง ได้แก่ เพลงระเบิด เพลงรักจังหวัดลพบุรี เพลงลักษณะวงศ์ เพลงลา เพลงปลุกใจและเพลงเกี่ยว จะใช้กลุ่มเสียงปัญญาล โดยมีเสียงประกอบเป็นทำนองเพลง ๕ เสียง ยกเว้นเพลงลา พบว่ามีการใช้เสียงจำนวน ๖ เสียงมาประกอบเพื่อดำเนินทำนอง โดยกลุ่มเสียงที่นำมาดำเนินทำนองนั้นไม่เจาะจงว่าเป็นกลุ่มเสียงใด

รำโทนจังหวัดชัยนาท พบว่าไม่มีลักษณะการใช้กลุ่มเสียงแบบปัญญาล แต่เป็นการนำเสียงจำนวน ๖ เสียงมาดำเนินทำนองทั้ง ๓ เพลงที่เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ เพลงไหว้ครู เพลงเชิญ และเพลงลามีรายละเอียดของเสียงประกอบ ได้แก่ เพลงไหว้ครู ร ม ฟ X ล ท ค เพลงเชิญ ค ร ม ฟ ช X ท และเพลงลา ค X ม ฟ ช ล ท

รำโทนจังหวัดอุทัยธานี พบว่ามีการใช้กลุ่มเสียงปัญญาลมาประกอบการดำเนินทำนองและเป็นบทเพลงที่ใช้ ๘ เสียงเต็มมาดำเนินทำนอง โดยเพลงพระเวสสันดร เป็นลักษณะของการใช้กลุ่มเสียงปัญญาล ร ม ฟ X ล ท X และเพลงโมรา เป็นการใช้เสียงทั้ง ๘ เสียงมาดำเนินทำนอง

รำโทนจังหวัดนครนายก พบว่ามีการใช้ครบทั้ง ๘ เสียงสำหรับการดำเนินทำนอง

รำโทน จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่ามีการใช้กลุ่มเสียงปัญญาลและการใช้ระบบเสียง ๖ เสียงมาดำเนินทำนองเพลง โดยเพลงดอกมะลิ เป็นลักษณะการใช้กลุ่มเสียงปัญญาล เพลงโสน และเพลงเชิญเถิดเชิญมารำใช้เสียง ๖ เสียงมาดำเนินทำนองเพลง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการใช้กลุ่มเสียงเพื่อมาดำเนินทำนองสำหรับรำโทนจังหวัดต่าง ๆ นั้น มีความหลากหลายและมีความแตกต่างไปจากเพลงพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ ที่มีการใช้ระบบเสียงแบบกลุ่มเสียงปัญญาล กล่าวคือมีการใช้เสียงเพียง ๕ เสียงมาดำเนินทำนอง แต่สำหรับรำโทนแล้วมีการใช้เสียงแบบ ๘ เสียงเต็ม ตามแบบอย่างของบทเพลงที่เป็นบทเพลงชั้นสูงของราชสำนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรำโทนเป็นศิลปะที่อยู่ในภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ อิทธิพลของทำนองเพลงแบบราชสำนักเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินทำนองเพลง ทำให้มีความแตกต่างไปจากบทเพลงพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

๓.๒ ทะแยมอญ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดในภาคกลางของประเทศไทยพบว่า ทะแยมอญ เป็นการแสดงที่พบ ณ จังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดสมุทรสาคร

เครื่องดนตรีและวิธีการขับร้อง

เครื่องดนตรีวงทะแยมอญที่ปรากฏที่จังหวัดสมุทรปราการ ผู้ใหญ่มงคล สมประสงค์ ศิลปินอายุ ๕๑ ปีอยู่บ้านเลขที่ ๓/๑ หมู่ ๗ ตำบลบางพิง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อธิบายว่าทะแยมอญเป็นการ ได้คำด้วยคำกลอนกันระหว่างชายหญิงคนร้องก็จะรำตามบทไปด้วย การรำของมอญจะเน้นตรงช่วงหัวไหล่กับแขนและจะมีเครื่องสายกลอไปตลอด เครื่องดนตรีในวง ประกอบด้วย ขลุ่ย (อะโลัด) ซอสามสาย (โกรเจ็กป้อย โกร=ซอ เจ็ก=เส้นเชือก ป้อย=สาม) ลักษณะคล้ายไวโอลิน จะเข้ (ชาม อ่านว่า ชะ-ชาม) เปิงมาง ๑ ใบ (ปุงตัง) ฉิ่ง (ชะเค) นักร้อง จะกำหนดว่าจะต้องมีกี่คู่โดยแต่ละคู่จะเป็นนักร้องชายและหญิงคู่กัน

ภาพจะเข้มอญ จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพซอสามสายมอญ จังหวัดสมุทรปราการ

สำหรับการเทียบสายเครื่องดนตรีจะต้องตั้งเสียงตามขลุ่ย โดยขลุ่ยที่ใช้ในการตั้งเสียงที่ปรากฏอยู่นั้นจะมีเสียงต่ำกว่าขลุ่ยเพียงออ ๑ เสียง สำหรับซอสามสาย สายเอก (สายนอก) เทียบเป็นเสียง เร สายกลางเทียบเป็นเสียงซอล และสายทุ้ม (สายใน) เทียบเป็นเสียง โด โดยแต่ละสายห่างกันเป็นคู่ ๔ สำหรับจะเข้ ตั้งเหมือนเสียงจะเข้ตามแบบราชสำนัก

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม จังหวัดสมุทรสาคร ครูก็อด พึ่งบ้านเกาะ อายุ ๗๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒/๘ หมู่ ๓ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครอธิบายว่าการร้องทะเลมอญจะใช้วงมโหรีไทยรวมมอญประกอบการแสดง ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ ซอด้วง ซอด้วงขลุ่ย จะเข้กลองเปิงมาง (ตีเป็นจังหวะใช้เพียง ๑ ลูกเท่านั้น ใช้ตีแทนตะโพนมอญ) ฉิ่ง ฉาบและนักร้อง

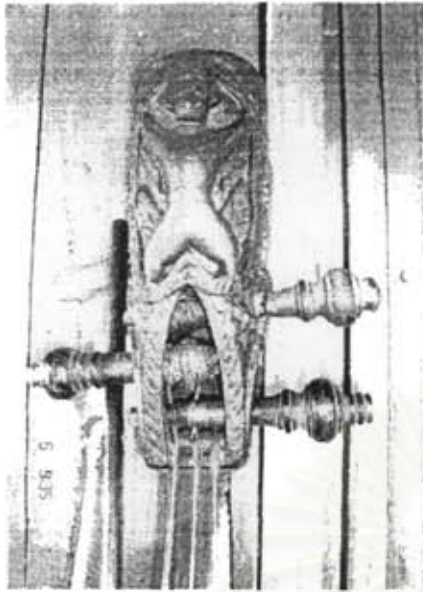
ครูก็อด พึ่งบ้านเกาะ

ภาพ “โกรจะปรอเอะ” หรือ “โกรจะป้อย”

บางครั้งเรียก “ซอสามสาย”

สถาบันวิทยุศิลปกรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพด้านบนที่ใส่ลูกบิดซอ

ภาพด้านล่างที่วางหย่องซอ

ภาพครูถืออด ฟังบ้านเกาะ สาริดการสีซอด้วง

แต่โบราณจะใช้ซอสามสายประกอบในวงด้วย โดยพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจะเรียกว่า “โกรจะป้อย หรือ โกรจะปรอแอะ (โกร แปลว่าซอ ปอแอะแปลว่า สาม)” และจะไม่มีการนำซอด้วงซอคู่มาเล่นในวง แต่ปัจจุบันใช้ซอด้วง ซอคู่ จะเข้ เป็นหลักในวงแต่เล่นเพลงสำเนียงมอญ ซอสามสายจะใช้นำไปเล่นในวงลดน้อยลงหรือแทบไม่มีเลย นอกจากนี้ปัจจุบันยังมีการนำวงมโหรีไทยรามัญเข้าไปเล่นผสมในวงปี่พาทย์ทั้งวงปี่พาทย์ไทยและวงปี่พาทย์มอญ สำหรับวงดนตรีที่ครูถืออด ฟังบ้านเกาะที่กันเล่นอยู่ในปัจจุบันก็ไม่มีการนำซอสามสายเข้ามาประกอบแล้วทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหาผู้บรรเลงได้ยากและได้มีการนำเอาซอด้วงและซอคู่อย่างดนตรีของราชสำนักเข้ามา

ประสมรวมวงอยู่ด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากเกิดการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมดนตรีเกิดขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้วงดนตรีของครูก็อด พึ่งบ้านเกาะจังมีขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีหลักในวงอีกชั้นหนึ่งด้วย

แนวการเล่นดนตรีทะเลแอมอญของจังหวัดสมุทรสาครเป็นการเล่นแบบอ่อนโยน นุ่มนวล ไม่เล่นกันแบบรวดเร็ว ครูก็อด พึ่งบ้านเกาะอธิบายเปรียบเทียบการเล่นทะเลแอมอญกับการเล่นกลองยาวว่า “กลองยาวมันเป็นจังหวะที่ ๓ เพื่อเดินกันแก้หนาว” หมายความว่า จังหวะ ๑ - ๒ ที่ใช้บรรเลงกับวงทะเลแอมอญจะมีแนวหรือลีลาช้า จังหวะ ๓ จะเป็นแบบรวดเร็วซึ่งเปรียบกับการตีกลองยาวตามแบบดนตรีอย่างของฝรั่งที่เล่นเพียงเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เพื่อเป็นการออกกำลังกายเพื่อให้หายหนาวเท่านั้น ไม่นับถึงความประณีตและความไพเราะตามความหมายของครูก็อด พึ่งบ้านเกาะ

วิธีการขับร้องทะเลแอมอญนั้นจะเป็นการร้องทำนองเดิม แต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้องใหม่ โดยเป็นการร้องของนักร้องชายหญิงสลับกันไป สมัยก่อนเป็นการค้นกันสดๆ เพราะบางทีคู่ที่ร้องมาคนละท้องที่กันจึงต้องร้องกลอนสดเพื่อแสดงความสามารถและการชิงไหวชิงพริบซึ่งกันและกัน ปัจจุบันนี้จะมีเนื้อจดบันทึกเนื้อเพลงก่อนแล้วนำไปท่องก่อนที่จะมีการแสดง

ครูวิเชียร นาวาศิลปี ศิลปินวงทะเลแอมอญ จังหวัดสมุทรปราการ ปัจจุบันอายุ ๘๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ ๖ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อธิบายว่า จังหวะถึงในทะเลแอมอญจะมีแค่จังหวะอัตราสองชั้นเพียงอย่างเดียว ดีเวลาที่นักร้องชายและหญิงร้องสลับกัน สำหรับจังหวะหน้าทับเปิงมางในวงทะเลแอมอญ มีเนื้อหน้าทับดังต่อไปนี้

- - - -	- เปิง- ป๊ะ	--- เปิง	-เปิง -เปิง
---------	-------------	----------	-------------

ระเบียบวิธีการบรรเลง บทเพลง เนื้อหาที่นำมาร้องและการแต่งกาย

สำหรับระเบียบวิธีการบรรเลงทะเลแอมอญที่ปรากฏ ณ จังหวัดสมุทรปราการ จะมีระเบียบวิธีการบรรเลงอยู่ ๔ ขั้นตอน ขั้นตอนหนึ่งเป็นการโหมโรง โดยจะเล่นเพลงโหมโรงศรีนวลมอญ ขั้นตอนที่สองจะมีการบรรเลงเพลงไทยหรือเพลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เพื่อเป็นการค้นเวลาจนกว่านักแสดงจะแต่งตัวหรือเตรียมตัวเพื่อแสดงเรียบร้อย ขั้นตอนที่สามเป็นการเริ่มแสดงทะเลแอมอญ คนร้องจะร้องไหว้ครู ไหว้เจ้าที่เจ้าทางแล้วจึงจะเริ่มเข้าเรื่อง และขั้นสุดท้ายเป็นการบรรเลงเพลงลา ส่วนเวลาที่ใช้แสดงทะเลแอมอญของจังหวัดสมุทรปราการในแต่ละครั้งนั้นมักจะเริ่มการแสดงตั้งแต่เวลาประมาณ ๓ ทุ่มและจะเลิกการแสดงประมาณเที่ยงคืนหรือตีหนึ่ง

บทเพลงที่นำมาร้องในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการพบว่า เพลงที่ร้องของผู้หญิงเรียกว่า ป็อคแซ่ ผู้ชายเรียกว่า เจ๊กมั่ว ภาษาที่ร้องทั้งไทยและมอญปนกันไป เพลงส่วนมากจะเป็นเพลงประยุกต์เช่น เพลงโหมโรงก็จะมีกรร้องแบบการออกแขกลิเก ส่วนเพลงลาเพียงมาประยุกต์ให้มีทีหลัง เนื้อเรื่องที่ร้องแล้วแต่ว่าเป็นงานอะไร อาจจะร้องเป็นเรื่องราว ประวัติต่างๆ บางทีไปแสดง

งานบวช ก็จะแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ บางทีก็อาจจะมีเรื่องเกี่ยวกับเกี่ยวพาราตีซึ่งมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

การแต่งกายของทะเลยมอญจังหวัดสมุทรปราการ จะแต่งแบบมอญ ชายใส่ผ้าถุงสวมเสื้อคอกกลมมีสไบพาดคอ ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นใส่เสื้อแขนกระบอกมีสไบพาดคอ ผมหักแล้วห้อยสร้อยค้ำนหลังติดดอกไม้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพการแต่งกายเพื่อแสดงทะเลยมอญ จังหวัดสมุทรปราการ

ระเบียบวิธีการบรรเลงหรือแสดงทะเลยมอญจังหวัดสมุทรปราการ คนร้องจะต้องร้องและรำไปด้วยโดยเป็นการร้องและรำได้ตอบกันไปมาระหว่างนักแสดงชายและนักแสดงหญิง โดยเวลาร้องจะผลัดกันร้อง แต่อาจจะเปลี่ยนคนร้องและรำเป็นคนอื่นได้ ลักษณะวิธีการร้องและรำนั้นจะมีลักษณะผลัดกันร้องแก่กันไปมาคล้ายลำตัด แต่เดิมวัฒนธรรมการบรรเลงทะเลยมอญของจังหวัดสมุทรปราการเวลาไปแสดงมีเพียงการร้องทะเลยมอญอย่างเดียว แต่ปัจจุบันมีประยุกต์โดยการนำเอาเพลงลูกทุ่งมาใส่เป็นภาษามอญบ้าง ปัจจุบันทะเลยมอญ เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่หาได้ยากและเริ่มที่จะเลือนหายไปจากชุมชนชาวไทยที่มีเชื้อสายมอญ จากคำกล่าวของผู้ใหญ่มงคล สมประสงค์ที่ว่า “ทะเลยมอญที่อื่นไม่มีแล้ว ประเทศไทยที่เหลืออยู่ก็มี วงหงส์ฟ้ารามัญ อยู่ที่บางขุนเทียน กรุงเทพฯ ที่เดียว ผมเป็นนักดนตรีในวงนี้ด้วย เพราะที่สมุทรปราการไม่มีวงแล้ว” (มงคล สมประสงค์, สัมภาษณ์, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๕)

ทำนองเพลง

ลักษณะทำนองเพลงที่นำมาร้องและบรรเลงสำหรับทะเลยมอญจะมีเพียงทำนองเดียว แต่จะเปลี่ยนเนื้อร้องไปเรื่อยๆ ครูก็อด พึ่งบ้านเกาะ ได้สาธิตบทเพลงสำหรับทะเลยมอญโดยการบรรเลงซอด้วง และสาธิตการขับร้อง ดังทำนองต่อไปนี้

ทำนองเส้าใหญ่ (ทำนองประกอบรำสำหรับผู้ชาย)

- ค - ค	รฟ - ร	คตชล	- - คช	- ล - ช	- ร - ม	ฟลชฟ	- ฟ - ฟ
- ฟ - ค	- ค - ร	ฟรคต	ชล - ต	- ลคช	- ล - ร	- ร - ม	ฟลชฟ
- ฟ - ฟ	- ฟชล	- ลชล	- ช - ฟ	- ค - ท	- ค - ร	ฟรคช	ตทคร
- ลรล	- ทคร	มรดช	ตทคร	มรชร	ชมรด	- ทลช	- ล - ค
- ค - ค	- ค - ค	ชลคร	คตคช	ครฟร	คตชล	คช - ค	ทล - ล
ชลคร	คตชล	ครคฟ	คต - ร	- ฟ - ฟ	- ช - ฟ	- - รรม	- ฟชล
- ล - ล	- ทคร	คตชม	ฟลชฟ	มครม	ฟรมฟ	มครม	- ม - ม
- ชฟล	รมคร	รมฟ - ฟ	- ฟ - ฟ	ฟล - ร	รมฟ - ฟ	- ฟ - ฟ	ฟล - ร
ลรลฟ	- ฟ - ฟ	รมคร	- มรด	รมคร	รมฟ - ฟ	- มรม	- ค - ร
รมฟ - ฟ	- มรม	- ค - ร	ฟลฟฟ	- ครม	- ค - ร		

ทำนองเส้าเล็ก (ทำนองประกอบรำสำหรับผู้หญิง)

- ร - ม	- - - ม	รท - ม	รมชล	รท - ร	- ร - ร	ชม - ร	- ร - ร
ชมรม	- ม - ม	- ชมม	คทรคต	- - - ล	- ลคร	- ช - ร	- ค - ล
- ล - ค	ลคชล	ครคช	คตชฟ	- ฟ - ล	- ฟ - ร	รชรรม	- ช - ฟ
- ค - ค	- ค - ม	ร มชม	รค - ร	- ร - ร	ชม - ร	- ร - ร	ชมรม
- ม - ม	- ช - -	คทรค	- - รคต	- ล - ล	ชลคร	- ล - ร	- ค - ล
- ล - ค	- ชลค	ครคช	คตชฟ	- ฟ - ช	ลชฟม	รชรรม	ฟช - ฟ
- ฟ - ช	ลชฟม	รชรรม	ฟช - ฟ	- - - ร	- ม - ร	- ค - ร	- มรฟ
- - รรม	- ร - ค	- ร - ม	- ฟ - ล	ชฟมฟมรฟ	- ค - ร		

ลักษณะการดำเนินทำนองบทเพลงทะแยมอญ จากบทเพลงเส้าใหญ่และเพลงเส้าเล็กพบว่า ลักษณะการดำเนินทำนองเพลงจะเป็นการดำเนินทำนองเก็บประกอบกับทำนองห่าง ๆ คละเคล้ากันไป การดำเนินทำนองบางช่วงมีการสับคัประเภอบกับทำนองแบบเก็บ บางช่วงมีการขี้นเข้ามาประกอบในการดำเนินทำนองเพลงด้วย สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงจะมีการใช้เสียง ๗ เสียงคละเคล้ากันไม่มีลักษณะการนำโครงสร้างเสียงแบบ ๕ เสียงที่เฉพาะเจาะจงมาดำเนินทำนองเพลง

ตัวอย่างการขับร้องทေးแอมมอญ

มี เออ	เออ เออ	- - -	ประเวงกะฮาด	- - วิเออ	- เออ - -	- - -	- - -
- - หนี	- - หนีนา	ซานเสาะฮอง	ก็ผาย ผาด	- - -	ประเวงกะฮาด	นี่เออ - -	- - -
- - ลูกฮาด	จะโกถั่น	- - ลูกฮาด	จะโกถั่น	นี่เออเออ -	ฮองกอ - -	และคันโหน	- - -

ลักษณะการร้องทေးแอมมอญจากการสาธิตของครูก๊อด ฟังบ้านเกาะ พบว่าวิธีการร้องหรือลักษณะการร้องทေးแอมมอญจะมีลักษณะการร้องเป็นทำนองยาวๆ โหยหวนไปตามทำนองเพลง

ทေးแอมมอญสามารถไปแสดงงานได้ทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานมงคล และงานอวมงคล รวมทั้งงานประเพณีต่างๆ แต่โดยส่วนใหญ่จะเล่นงานมงคล ส่วนงานศพจะเป็นส่วนน้อย ถ้าจะเล่นก็เล่นได้ แต่จะเป็นวันทำบุญกระดูก สำหรับวันที่ตั้งศพจะไม่นิยมเล่น

๓.๓ เพลงเกี่ยวข้าว

สำหรับภาคกลางของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นที่ราบลุ่มซึ่งมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นในฤดูเกี่ยวข้าวและนวดข้าว จึงเกิดการละเล่นเพลงพื้นบ้านขึ้นมากมายเพราะเป็นการร้องเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย เพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงและเกิดความรักความสามัคคี ซึ่งบางเพลงที่จะกล่าวต่อไปนี้ได้สูญหายไปแล้ว

บทเพลงที่ใช้ร้องเล่นในระหว่างที่เกี่ยวข้าว ได้แก่

- เพลงเกี่ยวข้าว ใช้ร้องเล่นในขณะที่เกี่ยวข้าวอยู่ การร้องจะเป็นบทช่วยเข้าล้อเลียนกันสนุกๆ โดยมีคนร้องนำและลูกคู่รับท่อนสร้อย ไม่มีการปรบมือหรือใช้เครื่องดนตรีประกอบ
- เพลงเดินกำ ใช้ร้องเล่นหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วพักเหนื่อยก็จะมาตั้งวงร้องโต้ตอบกัน พ่อเพลงแม่เพลงจะออกทำทางร้องว่ากัน ลูกคู่จะรับด้วยคำว่า “เฮ้ เอ้า เฮ้ เฮ้” นิยมร้องในแถบจังหวัดอ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยาและนครนายก
- เพลงเดินกำรำเคียว ใช้ร้องเล่นในลักษณะเดียวกับเพลงเดินกำ ต่างกันตรงทำนองและเนื้อร้อง นิยมร้องกันในแถบจังหวัดนครสวรรค์
- เพลงจาก ใช้ร้องกันตอนจะแยกย้ายกันกลับบ้านหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จหมดทุกแปลงแล้ว เนื้อหาเป็นการอาลัยลา ได้ตอบกันมีลูกคู่รับ ไม่มีการปรบมือ เอกลักษณะของเพลงจากคือ จะขึ้นต้นเพลงแต่ละบทด้วยคำว่า “จากกันเออ...”

บทเพลงที่ใช้ร้องเล่นระหว่างนวดข้าว

- เพลงสงฟาง ใช้ร้องเล่นตอนนวดข้าว หลังจากตีวัวควายได้เหยียบอำบนกองข้าวให้เมล็ดข้าวหล่นแล้ว จะมีการสงฟาง เพื่อพลิกฟางจากข้างล่างขึ้นข้างบนเพื่อจะให้ข้าใหม่จนเมล็ดข้าวร่วงหมด

- เพลงพานฟาง ใช้ร้องหลังจากสงฟางและนวดข้าว ขณะที่ใช้คันฉกขี้ฟางออกจากกองข้าว ลักษณะเด่นคือ จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พานเอะหนาแม่พาน หรือ พ่อพาน”

- เพลงโอก ใช้ร้องเล่นหลังจากพักนวดข้าว ขณะที่ร้องจะนั่งฟังเพื่อนข้าวร้องเล่นกัน

- เพลงสงคอกำพวน ใช้ร้องขณะที่ใช้ตะแกรงร่อนเพื่อแยกเมล็ดข้าวออกจากเศษคอกำพวน (ส่วนปลายของเมล็ดข้าวที่ยังมีก้านเล็กๆ ติดอยู่) เอกลักษณ์ของเพลงนี้จะร้องขึ้นต้นด้วย “สงคอกำพวนเอช...”

- เพลงเตะข้าว ใช้ร้องขณะที่นวดข้าวเสร็จแล้วแขกจะยืนล้อมเป็นวงจับมือกันรอบๆ ลานนวดข้าว แล้วใช้เท้าเตะเมล็ดข้าวเพื่อให้ไปกองอยู่ที่ตรงกลาง เพลงนี้จะใช้คำว่า “คลอยเจ้าเอช...” เป็นวรรคแรกและวรรครองสุดท้ายจะร้องว่า “คลอยเอชทรมเซช เป็นโย” และลูกคู่ร้องรับด้วยคำว่า “ถ่านะถ่า” หรือ “ตั้งนะตั้ง”

- เพลงชักกระดาน ใช้ร้องขณะที่ใช้ไม้ชักกระดานชักข้าวให้ไปกองอยู่กลางลานเพื่อรอการฟัดข้าวแล้วจึงจะขนข้าวเข้ายุ้ง เพลงนี้จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “เจ้าช่างชักเอช...” หรือ “ช่างเอชช่างชัก...”

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดของภาคกลาง เพลงเกี่ยวข้าวพบที่จังหวัดอ่างทอง จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดอุทัยธานี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เพลงเกี่ยวข้าวจังหวัดอ่างทอง

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอ่างทอง โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายว่า

“เนื่องจากอาชีพหลักของชาวจังหวัดอ่างทองคือการทำนา ซึ่งสมัยก่อนใช้แรงคน ไม่มีเครื่องช่วยทุ่นแรงอย่างในปัจจุบันจึงเป็นที่มาของคำศัพท์ว่า “ลงแขก” หรือ “แขกอาสา” คือการที่เจ้าของนาบอกขอความร่วมมือจากเพื่อนบ้านให้ระดมกำลังกันมาช่วยเกี่ยวเกี่ยวข้าวเพื่อให้ข้าวที่สุกเหลืองอร่ามเก็บเกี่ยวได้ทันเวลาโดยจะปักธงไว้ที่คันทนาเพื่อให้รู้ว่านานี้มีการลงแขก และเมื่อมีผู้คนมารวมกันจึงมีการเล่นเพลงเกี่ยวข้าวซึ่งมีทั้ง “เพลงเกี่ยวข้าวสั้น” คือร้องเล่นกันในระหว่างเกี่ยวเกี่ยวข้าวในนา เป็นบทสั้นๆ สามารถร้องกันได้โดยทั่วไป และ “เพลงเกี่ยวข้าวยาว” ใช้ร้องเมื่อการเกี่ยวเกี่ยวเสร็จสิ้นเพื่อเล่นรื่นเริงในวันที่เจ้าภาพเลี้ยงฉลองแขกที่มาช่วยเกี่ยวข้าว เพลงเกี่ยวข้าวยาวต้องใช้พ่อเพลงแม่เพลงที่มีความสามารถร้องโต้ตอบกัน เพลงเกี่ยวข้าวของจังหวัดอ่างทองเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เพลงเดินกำ”(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒:๑๖๑)

สำหรับวิธีการเล่นเพลงเกี่ยวข้าว ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ครู อารมณ์ บุญเสริม ศิลปินอายุ ๖๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๑ ตำบลบางเสด็จ อำเภอบ้านแพรก จังหวัดอ่างทอง

ภาพผู้ใหญ่มังกรและคุณแม่อารมณี บุญเสริม

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕

ครูอารมณี บุญเสริมอธิบายว่าการเล่นเพลงเกี่ยวข้าวมีผู้เล่น ๒ ฝ่ายคือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ฝ่ายละก็คนที่ได้ ฝ่ายหญิงมุ่งใจกระเบนสวมเสื้อแขนยาวและสวมจอบ ฝ่ายชายมุ่งกางเกงขาสามส่วนหรือโจงกระเบนสวมเสื้อแขนยาวและหมวกสาน มีอุปกรณ์การเล่นคือเคียวและรวงข้าว ถ้าร้องเล่นกันในระหว่างเกี่ยวข้าวในนา จะมีคนใดคนหนึ่งร้องเพลงเกริ่นเพื่อชักชวนให้เล่น แล้วตามด้วยเพลงเกี่ยวข้าวสั้น ส่วนการร้องเพลงเกี่ยวข้าวขาวเล่นบริเวณลานบ้านหรือลานนวดข้าว นอกจากขึ้นเพลงเกริ่นแล้วอาจต่อด้วยบทไหว้ครูแบบสั้นและตลกคะนอง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสมัยก่อนไม่ต้องมีครูมาสอน เมื่อไปลงแขกเกี่ยวข้าวบ่อยๆ ก็ร้องได้ ต่อมาจึงร้องเพลงเกี่ยวและเพลงเดินที่เรียกว่า เพลงเดินกำ ซึ่งเป็นการว่ากระซู้แก่กันเป็นเรื่องราว สุดท้ายเมื่อจะจากกันจึงร้องเพลงจาก

เนื้อเพลงที่นำมาร้องเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการไหว้ครู ไหว้พระแม่ธรณี เพลงเกี่ยวกับการทำนาเช่น เรื่องเมล็ดข้าว อุปกรณ์การทำนา อาจจะมีแบบสองแง่สองง่ามบ้าง นอกจากนี้ยังมีเนื้อร้องที่กล่าวถึงจังหวัดอ่างทองซึ่งผู้ใหญ่มังกรแต่งขึ้นใหม่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
ตัวอย่าง เนื้อร้องเกี่ยวกับจังหวัด

สวัสดิ์ท่านที่เคารพที่ได้มาพบเจอหน้า

วันนี้โรงเรียนวัดสระแก้วมาพบท่านแล้วนายจำ
จะบอกสถานบ้านให้รู้จะบอกที่อยู่ของพวกข้า
ฉันอยู่ตำบลบางเสด็จลูกหลานคาเพชรทำนา
อำเภอป่าโมกจังหวัดอ่างทองเป็นถิ่นท้องที่มา
มาเล่นเพลงเกี่ยวข้าวที่เป็นของเก่าคร่ำคร่า

เป็นของไทยที่ไกลจากกรุงอยู่ตามท้องทุ่งท้องนา
ว่าวัดสระแก้วมาแล้วเจ้าขอเชิญท่านมาชมเอย

ตัวอย่าง เนื้อร้องเกี่ยวกับการทำนาแบบสองแ่งสองงาม

ชาย เมื่อก่อนพี่น้องจะเกี่ยวน้องมาขอคูเียวของพี่ชาย
ว่ามันจะใหญ่หรือมันจะเล็กกว่าทำด้วยเหล็กชนิดไหน
ว่าเียวของพี่น้องตั้งแต่คุณพ่อแก่ให้ไว้
แก่ชื่อมาจากโรงเจ๊กบอกว่าเป็นเหล็กปนไหล
ว่าเียวพี่ใหญ่มันไม่ใช่เล็กไม่ใช่เียวเล็กมันเป็นเียวผู้ใหญ่
ตลอดทั้งตัวตลอดทั้งค้ำสองมือกำยัง โผล่ปลาย
ถ้าตัวของน้องนี่อยากจะรู้พี่จะให้คูเสียวก็ได้
ให้น้องหันหลังไปยังกอไผ่แล้วพี่จะให้คูเอย

หญิง นาของน้องหนานที่มันก็มีกันอยู่หลายไร่
ว่าอีนาแปลงแรกมันรกหญ้าแพรกและรกหญ้าหวาย
อีแปลงหนึ่งมันก็เป็นเสียวมันไปเรียวอีตอนปลาย
อีแปลงหนึ่งมันก็ตะเคงมันก็มีแอ่งลึกใหญ่
อีแปลงหนึ่งมันเป็นชันกกหรือมันก็รกด้วยรากไทร
เียวพี่ชี้ที่อี่ ชี้ทั้ง น้องกลัวจะคิงกันเสียวไม่ไหว
ไยเียวมันเก่าอย่าเอามาใช้จะคิงไม่ไหวพี่เอย

ขั้นตอนการแสดง

ครูอารมณ บัญเสริม อธิบายว่า “เพลงเกี่ยวข้าว เมื่อสมัยก่อนไม่ได้จ้างกัน พอเข้าก็ลง
แขกกัน พอบ่ายๆ ก็เริ่มร้อง เกริ่น เกี่ยวข้าวไปด้วย เดินไปด้วย” (อารมณ บัญเสริม, สัมภาษณ์,
๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘) โดยสรุปขั้นตอนการร้องมีดังนี้

๑. เกริ่น
๒. ไหว้ครู
๓. ร้องเพลงไปเรื่อยๆ มีทั้งเกี่ยว ค่า สองแ่งสองงาม
๔. ลา
๕. ชักกระดาน
๖. สงลำพวน

ปัจจุบันมีการแสดงเพลงเกี่ยวข้าวบนเวทีที่จะมีการเดิน ถือเกี่ยวถือน้ำแล้วเดิน เพลงเกี่ยว
ข้าวมีเอกลักษณ์คือ เนื้อร้องจบจะมีลูกคู่รับท้ายบทว่า “เฮ้ เอ้า เฮ้เฮ้” หรือ “เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้” เพลงเกริ่น
เพลงเกี่ยว เพลงเดิน และเพลงจาก มีท่วงทำนองลีลาแตกต่างกัน เมื่อนำเพลงทั้งหมดมาร้องต่อกัน
จึงกลายเป็นเพลงเกี่ยวข้าวที่สมบูรณ์

เพลงเกี่ยวข้าวนิยมเล่นกันในฤดูเกี่ยวเกี่ยว เป็นการร้องเพื่อช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และเพิ่มความสุขสนุกสนานระหว่างการเกี่ยวเกี่ยว เพื่อไม่ให้แขกที่มาเกี่ยวข้าวเกิดความเบื่อหน่าย

ทำนองเพลงเพลงเกี่ยวข้าว

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสาธิตของศิลปินแห่งชาติ และศิลปินประจำจังหวัดต่าง ๆ สามารถบันทึกเป็นทำนองเพลงเกี่ยวข้าวทำนองต่าง ๆ ดังจะได้แสดงดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง เพลงเกี่ยวข้าวจังหวัดอ่างทอง เนื้อร้องไหว้ครู โดยผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม
จังหวัดพระปรมี

+	+	+	+	+	+
---	---	---	---	---	---

- ฟ - ฟ	- ท ท.ซฟ -	- ซฟ ฟ ฟ	- ซฟ ฟ ซ	- ท - -	ล ท - ท
เอ็ง เอง	เอ็ง เอง	ชะเออ เอ็ง เอง	ชะเออ เอ็ง เอ็ง	เฮ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ท ลล -	ล ฟ ล -	- ฟม ลฟ -	ฟ ม ฟ -	- ท - -	ล ท - ท
เอ็บ กระทง	ขึ้นสิ่มม	จะไหว้ พระภูมิ	เจ้าของนา	เฮ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ฟ ทล	ฟ- ฟ -	ม ฟ - ฟฟ	- ฟ - ฟฟ	- ท - -	ล ท - ท
ไหว้พระภูมิ	เจ้า ที่	ไหว้คา กาลี	ชาย กระลา	เฮ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ฟ - ฟ	- ทล ฟ -	- ฟ - มซ	- มฟ - ฟ	- ท - -	ล ท - ท
ไหว้ แม่	พระโกสพ	ไหว้ แม่เทพ	พระคา รา	เฮ้	เอ้า เอ้ เอ้

ฟ ล ลล -	- ลฟ ฟล -	ม ฟ - มฟ	- ฟ - ฟ	- ท - -	ล ท - ท
ไหว้ครูอาจารย์	ที่สัง สอน	ไหว้คุณ บิคร	มาร คว	เฮ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ฟล ฟ ฟ	- ล ฟล -	ม ม - ฟฟ	- ฟ - ฟ	- ท - ท	- ล - ท
ให้มา ปกปิก	รักษา	เมื่อลูก จะว่า	เพลง เออ	เอ็ง เอ้อ	เพลง เออ

- ฟล ฟ ฟ	- ล ฟล -	- ฟล ฟ ฟ	- ล ฟล -	ม ม - ฟฟ	- ฟ - ฟ
ให้มา ปกปิก	รักษา	ให้มา ปกปิก	รักษา	เมื่อลูก จะว่า	เพลง เออ

ตัวอย่าง เพลงเกี่ยวข้าวจังหวัดปทุมธานี โดยครูหวังดี นิมา

เอ็ง เออ เอ็ง เอ้อ ชะ เออ เอ็ง เออ ชะ เออ เอ็ง เอ้อ เฮ้...เอ้า เอ้ เอ้

เกี่ยวข้าวนาไหนฉันไกลไปนาตาอิน เฮ้...เอ้า เอ้ เอ้

ดาอินแกเป็นคนชี้เหนียวก็ชอบเอาเคียวไปเขี่ยดิน เอ้...เอ้า เอ้ เอ้
 ว่างว่างแกอยู่คนเคียวแกจัดเอาเคียวมาขมึ้น เอ้...เอ้า เอ้ เอ้
 บางเวลาแกหน้าเขี้ยวเมี้ยวทำเคียวแกบิ่น เอ้...เอ้า เอ้ เอ้
 บางทีแกหน้าเขี้ยวแกจัดเอาเคียวไปถูหิน เอ้...เอ้า เอ้ เอ้
 เมื่อวานฉันไปบ้านดาอินกำลังเอาหินลับเคียวเออ
 เอ็ง เอ๊ย เคียวเอ๊ย เมื่อวานฉันไปบ้านดาอินกำลังเอาหินลับเคียวเออ

จังหวัดประมื่อ

+	+	+	+	+	+
---	---	---	---	---	---

- ฟ - ฟ	- ท ท -	ท ฟ ฟ ฟ	ท ฟ ฟ ช	- ท - -	ด ท - ท
เอ็ง เออ	เอ็ง เอ๊ย	จะเออ เอ็ง เออ	จะ เออ เอ็ง เอ๊ย	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- - ฟ ด	- ด ฟ -	- ท ฟ ฟ	- ฟฟ ฟ ฟ	- ท - -	ด ท - ท
แกวข้าว	นาโหนด	ดินโหนด	ไปนา ดาอิน	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- - ด ด	ด ด ด ท ฟ	- ดท ด ฟ	- ฟน ฟ	- ท - -	ด ท - ท
ดาอิน	แกเป็นคนชี้เหนียว	ก็ชอบเอาเคียว	ไป เขี่ย ดิน	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- - ฟ ฟ	ด ฟ ด ท	- ดท ด ฟ	- ฟฟ ฟ ฟ	- ท - -	ด ท - ท
ว่าง ว่าง	แกอยู่คนเคียว	แกจัดเอาเคียว	มาทา ขมึ้น	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ฟ ฟ ฟ	ฟ ฟ - ฟท	- ฟ ฟ ฟ	- ฟ - ม	- ท - -	ด ท - ท
บางเวลา	แก หน้าเขี้ยว	เมี้ยว ทำเคียว	แก บิ่น	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- ฟ - ฟ	- ฟด - ท	- ฟท ฟ ฟ	- ฟม - ฟท	- ท - -	ด ท - ท
บาง ที	แกหน้า เขี้ยว	แกจัดเอาเคียว	ไปถู หิน	เอ้	เอ้า เอ้ เอ้

- - ฟ ด	ด ด ด ด ท	ฟ ฟ ฟ มท	ท ฟ - ฟ	- ท - ท	- ด - ท
เมื่อวาน	ฉันไปบ้านดาอิน	กำลังเอาหิน	ลับเคียว เออ	เอ็ง เอ๊ย	เคียว เอ๊ย

- - ฟ ด	ด ด ด ด ท	ฟ ฟ ฟ มท	ท ฟ - ฟ
เมื่อวาน	ฉันไปบ้านดาอิน	กำลังเอาหิน	ลับเคียว เออ

(หวังดี นิมา, สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๕)

ตัวอย่าง ทำนองเพลงเกี่ยวข้าวจังหวัดสิงห์บุรี โดยครูสว่าง ทองโต

ตัวอย่าง เพลงเดินกำ

เอ่อ เอ่อ อะ เอิง เอย เอิง เอ๊ย เอิง เอย (เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้)

ขกกระทงขึ้นตีมูม ฉันทึบกระทงขึ้นตีมูม ขอไหว้พระภูมิเจ้าของนา (เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้)

มีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว มีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ที่ลูกได้เกี่ยวได้คว่ำ (เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้)

ที่หมคบังไม่หมคบังที่อยู่ได้ซังได้หญ้า (เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้)

จังหวะปรบมือ

+	+	+	+	+	+	+	+
---	---	---	---	---	---	---	---

- ท - ท	- ม ร ม -	- ร ม -	- ท ท -	- ม - -	ม ม - ม
เอ่อ เอ่อ	อะเอิงเอย	เอิง เอ๊ย	เอิง เอย	เฮ้	เฮ้เฮ้ เฮ้

- ม ร ร	- ร ท ร -	- ร ม ท ท -	- ท ท -	ท ฟ ท ท	- ท ท -	- ม - -	ม ม - ม
ขกกระทง	ขึ้นตีมูม	ฉันทึบกระทง	ขึ้นตีมูม	ขอไหว้พระภูมิ	เจ้าของนา	เฮ้	เฮ้เฮ้ เฮ้

ร ม ร ร	- ม ร ท ร	ร ม ท ท	- ท ท ท	ท ท ท ซ	ท - ร -	- ม - -	ม ม - ม
มีทั้งข้าวเจ้า	และข้าวเหนียว	มีทั้งข้าวเจ้า	และข้าวเหนียว	ที่ลูกได้เกี่ยว	ได้ คว่ำ	เฮ้	เฮ้เฮ้ เฮ้

ร ท ร -	ร ท ร ม ซ -	ท ท ท ท	- ท ท -	- ม - -	ม ม - ม
ที่หมคบัง	ไม่หมคบัง	ที่อยู่ได้ซัง	ได้หญ้า	เฮ้	เฮ้เฮ้ เฮ้

ตัวอย่าง ทำนองเพลงเกี่ยวข้าวจังหวัดอุทัยธานี โดยการสาธิตของพ่อเพลงบุญช่วย ทัศนียานนท์ อายุ ๘๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๓ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี แม่เพลง สมจิตร ทิพย์ศิริ อายุ ๔๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๗/๑ หมู่ ๓ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี และครูชำนาญ สุขสุวรรณ ศิลปินอายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๔ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี เป็นผู้ตีกลอง ดังมีเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

(ซ) เกี่ยวเถิดเอ๋ยลาแม่ก็เกี่ยว (ลูกคู่ซ้า) พี่นำแขกมาเจ้าของนาไปอยู่ที่ไหน (ซ้า)

ให้มารับพี่ชายไปที่นาหน่อยเอย

(ลูกคู่) เออระเหยเกี่ยวเอย พี่นำแขกมาเจ้าของนาอยู่ไหน (ซ้า) มารับพี่ชายไปหน่อยเอย

อีกสองสามวาจะถึงคันทนาแล้วเอย (ซ้า) ฮ้าไอ้

(ญ) เกี่ยวเถิดเอ๋ยลาพ่อเกี่ยว พี่นำแขกมาเจ้าของนาอยู่ไหน (ซ้า) ขอเชิญคุณพี่ไปที่นาเอย

(ลูกคู่) เออระเหยเกี่ยวเอย พี่นำแขกมาเจ้าของนาอยู่ไหน (ซ้า) ขอเชิญคุณพี่ไปที่นาเอย

อีกสองสามวาจะถึงคันทนาแล้วเอย (ซ้า) ฮ้าไอ้

- - - -	- ช - ช..ล	- - - -	- ลร - ฑ	- - - - ล	- - ล ช	- - - -	- ช - ล
	เกี่ยว เกิด		เอ๋ย ลา	แม่	ก็เกี่ยว		เกี่ยว เกิด

- - - -	- ลร - ฑ	- - - - ล	- - ล ช	- - ล ค	- ลค -	ค ล ค -	ค ล ค ล ร
	เอ๋ย ลา	แม่	ก็เกี่ยว	พี่น้ำ	แขกมา	เจ้าของนา	ไปอยู่ที่ไหน

- - ล ค	- ล ค -	ค ล ค -	ค ล ค ล ร	- ล ค ร	-- ล ค	- ล ล ล	- ช - ล
พี่น้ำ	แขก มา	เจ้าของนา	ไปอยู่ที่ไหน	ให้มารับ	พี่ชาย	ไปที่นา	หน้อย เอย

- - - - ล	- - ค ร	- - - -	- ล - ร	- - ล ค	- ล ค -	ค ล ค -	- - ล ล ร
เอ๋ย	ระเหย		เกี่ยว เอย	พี่น้ำ	แขก มา	เจ้าของ นา	อยู่ไหน

- - ล ค	- ล ค -	ค ล ค -	- - ล ล ร	- - ค ร	-- ล ค	- ล ล ล	- ช - ล
พี่น้ำ	แขก มา	เจ้าของ นา	อยู่ไหน	มารับ	พี่ชาย	ไปที่นา	หน้อย เอย

- - - -	- ล - ล...ร	- - - -	- ล - ค	- - ค ล	- - ค ค	- - - ร	- - - ล
	อีก สอง		สาม วา	จะถึง	คันนา	แล้ว	เอย

- - - -	- ล - ล...ร	- - - -	- ล - ค	- - ค ล	- - ค ค	- - - ร	- - - ล
	อีก สอง		สาม วา	จะถึง	คันนา	แล้ว	เอย

- - - -	- - - ล	- - - -	- - - ล
	ห้า		ห้า

จากการสาธิตทำนองเพลงเกี่ยวข้าวของจังหวัดอ่างทองโดยการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม จังหวัดปทุมธานีโดยการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติ หวังเต๊ะหรือครูหวังดี นิมา จังหวัดสิงห์บุรี โดยการสัมภาษณ์ครูสว่าง ทองโต และจังหวัดอุทัยธานีโดยการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย ทศนิยานนท์ และคณะ พบว่าลักษณะการร้องเพลงเกี่ยวข้าวหรือทำนองเพลงที่ร้องนั้นจะมีลักษณะร้องห่าง ๆ ไม่เก็บอย่างทำนองเพลงแบบเพลงไทยที่เป็นแบบแผน และเป็นการร้องลักษณะที่เป็นการร้องเพลงเนื้อเต็มไม่มีการเอื้อนในเนื้อทำนองมีเพียงช่วงการเริ่มต้นเท่านั้นที่จะมีการเอื้อนเพื่อแสดงพลังเสียงของลูกคอและเป็นการเริ่มต้นของการร้อง ลักษณะการร้องเพลงเกี่ยวข้าวสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน

ลักษณะแรก เป็นลักษณะการร้องท่วงทำนอง ๔ ห้องแล้วลงสร้อยท้าย จะพบว่าการร้องของจังหวัดอ่างทองและจังหวัดลพบุรีมีลักษณะอย่างเดียวกัน จะเป็นการร้องเนื้อเต็มไปจำนวน ๔

ห้องโน้ต หลังจากนั้นจะเป็นการร้องสร้อยว่า “-เฮ้ -- เอ้า-เฮ้ เฮ้” และลงจบท้ายด้วยคำว่า “เฮย”

ลักษณะที่สอง พบว่าลักษณะการร้องท่วงทำนองมีอัตราความยาวไม่แน่นอน อาจารย์ร้อง ๔ ห้องบ้าง ๖ ห้องบ้าง แล้วจึงรับสร้อยด้วยคำว่า “-เฮ้ -- -เอ้า-เฮ้ ---เฮ้” และลงท้ายการขับร้องไปตามเนื้อเพลงไม่ลงท้ายด้วยคำว่า “เฮย” ตามแบบการร้องในลักษณะที่หนึ่ง พบลักษณะการร้องแบบนี้ที่จังหวัดสิงห์บุรี

ลักษณะที่สาม พบว่าลักษณะการร้องท่วงทำนองจะร้องยาวไปโดยไม่มีการกำหนดว่าต้องร้องเท่าไรจึงจะรับสร้อย และจะไปรับสร้อยตอนท้ายช่วงใหญ่ของเนื้อร้องว่า “---ฮ้า ---ไฮ้” ซึ่งพบลักษณะการร้องแบบนี้ที่จังหวัดอุทัยธานี

จากลักษณะการร้องเพลงเกี่ยวข้าวทั้ง ๓ ลักษณะที่มีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่นั้น จะเห็นได้ว่าลักษณะของการร้องเพลงพื้นบ้านพื้นถิ่นนั้นจะไม่มีกำหนดตายตัวเรื่องของแบบแผนการบรรเลงหรือการขับร้อง จะมีความยืดหยุ่นและไม่ถือว่าศิลปะชนิดใดถูกต้องและชนิดใดไม่ถูกต้อง เนื่องจากศิลปะของแต่ละพื้นที่ก็จะรับใช้และตอบสนองความต้องการของแต่ละพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกไปนั่นเอง

๓.๔ เพลงฉ่อย

เพลงฉ่อยเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีปรากฏทั่วไปในจังหวัดของภาคกลางเช่นเดียวกัน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบวัฒนธรรมดังกล่าวที่จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดปทุมธานี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เพลงฉ่อยจังหวัดอ่างทอง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์คณะสี่พี่น้อง คำบลแสวงหา อำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทอง ครูสำราญ สุขคำ ศิลปินอายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๑ ตำบลแสวงหา อำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทองอธิบายวิธีการร้องเพลงฉ่อยของจังหวัดอ่างทองสรุปได้ว่า ผู้เล่นเพลงฉ่อยจังหวัดอ่างทองแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายเป็นพ่อเพลง แม่เพลงและลูกคู่คอยร้องรับก็คนก็ได้ การแต่งกายฝ่ายหญิงนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อตามความเหมาะสมกับอายุ ห่มสไบ ฝ่ายชายนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อคอกลมมีผ้าขาวม้าคาดเอวหรือห้อยไหล่ การเล่นเพลงฉ่อยไม่มีเครื่องดนตรีใดๆ มาประกอบการร้องนอกจากการปรบมือให้จังหวะเท่านั้น ถ้าเป็นพ่อเพลงแม่เพลงอาชีพต้องมีพานก้านล ๑ พานเพื่อไหว้ครูและมีฉิ่งหรือรับตีประกอบจังหวะ เนื้อหาของเพลงฉ่อยเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราตี ร้องโต้ตอบกัน เอกลักษณะของเพลงฉ่อยนั้นเมื่อจบบท ลูกคู่จะรับพร้อมกันว่า “เอ้อซา ซา ซา ฉ่าซา” หรือ “เอ้อซา เอ้อซา ซา ฉาดซา หนอยแม่”

ขั้นตอนการร้องเพลงฉ่อยเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู เพลงเกริ่น เพลงทอด แล้วจึงร้องเพลงประโศกตอบกัน โดยใช้เพลงดับต่างๆ เช่น ดับแต่งตัว ดับเข้าบ้าน ดับตีไก่ ดับขมนก ดับเรือ ดับควาย

เป็นต้น นอกจากการว่าแก้กันตามปกติแล้วบางครั้งจะมีการสมมติเรื่องขึ้นเช่น คู่ช่อ ลักหาพานี้
ตีหมากผัวและชิงชู้ การแสดงชุดคู่ช่อจะต้องมีพ่อเพลงแม่เพลงอย่างน้อยฝ่ายละ ๓ คนเพราะ
จะต้องมีพ่อแม่ของทั้ง ๒ ฝ่าย หนุ่มสาวและเจ้าแก้ว การแสดงชุดลักหาพานี้มีเพียงชาย ๑ คนหญิง
๑ คน การแสดงชุดตีหมากผัวเป็นการแสดงความหึงหวงของฝ่ายหญิงซึ่งจะต้องมีพ่อเพลง ๑ คน แม่
เพลง ๒ คน การแสดงชุดชิงชู้ เริ่มแรกมีพ่อเพลง ๒ คน แม่เพลง ๑ คนเป็นเรื่องของผู้หญิงมีชู้ ถ้า
ตกลงกันไม่ได้ จะมีพ่อเพลงอีกคนเป็นตุลาการและอาจมีพยานอีกตามสมควรและจบการแสดง
ด้วยการร้องเพลงลา

เพลงฉ่อยทรงเครื่อง เป็นการร้องเพลงฉ่อยผสมกับละครชาตรีจะทำการแสดงบนเวทีแบบ
โรงลิเก มีฉากและใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบ การแต่งกายนิยมแต่งแบบละครหรือลิเกเพื่อ
ความสวยงาม การเล่นคล้ายกับการเล่นเพลงฉ่อย เริ่มต้นด้วยไหว้ครูแบบเพลงฉ่อย ร้องสามเส้า
ร้องเพลงประเดี๋ยวจึงเข้าเรื่องมีบทสนทนาแทรกบางครั้งมีการร้องส่งเพลงพม่าห้าท่อนอัตราสองชั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า สำหรับการร้องเพลงฉ่อยกับการร้องเพลงฉ่อยทรงเครื่องนั้น จะทำการ
เริ่มต้นการร้องด้วยการไหว้ครูตามแบบแผนของศิลปะการแสดงทางดนตรีเกือบทุกสาขา โดยการ
ไหว้ครูจะเริ่มด้วยฝ่ายชายไหว้ครูก่อนแล้วฝ่ายหญิงจึงไหว้ครูต่อ เมื่อจบชั้นตอนแรกแล้วจะเป็นการ
ร้องเกริ่นโดยฝ่ายชายก่อนและตามด้วยฝ่ายหญิงเช่นเดียวกับชั้นตอนการไหว้ครู และช่วงกลางจะ
เป็นการร้องเนื้อหาไปตามเรื่องราวหรือสถานการณ์งานนั้นๆและเมื่อจะจบการแสดงจะเป็นการลา
ตามแบบแผนของศิลปะทางดนตรีดังที่กล่าวมาแล้วหลายประเภทเช่นเดียวกัน

ครูสำราญ สุขคำ อธิบายเกี่ยวกับทำนองเพลงฉ่อยจังหวัดอ่างทองว่ามีการเรียกเพลงที่ร้อง
ว่า "ด้น" เช่น ด้นยักควี้ ด้นเรือ ด้นเกวียน ด้นไข่ เป็นต้น ส่วนต้นรากของเพลงฉ่อย เรียกว่า เกริ่น
ปลอบ และได้ยกตัวอย่างเนื้อร้องและทำนองเพลงฉ่อย ดังมีเนื้อร้องและทำนองดังนี้

เกริ่นปลอบ

- (ข) ปลอบลูกลูกเกิด เอ็งเออเอ็งเออ แม่สาวน้อย ตะวันก็บ่ายชายคล้อย เอ่อเออเอ็งเออจวนเวลา
(ญ) เสียงเรไรรำร้อง เอ่อ เออ ก็ระงม มันไม่สมประดีคีน(พร้อม)เอ่อเออเอ็งเออ คู่มัน
มา
(ลูกคู่) มันไม่สมประดีคีน เอ่อเออเอ็งเออ คู่มันมา
(ญ) เดินพลางต่างก็รู้ด (พร้อม)เอ่อเออ มะกรูดเก็บ นางเดินขี้สี่สี่ เอ่อเออเออ คมผิวเออ

ทำนองเพลง

- - - ด	- ท - ม	- ทด - ท.ค	- - - ม	- - - ค	- ท - ค	- - ช ด	- - - ค.ท
ปลอบ	ลูก	ลูก เกิด	เอ็ง	เออ	เอ็ง เออ	แม่สาว	น้อย

- - ด ด	- - ด ช	- - - ด	- ท - ด	- ม - ฟ	- ดท...ม	- ค - ค	ทด - ท
ตะวัน	ก็บ่าย	ชาย	คล้อย	เอ่อ เออ	เอ็งเออ	จวน เว	ลา

จังหวะตอนต้นจะเป็นจังหวะลอย ร้องช้าๆ และเริ่มตั้งจังหวะช่วง ๔ ห้องสุดท้าย

- - ม ค	ทคทมค-คม	- - ค..ทล	- - - คท	คทม - -	- ล - ท..ค	- ล - -	ล ล - -
เสียงเร	ไร	เล่า	ร้อง		เอ้อ เออ	ก็	ระงม

- - - ล	- - ลลท	- - ล ล	- ล - -	- ม - ฟ	- ล - ค..ม	- - - ค	- - - ล
มัน	ไม่สม	ประดี	คิน	เอ้อ เออ	เออ คู่	มัน	มา

- - - ค	- - คค	- - ทท	- ท - -	- ม - ฟ	- ล - ค..ม	- - - ค	- - - ล
มัน	ไม่สม	ประดี	คิน	เอ้อ เออ	เออ คู่	มัน	มา

- - - ม	- - - ค	- - ม ค	- ท - ล..ทม	- - - -	- ฟ- ท	- - ล ฟ	- ฟ - -
เดิน	พลง	ต่าง	ก็ รูด		เอ้อ เออ	มะกรูด	เก็บ

- - ล ล	- - ลฟ	- - - ล	- ท - -	- ม - ฟ	- ล - ค..ม	- - - ค	- - - ล
นางเดิน	ซี้	สี	เดิน	เอ้อ เออ	เออ คม	ผิว	เออ

ต่อด้วยเพลงน้อย

แต่พอบส่งเสียงหนองลงวา ปี่พาทย์ขึ้นสาธุการ เสียงฆ้องระนาดคังฉาดซา อีกทั้งชาวประชาที่ชอบ
ชม

เสียงฆ้องก็ตีเสียงปี่ก็ค้อย เพลงน้อยก็พลอยผสม เออ ฮีเอ้อ เออ เออ เอี้ย ไส้

(ลูกคู่) เสียงฆ้องก็ตีเสียงปี่ก็ค้อย เสียงฆ้องก็ตีเสียงปี่ก็ค้อย เพลงน้อยก็พลอยผสม

เออ ฮีเอ้อ เออ เออ เอี้ย ไป ซา ชะซ่า

แต่พอบส่งเสียงหนองลงสั่งมั่งจ้อแม่วังน้ำขาด อีแม่น้ำค้ำของที่วังลาดอีแม่ทะเลควายลง

อีแม่น้ำแห้งเชียวหนองแล้งวัง อีแม่น้ำแห้งของที่แล้งวัง เอ็งอย่าไปคั้งค้ำอยู่คอง

เออ ฮีเอ้อเออเออเอี้ย ไคร

(ลูกคู่) อีแม่น้ำแห้งเชียวหนองแล้งวัง อีแม่น้ำแห้งของที่แล้งวัง เอ็งอย่าไปคั้งค้ำอยู่คอง

เออ ฮีเอ้อเออเออเอี้ย ไคร ซา ชะซ่า

ทุกวันที่เที่ยวเชียวหนองหาเจ้าไปเหมือนขังเขตเขาเทียมเขต ที่มาแบกกรดเที่ยวเดินกริดไปเหมือน

ขังกับพระจันทร์ธา ทุกวันบุญที่ท่าที่จะน้อย มาพบแม่สูงลอยศาลา เออ ฮีเอ้อ เออ เออ เอี้ย ไร

(ลูกคู่) ทุกวันบุญที่ท่าที่จะน้อย ทุกวันบุญที่ท่าที่จะน้อย มาพบอีแม่สูงลอยศาลา เออ ฮีเอ้อ เออ

เออ เอี้ย ไร ซา ชะซ่า

ทำนองเพลง

- ซ - ล	- ล - ซ	- ล ค ล	- ล - -	- ซฟ - ซ	- ล - ค	- - - ค	- - คค
แต่ พอ	จบ ส่ง	เชียวหนอง	วา	ปี่ พาทย์	ขึ้น सा	เอี้ย	ธุการ

-- ค ค	- ด ช -	- ด - ช	- ด --	- ช ล ล	- - ล ล	- ค ล ค	ด ช - ล
เสียงฆ้อง	ระนาด	คัง ฉาค	ชา	อิกทั้งขาว	ประชา	เอ็ย เอ็ง เอ็ย	ก็ชอบ ชม

-- ค ค	- ด ค -	- ค - ช	ด ช - ล	- ด - ช	- - ล ล	- - - -	- ช - ค
เสียงฆ้อง	ก็คี่	เสียง ปี่	ก็ค้อย	เพลง ฉ่อยช	ก็พลอย		คะ สม

- - - ช	- - - -	ล ฟ ช ล	- ค - ช
เออ		สี่เอ้อเออเออ	เอ็ย ใต้

ลูกคู่

-- ค ค	- - ล ล	- ค - ช	- - ล ช	-- ค ค	- - ล ล	- ค - ช	- - ล ช
เสียงฆ้อง	ก็คี่	เสียง ปี่	ก็ค้อย	เสียงฆ้อง	ก็คี่	เสียง ปี่	ก็ค้อย

- ด - ช	- - ค ล	- - - -	- ช - ล	- - - ช	- - - -	ล ฟ ช ล	- ค - ล
เพลง ฉ่อยช	ก็พลอย		คะ สม	เออ		สี่เอ้อเออเออ	เอ็ย ใต้

- - - ล	- - - -	- ค - ค	- - - -
ชา		ชะ ช่า	

วิธีการร้องเพลงฉ่อยนั้น สำหรับเนื้อเพลงหรือบทร้องจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่เนื้อหาที่จะนำมาร้อง แต่สำหรับทำนองการร้องจะคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

เพลงไหว้ครู เพลงฉ่อย (เกริ่นฉ่อย)

เออ เอ้อ เอ็ง เออ

ลูกก็สรรเสริญบันเทิงเท็งสุนทร อย่างกล่าวกลับหัยกรว่าหนุ่มสาวคราวครู

คร่ำครวญครั้นเครงลูกจะไหว้เป็นเพลงไหว้ครู เอ็งเออเอ้อเออเออ

(ลูกคู่) เขว เขว โนม โนม ปัง ฉ่า คร่ำครวญ ครั้นเครง คร่ำครวญ เออ เอ็ย ครั้นเครง ลูกจะไหว้

เป็นเพลงไหว้ครู เอ็งเออเอ้อเออเออ เขว เขว โนม โนม ปัง ฉ่า โคะชา โคะชา ฉ่าชาช้า นอด

ละนอยละนอยละน้อย หน้อยน้อยละหน้อย หนอยเนะหนอยเนะฉ่าชา

ทำนองเพลง

- - - ม	- - - ค	- ฟ - ม
เออ	เอ้อ	เอ็ง เออ

- ม ม ค	- ม ค -	ค ม - ม	- ม ค -	ล ฟ - ฟ	- ฟ ล -	ล ฟ - ท	- ค - ท
ลูกก็สรร	ระเสัญ	บันเทิง เท็ง	สุนทร	อย่างกล่าวกลับ	หัยกร	ว่าหนุ่ม สาว	คราว ครู

- - - -	ลขฟ - ท	- - - -	- ม - ค	- ฟ ล ฟ	- - ล ท	- - - -	- ค - ท
	คร่ำ ครัวญ		ครั้น ครง	อุกจะไหว้	เป็นเพลง		ไหว้ ครัว

- ค - ท	- ค ท ล
เอ็ง เออ	เอ้อเอ้อเอ้อ

ลูกคู่

- ล - ล	- - - -	- ท - ค	- - - ท	- - - ฟ	- - - -	- ม - ม	- - - -
เฮว เฮว		โน้ม โนม	ปิง	ดำ		คร่ำ ครัวญ	

- ล - ฟ	- - - -	- ม - ม	- ม - ฟ	มฟ - ม	- ฟ ม ฟ	- - ม ม	- ม - -
ครั้น ครง		คร่ำ ครัวญ		ครั้น ครง	อุกจะไหว้	เป็นเพลง	เฮอ

- ค - ท	- ค - ท	- ค ท ล	- ล - ล	- - - -	- ท - ค	- - - ท	- - - ฟ
ไหว้ ครัว	เอ็ง เออ	เอ้อเอ้อเอ้อ	เฮว เฮว		โน้ม โนม	ปิง	ดำ

- - - -	- ล ม ฟ	- ล ม ฟ	- - ม ฟ	- ล - -	- ฟ ล ท	ค ท ล ฟ	- ม - ค
	โคะซา	โคะซา	ดำซา	ซ่า	หนอคะหนอ	ละหนอละหนอ	หนอหนอ

- - ท ล	- - - ล	- - - ฟ	- ล - ฟ	- ค - ม
ละหนอ	หนอ	แนะ	หนอ แนะ	ดำ ซา

เพลงฉ่อย จังหวัดสุพรรณบุรี

การร้องเพลงฉ่อยบางครั้งศิลปินจังหวัดสุพรรณบุรีเรียกกันว่าเพลงทรงเครื่องหรือตามทีโบราณจะเรียกกันว่า เพลงฉะหน้าโรง (ฉ่อย) เป็นการร้องเพลงฉ่อยหรือเพลงทรงเครื่องตอนเบิกโรงนั่นเอง แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ศิลปินแห่งชาติอธิบายว่าวัฒนธรรมการแสดงเพลงฉ่อยหรือเพลงทรงเครื่องจะเริ่มคันด้วยการไหว้ครู ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะออกมาร้องไหว้คุณพระศรีรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ตลอดจนคุณบิดามารดา ก่อน เมื่อจบแล้วปีพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงสาธุการ ครั้นเพลงสาธุการจบลงแล้วพ่อเพลงซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายชายก็จะเริ่มร้องเป็นการเบิกโรง บางคณะก็จะร้องว่า “พอลงส่งลงวาปีพาทย์รับสาธุการ น้อยระนาดคาดมาน ชาวประชามามุง กลองก็ตีปี่ก็ตีอ้อย พวกเพลงก็ทยอยกันมุง...” ในตอนนี้เรียกว่า “ฉะหน้าโรง” การว่าเพลงในตอนนี้ ผู้ชายจะร้องเชิญชวนจนฝ่ายหญิงออกมาพร้อมร้องด้วย แล้วก็เกี่ยวพาราสีและว่าเหน็บแนมโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงเรียกว่า “ประะ” เมื่อหมดเพลงประแล้ว ในสมัยโบราณมักจะส่งให้ปีพาทย์รับ เพลงที่ร้องคือเพลงพม่าห้าท่อน อัคราสองชั้นเฉพาะท่อนคันท่อนเดียว และทำให้เรียกชื่อเพลงนี้ว่า “เพลงพม่าฉ่อย” ไปด้วย เมื่อเพลงพม่าฉ่อยจบก็ร้องเพลงฉ่อยตามแต่จะว่ากันอาจเป็นแนวการลัด

หาพาทนี ได้ตามความรู้เป็นปัญหาธรรมะ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นการแสดงเพลงทรงเครื่อง พอจบ เพลงพม่าด้อยแล้วเป่าพาทย์จะบรรเลงเพลงวา หรือเพลงเสมอ ตัวแสดงมาเริ่มแสดงเป็นเรื่องราวต่อไป การเล่นเพลงด้อยจะมีการปรบมือให้จังหวะ เนื้อเพลงจะลงท้ายด้วยสระเดียวกันทุกคำ กลอน เมื่อถึงบทเกี่ยวจะมีลูกคู่รับว่า “ข้า เอ ฉา ซา หน้อย แม่ เอช” สำหรับแม่เพลงก่อนขึ้นบทใหม่ ทุกครั้งต้องขึ้นว่า “โอง โงง โง โชะ ละ โอ โง้ง โง้ย”

เพลงด้อย จังหวัดสิงห์บุรี

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดสิงห์บุรี พบว่าเพลงด้อยจะต้องมีการไหว้ครูก่อน แล้วจึงค่อยด้วยการ ร้องประ เป็นการโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง มีทั้งเกี่ยวพาราตีค้ำว่ากัน และจะจบด้วยการร้องลา อวยพร นิยมเล่นในงานเทศกาลต่างๆ งานประเพณีหรืองานรื่นเริงทั่วไป เป็นเพลงพื้นบ้านที่ให้ความสนุกสนาน

สำหรับเพลงด้อยทรงเครื่องเนื้อหาของเพลงทรงเครื่องนิยมนำวรรณคดีไทยมาเล่นเป็นเรื่องราวได้แก่ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ไกรทอง แก้วหน้าม้า พระรถเมรี ลักษณวงศ์ โกมินทร์ จันทโครพ เป็นต้น ในกรณีที่เล่นเรื่องยาวจะตัดตอนเฉพาะตอนใดตอนหนึ่งมาเล่น จากการสัมภาษณ์ครูสว่าง ทองโต ศิลปินเพลงด้อยจังหวัดสิงห์บุรี ได้ทำการสาธิตเนื้อร้องและทำนองการร้องเพลงด้อย ดังนี้

เอ้อ เออ เอ้ย

สวัสดิ์ท่านทั้งหลายทั้งหญิงชายที่ได้มา หมดทั้งพี่น้องชายชวาหมดทั้งคุณน้ำคุณนาย
ได้โปรดเกิดจงเมตตาที่ฉันได้มาในวันนี้ จะรับรองกันว่าคืนนั้นคงยังไม่ได้ ยังไม่ได้
เพราะเพลงฉันไม่ทันสมัยไม่เข้าในทางร้อง ยังขาดคบกบพร่องไม่ค่อยจะมีเม็ดพรายเม็ดพราย
ชื่อฉันไม่โลดรุ่งยังไม่พุ่งงามพื่อ ฉันยกมือขึ้นขออภัย (ลูกคู่) เอ้ ซา เอ ซา เอ ฉา ซา หน้อยแม่

- ช - -	- ท - ค	- - - -	- - - -	- - - -	- - ร ค	- - - -	ร ค รคท
เอ้อ	เออ เอช				สี อือ		อืออืออืออือ

- ทชท -	- ค คท...ค	ค ค คท	- คชท-	ช ท คร -	- - รชท	ช ท คร...ค	- - ร ร
สวัสดิ์	ท่านทั้งหลาย	ทั้งหญิงชาย	ที่ได้มา	หมดทั้งพี่น้อง	ชายชวา	หมดทั้งคุณน้ำ	คุณนาย

- คค ล -	- ทค ท -	- ทคทคค -	ค คร -	ท ค - ท	- ทชท	- ร ค ค..รค	- - ทท...ค
ได้โปรดเกิด	จงเมตตา	ที่ฉันได้มา	ในวันนี้	จะรับ ร้อง	กันว่าดี	นั้นคงยัง	ไม่ได้

- - - -	- ทค ทค
	ยังไม่ได้

ร ท - ลท	ลท ครฟ	- รลท -	คคร -	คชท ช -	- ช ทช -	ช ช ทค	- ร - ท..ช
เพราะเพลงฉัน	ไม่ทันสมัย	ไม่เข้าใจ	ในทางร้อง	ยังขาด คก	บก พร่อง	ไม่ค่อจะมี	เมื่ค พราย

- - - -	- ร - ท
	เมื่ค พราย

- ล ทร	- ท - ท..ช	- ท ช ร	- คร -	ชค- ท..รด	- - ค ทค	- - ท ท	- - - -
ชื่อฉันไม่	โลด รุ่ง	ยังไม่พุ่ง	งานพื่อ	ฉันอก มือ	ขึ้นขอ	อกัย	

- ช - ท	- - - -	- ร - -	- คทครค	- - ท ช	- ท - -	- ค - ร..ท	- - - -
เอ่ ชา		เอ	ชา	เอจำ	ชา	หนอย แม่	

เป็นที่น่าสังเกตว่าการร้องเพลงฉ่อยจังหวัดสิงห์บุรี สำหรับช่วงที่เกริ่นจะมีลักษณะเป็น จังหวะลอย และจะเริ่มมีจังหวะเข้ามาควบคุมตอนที่เริ่มเข้าเนื้อเพลง ถ้าเป็นเพลงไหว้ครูจะลง หนอยแน่ หนอยแน่ ชะช้าชา

เพลงฉ่อย จังหวัดปทุมธานี

จากการสัมภาษณ์ครูหวังดี นิมา ศิลปินแห่งชาติ อายุ ๘๑ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๘/๔ ตำบลหน้าไม้ อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี อธิบายว่าเนื้อหาที่นำมาร้องเพลงฉ่อยนั้นจะเป็น เนื้อหาที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ในส่วนราชการและโครงการต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายเช่น เกี่ยวกับ ประชาธิปไตย โรคเอดส์ เกษตรกร ยาเสพติด หรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวพื้นถิ่น ซึ่งก็ ขึ้นกับงานที่ไปร้องว่าเป็นงานอะไร เนื้อหาก็คจะเป็นไปตามสถานการณ์นั้น สำหรับเพลงฉ่อยของ จังหวัดปทุมธานีจะนิยมเล่นในงานเทศกาลต่างๆ งานประเพณี หรืองานรื่นเริงทั่วไป เป็นเพลง พื้นบ้านที่ให้ความสนุกสนาน โดยใช้การปรบมือเป็นเครื่องประกอบจังหวะ เอกลักษณ์ของเพลง ฉ่อย คือ เมื่อจบบทลูกคู่จะรับพร้อมกันว่า “เอ่ชา ชา ชา ฉ่าชา” หรือ “เอ่ชา เอ้ชา ชา ฉาดชา หนอยแม่”

ครูหวังดี นิมา อธิบายลำดับการเล่นเพลงฉ่อยว่า

“เพลงที่รัชกาลที่ ๖ ทรงชอบคือเพลงฉ่อย พอเล่นโขนเสร็จ พวกดาอืด ดาอิน เล่นเพลงฉ่อยออกมาเป็นแบบตลก หลังจากรัชกาลที่ ๖ เพลงฉ่อยมีขั้นตอน เยอะ มีผู้หญิงเกริ่น ผู้ชายเกริ่น เพลงประ พอว่าเกริ่นเสร็จก็ประ ประหมายถึงว่ากัน เวลาสอนเค้าจะลงมือ (ปรบมือ)” (หวังดี นิมา, สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๕)

ครูหวังดี นิมา ได้สาธิตการร้องเพลงฉ่อย เพลงประของฝ่ายชายและเพลงประของ ฝ่ายหญิง ดังมีเนื้อร้องและทำนองดังต่อไปนี้

เนื้อร้องและทำนองเพลงประผู้ชาย

เออ เออ เอ้อเออเออเอ้อ ให้แม่แหวกม่านไพล่หน้ามา แล้วก็ออกมาว่ากับพี่เสียวไว
 นี้ผู้ชายเขาเกริ่นเสียงเพราะพริ้ง ฟังฟังเหมือนยังหรั่งเรไร
 พี่ก็มองมองมอง มองมองมองมองมองมองมอง มองมองนวลน้องมองเบื่องใน
 ผู้ชายขึ้นข้างนอกออกมาเสียวที่ อ่ามาขึ้นแอนที่อยู่ที่ทำไม

จังหวะปรบมือ

	+		+		+		+
--	---	--	---	--	---	--	---

	- ล - ล	- ช ช ล	- ค - -
	เออ เออ	เอ้อ เออ เออ	เอ้อ

- ช - ล	- ช - ล	- ช - ล	- ช - -	- ช ช ช	- ล - ช	ช ช ล ช	- ช - -
ให้ แม่	แหวก ม่าน	ไพล่ หน้า	มา	แล้วก็ออก	มา ว่า	กับพี่เสียว	ไว

- ช ช ล	- ล - ช	- ล - ค	- ค - -	- ล - ล	- ค ล ช	- - - ล	- ช - -
นี้ ผู้ชาย	เขาเกริ่น	เสียง เพราะ	พริ้ง	ฟัง ฟัง	เหมือนยังหรั่ง	เร	ไร

- ม ม ช	- ล - ช	ค ล ล ล	ช ล ช ช	- ช - ช	- ล - ค	- ช - ล	- ช - -
พี่ก็มอง	มอง มอง	มองมองมองมอง	มองมองมองมอง	มอง มอง	นวล น้อง	มองเบื่อง	ใน

- ช ล ช	- ล - ช	- ช - ล	ค ล - -	- ช ล ล	- ช - ล ค	- ช ล ล
ผู้ชายขึ้น	ข้าง นอก	ออก มา	เสียว ที่	อ่า มาขึ้น	แอน ที่	อยู่ที่ทำไม

เนื้อร้องและทำนองเพลงประผู้หญิง

เอ้อเอ้อ....

ได้ขึ้นเสียงชายเขามาร้องเชิญ แม่หนูน้อยเค้าก็ไม่เดินร้อนใจ
 แม่ก็จึงจัดแจงแล้วก็แต่งตัว ผัดหน้าหัวหัวแล้วก็ออกไป
 แม่เดินกะแท้แก้มกะแท้แต่ ปีนี้นั่นตอแหลยิ่งกว่าปีกลาย

- - - ล	- - - ท	- - -	- - - ลฟ
เออ	เอ้อ		เออเอ้อ

- ฟ - ล	- ท - ล	- ล ล ท	- ล - -	- ฟ ล ท	ท ค ท ล	- ม - -	- ท ล -
ได้ อิน	เสียง ชาย	เขามาร้อง	เชิญ	แม่หนูน้อย	เค้าก็ไม่เดิน		ร้อนใจ

- ฟ ฟ ล	- ท - ล	- ท ล ฟ	- ล - -	- ฟ - ล	- ท - ลท	- ท ล ฟ	- ล - -
แม่ก็จึง	จัดแจง	แล้วก็แต่ง	ตัว	ผลัดหน้า	หวี หวี	แล้วก็ออก	ไป

- ฟ - ล	- ลทท	- ท ทร	- ล - -	- ท - ร	- รทล	ล ล ลท	- ลฟ -
แม่ เดิน	กะแท้แท้	กระแท้	แต่	ปี นี้	ฉันทอแหล	อังกวักโกลาย	

จากทำนองเพลงฉ่อยที่ปรากฏ ณ จังหวัดต่าง ๆ มีลักษณะวิธีการขับร้องมีความคล้ายคลึงกันคือเป็นการร้องเอื่อนนำ และมีการร้องเนื้อเต็ม หรือเป็นการร้องสลับระหว่างการร้องเนื้อเต็มกับการเอื่อนและจะต้องมีลูกคู่รับคอนท่ายที่มีคำแตกต่างกันไปเพียงเล็กน้อย โดยมีรายละเอียดของแต่ละจังหวัดดังนี้

เพลงฉ่อยจังหวัดอ่างทองพบว่า การร้องทำนองเกริ่น ทำนองเพลงฉ่อย และทำนองไหว้ครู นั้น มีลักษณะการร้องที่มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยทำนองเกริ่น เป็นการร้องผสมผสานกับการเอื่อน โดยจะมีการร้องเนื้อเต็มประมาณ ๓ ห้องโน้ตเพลง หลังจากนั้นเป็นการร้องเอื่อน ๒ ห้องโน้ตและจะปิดท่ายด้วยการร้องเอื่อนอีก ๒ ห้องโน้ต ซึ่งต่างจากการร้องทำนองที่เป็นเพลงฉ่อยดำเนินเนื้อ ซึ่งเป็นการร้องเนื้อเต็มไปโดยตลอด และมีการเอื่อนเพียงเล็กน้อยท่ายท่อน เมื่อลูกคู่รับจะร้องทวนคำและจะลงท่ายด้วยคำว่า “ --- ซา ---- - ซะ - ซ้า” สำหรับการร้องไหว้ครูเป็นการร้องเนื้อเต็มผสมการเอื่อน โดยการเอื่อนสำหรับทำนองไหว้ครูจะมีมากกว่าทำนองอื่นๆ และเมื่อลูกคู่รับแล้วจะเป็นการร้องเนื้อเต็มผสมการเอื่อนไปเพียงเล็กน้อยและเป็นการเอื่อนยาวไปจนจบช่วงการรับของลูกคู่ สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาร้องเพลงฉ่อยของจังหวัดอ่างทองพบว่าใช้กลุ่มเสียงปี่อูมุล ฟ ซ ล X ค ร X เป็นหลัก แต่สำหรับทำนองไหว้ครูมีการใช้เสียง ๖ เสียงประกอบกันได้แก่ X ร ม ฟ ซ ล ท ค

เพลงฉ่อยจังหวัดสุพรรณบุรีมีการปรบมือให้จังหวะ เนื้อเพลงจะลงท่ายด้วยสระเดียวกันทุกคำกลอน แม่เพลงก่อนขึ้นบทใหม่ทุกครั้งต้องขึ้นว่า “โอง โงง โง โชะ ละ โอ โง้ง โง้ย” เมื่อถึงบทเกี่ยวจะมีลูกคู่รับว่า “ซ้า เอ ฉา ซา หน้อย แม่ เอย”

เพลงฉ่อยจังหวัดสิงห์บุรี จะขึ้นต้นการร้องด้วยการเอื่อน หลังจากนั้นเป็นการร้องเนื้อเต็มไปตามบทยาวไปจนท่าย ลูกคู่จะรับว่า “เอชา เอชา เอชา ซา หน้อยแม่” ส่วนกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองร้องจะใช้เสียง ๖ เสียง ได้แก่ X ฟ ซ ล ท ค ร

เพลงฉ่อยจังหวัดปทุมธานี การร้องเพลงประผู้ชาย และเพลงประผู้หญิง จะขึ้นต้นการร้องด้วยการเอื่อน หลังจากนั้นจะเป็นการร้องเนื้อเต็มไปจนจบช่วง สำหรับการร้องเพลงฉ่อยของจังหวัดปทุมธานีจะมีการรับด้วยลูกคู่โดยจะร้องคำว่า “เอชา ซา ซา ฉ่าชา” หรือ “เอชา เอชา ซา ฉาดชา หนอยแม่” สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบการร้องเพลงฉ่อยจังหวัดปทุมธานีนี้มีความพิเศษเนื่องจากการใช้เสียงประกอบเป็นทำนองแตกต่างกันจังหวัดอื่น ๆ โดยเพลงประผู้ชาย

ประกอบด้วยเสียง ๔ เสียง ได้แก่ ม ช ล ค เพลงประผู้หญิงประกอบด้วยเสียง ๕ เสียง แต่หลุมเสียงไม่เป็นไปตามระบบเสียงปัญญามูลได้แก่ ท ค ร X ฟ X ล

การร้องเพลงฉ่อยที่ปรากฏ ณ จังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลางมีความเหมือนกันเป็นบางประการแต่ก็มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ตามที่กล่าวมาข้างต้น สำหรับเรื่องความสูงต่ำของเสียงตามที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ออกมานั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากการร้องเพลงฉ่อยไม่มีเครื่องดนตรีประเภทค้ำเนินทำนองมาประกอบ เพราะฉะนั้นการกำหนดเสียงในการขับร้องจึงมีความยืดหยุ่นไปตามศักยภาพของพ่อเพลงแม่เพลงว่าชอบร้องเสียงต่ำหรือเสียงสูง หรือมีความถนัดระดับเสียงเช่นที่ร้องออกมาแล้วเกิดความไพเราะมากที่สุดนั่นเอง

๓.๕ เพลงอีแซว

เพลงอีแซวเป็นเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่ยังเล่นกันทั่วไปในภาคกลาง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามภาคกลางพบเพลงอีแซวที่จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดปทุมธานี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เพลงอีแซว จังหวัดสุพรรณบุรี

เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มีความนิยมมากเนื่องจากการร้องแบบรวดเร็วและมีลีลากระชั้น เพลงอีแซวเป็นเพลงร้องที่มีความคล้ายกับเพลงฉ่อย นายสโว บัวเดือน ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง เล่นเพลงอีแซว โดยเอก นาวิกมูล จากหนังสือการละเล่นพื้นบ้าน ศูนย์สังคีตศิลป์ (พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๒๔) ว่า แต่เดิมนั้นเพลงอีแซวยังไม่ได้เล่นอย่างปัจจุบัน คือเท่าที่เคยเล่นเมื่อสมัยตัวเองยังเล็กยังหนุ่ม เพลงชนิดนี้เป็นเพียงการร้องโต้ตอบขำขันสั้นๆ ระหว่างชายหญิงเท่านั้น ทำให้เรียกเพลงอีแซวอีกอย่างหนึ่งว่า เพลงขำ หรือ เพลงตบแผละ สมัยที่ร้องขำกันมีการนำแคนมาเป่าด้วย ซึ่งตามแบบแล้วเพลงอีแซวต้องมีฉิ่งและกรับเป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ขาดไม่ได้

ขั้นตอนการร้องเพลงอีแซวจังหวัดสุพรรณบุรีจากการสัมภาษณ์แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ศิลปินแห่งชาติ อธิบายว่าจะเริ่มด้วยการร้องไหว้ครูของพ่อเพลงและแม่เพลงชายและหลังจากนั้นพ่อเพลงฝ่ายชายจะร้องเพลงที่เรียกว่า เพลงปลอบ ฝ่ายหญิงก็จะร้องบทที่เรียกว่า รับแขก เมื่อผ่านช่วงนี้ไปแล้ว จะเป็นการร้องเกี่ยวพาราสีโดยฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก็จะร้องแบบเล่นตัว ฝ่ายชายจะร้องออค้ออน ฝ่ายหญิงจะตอบด้วยบทเสียดแทงไม่ได้ คือรับรัก จากนั้นฝ่ายหญิงจะขึ้นบทเกี้ยวให้มาสู่ขอ ฝ่ายชายมักจะอ้างขอพานี้ พอหนีตามกันไปก็จะมาถึงบท ชมนกชมไม้ ซึ่งบทนี้จะเป็นบทถามตอบกันระหว่างชายหญิงซึ่งให้ความรู้แก่ผู้ชมผู้ฟังมาก

ยังมีแนวทางเล่นอีกแนวหนึ่งที่สะท้อนสภาพสังคมได้ดี แม้กระทั่งสังคมปัจจุบัน เรียกว่า จิงจู้ ซึ่งเป็นเรื่องในลักษณะ หนึ่งหญิงสองชาย กับ ตีหมาคว่ำ ซึ่งเป็นเรื่องในลักษณะ หนึ่งชายสองหญิง เป็นการแสดงแบบทะเลาะกันตามสภาพชีวิตจริง พ่อเพลงแม่เพลงจะสอดแทรกมุขตลก

ต่างๆ ลงไว้ในบทร้อง มีข้อความเสียดสี กินใจ สั่งสอน รวมทั้งบทลกคละเคล้ากันไป และจะจบด้วยบทขอขมาภัยต่อการที่ได้สมมติเรื่องราวนั้น ๆ และที่ได้ร้องลวงเกินกันไปมา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญและแสดงออกถึงวัฒนธรรม ศิลธรรม สามัคคีธรรมได้เป็นอย่างดี จากนั้นจะเป็นการให้พรซึ่งกันและกันทั้งเจ้าภาพและผู้ฟังก่อนที่จะร้องลาเป็นการจบการแสดง

เพลงอีแซวจังหวัดอ่างทอง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามคณะสี่พี่น้อง ตำบลแสวงหา อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ครูสำราญ สุขคำ ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๑ ตำบลแสวงหา อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทองอธิบายว่า เวลาไปงานเพื่อทำการแสดงครั้งหนึ่งใช้เวลาประมาณ ๓ ชั่วโมง เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๒๐.๓๐ น. และเลิกการแสดงเวลาประมาณ ๐๐.๓๐ น. โดยขึ้นอยู่กับว่าเริ่มเวลาใดด้วย ถ้าการแสดงเริ่มดึกก็จะเลิกข้งดึกขึ้นไปอีกตามลำดับ โดยมีขั้นตอนการแสดงดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการไหว้ครู ถ้าเล่นอีแซวก็ใช้เพลงอีแซวร้องไหว้ครู ถ้าเล่นเพลงฉ่อยก็ไหว้ครูด้วยเพลงฉ่อย ไหว้ครูโดยใช้เพลงเนื้อเดียวกันแต่เปลี่ยนทำนองการร้องไปตามชนิดของเพลงที่จะเล่น

ขั้นตอนที่สอง เป็นการแนะนำตัว โดยพ่อเพลงจะร้องก่อนเป็นการร้องเกี่ยวกับการแต่งตัวและชวนเพื่อไปจีบสาวภายในหมู่บ้าน หลังจากนั้นแม่เพลงหญิงก็จะร้องแต่งตัวชวนเดียวกัน และจะร้องถึงการแต่งตัวให้สวย ๆ แล้วชวนกันไปเที่ยว

ขั้นที่สาม เป็นการร้องเพลง ประ เมื่อพ่อเพลงและแม่เพลงมาพบหน้ากัน

ขั้นที่สี่ เป็นการร้องเกี่ยวพาราตี โดยร้องเพลงรักและเพลงชม

ขั้นที่ห้า พ่อมีการรับรักแล้วก็เป็นการร้องว่ากัน เพราะฝ่ายชายเข้าสู่อาจมีการร้องคำกัน แล้วแต่จะร้องเพลงอะไรได้กัน พ่อเพลงกับแม่เพลงจะรู้กันมาก่อน คำกันจนเสร็จตกลงกันเรียบร้อย

ขั้นสุดท้าย เป็นการร้องเพื่ออวยพรและอำลาบางครั้งมีการใช้ทำนองแบบลิเกมาร้องประกอบด้วย

ภาพสมาชิกคณะสี่พี่น้อง (เรียงลำดับจากซ้ายไปขวา)

ครูวัลย์วรี สุขคำ ครูทุเรียน สุขคำ ครูสำเนียง สุขคำ ครูสำราญ สุขคำ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการร้องเพลงอีแซวได้แก่ตะโพนไทย ฉิ่งและกรับ ครูสำราญ สุขคำอธิบายว่า “จำนวนเครื่องดนตรีขึ้นอยู่กับเงินค่าจ้าง ถ้าได้สูงก็จะมีคีย์บอร์ด แคนเซอร์ ไปด้วยคือประยุกต์ขึ้นมา แต่ปัจจุบันนี้หัวหน้าทีมงานแคนเซอร์เสียชีวิตแล้ว อีกอย่างหนึ่ง งบที่ได้จากเจ้าภาพมันน้อย ค่าใช้จ่ายเราก็เลยไม่พอ ปัจจุบันที่ทำได้จึงเหลือแค่ตะโพนไทย ๑ ใบถึง ๑ คู่กรับ ๑ คู่” (สำราญ สุขคำ, สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

คณะของครูสำราญ สุขคำมีศิลปินทั้งสิ้น ๑๔ คน ประกอบด้วยคนรำ ๒ คน คนร้อง ๑๐ คนขึ้นไป เป็นผู้หญิง ๖ คนรวมนางรำเป็น ๘ คน ผู้ชาย ๕ คน แต่ไม่ได้กำหนดแล้วแต่ว่าใครจะร้องได้กี่คน เวลาร้องจะมีคนร้องนำคนเดียว นักร้องที่เหลือจะร้องเป็นลูกคู่ทั้งหมด แต่สำหรับคนร้องนำในวงนั้นมีการสลับกันไปมาด้วย

บทเพลงที่ร้องจะไม่มีชื่อเรียกเป็นเพลงแต่จะเรียกเป็นดับเช่น ดับลงกะได ดับควาย ดับเสี้ย ดับไข่ เป็นต้น สำหรับเนื้อร้องเกี่ยวกับชาดกเช่น รตเสน เป็นต้น โดยจะมีเนื้อร้องอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิต เศรษฐกิจ ความยากจน ศิลธรรม เป็นต้น ซึ่งการร้องประเภทนี้สามารถด้นเป็นกลอนสดได้ เพลงอีแซวจังหวัดอ่างทอง ทำนองเพลงจะเหมือนกันกับจังหวัดอื่นๆ สิ่งที่แตกต่างคือ ลีลา บุคลิกผู้แสดง เนื้อหาของเพลง การแต่งกาย ส่วนเนื้อเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอ่างทองได้แก่เพลงประวัติอ่างทอง เพลงประวัติค่ายบางระจัน ประพันธ์โดยครูสำเนียง สุขคำ เพลงอีแซวเป็นการร้องเพลงพื้นบ้านที่มีความสนุกสนานทั้งเนื้อหาและลีลาการแสดง การแต่งตัวที่สวยงาม การร้องต้องเต็มเสียงชัดถ้อยชัดคำและมีลีลาการเอื้อนที่มีความไพเราะ โดยเพลงอีแซวจังหวัดอ่างทองจะมีการแสดงทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานมงคลและอวมงคล ได้แก่งานศพ งานวันพ่อ วันแม่ งานวัด งานประเพณี และงานที่ไม่นิยมไปแสดงได้แก่งานแต่งงาน คณะสี่พี่น้องได้ทำการสาธิตการร้องเพลงอีแซว ดังนี้

ทำนองเพลงไหว้ครู

- ม - ร	- ม ม -	- - ร ม	ร - ค -	ร - ร -	- ค - ม	- - - ช	ช - ม -
อก พาน	กำนล	ชั้นบน	หน้า ผาก	เอ็ง เออ	เอ๋อ เออ	บน	หน้า ผาก

- ม - ช	- - ม ร	- ม ม ค	- ม - -	- ค ร ม	- - ม ร	- - ม ม	มช - - -
รูป เทียน	และหมาก	พร้อมทั้งดอก	ไม้	ไหว้พระพุทธร	พระธรรม	ทั้งพระ	สงฆ์

- ค ร ค	- - ม ร	- ร ร ม	ร - - -	- ค ร ค	ม - ร ม -	- ร ม ค	- ม ร -
ตุ๊กจะไหว้	ทั้งองค์	ก็พระเมศ	ครัย	ท่านเสด็จ	พลง หนี	ไปเสียดี	พระองค์

- ร ร -	- ค - ม	- - - ม	- ล ช -	- ค ม - ค	- ค ร -	- - - ม	มค - ร -
เอ็ง เออ	เอ๋อ เออ	สี่	พระองค์	เหลือ อยู่	แต่องค์	พระ	เมศ ครัย

- ค - ค	- ช ม -	- - - ม	ค - ร -
เอ๋อ เอ๋อ	เอ็ง เออ	พระ	เมศ ตรี

ทำนองเพลงตับเสีย

- ค - ม	- ค ท -	คต - ท	- ค ต -	ค ต ค ท	ค - ต...ค	- - - -	- ต - ต...ค
เสียง ใคร	เล่าหนอ	ว่าเสียง ใคร	เล่าหนา	ว่าเสียงใครมา	เรียก หา		อยู่ ไหน

- - ค ท	- ม ค -	- - - ต	ม - ค -	ท ค - ต	ต - ต...ท	-- ท ต	ค - ต -
จะออก	ไป ตู	ตู้	ตง ทรณ์	มาเรียก หมา	เห่า หอน	กันอยู่	ที่ ไหน

ท ค - ต	- ม ค -	- ทค - ต	- ต ต...ท	- ท ท -	- ต - ค	- - - ม	ค - ค -
จะลาก หาง	เดิน มา	เรียก หมา	เห่าหอน	เอ็งเอช	เอ๋อ เอช	แล้ว	เห่า หอน

ค ต ท ต	- ท ท -	- - - ค	- ค ท -	- ต - ต	- ม ค -	- - - ค	ค - ท -
ก็ออกไปตอ	สุนทร	แล้ว	ทักทช	เอ็ง เอ๋อ	เอ็งทช	แล้ว	ทัก ทช

ม ค ม -	ต - ท -	ค ท ม -	ค ท ค -	ท ต - ตท	- - ค ต	- ค ตท -	ค - คต
จะเข้าโพง	แม่ เพลง	ต้นเดินเกาะ	อยู่ในโพ	ท่าลาก หาง	เหมือนหมา	วาง หน้า	เหมือน เสีย

- ท ท -	- ต - ทค	- - - ม	ค - คต	- ล ท ต	- ท - มค	- - ท ต	ค - ท -
เอ็งเอช	เอ๋อ เอช	แล้ว	เหมือน เสีย	จะลากหาง	หา เมีย	กันหรือ	อย่างไร

- ต - ต	- ม ค -	- - - ค	ท - ท -
เอ็ง เอ๋อ	เอ็งเอช	หรือ	อย่างไร

เพลงอีแซวจังหวัดปทุมธานี

เพลงอีแซว จังหวัดปทุมธานี ครูหวังเต๊ะหรือครูหวังดี นิมา ศิลปินแห่งชาติ ได้สาธิต
ตัวอย่างเนื้อร้องและทำนองการร้องเพลงอีแซว ดังนี้

เนื้อร้องเกี่ยวกับเกษตรกร

ชาวนาทุกจังหวัดทางรัฐขอร้อง
ทางกระทรวงเกษตรก็มีเหตุมีผล
กระทรวงเกษตรได้ไปศึกษา
แล้วได้ค้นพบได้ประสบการณ
ถ้ากลุ่มแม่บ้านคือโครงการหลัก

ให้ท่านรับสนองนโยบาย
จะช่วยเหลือเพื่อคนที่ไม่เข้าใจ
กลับมาค้นคว้าช่วยกันวิจัย
ว่าชาวนาโบราณนั้นเป็นอย่างไร
เก็บมาทำปุ๋ยหมักเสียเป็นยังง

ตัวอย่างทำนองร้อง

อยากจะเล่นก็ให้แม่เดินเข้ามา เอ้อ เอ็ง เอย แล้วเข้ามา

- ข ท ท	ท ท ท ท	- ข - ถ	- - - ข	- ร - ถ	- - - ท	- ข - ถ
อยากจะเล่น	ก็ให้แม่เดิน	เข้า มา	เอ้อ	เอ็ง เอย	แล้ว	เข้า มา

เพลงอีแซว จังหวัดสิงห์บุรี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ครูสว่าง ทองโต โดยท่านได้ทำการสาธิตการร้องเพลงอีแซว จังหวัดสิงห์บุรี ดังนี้

เนื้อร้อง

(เกริ่น)เอ้อ เออ เอ้ย

สวัสดิ์ท่านทั้งหลายทั้งหญิงชายที่ได้มา (หญิงชายที่มา) หมดทั้งพี่น้องชายชวาหมดทั้งคุณน้ำคุณนาย
ได้โปรดเถิดจงเมตตาที่ฉัน ได้มาในวันนี้ จะรับรองกันว่าคืนนี้คงยังไม่ได้ (ยังไม่ได้)
เพลงฉันไม่ทันสมัยยังไม่เข้าในทางร้อง ยังขาดตกบกพร่องไม่ค่อยจะมีเม็คพราย(เม็คพราย)
ชื่อฉันไม่โลดรุ่งยังไม่ฟุ้งงามฟือ (ไม่ฟุ้งงามฟือ) ฉันยกมือขึ้นขอ ขึ้นขออภัย
ฉันขออน้อมคำนับขอกราบขึ้นเหนือเศียร ทั้งสิบนิ้วจางเนียนขึ้นทั่วหน้าทั่วนาย(ข้า)
ขอกล่าวเป็นคำสามัคคีบ้านที่สมาคม ขอกราบเรียนเป็นการมงคลอนึ่งร้องทั้งหลาย
ฉันกลัวไม่ถูกขุนนางจะระคายหูญาติ ถ้าเปลอปลั่งผิดพลาดฉันต้องขออภัย
ฉันเลิกเล่นก็มาแต่่านางงานการหรือมันก็วุ่น ถึงแม่สมองจะหมุ่นก็คงไม่ทันสมัย
ถ้าไม่สุดความสามารถของญาติๆที่ฟัง(ญาติๆที่ฟัง) ช่วยอุดหนุนทนนั่งกันหน้อยเถิดนะคุณนาย(ข้า)
ได้การจะเล่นจะหวัจะขอออกตัวเสียก่อน ฉันยกมือขึ้นวิงวอนขอกราบไหว้ผู้ใหญ่
ว่าเพลงที่ฉันร้องไปไม่ทันสมัยเลขหนา เป็นเพลงโบราณนานมาฉันไม่ทันสมัย
ไม่ว่าจะเป็นเพลงฉ่อยหรือว่าเพลงอีแซว มันแทบจะหมดสมัยแล้วเขาไม่นิยมใช้
ถ้าจะเปรียบฉันไปก็เหมือนกับลูกเมียหน้อย ทางวงการเขาก็ไม่ค่อยจะเอาใจใส่
ถ้าไม่ถูกใจท่านผู้ฟังโปรดจงนั่งเฉยๆหนา(นั่งเฉยๆหนา) ท่านอย่าเพิ่งโท้เฮฮาให้ฉันได้อาย

ทำนองร้อง

- - - ข	- - - -	- ถ - ท	- - - -	- - - -	- ถ - ร	- - มร	- มรท
เอ้อ		เออ เอ้อ			เอ้อ เอ้ย		

- - ขท	- - - รถ	- - - ข	- - - ถข
เอ็ง	เอ้อ	เอ้อ	เอ้อเออ

- ทท ร -	- ทท ถท	- ทข ท -	- ถ ขท -	- ท - ท	- ข ขท -	- - ท ท	ขถ - ถท -
สวัสดิ์	ท่านทั้งหลาย	ทั้งหญิงชาย	ที่ได้มา	เอ็ง เออ	เอ้อเออ	หญิงชาย	ที่ มา

ช ช ล ท	ท - ขท -	ช ท ล ท	ท ท - -	ท ช ช -	ล ท ล ช ท -	- ทช ทล -	- ลล ทร -
หมดทั้งพี่น้อง	ชาย ขวา	หมดทั้งคุณน้า	คุณนาย	ได้โปรดเถิด	จงเมตตา	ที่ดินได้มา	ในวันนี้

ท ร ล -	- ท ลท -	- ร ท ท	- - ล ทลช	- - - -	- ทล ทลช	ท - ช -	ล ล ลท -
จะรีบรอง	กัน ว่าดี	นั่นคงอ้ง	ไม่ได้		ยังไม่ได้	เพลง ดับ	ไม่ทันสมัย

ท ช ช ล	- ลล ท -	ล ช ช -	- ล ทลช -	ช ช ล ล	ท - - ช	- - - -	ร - ท -
ยังไม่เข้าใจ	ในทางร้อง	ยังขาดคก	บกพร่อง	ไม่ค่อยจะมี	เม็ค พราย		เม็ค พราย

ช - ร ท	ล - ทช -	ล - ชท	ล - ท -	- ท - ท	- ลช ลท -	- - ท ร	ท - ร -
ชื่อ ดันไม้	โลก รุ่ง	อ้ง ไม่ฟุ้ง	งาม พื่อ	เอ็ง เออ	เอ้อเออ	ไม่ฟุ้ง	งาม พื่อ

ท ร ท -	ทช - ทร -	- - ชท	ท ท - -
ดันอกมือ	ขึ้น ขอ	ขึ้นขอ	อภัย

จากทำนองการร้องเพลงอีสานจังหวัดต่างๆ พบว่า การร้องเพลงอีสานนั้นเป็นลักษณะคล้ายกับการร้องเพลงฉ่อยกล่าวคือเป็นการร้องเพลงเนื้อเต็มสลับกับการเอื้อนบ้าง แต่การเอื้อนจะมีเพียงบางช่วงเท่านั้น และจะไม่มีกรร้องรับสร้อยโดยลูกคู่อย่างเพลงฉ่อย ทำให้เพลงอีสานมีลักษณะเฉพาะของตนเองอีกประเภทหนึ่ง แม้ว่าลีลาการร้องจะคล้ายคลึงกัน

จากการวิเคราะห์พบประเด็นสำคัญเรื่องของการใช้เสียงเพลงอีสานว่ามีการใช้เสียงหลักในการร้อง ๔ เสียงเท่านั้น เพลงอีสานจังหวัดอ่างทองโดยเพลงไหว้ครูใช้เสียง ค ร ม ช เพลงดับเสี้ยใช้เสียง ล ท ค ม เพลงอีสานจังหวัดปทุมธานี ใช้เสียง ช ล ท ร เพลงอีสาน จังหวัดสิงห์บุรี ใช้เสียง ช ล ท ร และมีการใช้เสียง “มี” เฉพาะเวลาเอื้อนลูกคอตอนขึ้นต้นการร้องเท่านั้น จากการใช้กลุ่มเสียงมาประกอบเป็นทำนองร้องพบว่ามีลักษณะไปในทิศทางเดียวกันและเป็นแนวเดียวกันในทุก ๆ จังหวัดกล่าวคือเป็นการนำเสียง ๔ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง ส่วนความแตกต่างเรื่องความสูงต่ำของเสียงนั้น เป็นเรื่องเฉพาะและเป็นความถนัดของพ่อเพลงแม่เพลงแต่ละท่านว่าจะถนัดร้องเสียงสูงหรือเสียงต่ำมากน้อยเพียงใดจึงจะเกิดความไพเราะนั่นเอง

นับได้ว่าเพลงอีสานเป็นวัฒนธรรมการร้องเพลงที่มีลักษณะพิเศษโดยมีการใช้เสียงน้อยกว่าศิลปะชนิดอื่น ๆ มาดำเนินเป็นทำนอง และสามารถสร้างความสนุกสนานรื่นเริงให้กับผู้ที่ได้รับเป็นอย่างดี

๓.๖ เพลงปรบไต่

เพลงปรบไต่ ถือเป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่มากที่สุดประเภทหนึ่ง เชื่อกันว่าเป็นเพลงสมัยเดียวกับเพลงเทพทอง วิธีการเล่นเพลงปรบไต่จะแบ่งคนเล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย แยกเป็นฝ่ายชายและ

ฝ่ายหญิงยืนเรียงกันเป็นวง จะมีคนร้องดับบท ๒ คนโดยคนร้องดับบทจะเป็นผู้คิดคำร้องและร้องนำออกมา สำหรับลูกคู่จะร้องที่ปลายบท บทเพลงปรบไก่อจะไม่จำกัดความยาวแต่ถ้าเป็นการร้องเพื่อประกอบทำรำและร้องลำนำต่างๆ จะใช้บทที่มีการเตรียมมาล่วงหน้าและมีการจำกัดบทกลอนบทละ ๔ คำ การร้องเพลงปรบไก่อมักเป็นการร้องเกี่ยวพาราตีแบบที่เรียกว่า “เพลงประ” ฝ่ายชายจะเป็นผู้ร้องก่อน โดยจะร้องจบที่คำว่า “เออ” ฝ่ายหญิงจะร้องตาม ส่วนลูกคู่จะรับวรรคท้ายของพ่อเพลงและแม่เพลง สำหรับบางพื้นที่อาจไม่เป็นการร้องโต้ตอบกันแต่เป็นการร้องเล่นต่อกลอนสลับกันไปโดยคนรำจะเดินรำกันเป็นวงกลม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางของประเทศไทย พบการเล่นเพลงปรบไก่อที่ตำบลสระกระเทียม จังหวัดนครปฐม โดยการสัมภาษณ์ครูกุหลาบ เครืออยู่ อายุ ๘๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๘ ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ศิลปินอาวุโสด้านเพลงพื้นบ้านจังหวัดนครปฐม อธิบายว่าเพลงปรบไก่อสระกระเทียมมี ๓ ทำนองได้แก่ ตะนาวใน ศรีนวล และไอ้ร้าย ขั้นตอนการร้องเพลงปรบไก่อที่บ้านสระกระเทียมเริ่มต้นด้วยการนั่งร้องเพลงไหว้ครู โดยมีวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงตะนาวรับ เนื้อเพลงมีดังนี้

“เออ...สาไ้ ยกมือขึ้นวันทา เออ...สาธุการเออ เออ..สาไ้ จะกราบกรานคุณครู
เออ...ที่บูชา (คนตรี) จะไหว้พระภูมิเจ้าที่ทั้งสี่ทิศเออ จะไหว้พระศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น
ครูเออ (คนตรี) จะไหว้ครูพิราพท้าวลาดตะโพนเออ ถ้าผิบบ้างปลั่งไปเออ ไม่ชอบ
กล พ่อช่วยพาตะโพนหน้าเออ...ช่วยเพิ่มเติม (คนตรี) จะไหว้ครูพิณพาทย์ระนาด
ฆ้องเออ ถ้าผิบบ้างปลั่งไปเออ ในทำนอง พ่อช่วยคัดลูกฆ้องหน้าเออ...ทำนองดี
(คนตรี) จะไหว้ครูพิณพาทย์ระนาดปี่เออ ถ้าผิบบ้างปลั่งไปเออ ไม่สู้ดี พ่อช่วย
คัดลั่นปี่หน้าเออ...ตามทำนอง (คนตรี)” (กุหลาบ เครืออยู่, สัมภาษณ์, ๑๗
เมษายน ๒๕๔๕)

หลังจากไหว้ครูแล้วก็จะร้องว่า “ซ็อนเออจับประดับทับทรวงเออ เออเจ้าเออทั้งกาเออียา
นางหงส์เออ เออ เอ่อ เอ้อ จะลอยกว้างเออ เออเจ้าเออ ลงมาดินเออ” เพื่อลูกขึ้นขึ้นแล้วร้อง
ประกันหรือร้องโต้ตอบกันระหว่างพ่อเพลงและแม่เพลง เพลงปรบไก่อเป็นเพลงที่มีจังหวะเป็น
เอกลักษณ์และเป็นต้นรากที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการ ไปเป็นจังหวะหน้าทับของบทเพลงไทยได้แก่
จังหวะหน้าทับปรบไก่อ ใช้ตะโพนเลียนเสียงจากบทลูกคู่ที่รับว่า

“ฉ่า ฉ่า ฉ่า ชะ ฉ่า ไ้” มาเป็น “พริ้ง ปี่ะ คู้บ พริ้ง พริ้ง คู้บ พริ้ง”

การเล่นเพลงปรบไก่อแบบสมัยที่เกิดขึ้นที่บ้านสระกระเทียมจะเรียกกันว่า เพลงวง มักเล่น
กันเฉพาะผู้หญิงไม่มีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เป็นเพลงร้องส่งให้พิณพาทย์รับ คนร้อง
จะรำกันเป็นวง บทลูกคู่จะรับว่า “ฉ่า ตะ ละ ซา ฉ่า ซา ซา ฉ่า ซา”

เครื่องแต่งกายสำหรับการแสดงเพลงปรบไก่อตำบลสระกระเทียมนั้นไม่มีเครื่องครี๊ด ไคร่อยาก
แต่งอย่างไรก็ได้ เพราะในอดีตต่างคนต่างมาร่วมร้องกันเนื่องจากผู้คนตำบลสระกระเทียมเกือบ

ทั้งหมดร้องเพลงปรบไถ่ได้ทั้งนั้น แต่หากเล่นเพลงปรบไถ่ที่เป็นเรื่องราวเรียกกันว่า เพลงปรบไถ่ทรงเครื่อง จะมีการแต่งกายโดยผู้หญิงห่มสไบ นุ่งโจงกระเบน ผู้ชายใส่เสื้อลายดอก นุ่งโจงกระเบนมีผ้าขาวม้าคาดเอว

๓.๗ เพลงเรือ

เพลงเรือเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีความเก่าแก่อีกประเภทหนึ่งและนิยมเล่นกันอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคกลาง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบการร้องเพลงเรือที่จังหวัดอ่างทอง จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เพลงเรือจังหวัดอ่างทอง

จังหวัดอ่างทองมีการเล่นเพลงเรือกันช่วงเดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นเดือนที่มีน้ำมาก ประชาชนต้องใช้การเดินทางทางเรือกันเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีการละเล่นพื้นบ้านชนิดนี้มีความแพร่หลาย การเล่นเพลงเรือผู้เล่นจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่ายคือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย นั่งเรือคนละลำ จำนวนลำละประมาณ ๕-๑๐ คน เรือส่วนใหญ่นิยมใช้เรือพายไม้หรือเรือมาด มีฉิ่งและกรับประกอบจังหวะ ไม่มีการปรบมือรับ ฝ่ายหญิงนุ่งโจงกระเบน ห่มผ้าสไบ สวมงอบ ฝ่ายชายใส่เสื้อคอกลม นุ่งโจงกระเบน สวมหมวกสาน เมื่อเรือฝ่ายชายมาพบเรือฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะจอดเทียบเรือแล้วร้อง “เพลงปลอบ” ขึ้นก่อน เนื้อหาเป็นทำนองเชิญชวนฝ่ายหญิงให้มาเล่นเพลงด้วยกัน ถ้าฝ่ายหญิงไม่ตอบแสดงว่าฝ่ายหญิงไม่เต็มใจเล่นด้วย ถ้าฝ่ายหญิงพอใจจะร้องตอบกลับมาแล้วจึงร้องต่อด้วย “บทประ” ซึ่งเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เนื้อหาเกี่ยวกับการขอความรัก การเกี้ยวพาราสี ถ้าพ่อเพลงแม่เพลงฝีปากดีจะร้องเล่นเป็นชุด เช่น ชุดลักพาหนีมะมีบทขมกษมไม้ตามมา บทชิงชู้จะมีเรือฝ่ายชาย ๒ ลำ ฝ่ายหญิง ๑ ลำ ส่วนดีหมากฝัวจะมีเรือฝ่ายหญิง ๒ ลำ ฝ่ายชาย ๑ ลำ เนื้อร้องเกี่ยวกับการหึงหวง เมื่อเล่นเพลงกันมานานพอสมควรแล้ว ฝ่ายชายจะพายเรือไปส่งฝ่ายหญิง ระหว่างนั้นจะมีการร้องเพลงจากแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อกัน บางครั้งมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน

การแสดงครั้งหนึ่งประมาณครึ่งชั่วโมงนิยมเล่นหรือร้องตอนกลางคืน สมัยก่อนไม่มีเพลงเหมือนปัจจุบัน พ่อเพลงแม่เพลงจะมาเจอกันโดยไม่ได้นัดหมายกันล่วงหน้า แล้วก็มาร้องกันเพื่อความบันเทิงทั่วไปและเมื่อเวลาถึงงานผ้าป่า งานวัดต่างๆ ก็ไปร้องคันศรๆ ต่างคนต่างว่ากันไป ตะโกนร้องโดยไม่มีเครื่องขยายเสียง สมัยก่อนร้องบนเรือจึงไม่มีการรำประกอบ แต่พอนำมาแสดงบนเวทีคนที่ไม่ได้ร้องก็จะเป็นคนรำ ลักษณะคำกลอนที่ร้องเป็น “กลอนหัวเดียว” คือ ลงท้ายวรรคที่สองด้วยสระเดียวกันทั้งหมด ทำนองเพลงเรือคล้ายกับเพลงฉ่อย แต่มีลีลาช้า จังหวะเนิบๆ โดยจะขึ้นว่า “เอ้อ เออ เอ้อ เอ๊ย” และเมื่อจบลูกคู่รับว่า “ฮ้า ไซ้ เจ็บบๆ นอย น้อย นอย น้อย นอย นอย นอย นอย หน้อย ฮ้า ไซ้ เจ็บบๆ เจ็บบๆ”

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการร้องเพลงเร่มีเพียงเครื่องกำกับจังหวะได้แก่ฉิ่งและกรับเท่านั้น ผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม ศิลปินอายุ ๖๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๑ ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง อธิบายเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่เล่นประกอบการเพลงเร่ว่ามีเพียงฉิ่งและกรับ ส่วนกลองมีเพิ่มขึ้นในภายหลัง ผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม สาธิตการร้องเพลงเร่จังหวัดอ่างทอง ดังนี้

จังหวะปรบมือ

ปรบ	ปรบ	ปรบ	ปรบ	ปรบ	ปรบ	ปรบ	ปรบ
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

- - - ด	- ด - ท	- ด ด ด	- - - ด	- ร - ม	- ด ด -	- ด - -	- ด - -
โยน	โยน โชน	ตะลาล่า	ไ้	เอ๋อ เอ๋อ	เอ็งเอ็ง	ฮ้า	ไ้

- ด - -	- ด - -
เชียบ	เชียบ

การร้อง “โยน” และบทขึ้นต้นนี้ ผู้ใหญ่มังกร บุญเสริมอธิบายว่าจะใช้ประกอบการร้องขึ้นต้นกับบทใหม่ทุกครั้งๆ และเมื่อจะจบบทครั้งสุดท้าย จะต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องทำนองนี้อีกครั้งเป็นการจบบทสุดท้ายด้วย

เนื้อเพลง

ฟ ม ด -	- ม ด ฟร	- ฟม ดด -	- ม ด ฟม	ม ร - มด	- - ดด	- ด - -	- ด - ด
จะดอยเรือ	ออกจากท่า	จะดอยนาวา	ออกจากบ้าน	ลูกขอ นมัส	สการ		ครุ บา
						ฮ้า	ไ้

ดล ชล	- ชล -	- - ชฟ	ช - ล -	ช ฟ ช ช	- ล - ชช	- ด - -	ชล - ดด
ไหว้พระ	พรหมเมศ	ที่อยู่	เบื้อง ซ้าย	แล้วถูกจะไหว้	พระนารายณ์		อยู่เบื้อง ขวา
ชะช้า						ฮ้า	ไ้

- ช ด ด	- - ชล	- ชฟ - ดช	-- ฟช	- ชฟ - ชฟด	ฟช - ชฟ	- ด - -	- ด - ด
ไหว้พระพุทธ	ที่ถ้ำ	จะไหว้ พระธรรม	ที่เลิศ	จะไหว้ พระสงฆ์	ที่ท่านประเสริฐ		ทั่ว หล้า
ชะช้า (ดล)						ฮ้า	ไ้

ดล ช ช	- ท ด -	ช ช ช -	ท ช - ดด	ช ฟ ด ชฟ	- ฟ - ช	- ด - -	- ด - ด
ไหว้แม่	พระพาส	จะไหว้แม่	พระธรรม	จะไหว้พระแม่	อัก คี		คง คา
ชะช้า						ฮ้า	ไ้

- รร รล -	ด - ฟร -	- รร - รร	- - ฟร	- มม มด -	- - ดด	- มม มร	- - มม
ว่าอย่าให้แพ้	เพลง ดั้น	ถืออ้า ไ้จน	เพลงคำ	ขอเชิญมานั่ง	ในคอ	มาช่วยถูกคอ	ปัญญา
ชะช้า (ดล)							

ร ร - ล	- - ฟ ม .ร	- - - ม	- - - ร
เมื่อถูก นี้	จะว่า	เพลง	เฮย

พร้อมกัน

ช ช - ล	- - ล ล	- ล ค - ล	- ล - -	ม ล - ล ล	- ล ล -	- ม ม ร .ม	- - ม ม
เมื่อถูก นี้	จะว่า	เฮย เพลง	เฮย	ขอเชิญมานั่ง	ในคอ	มาช่วยลูกค้อ	ปัญญา

- - ล ล	- ล ล -	- ม ม ร .ม	- - ม ม	ร ร - ล	- ล - -	ร ล - ล	- - ม ร
ในคอ	ในคอ	มาช่วยลูกค้อ	ปัญญา	เมื่อถูก นี้	เฮย	เฮยถูก นี้	จะว่า

- - ม ร	- ม - ม
จะว่า	เพลง เฮย

คณะสี่พี่น้อง จังหวัดอ่างทอง สาธิตการร้องเพลงเรือคังมีเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

- ท - ค	- ฟ - ฟ	- ฟ - -	- ฟ - -	- ฟ - -	- ฟ - -
เอ่อ เออ	เอ็ง เอ้ย				
		ฮ้า	ไอ้	เจ๊ียบ	เจ๊ียบ

ม ฟ ม ฟ	- ช ฟ -	- ฟ ร - คร ฟ	ฟ ร - ท	ท ท - ฟ	- ร ค ท	- ฟ - -	ช ฟ - -
แค่พอไค้ฮัน	ฮับฮัง	แค่พอไค้ฟัง	คำ บอก	ว่าหอม เอ้ย	ฮังกับคอก		มะฟ้า
						ฮ้า	ไอ้

- ฟ ม - ฟ ช	- - ฟ ฟ	- ฟ ร - ค ฟ .ค	- - ท ค	- ฟ - -	- ม ฟ -
ฉันจะไม่ทัก	ไม่ทาส	ฉันกลัวว่าที่	จะฮาย		ขาชหน้า
				ฮ้า	ไอ้ (ฟ)

ฟ ช - ช	- ฟ ม ช -	- ฟ ร ค	ร ฟ - ร -	ร ฟ ร ฟ	- ฟ - ร	- - - ร	- - - ค
จิ้งร้อง ทัก	ชมโฉม	ไปด้วยลม	วา จา	วันนี้มาพบ	น้อง ฮา	กัน	เฮย

ฟ ช - ช	- ฟ ม ช -	- ฟ ม ฟ	- ฟ ฟ -	ฟ ช - ช	- ฟ ม ช -	- ฟ ม ฟ	- ฟ ฟ -
จิ้งร้อง ทัก	ชมโฉม	ไปด้วยลม	วาจา	จิ้งร้อง ทัก	ชมโฉม	ไปด้วยลม	วา จา

ท ฟ - ฟ	- - ท ร	- - ท ร	- ฟ - ค	- ท - ค	- ฟ - ฟ	- ฟ - -	- ฟ - -
มาพบ น้อง	เวลา	เวลา	นี้ เฮย	เอ่อ เออ	เอ็ง เอ้ย	ฮ้า	ไอ้

หมายเหตุ บรรทัดกลางร้องนำ บรรทัดล่างลูกคู่

เพลงเรือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ครูทองหล่อ โปธิจันทร์ ศิลปินเพลงเรือจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสรุปได้ว่าเพลงเรือที่ใช้ร้อง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็จะมีลักษณะการร้องเกี่ยวพาราสีหรือการร้องคัดพ้อต่อกัน ช่วงของการร้องตีหมากผัวอาจมีการร้องเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ผู้ชายไปหลงแม่เพลง ก็วิ่งไปตาม เมียน้อยเมียหลวงต้องว่ากัน ผู้ชายเป็นกลาง ฉะนั้นผู้หญิงที่เล่นตีหมากผัวที่ต้องร้องเป็นเมียน้อยและเมียหลวงต้องเป็นผู้มีความสามารถทั้งคู่ เพราะต้องด่ากันจริงๆ สำหรับเรื่องราวที่จะเล่นสำหรับบทชิงชู้ เช่นเรื่องขุนช้างขุนแผน เรื่องไอ้เปรี้ยวกับไอ้ปูซึ่งเป็นเรื่องโบราณ ชิงชู้จะว่าแพ้ว่าชนะกันไปเลย การร้องจะเป็นการคันและการแสดงจะจบลงด้วยการกลับบ้าน ส่วนเนื้อที่แต่งขึ้นใหม่ก็มีปรากฏ เช่น ตอนที่ได้ไปเล่นรับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถที่อำเภอบางไทร ครูทองหล่อ โปธิจันทร์ได้ทำการแต่งกลอนถวายใหม่ ถ้าบอกว่าจะไปเล่นเกี่ยวกับงานอะไร ครูทองหล่อ จะทำการแต่งเนื้อใหม่เพื่อไปเล่นในงานนั้นๆ นอกจากนี้การเล่นเพลงเรือก็มีการร้องเนื้อเพลงที่เป็นเรื่องราวของจังหวัดด้วย

เพลงเรือของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะเล่นเพื่อความบันเทิงในฤดูน้ำท่วมทุ่งและในเทศกาลกฐินผ้าป่าช่วงออกพรรษากลางเดือน ๑๑ จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ดังนั้นเพลงเรือพื้นถิ่นนี้จึงมีชื่อเรียกอีกว่า เพลงผ้าป่าและเพลงห้องน้ำ สำหรับการแต่งกายมักใส่เสื้อแขนสามส่วนและนุ่งโจงกระเบน สมัยก่อนมีการใส่ขอบไปแสดงด้วย ครูทองหล่อ โปธิจันทร์ ได้สาธิตการร้องเพลงเรือของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังมีเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

บทไหว้ครู

- - - -	- ม - ม	- - - ร	- ม - -	- ร ร พ	- ร - ม	- - - -	- ม ม ม
	ขอ กร	อ่อน	เศียร	ทั้งดอกไม้	รูป เทียน		เราบูชา

- - - ม	- - ช ด	- - - ล	- - ม ร	- ม ร ม	- ช - ร	- - - -	- ร ร ม
ดอก	มะลิ	ขาว	สะอาด	เป็นดอกไม้	ของชาติ		ศาสนา

- - ม ร	- ร - ม	- - - -	- ร - ม	- - ช ม	- ร - ม	- - - -	- ม - ร
ไปเก็บ	ดอก ชูม		ดอก บาน	นั้นมา	ใส่ พาน		ถ้า คำ

- - ค ม	- ค - ร	- - - -	- ร ร ค	- - - ม	- ค - ม	- - - -	- ร ร ม
ดอกไม้	ก็ งาม		บริสุทธิ์	ทั้ง	ดอก พุท		รักษา

- - ช ร	- ค - ม	- ค - ม	- ร - ร	- ร - ร	- - ร ค	- - - ร	- - - ร
ต้นชะ	เก็บ ไว้	กราบ ไหว้	บู ชา	องค์ แม่	สง่า	เมือง	เออ

เพลงประ

ท - ล ท	- ม ท -	-- ท ท	- ท --	ช ล - ท	- ล ล ช	- - - -	- ท - ม
เอย ได้อัน	สุนทร	มาออน	วิง	แม่สาว น้อย	ก็ไม่มันัง		อยู่ ช้า

- - ช ล	- ล ช -	- - ช ล	- ล ช ท -	- ล ล ท	ล ช - ล	- - - -	- ล - ช ท
ไอการ	จะเด่น	ไอการ	จะหวั	ไข่ว่าฉัน	จะถือ คัว		ที่ จำ

เพลงเรือจังหวัดปทุมธานี

ครูหวังดี นิมา หรือครูหวังดีละ ศิลปินแห่งชาติสาธิตการร้องเพลงเรือ ดังนี้

- ช - ล	- ร - ร	- - - ช
เอือ เอือ	เอ็ง เอ็ง	เอือ

- ล ช ช	- ร - ร	- ล ช ช	- ร - ช	ช ล ช ช	- ล - ล		- ล - ล
เดือนสิบเอ็ด	น้ำ นอง	เดือนสิบสอง	น้ำ ส่ง	พวกเราถิ่น	เรือ ลง		หน้า ท่า
						- ฮ้า(ร) - -	- ใฮ้(ร) - -

- ช - ช	- ค - ร	- ล ช ร	- ช - ช	- ล - ร	- ล ช ช		- ร - ร
ส่วน ทวก	มवल ม้อง	ซังลูกน้อง	ลูก หุ้ง	ซัง ซ้อม	นาตาอยู่		เรือช มา
						- ฮ้า(ร) - -	- ใฮ้(ร) - -

- ร - ร	- ล ช ล	ร ล - ช	ล ร ล ล	ช ล ล ช	- ร - ล		- ล - ล
พาย เรือ	มาถิ่นาน	เขาพาย ผ่าน	มาหลายอันเกอ	แต่พอมายัง	บ้าน เรอ		มี ท่า
						- ฮ้า(ร) - -	- ใฮ้(ร) - -

- ช - ล	ล ช ล ล	ช - ล ล	- ค - ล	- ช ล -	ช ล ล ค		- ช ช ล
ท่า เรือ	ของเขอมันดี	แฮม มันดี	งค งาม	ท่า เรือ	อยู่ริมแม่น้ำ		เจ้าพระยา
						- ฮ้า(ร) - -	- ใฮ้(ร) - -

ทอดลง

- ช ล ช	- ล - ค	ล ค ค -	- ล - ล	ค ช ล ช	- ช - ล	ช ล ล ล	- ล - ช
ให้เรือจอด	สัก พัก	แม่น้องรัก	แก้ว คา	ฉันจะไม่จอด	อยู่นาน	ให้มันรำคาญ	หน้า ท่า

- ช ช ช	- - ล ช	- ล ช ร	- - ช ล	- ล ล ร	- ช - ช	- ร ล ช	- ล - -
เจ้าก็เทียบ	ไป หน่อช	ฉันจะดอย	ออกมา	คุณจะคิด	คำท่า	ฉันท่าไร	เอช

ร - ร ร	- ร - ค	- ร ม ค	- ร - -	- ร - ร	-- ร ช	- ล ร ช	-- ช ล
เอ็ช จะคิค	คำ ทำ	ฉันท่าไร	เอช	คว่เห็ช	ไปหน่อช	แล้วก็ถอช	ออก มา

- ร - ร	-- ร ช	- ล ร ช	-- ช ล	ช ล ช ร	- ร - ช	- ล ร ช	- ล - -
เห็ช เห็ช	ไปหน่อช	แล้วก็ถอช	ออก มา	แม่คุดจะคิค	คำ ทำ	ฉันท่าไร	เอช

เป็นที่น่าสังเกตว่าการร้องเพลงเรื่อนั้นจะมีทำนองไปในแนวเดียวกัน แต่เนื้อร้องจะเปลี่ยนไปตามแต่เนื้อเรื่อนั้น ๆ

การร้องเพลงเรื่อของจังหวัดอ่างทอง พบว่ามีการร้องเอื่อนขึ้นต้น ลีลาการร้องของคณะสี่ที่น่องจะมีการร้องซิดหน้า ซิดหลัง โดยมีการร้องพยางค์ถี่ ๑ ห้องโน้ตมีคำร้องถึง ๔ คำด้วยกัน และช่วงท้ายของการร้องจะถูกผู้รับช้อนเข้ามาว่า “ฮ้า ฮั” ส่วนการร้องจากการสาธิตของผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม มีลักษณะการร้องเป็นไปแนวทางเดียวกัน ลักษณะเสียงที่นำมาร้องประกอบการร้องก็เป็นลักษณะการใช้เสียง ๖ เสียงและเป็นเสียงเดียวกันทั้งคณะสี่ที่น่องและคณะของผู้ใหญ่มังกร บุญเสริม ได้แก่เสียง ม ฟ ช ล X คร

เอกลักษณ์ของเพลงเรื่อของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ มีการกำหนดคสัญลักษณ์การเริ่มต้นและการเลิกเล่นเพลง การขึ้นเพลงมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยการขึ้นต้นจะ ไม่มีการร้องเอื่อนแบบยาว ครูทองหล่อ โปธิจันทร์อธิบายว่า เพลงเรื่อของครูทองหล่อจะขึ้น “เอช” เฉยๆ สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาร้องเพลงเรื่อของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่เสียง ม ฟ ช ล X คร

สำหรับการร้องเพลงเรื่อของจังหวัดปทุมธานี โดยการสาธิตของครูหวังดี นิมา ศิลปินแห่งชาติพบว่ามีการเอื่อนขึ้นต้นและมีการแทรกลูกคู่ในตอนท้ายวรรค โดยลีลาการร้องนั้นเป็นไปในแนวเดียวกับการร้องเพลงเรื่อของจังหวัดอ่างทอง แต่กลุ่มเสียงที่ใช้นำมาร้องเป็นการใช้เสียงที่เป็นโครงสร้าง ๕ เสียง ได้แก่ ครมXชลX ซึ่งแตกต่างกับจังหวัดอ่างทองและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โอกาสที่ใช้แสดงเพลงเรื่อในอดีตนิยมเล่นเพลงเรื่อในงานประเพณีไหว้พระ โดยลงเรื่อกันจริงๆ แต่ปัจจุบันภูมิประเทศเปลี่ยนไปเนื่องจากอิทธิพลของการชลประทาน การสร้างเขื่อนและการสัญจรทางเรือลดบทบาทลงทำให้การเล่นเพลงเรื่อเสื่อมความนิยมลงด้วย มีเพียงการเล่นเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดในโอกาสเฉลิมฉลอง งานรื่นเริง งานประเพณี หรือเทศกาล บางครั้งเล่นบนเวทีการแสดงซึ่งมิได้ลงเรื่อจริงๆ อย่างแต่ก่อน แต่ยังคงอนุรักษ์การแต่งกายและการร้องเล่นไว้เหมือนเดิม

๓.๘ ลำตัด

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง ลำตัดเป็นการร้องเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีความโดดเด่นและมีปรากฏกันอย่างแพร่หลายในแถบจังหวัดของภาคกลางของประเทศไทย จาก

การสัมภาษณ์ครูหวังดี นิมา หรือครูหวังเต๊ะ ศิลปินแห่งชาติ (ปัจจุบันพักที่จังหวัดปทุมธานี) อธิบายว่าลำดับเป็นการร้องและรำไปพร้อม ๆ กัน โดยเป็นการรำท่าผาลาเพียงไหล่ เพียงทำเดี่ยวเท่านั้นที่นำมาใช้รำประกอบ

ภาพครูหวังดี นิมา (หวังเต๊ะ) วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๘

ขั้นตอนการแสดง

ครูหวังเต๊ะ อธิบายขั้นตอนการแสดงในแต่ละครั้งมีรูปแบบการแสดงโดยเริ่มต้นด้วยการโหมโรง การขึ้นหน้ากลอง ฝ่ายหญิงร้อง ฝ่ายชายร้อง เพลงลอย หญิงชายขึ้นมาร้องแก้เพลงรวมเพลงพื้นบ้านและเพลงลา ดังมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนต่อไปนี้

การโหมโรง ใช้เครื่องดนตรีประกอบได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ กลอง ตีเป็นจังหวะหรือทำนองเพลงสำเนียงต่างๆ ได้แก่ ลาว พม่า แยก มอญ โดยไม่มีคนร้อง ประมาณ ๓-๕ นาทีเพื่อเป็นการโหมโรง

ตัวอย่าง หน้าทับโหมโรง

- ต - จ	- ต - จ	-----	- จ - จ	- ต ตต	- ต - ต	- ต - จ	--- ต	- จ - ต	- ต - จ
---------	---------	-------	---------	--------	---------	---------	-------	---------	---------

(ต = ตึง จ = โจ๊ะ)

การขึ้นหน้ากลองหรือเรียกว่าบันตน จะเป็นการนั่งร้องคล้ายกับเป็นการเชิญชวนให้ผู้ชมมานั่งรำล้อมหน้าเวทีโดยจะเป็นการร้องเพลงอะไรก็ได้ บางคนนำเพลงไทยมาร้อง เช่น เพลงแขกไทร เพลงดับนางซินเคอร์เรลลา เป็นต้น

ฝ่ายหญิง เป็นการร้องในทำนองออกตัวหรือถ่อมตัวว่าอาจจะสู้ฝ่ายชายไม่ได้ เป็นการวิงวอนผู้คู่ให้เมตตาช่วยเป็นกำลังใจ หรือถ้าเป็นงานในพิธีต่างๆ เช่น งานบวช งานศพ ก็จะจัดเนื้อร้องให้สอดคล้องกับงาน เช่นกล่าวถึงพระคุณของพ่อ พระคุณของแม่ เนื้อร้องก็จะเป็นคติเตือนใจ แต่ถ้าเป็นงานศพเนื้อร้องก็จะเป็นในเรื่องเกิด แก่ เจ็บตายและเป็นการกล่าวขานถึงคุณความดี ความอาลัยรักที่ญาติมีต่อผู้เสียชีวิต

ฝ่ายชาย เป็นการร้องในทำนองถ่อมคนเช่นกัน แต่จะสอดแทรกคำกลอนแบบเกี่ยว-พาราตีฝ่ายหญิง แต่ก็ยังมีการกระทบกระทั่งเปรียบเปรยฝ่ายหญิง

เพลงลอย เป็นเพลงที่ใช้ร้องก่อนจะหมดช่วงของแต่ละฝ่าย เนื้อร้องเป็นการท้าทายคู่ต่อสู้ว่าหากมีวิชาดี คิดว่าเหนือกว่าและถ้าแน่จริงก็ให้ขึ้นมาแก้ลำกัน

หญิงชายต่างขึ้นมาแก้เพลง หรือเรียกว่าขึ้นมาแก้ลำ โดยขึ้นมาประชันหน้ากัน บทเพลงจะถูกกำหนดเป็นช่วง โดยหญิงว่าชายแก้ หรือชายว่าหญิงแก้ แม้จะขึ้นมาโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย การแสดงของลำตัดจะไม่มีการถูกเนื้อต้องตัวกัน

รวมเพลงพื้นบ้าน เมื่อต่างฝ่ายได้ทำการแก้ลำกันเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำเพลงพื้นเมืองเข้ามาสอดแทรก คณะหวังเต๊ะได้มีการรวบรวมเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ มาเล่นช่วงนี้ได้แก่เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงขอทาน แล้วแต่ผู้ชมจะเรียกร้องให้เล่นเพลงใด

เพลงลา เนื้อร้องจะเป็นคำกล่าวขอบคุณผู้ชมและเจ้าภาพที่จัดหาคณะลำตัดมาแสดง รวมทั้งแม่ครัวที่จัดเลี้ยงอาหาร และร้องอวยพรให้ทุกคนที่มาชมลำตัดมีความสุข มีความร่ำรวยเพื่อที่จะว่าจ้างหรือหาลำตัดมาแสดงอีก

สมัยก่อนลำตัดเริ่มการแสดงตั้งแต่เวลา ๒๑.๐๐ น.จนถึงสว่าง แต่ปัจจุบันการจัดรูปแบบในการแสดงจะรวบรัดให้พอเหมาะพอควรกับระยะเวลาของการแสดง ระหว่างเวลา ๒๐.๐๐ น. ถึง ๒๔.๐๐ น. รวมเวลาแสดงประมาณ ๔ ชั่วโมง การแสดงลำตัดในขั้นต้นแสดงกันเพียงวงเดียว ผู้แสดงเป็นชายทั้งหมด ภายหลังสตรีได้ตั้งวงลำตัดขึ้นมาโดยใช้สตรีล้วนและสามารถว่าแก้กับวงผู้ชายได้ด้วย การแสดงลำตัดจึงได้รับความนิยมมากขึ้น จนมีการประชันกันระหว่างวงฝ่ายหญิงกับวงฝ่ายชาย ถ้อยคำที่ร้องแก้กันได้เพิ่มการเกี่ยวพาราตีเข้าไปด้วย เมื่อได้รับความนิยมมากจึงมีผู้คิดดัดแปลงวงลำตัดให้มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายในวงเดียวกัน ภายหลังมีการแสดงเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดชุดต่างๆ ได้แก่ชุดชมคง ชุดมอญ ชุดลาว เป็นต้น แต่ทำนองและทำร้ายยังคงเป็นแบบลำตัด

เครื่องดนตรีและหน้าทับกลอง

ลำตัดเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบการร้องได้แก่ กลองรำมะนา เดิมมีกลองหลายใบ ปัจจุบันเหลือเพียง 4 ใบ เครื่องกำกับจังหวะได้แก่ฉิ่ง ฉาบและกรับ สำหรับ

หน้าทับที่ใช้มีทั้งลาว พม่า มอญ ฝรั่งเศส ส่วนมากจะใช้พม่าโดยใช้ตอนขึ้นนั่ง โดยมีหน้าทับดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

---	- โฉ๊ะ --	อะ โฉ๊ะอะดิง	- ดิง - ดิง
-----	-----------	--------------	-------------

ตัวอย่างที่ ๒

---	--- จ	--- จ	- ต - ต	--- จ	- ต - ต	- จ - ต	- ต - -
-----	-------	-------	---------	-------	---------	---------	---------

ตัวอย่าง หน้าทับโหมโรง

- ต - จ	- ต - จ	----	- จ - จ	- ต ตต	- ต - ต	- ต - จ	--- ต	- จ - ต	- ต - จ
---------	---------	------	---------	--------	---------	---------	-------	---------	---------

(ต = ดิง จ = โฉ๊ะ)

เนื้อหาที่นำมาร้องลำตัดและลักษณะกลอน

ครูหวังเต๊ะ อธิบายว่าเนื้อหาที่ครูใช้ร้องลำตัดได้แก่เนื้อหาเกี่ยวกับงานสังคีตสายใจไทย โครงการหลวง อีสานเขียว ประชาธิปไตย ยาเสพติด โรคเอดส์ เกษตรกร วันขึ้นปีใหม่ ประชันลำตัด งานสังสรรค์ งานไหว้ครูและประวัติศาสตร์การเมืองเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติมาเป็นสื่อบอกถึงการลา ส่วนงานศพจะกล่าวถึงชีวิตคนและเนื้อหาเกี่ยวกับศีลธรรม สำหรับกลอนลำตัดมี ๔ แบบได้แก่กลอนสิบ (สิบพยางค์เว้นวรรค) กลอนแปด (แปดพยางค์เว้นวรรค) กลอนห้า (ห้าพยางค์เว้นวรรค) และกลอนสี่ (สี่พยางค์เว้นวรรค) หรือเรียกว่ากลอนโยก โดยเวลาเขียนกลอน ครูหวังเต๊ะอธิบายว่าสามารถเขียนทั้งกลอนสิบ กลอนแปดและกลอนสี่เข้าไปในกลอนเพลงเดียวกันได้

ลักษณะการร้องลำตัดและทำนองร้อง

การร้องลำตัดจะต้องเปล่งเสียงร้อง เน้นอักขระและกลวิธีการขับร้องให้มีความชัดเจน การร้องเป็นการท่อนเนื้อไปก่อน จะดันก็ต่อเมื่อจำไม่ได้จึงดันออกมาใหม่ ทำนองการร้องลำตัดมีหลายทำนอง ครูหวังเต๊ะสาธิตการร้องทำนองต่าง ๆ ได้แก่ ทำนองสาริกา ทำนองโศก ทำนองกระพือ ทำนองเพราะ ทำนองจักรุน เพลงงานศพและเพลงลา สำหรับทำนองกระพือกับทำนองโศกจะไม่นิยมนำมาร้อง ดังมีเนื้อหาต่อไปนี้

ทำนองสาริกา

นำคนเดียว

- - - ฟซ	- ท - ซ	---	- ท - ซ	--- ฟ	- ม - มค	---	- ม - มค
สา	ริ กา		โศ มา	ทาง	โหม แน่		สอง ตา

เริ่มลูกคู่

- - - -	- ท - ม	- - - ฟ	- ฟ - -	- - ม ช	- ท - ฟ	- ท - ท	- - - -
	ก็ แด	แด	แด	แม่แพร	ศรี จันต์	ชะ ชา	

- - - ฟช	- ท - ช	- - - ท	- - - ช	- - - ฟ	- ม - มค	- - - -	- ม - มค
สา	ริ กา	โผ	มา	ทาง	โหน แน่		สอง คา

- - - -	- ท - ม	- - - ท	- ช - -	- - ม ช	- ท - ฟ	- - - -	- - - -
	ก็ แด	แด	แด	แม่แพร	ศรี จันต์		

- - - ฟช	- ท - ช	- - - -	- ท - ช	- - - ฟ	- ม - มค	- - - -	- - - -
สา	ริ กา		โผ มา	ทาง	โหน แน่		

- - - ฟช	- ท - ช	- - - -	- ท - ช	- - - ฟ	- ม - มค	- - - ม	- - - มค
สา	ริ กา		โผ มา	ทาง	โหน แน่	สอง	คา

- - - -	- ท - ม	- - - ท	- ช - -	- - ม ช	- ท - ฟ
	ก็ แด	แด	แด	แม่แพร	ศรี จันต์

ทำนองโศก

- - - -	- ร - ร	- ร - ม	- ต ทล	- ร - ชร	- - ม ร	-- รร	- ม - รค
	เกิด แก่	เจ็บ ตาย	คำทุกข์เจ้า	กล่าวไว้	หญิงชาย	ควรครอง	เอ๋ยเออเออ

- ร ร ร	- ม รค -	- ร ม ช	- ร - ค	ค ค ค ช	- - - ร	- - - ร	- - - -
อันความดี	นั่นเล่า	ไม่สูญหาย	คาย เปล่า	ประคองตั้งเสา	ชง	ทอง	

- ต ทร	- ม รม	- ร ร ม	- ค ค ร	- ม ม ล	- ล - ม	- ม รค	- ม - รช
มนุญชก	อุบิชน	โนภาคพื้น	จักวาล	กำเนิดกาย	คล้ายกัน	ทุกเชอท่าน	ทั้ง สอง

- ร ร ร	-- ร ร	ช ร ร ม	- ร - ร	- ม ม ร	- ม ม ร	- ค ร ร	- ม - ม
ไม่คิดแผล	แตกต่างกัน	นับแต่เมื่อตั้ง	ครรรภา	พญาปลอด	ก็ตลอดมา	จากมารดา	อุ้ม ท้อง

ทำนองกระพือ (๑)

- ร - ม	- - ร ม	- ร ม ช	- ฟ ฟ -	- ร - ม	- ม - ม	พม ร ม	- ร ร -
เล็ก กัน	เล็กกัน	ไม่ต้องหัน	มาแถ	เล็ก กัน	ลี แก	ไม่ต้องแถ	สูกัน

- - - ฟ	ขฟม - ร	- ล ท ล	- ม - ล	- - - -	- - ม ม	- - - -	- - ม ม ฟ
เอื้อ	เอ็ง เอื้อ	มบุญเรา	เกิด มา		หน้าตา		อย่างนี้

- - - ม	- ร - ม	- ร ม -	ม ร - -	- - ม ม	- ม ม ฟ ม
ดู	ให้ ดี	หน้าตา		มันมี	ไม่เหมือนกัน

ทำนองกระพือ (๒)

- ม ม ร	-- ร ร	- ม ม ม	- - ช ม	- ล ล ล	- ล ช ล	- ล ม ม	- ล - ม
พ้อบุญหนัก	ศักดิ์ใหญ่	กระพึงกาช	พิกล	เริ่ม เห็น คน	ไม่ใช้คน	ทะนงคน	ชนพอง

- ม ม ม	ร - - รล	- ม ม ฟ	- ม ม ร	- ม ม ม	- ม - ล	- ม ม ม ช	- ม - ม
สัมสภาพ	กราบ หลัง	เมื่อคราวครั้ง	ยังแบเบาะ	จึงเหยียบอ้า	หอยมเขา	กั้นก็เพราะ	เงินทอง

- ช ล ช	- - ล ล	- ม - ม	- ม - ร ช	- ม - ร	- ม - ม	- ม - ร	- ช - ม
ค่าง มี หัว	มี ตา	มี หน้า	มี หัว	มี แขน	มี ตัว	มี หัว	คิด ตรอง

- ม - ร	- ม - น	- ร - ร	- ร - ร	- ร ม ม	- ม - ร ช	- ม ช ร ช	- ม ม ม
มี ปาก	มี ถิ่น	มี คีน	มี มือ	แต่อะไร	ไซ หรือ	ย้อมยัดยื้อ	ทำตะนง

- ฟ - ล	- ล - ร ฟ	- ร ม ม	- ฟ ฟ ร	- ร ม ฟ	ม ร ร ร	- ร ม ฟ	- ม ม ม ช
หนัง เนื้อ	เชื้อ ไช	เลือดในกาย	ทุกทุกหยด	ก็แดงจาง	เดี๋ยวก็ค้องหมด	อย่าได้ยศ	ทำผอง

- ม ช ม ร	- ม ช ร	ลลลล	- ล ล ล	- ม ล ฟ	- ม ม ร	- ร ม ฟ	- ม - ม
ควรวักไคร์	กันไว้ดิค	ก็เราก้เกิด	มาคล้ายกัน	อย่ายกคน	ข่ม ท่าน	หัวหลักฐาน	เงิน ทอง

ทำนองเพราะ

- ม ม ร	-- ร ร	- ม ม ม	- - ช ม	- ล ล ล	- ล ช ล	- ล ม ม	- ล - ม
พ้อบุญหนัก	ศักดิ์ใหญ่	กระพึงกาช	พิกล	เริ่ม เห็น คน	ไม่ใช้คน	ทะนงคน	ชนพอง

- ม ม ม	ร - - รล	- ม ม ฟ	- ม ม ร	- ม ม ม	- ม - ล	- ม ม ม ช	- ม - ม
สัมสภาพ	กราบ หลัง	เมื่อคราวครั้ง	ยังแบเบาะ	จึงเหยียบอ้า	หอยมเขา	กั้นก็เพราะ	เงินทอง

- ช ล ช	- - ล ล	- ม - ม	- ม - ร ช	- ม - ร	- ม - ม	- ม - ร	- ช - ม
ค่าง มี หัว	มี ตา	มี หน้า	มี หัว	มี แขน	มี ตัว	มี หัว	คิด ตรอง

- ม - ร	- ม - ม	- ร - ร	- ร - ร	- ร ม ม	- ม - รช	- ม ช รช	- ม ม ม
มี ปาก	มี ลีน	มี ดิน	มี มือ	แค่อะไร	โฮ หรือ	ข้อมือคือ	ทำคะนอง

- ฟ - ล	- ล - รฟ	- ร ม ม	- ฟฟร	- ร ม ฟ	ม ร ร ร	- ร ม ฟ	- ม ม มช
หนัง เนื้อ	เชื้อ ไช	เลือดในกาย	ทุกทุกหยด	ก็แดงฉาน	เคียวก็ค้องหมด	อย่าไคยส	ทำผยอง

- ม ช มร	- ม ช ร	ด ด ด	- ล ด ด	- ม ล ฟ	- ม มร	- ร ร ร	- ล - ล
ควรรักใคร่	กันไว้เถิด	ก็เราก็กิน	มาคล้ายกัน	อย่าชกคน	ข่ม ท่าน	ด้วยหลักฐาน	เงิน ทอง

ทำนองจักรุน

- ล ท ร	- ม ร ม	- ม ม ฟ	- ร ร ม	- ฟ ฟ ล	- ล - ม	- ฟ ม มร	- ร - ม
มนุชจัก	อุบิขันธ์	ในภาคพื้น	จักวาล	กำเนิดกาย	คล้ายกัน	ทุกเรอท่าน	ทั้ง สอง

- ฟ ช ฟ	-- ฟ ฟ	ล ม ฟฟ	- ม - ม	- ม ม ร	- ม ฟ ม	- ร ม ม	- ม - ม ฟ
ไม่คิดแหก	แตกต่าง	นับแต่เมื่อตั้ง	ครรรภา	พญาปลอด	ก็กลอดมา	จากมารดา	อุ้ม ท้อง

- - ล ล	-- ช ชล	- ม ม ร	-- ร ร	- ล ร ม	-- ม ร	- ร ม ร	- ร - ม
ทารก	ตกฟาก	ข้อมประจักษ์	แกจิด	ทั้งก่อนคำ	อุยิด	ไม่มีบิด	ปกบ้อง

- ล ม ร	- ม ฟ ม	- - - ร	- ม - ร	- ม ค ร	ร ม ม ล ม	- ม ม ฟ	- ร ม ฟ
ล้วนเปลือยเปล่า	ขาว ดำ	แต่	รูป ธรรม	นั้นต่างกัน	ไม่เป็นการสำคัญ	ในข้อนั้น	ดอกที่น้อง

- ล ล ล	- ล - ล	- ฟ ม ล	- ฟ ม ร	- ม ม ม	- ม ฟ - มร	- ร ม ร	- ร ม รช
มันแน่นอน	ค่อนว่า	เราก็กิน	กันมือเปล่า	ไม่ว่า โพร	หรือ เจ้า	ไม่มีข้าว	ไม่มีของ

- ร ม ร	- ช - ร	- ช ช ร	- ร ร ม	- ช ช มช	- ม ร มช	- ช ร ม	- ช - ชร
ไม่ปรากฏ	ยศ ศักดิ์	ล้วนน้ำหนัก	เท่าเท่ากัน	มาจากหลัง	จึงสร้างสรรค์	และช่วยกัน	ชกข้อง

- ร ร ร	- ช ม ม	- ร ร ม	- ช ม ม	- - ม ล	- ล ม ม	- ล ร ม	- ม ม มล
ถ้าลูกบ่าว	เขาเรียกอ้าย	ถ้าลูกนาย	เขาเรียกคุณ	แบ่งจัน	กันกระดูล	แล้วแต่บุญ	จะ สนอง

เพลงงานศพ

จังหวัดลพบุรี

- ม ฟ ช	ฟ ฟ ม ฟ	- ท ท ท	- ค ท ล	ม ม ม ม	- ร - ม ร		
เมื่อชีวิต	เรายังไม่ตาย	จะทำดี	สักเท่าไร	ก็ไม่มีใคร	ให้ พร		

- ฟ ฟ ม	- ฟ - ฟ	ม ฟ ม ร	- ม - ม				
เขาจะเห็น	ใจ เรา	เมื่อตอนจะเข้า	กอง ฟอน				

เริ่มมีจังหวะ

- ฟ ท ท	- ล ล ล	- ฟ - ซ ล	- ม ม ล	- ฟ - ม	- ร ร ร	- ร - ร	- - - -
แหล่งขวัญเฮ้อ	กระไรเลย	แลหาย	ซินแต่เสียง	เวไร	ก้องอยู่ใน	คง คร	

- ล ล ล	- ม - ฟ	- ร ร ฟ	- ม - ม	- ม ล ล	- ม - ฟ	- ม ม ม	- ฟ - ฟ
ทั้งนกไม้	ไก่อกา	ไม้ดลา	ลอยลม	หนาวน้ำค้าง	พรางพรหม	ทุกซัระทม	ห้อยนอน

- ม ม ม	- ม ม ฟ	- ม ม ฟ	- ม ฟ ม	- ฟ ม ม	- ม - ร	- ร ฟ ร	- ม - ม
มาร่าพิง	คนึงคิด	ถึง ชีวิต	มनुชี่เรา	ล้วนวอควาย	คายเปล่า	ค้างหันเข้า	กอง ฟอน

- ม ล ล	- ซ - ล	- ล ม ร	- ร - ร	- ร ฟ ร	- ร ม ม	- ฟ ร ม	- ฟ ม ม
ไม่พลิกฟื้น	คืน หลั่ง	เหมือนเมื่อครั้ง	เคิม มา	น้ำสมเพช	เวทนา	คิดขึ้นมา	แก้วอวอร์ด

- ร ร ม	- ร - ฟ	- ม ฟ ม	- ม ม ฟ	- ม ม ฟ	- ม - ม	- ล - ม	- ม - ม
ผู้ที่เป็น	เสริมฐึ	ควงฤดี	ก็แจ่มใส	พอนึกถึง	ความคาย	หัวใจ	รอนรอน

เพลงลา (ทำนองโศก)

- ร ล ล	- ล - ล	ล ฟ ซ ล	- ฟ - ฟ	- ล ฟ ฟ	- ซ - ซ	- ซ ล ล	- ซ - ซ
เสียงระฆัง	กึ่งวาด	มาจากวิหาร	ห่าง ห่าง	เสียงกระหึ่ม	ครึ่ม คราม	มา ฟ้า สราง	อัม พร

- ท - ฟ ซ	- ซ ซ ท	- - - -	- ท ท ท	ฟ ซ ฟ ม	- ฟ ฟ ม	- ม - ฟ	- ซ - ฟ
สาย นวล	จวนจะรุ่ง		น้ำ ค้าง ย้อย	ฝอย ฟุ้ง	จวนจะรุ่ง	สะคุ้ง	หนาวใจ

- ซ ซ ท	- ซ - ท	- ม ฟ ฟ	- ม - ซ	- ฟ - ฟ	- - - -	- ซ ฟ ม	- ม - ม
แหงนชะเง้อ	แลหา	สุริอา	เชื่อม ฟ้า	รำ ไว		พฤษชาติ	สะบัด

- ฟ - ล	- ฟ - ม ฟ ซ	- ซ - ฟ	- ฟ - ฟ	- - ฟ ม
ข้อไว้	แล หาย	หัวใจ	รอน รอน	เอ้อ

การร้องลำตัดจากทำนองตัวอย่างข้างต้นจากการสาธิตจากครูหวังเต๊ะ ศิลปินแห่งชาติ พบว่า การร้องเพลงลำตัดนั้นเป็นลักษณะการร้องบทเพลงเนื้อเต็มซึ่งเป็นลักษณะของการร้องเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นหลายประเภท การร้องลำตัดจะไม่มีกัณฑ์การเน้นการเอื้อนแต่เป็นการแสดงความวิจิตรของคำกลอนและพลังเสียงของพ่อเพลงแม่เพลงโดยการร้อง

โต้ตอบกัน ซึ่งไหวชิงพริบ จากการวิเคราะห์พบลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการร้องลำตัด กล่าวคือการร้องเนื้อเต็มดังที่กล่าวมานั้น โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นการร้องโดยใช้พยางค์เสียงที่เรียง ซิดติดต่อกันประมาณ ๕ - ๖ เสียงเป็นส่วนใหญ่และจะไม่ใช้เสียงครบทั้ง ๘ เสียงมาประกอบเป็น ทำนองร้อง ดังนี้ เพลงสาริกาใช้เสียง ม ฟ ช X ท ด X เพลงโศกใช้เสียง ค ร ม X ช ล ท เพลงกระพือใช้เสียง X ร ม ฟ ช ล X เพลงเพราะใช้เสียง ร ม ฟ ช ล ท X เพลงงานศพใช้เสียง ค ร ม ฟ X ล ท เพลงลาใช้เสียง ร ม ฟ ช ล ท X

จากรายละเอียดข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนำเสียงมาขับร้องลำตัดมักจะใช้จำนวนเสียง ๕ - ๖ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง ซึ่งแตกต่างไปจากบทเพลงไทยที่เป็นแบบแผนของราชสำนัก และแตกต่างประจำเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ ที่มักปรากฏการใช้เสียงเพียง ๕ เสียงเป็นโครงสร้างในการดำเนินทำนองไม่ว่าจะเป็นบทเพลงหรือการขับร้อง

๓.๘ เพลงพวงมาลัย

เพลงพวงมาลัย เป็นการละเล่นพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีความเป็นมาช้านาน นิยมเล่นกันในแถบจังหวัดภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี นอกจากนี้ยังมีเล่นในแถบภาคใต้ตอนบน ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย โดยจะเล่นในงานเทศกาลต่างๆ ได้แก่ ลอยกระทง ตรุษสงกรานต์ งานนักขัตฤกษ์ต่างๆ งานบวชนาค ทอดกฐิน ผ้าป่า โขน จุก เป็นต้น การเล่นเพลงพวงมาลัยเล่นได้ทั้งบนบกและในเรือ แต่นิยมเล่นบนบก โดยจะมีพ่อเพลงแม่เพลงฝ่ายละ ๑ คน นอกนั้นเป็นลูกคู่ไม่น้อยกว่า ๓ คน คอยรับเฉพาะวรรคต้นกับวรรคท้ายของตอนจบและปรบมือให้จังหวะ คำร้องมักจะเป็นกลอนสวดเชิงเกี่ยวพาราสิและมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "เออระเหย" เนื่องจากเนื้อร้องค่อนข้างยาว ภายหลังจึงร้องเป็นท่อนสั้นๆ เรียกว่า "เพลงพวงมาลัยคว้น" ส่วนเพลงพวงมาลัยอีกประเภทหนึ่งคือ "เพลงพวงมาลัยขั้ว" เรื่องราวที่ร้องเป็นเรื่องขอความรักหรือซักถามในปัญหาคติโลกและศีลธรรม นอกจากนี้ยังมีเพลงพวงมาลัยที่ใช้ร้องประกอบการรำอีกด้วย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดต่างๆ ภูมิภาคกลาง ผู้วิจัยไม่พบศิลปินที่ยังคงเล่นเพลงพวงมาลัย ณ ปัจจุบัน ทั้งนี้ เพลงพวงมาลัยอาจจะเป็ศิลปะที่เริ่มจะเสื่อมหายไป ยกที่จะหาผู้ที่สามารถเล่นได้ในปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ โอกาสในการแสดงไม่เอื้อให้มีการเล่นเพลงพวงมาลัยในปัจจุบันก็อาจจะเป็ได้

๓.๑๐ เพลงระบำ

เพลงระบำเป็นเพลงที่พบทั่วไปในจังหวัดของภาคกลาง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบการร้องประกอบรำเพลงพื้นบ้านประเภทที่เรียกว่าเพลงระบำนี้ที่จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปราชินบุรี จังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทรา สำหรับเพลงระบำ ณ จังหวัดปทุมธานีมีลักษณะเด่นคือ

ตอนที่ร้องรับว่า “ระบำไหนดอยบ้านไกล เขาร่ำสวดยอย” ซึ่งนิยมเล่นกันในวันตรุษสงกรานต์ หุ่นสาวมาพบกันตอนเย็นและเพลงเพลงระบำกัน สำหรับฝ่ายชายมักจะข้ามไปเล่นต่างหมู่บ้าน ส่วนฝ่ายหญิงจะอยู่ในหมู่บ้านของตัวเอง ปัจจุบันไม่พบเพลงประเภทนี้ในจังหวัดปทุมธานีแล้ว

เพลงระบำจังหวัดนนทบุรี

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม พบศิลปินที่ยังสามารถร้องและเล่นเพลงระบำ ได้แก่ คุณยายมะลิ วงศ์จันงค์หรือชื่อในการแสดงคือคุณยายปรุง อายุ ๗๘ ปีอยู่บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ ๑ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ภาพคุณยายมะลิ วงศ์จันงค์ วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๘

คุณยายมะลิ วงศ์จันงค์อธิบายว่าการแสดงเพลงระบำพื้นที่นี้จะเรียกชื่อกันว่า ระบำบ้านไกล แต่เดิมจะแสดงในวันตรุษสงกรานต์โดยคนร้องจะรำไปด้วย การรำเป็นการรำตามบทที่ร้อง ผู้แสดงจะออกมาเป็นคู่ชายหญิง ส่วนลูกคู่ที่เหลือนับปรบมือ เวลาแสดงระบำบ้านไกลจะมีนักแสดงอย่างน้อยชายหญิง ๕-๖ คู่ การแต่งกายจะแต่งแบบมอญ ผู้ชายนุ่งผ้าซิ่นแบบมอญเสื้อคอกลมมีผ้าพาดคอ ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นมอญเสื้อแขนกระบอกมีผ้าคล้องคอและเกล้ามวยผม โดยเนื้อหาที่นำมาร้องส่วนใหญ่จะเป็นการเกี่ยวพาราสีโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง แต่ปัจจุบันเวลาที่ครูต้องไปสอนนักเรียนก็จะเป็นเนื้อร้องเกี่ยวกับการศึกษาเช่น “เจ้าช่อมะกอกเจ้าดอกเทียน ขอให้จงเล่าเรียนวิชาให้ดีเถย” เนื้อหาแล้วแต่จะแต่งขึ้นเพียงแต่ให้มีการสัมผัสคล้องจอง เวลาร้องนี่ก็จะไร้อีกจะร้องไปเช่นนั้น แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่ชำนาญหรือผู้ที่หัดร้องใหม่จะไม่สามารถเดินกลอนสดได้ ต้องมีการจดเนื้อร้องแล้วท่องก่อนมีการแสดง นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับชาติ ศาสนา ศิลธรรม ทั้งนี้เนื้อหากการประพันธ์ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปใช้กับกิจกรรมหรือสถานการณ์ในครั้งนั้น ๆ ว่าเป็นเรื่องราวหรือกิจกรรมเกี่ยวกับอะไร เนื่องจากเพลงระบำสมัยปัจจุบันจะนิยมเป็นเพียงการสาธิตเพื่อเป็นความรู้เท่านั้น

สำหรับขั้นตอนการแสดง เนื่องจากการแสดงระบำบ้านไกลจะเล่นกันในเทศกาลสงกรานต์ ดังนั้นจะต้องมีการเล่นสะบ้าก่อน หลังจากเล่นสะบ้าแพ้ชนะกันแล้วจึงจะมาร้องเพลงระบำบ้าน

ไกล ร้องแก้ได้ตอบกันไประหว่างชายหญิงจนถึงเวลาเล็กก็จะมีกรร้องเนื้อที่เกี่ยวกับการลาอวยพร การแสดงระบำบ้าน ไกลจะร้องกันในช่วงกลางคืนช่วงระยะเวลาประมาณหนึ่งทุ่มหรือสองทุ่ม

เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบการร้องเพลงระบำบ้าน ไกลนั้นจะไม่มีกำหนดตายตัว แต่ส่วนใหญ่จะมีการนำเครื่องดนตรี ๒ ชิ้นมาประกอบการร้องได้แก่ ตะโพนและฉิ่ง นอกจากนี้ก็ยังมีขลุ่ย ขลุ่ยฆ้อง วงศ์จำนง ได้ทำการสาธิตตัวอย่างการร้องระบำบ้าน ไกล จังหวัดนนทบุรี ดังมีเนื้อร้อง และทำนองต่อไปนี้

(สร้อย) เอ้อระเหย ระบำ แขนเจ้าอ่อนพอรำให้ผู้ระบำบ้าน ไกล

(ญ) การละเล่นของเราชาวมอญแต่เก่าแต่ก่อนเขามีอะไร

ระบำไหน เออเอย บ้าน ไกลเขาก็รำสวยเอย สวยเอย สวยเอย สวยเอย เอี้ยเอยบ้าน ไกลเขาก็ รำสวยเอย

(ช) การละเล่นของเราแต่เก่าก่อนมีทั้งสะบ้า มอญรำ ระบำ ทะแย ของเก่าของเก่าแท้ๆนะแม่ สายใจ

ระบำไหน เออเอย บ้าน ไกล เขาก็รำสวยเอย สวยเอย สวยเอย สวยเอย เอี้ยเอยบ้าน ไกล เขาก็รำสวยเอย

ค ท ร ร ช	- - ม ร	- ร - คค	- - ม ร	- คค - คร	- ค - ค
ชเอ้อระเหย	ระบำ	แขนเจ้าอ่อน	พอรำ	ให้ผู้ ระบำ	บ้าน ไกล

- ม ร รค	- ชม ม ม	- รค - รค	- รร - คร	- - รรค	ร มร ถ ค	- ถ - ถค	- ม - ค
การละเล่น	ของเราชาวมอญ	แต่เก่า แต่ก่อน	เขามีอะไร	ระบำไหน	เออเอยบ้าน ไกล	เขาก็รำ	สวย เอย

- - ช ค	ร ร ม ร	ม ร ถ ค	- ถ - ถค	- ร - ค
สวยเอย	สวยเอยสวยเอย	เออเอยบ้าน ไกล	เขาก็รำ	สวยเอย

- ม - รค	- ชม - รค	ม รค รค	- - ร ม	ร ร ร ร	- - รพค	ร ค ร ร ม	ม มรค ร ร
การ ละเล่น	ของเราแต่ก่อน	มีทั้งสะบ้า	มอญรำ	ระบำทะแย	ของเก่า	ของเก่าแท้แท้	นะแม่สายใจ

- รร ช ร	ม ร ถ ค	- ถ - ถค	- ม - ค	- - ช ค	ร ร ม ร	ม ร ถ ค	- ถ - ถค
ระบำไหนเออ	เออเอยบ้าน ไกล	เขาก็รำ	สวย เอย	สวยเอย	สวยเอยสวยเอย	เอี้ยเอยบ้าน ไกล	เขาก็รำ

- ร - ค
สวย เอย

เพลงระบำจังหวัดปราจีนบุรี

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ครูคำรณ ศรีเจริญ ศิลปินอายุ ๔๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๗ ตำบลบางแดน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพครูคำรณ ศรีเจริญ วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘

ครูคำรณ ศรีเจริญ อธิบายว่าการร้องเพลงระบำมีทั้งการท่องเนื้อร้องไปล่วงหน้าและมีการค้นกลอนสด นักแสดงจะมีการนัดหมายไว้ล่วงหน้าสำหรับเนื้อหาที่จะแสดง เวลาที่จะทำการแสดง สมัยก่อนจะร้องและรำโดยไม่มีการกำหนดท่ารำตายตัว เป็นการร้องกันสด ๆ ไม่มีเครื่องขยายเสียงอย่างในปัจจุบัน สมัยก่อนจะใช้ขี้ได้จุดเพื่อให้เกิดแสงสว่างและมีการใช้ตะเกียงเจ้าพายุ ภายหลังประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๘ สำหรับกลวิธีการร้องเพลงระบำนั้น ส่วนใหญ่เป็นการร้องเนื้อเต็มแต่มีการเน้นที่ทำนองและจังหวะ ความไพเราะหรือความงดงามของศิลปะด้านนี้จะฟังกลอนที่มีการสัมผัส

ระบำ ชื่อเรียกขึ้นต้นเรียกว่า แฉวง อย่างเช่นจะเล่นเกี่ยวพาราสิ เนื้อร้องเกี่ยวกับนา ก็เรียกว่า แฉวงนา ระบำมีทั้งแฉวงนา แฉวงเรือ แฉวงรถ และมีเนื้อเพลงใหม่ๆแต่งไปตามฤดูกาล เพลงระบำ เดิมจะใช้คำโบราณ เช่นคำว่า เอ็ง ข้า มึง กู ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและยุคสมัย

เนื้อหาที่นำมาร้องบางครั้งเป็นเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีได้แก่เรื่องจันทโครพ สำหรับพ่อเพลงแม่เพลงที่มีความสามารถจะค้นเนื้อร้องแบบสด ๆ ไปเลย นอกจากนี้ยังมีการร้องเนื้อหาเกี่ยวกับงานบวช เรื่องราวจะกล่าวถึงฝ่ายชายไปลาหญิงสาวผู้เป็นที่รัก ฝ่ายหญิงก็จะถามฝ่ายชายว่ามีความรู้เกี่ยวกับการบวชเข้าวัดหรือเปล่า แล้วมีความรู้อย่างไรบ้าง จะมีการพรรณนาเป็นเรื่องราว นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โดยการร้องเนื้อหาประวัติศาสตร์นั้นกร้องจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถเพราะศิลปินเชื่อกันว่ากลอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จะมียากมากกว่ากลอนปกติทั่วไป

ขั้นตอนการร้องเพลงระบำ จังหวัดปราจีนบุรี จากการอธิบายของครูคำรณ ศรีเจริญ อธิบายขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการไหว้ครู เพื่อความเป็นสิริมงคล
- ขั้นตอนที่สอง เป็นการขอขมาพระภูมิเจ้าที่
- ขั้นตอนที่สาม ร้องเพื่อขอบคุณเจ้าภาพ

ขั้นตอนที่สี่ ร้องแนะนำตัวและถามข่าวคราว หรือถามความเป็นมาของผู้ที่จะร้องโต้ตอบด้วย

ขั้นตอนที่ห้า เป็นการร้องเนื้อหาหรือเรื่องราวที่มีการนัดแนะหรือเตรียมมา หรือเป็นการร้องเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ

ขั้นตอนที่หก ขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นอวยพรและร้องลา

เพลงระบำ จะใช้ผู้แสดงส่วนใหญ่ประมาณ ๘ - ๙ คน หรือฝ่ายชายและหญิงไม่ต่ำกว่าข้างละ ๓ คน การแต่งกายของนักแสดงสมัยก่อนนิยมุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อม่อฮ่อม เพลงระบำ จะไม่มีเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบ มีเพียงการปรบมือเท่านั้น เวลาที่ทำการแสดงเพลงระบำสามารถแสดงได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเจ้าภาพจะพาไปเล่นงานเวลาใดเช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานประเพณีสงกรานต์ งานบุญต่างๆ งานศพ เป็นต้น

ทำนองเพลงระบำมีทำนองเดียวแต่เปลี่ยนเนื้อหาในการร้อง ขั้นตอนเริ่มต้นด้วยการร้องขึ้นเกริ่นก่อน ๒ ครั้งแล้วถึงจะว่าระบำ ระบำจะมีลูกคู่รับตอนท้าย รับว่า “ฉ่า ชา” ถ้าหากเป็นผู้ชายจะรับว่า “ฉ่าชา หน้อยแม่” ถ้าเป็นผู้หญิงก็อาจจะรับ “ฉ่าชา หน้อยพ่อ” ส่วนเกริ่นระบำก็จะมีหลายแบบ แต่ปัจจุบันจะใช้สร้อยขึ้น โดยอาจจะกำหนดสร้อยขึ้นเอง ครูคำรณ ศรีเจริญสาธิต การร้องเพลงระบำ ดังตัวอย่างทำนองต่อไปนี้

ตัวอย่าง ขึ้นแบบสร้อย

- ล - ช	- ล ช ล...ค	- - - -	- ล - ล	- - - -	- ช ฟ ม
หอม ดอก	ละเจ้าเอ๊ย		ฉ่า ไย		ชา หน้า

ลูกคู่

- ล - ช	- ล ช ล...ค	- - - -	- ล - ล	- - - -	- ช ฟ ม	- - - ล	- - - ช
หอม ดอก	ละเจ้าเอ๊ย		ฉ่า ไย		ชา หน้า	ชวน	ชม

นี่คือ ๑ ท่อน แล้วก็จะร้องอย่างนี้อีก ๑ ท่อน พอจบแล้วถึงจะขึ้นระบำ

ตัวอย่าง ขึ้นแบบเกริ่นระบำ

- ชล - ล	ท ฟ ท...รล	- - - -	- ทม - คล	- - ท ค	- - - ล
เกริ่น เกริ่น	ละแม่เจ้าเอ๊ย		เขา ไร่	กันงาม	เออ

ลูกคู่

- ชล - ล	ท ฟ ท...รล	- - - -	- ทม - คล	- - ท ค	- - - ล
เกริ่น เกริ่น	ละแม่เจ้าเอ๊ย		เขา ไร่	กันงาม	เออ

ตัวอย่าง เพลงระบำ

จังหวะปรบมือ

	ปรบ		ปรบ		ปรบ		ปรบ
--	-----	--	-----	--	-----	--	-----

- ฟ - ทล	- - ค ล	ลท - ม	ลท - ท	ค ท ท ม	ค ค ล ทล	- ท - ค	- ทค - ลฟ
สิบ นิ้ว	ของลูก	จะขอยก	ขึ้นเหนือเศียร	ละค่างคอกไม้	ที่เศียรรูปเทียน	จำ ชา	วอน ไหว้

- ล ท ล	- - ค ม	- - ทล	- ทค - ม	ล ล ทล	ค ค ม ทล	- ท - ค	- ลท - ม
ลูกจะไหว้	พระพุทธร	ที่ท่าน	สูง ถ้ำ	นี้ลูกจะไหว้	ที่เศียรพระธรรม	จำ ชา	เอา ไว้

- ล ท ล	- - ค ทม	- - คท	- - ท คม	ทท ทค	ค ค ค ทล	- - - -	- ค - ท..ล
ลูกจะไหว้	พระสงฆ์	ที่ทรง	ศึกษา	ตลอดคิร	ที่เศียรมารดา		จำ ได้

- ล ท ล	- - ค ท..ล	- ล ทท	ค ค ม ค	- ท ค ม	ค ค ทล..ทล	- - - -	- ค - ท..ล
แม่เคยป้อน	น้ำข้าว	แม่เคยเอา	ที่เศียรน้ำนม	แม่ เคยซื้อ	ที่เศียรขนม		มา ให้

- - ล ล	- ท - ท	ล ท ค ท	- ท..ค ม	ม ค ทล	ค ค ค ท..ล	- - - -	- ค - ท..ล
ที่บ้าน	ของ เรา	ที่มัน เป็นเก่า	ก่อน นี้	ละที่จังหวัด	ปราจีนบุรี		จำ ได้

เพลงระบำ จังหวัดนครนายก

เพลงระบำ จังหวัดนครนายก จะเรียกเพลงระบำว่า “เพลงระบำบ้านนา” เพลงการร้อง เพลงพื้นบ้านที่มีทำนองช้า มีการปรบมือประกอบการร้อง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัด นครนายก พบศิลปินเพลงระบำบ้านนาอาวุโส คือ ครูมะลิ มุลศรี อายุ ๘๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๘ ตำบล บางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

ภาพครูมะลิ มุลศรี วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ครูมะลิ มุลศรี อธิบายว่าเพลงระบำบ้านนาไม่มีการเรียกชื่อเป็นเพลง แต่จะเรียกว่า เพลง เช่น เพลงไก่ เพลงเกวียน เพลงเรือ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ชาวไร่ชาวนา ศิลธรรม ถิ่นบวชนาคก็ ต้องร้องสั่งสอนพ่อนาคเช่นเนื้อร้องที่ว่า “หมอบๆกลานๆไปให้อาจารย์ท่านสอน จะเห็นแต่หลับกับ

นอนไม่ได้” สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้แต่งเพลงเกี่ยวกับรัฐบาลและเหตุการณ์บ้านเมืองด้วย เนื้อที่ร้องจะไม่ได้นำมาจากละครหรือว่านิทานพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่แต่งกันเองขึ้นมาใหม่

เอกลักษณ์ของเพลงระบำบ้านนา อยู่ที่การร้องรับของลูกคู่รับว่า “แถวรำเจ้าเอ๋ย รำเนาะรำเอ๋ย ไม้ไร่ เขาร่างามเอ๋ย” และในระหว่างที่ร้องถ้าพ่อเพลงเป็นผู้ร้อง ลูกคู่ชายจะสอดด้วยคำว่า “ซาไว้” ส่วนลูกคู่หญิงจะสอดรับแม่เพลงด้วยคำว่า “ฉลาดชา” สำหรับผู้แสดงจะเป็นผู้ชาย ๒ คน ผู้หญิง ๒ คน ร้องไปก็รำไปด้วย พ่อเพลงแม่เพลงที่ร้องกับक्रमะลิ คือ คุณชายช้อย มุลศรี คุณตาเลี่ยม ชื่นอารมณ์และคุณตาแสวง ดอกบัว การแต่งกายนั้นนุ่งผ้าหางมีสไบเฉียง ส่วนเสื้อสวมแบบธรรมดา

ขั้นตอนการแสดงเพลงระบำบ้านนา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการร้องบทไหว้ครู

ขั้นตอนที่สอง เป็นการร้องที่มีเนื้อหาสุดแต่เจ้าภาพจะให้ร้อง ถ้าเจ้าภาพให้ร้องชิงชู้ก็ร้องชิงชู้ ถ้าจะให้ร้องบวชนาก็ร้องบวชนาค เนื้อที่ร้องก็จะเปลี่ยนไปตามแต่ความประสงค์ของเจ้าภาพ

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นการจบการแสดงจะมีการร้องลง และอวยพรให้เจ้าภาพ หรือถ้าเป็นงานบวชนาก็จะเป็นการร้องให้พรกับพ่อนาคที่จะต้องบวช หากเป็นงานแต่งงานก็จะร้องอวยพรให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว เนื้อที่ร้องให้พรจะแตกต่างกันไป แต่สำหรับทำนองเพลงแล้วจะเหมือนกันทุกเนื้อร้อง

ระบำบ้านนาเป็นการร้องและรำประกอบการปรบมือให้จังหวะ จะไม่มีการนำเครื่องดนตรีมาดำเนินทำนองรับการร้องนั้น ๆ เนื่องจากลักษณะการร้องเป็นการคันสด ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบและสติปัญญาอย่างมากในการคิดกลอนและต้องร้องให้เต็มเสียงประกอบการเอื้อนในทำนองเล็กน้อย क्रमะลิ มุลศรี ศิลปิน สาธิตการร้องเพลงระบำบ้านนาพร้อมเนื้อร้อง ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง บทร้องเพลงเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง

บ้านเหนือบ้านใต้ก็ถูกน้ำลุ่ม

บ้านเมืองก็จมนหายไป

หมูหมาไก่ก่อกันตายกันเสร็จ

เหลืออยู่แต่เปิดทำ ไมมันถึงไม่ตาย

น้ำท่วมไหลมาน้ำป่าผสม

บ้านเมืองก็จมนมากมาย

ทั้งข้าวไม่เหลือทั้งเกลือก็หมด

ลูกหลานเห็นจะอดจะเอาที่ไหน

รัฐบาลช่วยที่ท่านกรีช่วยด้วย

ราษฎรถึงจะม้วยจะม้วยบรรลัย

จังหวะปรบมือ

	ปรบ		ปรบ		ปรบ		ปรบ
--	-----	--	-----	--	-----	--	-----

-- ล ช	- ร - ล	- ร ล ช	- ล - ท	ช ล - ชล	- ช - ล	- - - -	- ลช - ท
จะว่า	แฝง ไก่	จะให้ว่า	แฝง เกวียน	ให้ชม แจบ	เนียน เนียน		นอก ไน

- ร ท ร	- ร ร -	-- ล ช	- ล ท -	- - ช ล	ท ร - ท	- ชช -	- ล ช ล
มาตีมา	มามา	จะว่า	เป็นเพลง	แสดง	ให้คน ดู	เด็กเด็ก	จะได้ดู

- - - ม	- ม ร ม
กัน	เสียดใจไว้

- ร - ม	- ร ร ร	-- ล ช..ท	-- ล ชท	ล ช ล ท	- ช-ลช	- - - -	- ร - ท
เพลง นี้	มีมานาน	ลูกหลาน	เข้าขา	มีตั้งแต่ครั้ง	ปู่ ย่า		คา ยาย

- ท ช ล..ร	- - ท ชล	- - ช ล	- - ท ลร	- ท ล ช	- - ล ท	- ล ช ล	- ช ล ท
รัฐบาล	ท่านสั่ง	ว่ามัน	จะสูญ	แล้วท่านเข้า	ประคุณ	เราก็เรียน	เสียดใจไว้

ระบำบ้านนาสามารถนำไปร้องได้ทุกโอกาส ไม่ว่าจะเป็นงานกฐิน ผ้าป่า ตรีศกกรานต์ งานวัด งานลูกเสือ งานประจำปี งานฉลองพระ แต่งงาน แต่ถ้าไปเล่นงานศพหลังจากเล่นเสร็จแล้วเจ้าภาพจะต้องเตรียมผ้าขาวและน้ำมันต์ เพื่อจะล้างหน้าและนำผ้าขาวกลับมาที่บ้านทุกคน ถ้าเป็นงานผ้าป่าพอขึ้นถึงวัด รับประทานอาหารกันเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มตั้งวงร้องกัน ส่วนงานบวชนาคจะร้องหลังจากที่ทำขวัญนาคเสร็จแล้ว และร้องอีกครั้งเมื่อตอนแห่นาคเข้าโบสถ์

เพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทรา

เพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการร้องประกอบท่ารำ โดยเป็นเพลงที่มีความนิยมกันมาแต่โบราณ ไม่มีเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบเช่นเดียวกัน มีเพียงการปรบมือและมีลูกคู่รับ โดยส่วนมากผู้ชายจะเป็นฝ่ายร้อง ผู้หญิงจะเป็นคนรำ แต่ทั้งนี้ไม่มีข้อจำกัดตายตัว ผู้หญิงอาจจะร้องได้ โดยจะร้องเฉพาะวันสงกรานต์เป็นระยะเวลาประมาณ ๑ สัปดาห์ สำหรับจำนวนนักแสดงแล้ว ไม่มีกำหนดตายตัวเช่นเดียวกัน แต่จะต้องมีเป็นคู่ครบชายและหญิงเท่านั้น

ครูเผย สุริแสง ศิลปินอาวุโสบ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา สาธิต ทำนองการร้องเพลงระบำ จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังต่อไปนี้

- - - ร	- ท - ล	- - - -	- - ล ท	- - - ทค	- - ล ท	- - - ค	- - - ท
เขา	ไป เช่า		ระบำ	รำ	มาแต่	ไหน	เฮอ

- - - ร	- ท - ล	- - - -	- - ลท	- - ทล	- ท - ทค	- - - ล	- - - ท
เอ๋ย	ไป เข้า		ระบำ	ตั้งแต่	หนอง บอน	ซ่อน	ใบ

- - - -	- ค - ท	- - - ท	- - - ท
	เขา รำ	งาม	เอ๋ย

- - - ร	- - - ลท	- - - ร	- ค - ล	- - คทค	- - - ล	- - - ท	- - - ทค
ยก	มือ	ทั้ง	สิบ	บรรจง	จับ	เหนือ	เชียร

- - - ล	- ล - ค	- - - ล	- - - ท	- - - -	- ล - ค	- - - ล	- - - ท
ต่าง	คอก ไม้	ซูป	เทียน		สิบ นิ้ว	ฉ่า	ชา

- - - ค	- - - ท
ซ้ำ	ชา

จากตัวอย่างทำนองการร้องเพลงระบำ ซึ่งแต่ละจังหวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป

จังหวัดนนทบุรี	เรียกว่า ระบำบ้านไกล
จังหวัดปราจีนบุรี	เรียกว่า เพลงระบำ
จังหวัดนครนายก	เรียกว่า ระบำบ้านนา
จังหวัดฉะเชิงเทรา	เรียกว่า เพลงระบำ

สำหรับเอกลักษณ์การร้องเพลงระบำจังหวัดต่างๆ พบว่าการรับของลูกคู่มีความแตกต่างกันออกไป ระบำบ้านไกลจังหวัดนนทบุรีเป็นการร้องเนื้อเต็มโดยไม่มีการรับของลูกคู่แต่เป็นการร้องสลับชายหญิง เพลงระบำจังหวัดปราจีนบุรี ลูกคู่รับคำว่า “ฉ่า ชา” มีข้อปลีกย่อยคือถ้าเป็นพ่อเพลงจะลงท้ายว่า “หนอยแม่” ถ้าเป็นแม่เพลงจะลงท้ายว่า “หนอยพ่อ” ระบำบ้านนาจังหวัดนครนายก ลูกคู่จะรับว่า “ฉาดชา” แต่จะมีการร้องสอดมาระหว่างการร้องของพ่อเพลงแม่เพลงด้วยคำว่า “ซ้ำไว้” ทำให้เกิดความสนุกสนาน และสำหรับเพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทราลูกคู่จะรับว่า “ฉ่าซ้ำ ซ้ำ ชา” ซึ่งแต่ละพื้นที่มีการใช้คำแตกต่างกันออกไปเพียงเล็กน้อยแต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันด้วยเป็นคำรับที่สั้น ๆ ไม่ยาวนานและภาษาความคล้ายคลึงกันมาก

การร้องเพลงระบำที่พบทั้ง ๔ พื้นที่ ลักษณะการร้องจะมีการใช้คำที่มีพยางค์ดี ๆ คล้ายกับลักษณะที่เรียกว่า “เก็บ” ผสมผสานกับทำนองห่าง ๆ และมีการใช้เสียงในการประกอบเป็นทำนองร้อง ๕ เสียงได้แก่จังหวัดนนทบุรี ใช้โครงสร้างเสียง ค ร ม X ซ ล X จังหวัดปราจีนบุรีใช้โครงสร้างเสียง ล ท ค X ม ฟ X จังหวัดนครนายก ใช้โครงสร้างเสียง ซ ล ท X ร ม X และจังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้เสียงเพียง ๔ เสียงมาประกอบการดำเนินทำนองได้แก่เสียง ล ท ค ร

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ามีการร้องเพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้นที่มีการนำเสียงเพียง ๔ พยางค์มาประกอบเป็นทำนองการร้อง สำหรับจังหวัดอื่นๆ พบว่ามีการใช้กลุ่มเสียงปี่จู๋จู๋มาประกอบการดำเนินทำนองร้อง โดยมีการเสียงการใช้เสียงที่เป็นหลุมเสียงมาประกอบด้วยเลข ซึ่งเป็นลักษณะที่พบโดยทั่วไปสำหรับการร้องบทเพลงประเภทเพลงพื้นบ้านของไทย

๓.๑๑ เพลงบวชนาค

เพลงบวชนาค เป็นการร้องเพลงโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิงขณะที่มีการแห่ นาคเข้าโบสถ์ บางครั้งเรียกเพลงแห่นาคด้วย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง พบเพลงบวชนาคที่จังหวัดอุทัยธานี และนครนายก

เพลงบวชนาคจังหวัดอุทัยธานี

จากการสัมภาษณ์ครูบุญช่วย ทศนิยานนท์ อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๓ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี อธิบายว่าเพลงบวชนาคจะใช้เฉพาะในงานอุปสมบทเพื่อความสนุกสนานและเป็นการรำล้าสังเสียดระหว่างพ่อนาคกับคนรักที่จะต้องไปบวชเป็น ๑ พรรษา ร้องเล่นขณะที่นำพ่อนาคไปวนรอบๆ อุโบสถก่อนที่จะเข้าไปทำพิธีอุปสมบท วิธีการแสดงพ่อเพลงแม่เพลงจะร้องนำหน้าพ่อนาคโดยผู้ร้องต้องออกมาร้องและร้องอยู่หน้าชบวนแห่รอบอุโบสถ สลับกันเป็นคู่ ๆ โดยมีลูกคู่ร้องรับจนกว่าจะแห่ครบทั้ง ๓ รอบ

เวลาแสดงมีการแต่งกายและอุปกรณ์ต่างๆ เหมือนจริง มีการสมมติเป็นตัวละครแสดงเป็น นาคก็แต่งชุดนาค มีคนกางร่ม มีบาตร มีทุกอย่างเหมือนจริง เนื้อหาเป็นการลาสิกขา ร้องในชบวนแห่นาคจากที่บ้านไปวัด มีชายหญิงออกมาโต้ตอบกัน

ตัวอย่าง เพลงบวชนาค

- (ข) จะจากน้องไปจะไกลน้องเสียแล้วเออ เอ้อลาแม่ขึ้นหัวใจ พี่จะไปบวชสักหนึ่งพรรษา พี่ สึกแล้วจะมาหาใหม่ ให้มาเชื่อคำพี่ไว้ กันเสียเถิด เออ
- (ลูกคู่) โย้ย ๆ ควับ ตะลาล่า พี่จะไปบวชสักหนึ่งพรรษา สึกแล้วพี่จะมาหาใหม่ ให้มาเชื่อคำพี่ไว้ กันเสียเถิดเออ สุครักกระไรสุครัก ฆา สุครักกระไรสุครัก คนรักเห็นจะไกลกันเอ๊ย จะไกลกันเออ
- (ญ) จะจากกันไปหรือจะไกลกันแม่ เอ้อลาพ่อแพรสีไพร จะเอาคู่เบียดของน้องไปบวช พักนี้ เห็นจะชวดกันไป ให้มาเชื่อคำน้องไว้ กันเสียเถิดเออ
- (ลูกคู่) โย้ย ๆ ควับ ตะลาล่า จะเอาคู่เบียดของน้องไปบวช พักนี้เห็นจะชวดกันไป ให้มาไว้เนื้อเชื่อใจ ให้มาไว้เนื้อเชื่อใจน้องเสียเถิดเออ

- - - -	- - - -	- - ท ล	- - ค ท	- ท - ท..ค	- - ล ท..ค	- - - ล	- - - -
		จะจาก	น้องไป	ไกล น้อง	เสียแล้ว	เออ	

- ล..ค - ท	- - ล ช	- - - -	- ลค - ท	- - ท ช	- - ล ช	- - ท ช	- ล ช..ล
เออ ลา	แม่จ๋า		หัว ใจ	พี่จะ	ไปบวช	สักหนึ่ง	พรรษา

ล ช - ล..ค	- - ล ล..ช	- - - -	- ล..ค - ล	- - ล ท	- ค - ท	- - - -	- ทค - ทค
พี่สิ๊ก แล้ว	จะมา		หา ใหม่	ให้มา	เชื่อ คำ		พี่ ไร่

- - - ท	- - ค ล..ช	- - - -	- ท - ค
กัน	เสียเด็ก		เออ เออ

- ค - ค	- - - ค	- ค คค	- - - -	- ค - ล	- - ทล	- - ค ล	- - ทล..ค
ไอ้ ไอ้	ควีน	ตะลาล่า		พี่ จะ	ไปบวช	สักหนึ่ง	พรรษา

- ลช - ท	- ล ลล	- - - -	- ล..ค - ล	- - ล ท	- ค - ท	- - - -	- ทค - ทค
สิ๊ก แล้ว	พี่ จะมา		หา ใหม่	ให้มา	เชื่อ คำ		พี่ ไร่

- - - ท	- - ค ล..ช	- - - -	- ท - ค	- - - -	- ล - ร	- - ค ค	- ล - ค
กัน	เสียเด็ก		เออ เออ		ซูด รัก	กระไร	ซูด ใคร

- ร - -	- ล - ร	- - ค ค	- ล - ค	- ล - ท	- ร ล ล	- - - ล	- ค - ร
ชา	ซูด รัก	กระไร	ซูด ใคร	คน รัก	เห็นจะไกล	กัน	เออ เออ

- - - -	- ช - ล	- - - ล	- - - ล
	จะ ไกล	กัน	เออ

เพลงบวชนาคจังหวัดนครนายก

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม จังหวัดนครนายก ครูมะลิ มูลศรี ศิลปินอาวุโส จังหวัดนครนายก วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕ สาริติกการร้องเพลงบวชนาค ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง เพลงบวชนาค

- ทท ลท	- ท ล -	- ท ลล	- - ล ท	ช ช ช ล	- ล ล ท	- - ท ชล	- - - ท
พอเวียนโบสถ์	สามรอบ	จะเข้าครอบ	สามมา	พ่อนาคตั้งใจ	ก็วันทา	เสียเด็ก	เออ

- - ชล ชล	- - ทตท	ท ช ลล	- ฟ ตท	ช - ชช	-- ล ล	ล ช ท ช	-- ชช
หมอบหมอบ	คลานคลาน	ไปให้อาจารย์	ท่านสอน	จะ หลับหลับ	นอนนอน	พอนาคก็อยู่	ไม่ได้

ช ล ล ช	- - ทลร	ล ล ช ลช	- - ลท	ล ล ล ช	- ล ลช	- - ทช	- - - ท
จะเยี่ยมหน้าค่าง	คางเหลือง	จะพูดแต่เรื่อง	สึกา	อาจารย์จะดู	ก็จะดำ	เสียดิด	เอย

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ตัวอย่างการร้องเพลงบวชนาค จังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดนครนายก พบว่า การร้องเพลงบวชนาคเป็นลักษณะการร้องเพลงเนื้อเต็มโดยมีลูกคู่รับ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการรำลาอาลัยอาวรณ์กันระหว่างชายหญิง ซึ่งฝ่ายชายต้องไปบวช การรับของลูกคู่สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดอุทัยธานี จะรับว่า “โย้ย ๆ ควับ ตะลาล่า” สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดนครนายก ไม่ปรากฏการรับของลูกคู่ เป็นเพียงการร้องเนื้อเต็มไปจนจบช่วงทำนอง สำหรับกลุ่มเสียงที่ใช้ในการร้องเพลงบวชนาคจังหวัดอุทัยธานีจะใช้เสียง ๕ เสียง ได้แก่ ช ล ท ท ร เรียงติดต่อกัน ๕ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดนครนายกใช้เสียงประกอบเป็นทำนอง ๔ เสียงเท่านั้น ได้แก่ เสียง ฟ ช ล ท อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ประเด็นหนึ่งว่าการร้องเพลงบวชนาคนั้นนิยมร้องเป็นทำนองโดยใช้เสียงเรียงซัดกันมาดำเนินทำนองร้องนั่นเอง

๓.๑๒ เพลงเหย่อย

เพลงเหย่อยหรือรำเหย่อย เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของไทยที่นิยมเล่นกันในฤดูเทศกาลต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี เพลงเหย่อยนี้ไม่เล่นกันแพร่หลายเหมือนอย่างการละเล่นพื้นเมืองบางประเภท จึงเป็นเหตุให้การละเล่นชนิดนี้เกือบจะสูญหายไปจากสังคมไทย กรมศิลปากรจึงได้ส่งคณะนาฏศิลป์ไปปรับการฝึกหัดและถ่ายทอดการละเล่นชนิดนี้จากชาวบ้าน ที่หมู่บ้านเก่า ตำบลจระเข้เผือก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๖

นายสมบุรณ์ วิรัชศิริ บรรณาธิการข่าวไทยทีวี ได้เขียนบทความเรื่อง รำเหย่อย ไว้ในนิตยสารความรู้คือประทีป เล่ม ๑ ประจำปี พ.ศ.๒๕๐๗ ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับเรื่องวิธีการเล่นเพลงเหย่อยสรุปได้ว่าวิธีเล่นเพลงเหย่อยนั้นเริ่มต้นด้วยการประโคมหรือโหมโรงก่อน การโหมโรงจะมีการให้ค้ำยให้เวลาบวชนาค แล้วกลองยาวก็จะตีรับเสียงดังกระหึ่ม ต่อจากนั้นกลองยาวก็จะตีโหมโรงเป็นเวลานานพอสมควร เพลงกลองที่ตีโหมโรงนี้มีหลายไม้ เท่าที่ชาวบ้านบ้านเก่าตีให้ศิลปินกรมศิลปากรฟังปรากฏว่ามี ๖ ไม้ โดยสมัยก่อนมีทั้งสิ้นประมาณ ๑๒ ไม้ด้วยกัน การโหมโรงนี้เป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านมาร่วมสนุกสนานกัน เมื่อโหมโรงจบ เริ่มเข้าสู่การเล่นเพลงเหย่อย ชายหญิงจะออกไปรำคู่กันก็ได้ แต่ถ้าจะให้สนุกต้องรำพาดผ้าคือการนำผ้าไปพาดเพื่อให้คนนั้นมารำคู่กับคน เนื้อร้องเพลงเหย่อยเริ่มต้นด้วยเพลงพาดผ้า แล้วต่อด้วยเพลงเกี่ยว เพลงสู่ขอ เพลงลักหาพานีจบลงด้วยเพลงลา

สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบได้แก่กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และกรมศิลป์ปากร ได้เพิ่มปี่ชวาเข้าไปอีกอย่างหนึ่ง ส่วนทำรำนั้นไม่มีแบบแผนแน่นอน เมื่อศิลปินกรมศิลป์ปากรฝึกหัดถ่ายทอมาแล้วก็ได้นำมาปรับปรุงทำรำให้สวยงามยิ่งขึ้น จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม ไม่พบศิลปินที่สามารถสาธิตการร้องเพลงเหย่ยได้

๓.๑๓ เพลงพื้นบ้านท่าโพ

เพลงพื้นบ้านท่าโพ พบที่จังหวัดอุทัยธานี เป็นการร้องเพลงเพื่อการเกี่ยวพาราสี ประกอบการรำ หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดอุทัยธานี โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ อธิบายเกี่ยวกับเรื่องเพลงพื้นบ้านท่าโพ ว่า

“การเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพ-พันสี เป็นการรวมกลุ่มของหญิงชายชาวหมู่บ้านท่าโพ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอหนองขาหย่าง อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองอุทัยธานีประมาณ ๒๓ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่สืบค้นพบว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา การเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพ-พันสีและเพลงพื้นบ้านท่าโพ เป็นเพลงพื้นบ้านของเดิมที่เล่นกันในหมู่บ้านตามที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและผู้ที่ยึดจำกันต่อมา ไม่ได้เคยนำเนื้อร้องของใครมาเสริมแต่งดัดแปลง การเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพผู้เล่นทั้งชายและหญิงจะมุ่งโจงกระเบนใช้ตะ โทนเป็นเครื่องดนตรีให้จังหวะ”

(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒:๑๐๕)

เพลงพื้นบ้านท่าโพ-พันสี แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท

๑. เพลงที่เล่นตามฤดูกาล ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว
๒. เพลงที่เล่นตามเทศกาล ได้แก่ เพลงชักเยอ เพลงโลม เพลงรำวงโบราณ เป็นต้น
๓. เพลงที่เล่นตามงานต่างๆ ได้แก่ เพลงบวชนาค เพลงรำสวด

เทศกาลที่นิยมเล่นกันมากได้แก่วันสงกรานต์ ซึ่งจะจัดให้มีการเล่นหลังจากการทำบุญตักบาตรเสร็จและนำของไปเก็บไว้ที่บ้านเรียบร้อยแล้ว จะเริ่มเล่นเพลงเก็บดอกไม้ (เพลงพืชมธุรา) ก่อน หลังจากนั้นจึงเล่นเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ได้แก่ เพลงเสือกินลูกเขียบ หรือเขียบๆ จ้อยๆ เพลงแม่สี เพลงรำวงโบราณ เพลงเชยูนางกวัค เพลงนางดั่ง เพลงกรุ่น เพลงชักเยอ เพลงโลม เพลงฮินเลเล เพลงที่ไม่พบในปัจจุบันแล้ว คือ เพลงเสือกินลูกเขียบ หรือเขียบๆ จ้อยๆ เพลงแม่สี เพลงเชยูนางกวัค และเพลงนางดั่ง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพลงพื้นบ้านท่าโพที่ไม่พบในจังหวัดอื่นๆ พบเพลงที่ใช้ร้องประกอบการแสดงได้แก่เพลงชักเยอ เพลงโลม เพลงกรุ่น เพลงฮินเลเล

เพลงชักเยอ เป็นเพลงที่ร้องโต้ตอบกันก่อนที่จะมีการเล่นชักเยอ โดยมีการตั้งวงล้อมกันแล้วจึงจะร้องโต้ตอบกันไปมา โดยคนที่เป็นคนร้องจะมาร้องและรำอยู่กลางวง ส่วนคนอื่นๆ จะ

ปรบมือให้จังหวะและร้องรับเป็นลูกคู่ โดยจะทำการร้องกันเป็นระยะเวลาพอประมาณ แล้วจึงเริ่มเล่นซั๊กเซอ การซั๊กเซอนั้นจะแบ่งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงออกเป็นคนละฝ่าย หลังจากนั้นให้ทุกคนจับเฮวต่อ ๆ กันเป็นแถวเชิงลึก คนที่เป็นหัวแถวของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะจับมือกันแบบมัดข้าวต้ม และจะทำการดึงอีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาหาฝ่ายตนเองให้ได้ ฝ่ายที่ดึงเข้ามาได้จะเป็นฝ่ายชนะคล้ายกับการเล่นซั๊กเซอในปัจจุบัน เมื่อเล่นซั๊กเซอเสร็จแล้วพอเหนื่อยก็จะมาตั้งวงร้องเพลงกันใหม่ การละเล่นนี้นิยมเล่นกันแบบตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี ตอนร้องจะมีลูกคู่รับและปรบมือ

เพลงอินเลเล เป็นการร้องเพลงโต้ตอบกันที่มีความยาวไม่มากนัก การขึ้นต้นคำร้องจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “อิน เล เล อิน เล เล” ว่าลาร้องจะต้องให้คำ ๆ นั้นลงด้วยสระเอ โดยลีลาการร้องจะมีความกระชับ เน้นความสนุกสนานและฟังการสัมผัสคำที่มีความคล้องจองกัน

เพลงกรุ่น เป็นเพลงที่ใช้ร้องเล่นโต้ตอบกันอีกเพลงหนึ่ง วิธีการร้องเพลงกรุ่นนั้น พ่อแม่เพลงจะออกมาร้องและรำกลางวง ร้องเป็นคู่ ๆ แก่กันไปมา แล้วก็สลับคู่ใหม่ออกมาร้อง โดยคนที่ไม่ร้องจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่คอยช่วยปรบมือและร้องรับ ส่วนสำคัญของเพลงนี้จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “กรุ่นฉันทเอย สาลีกระไรนะซ่อนกรุ่น

เพลงโลม วิธีการแสดงผู้แสดงมี ๒ ฝ่ายคือฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ผู้ร้องทั้งชายและหญิงต้องออกมารำและร้องอยู่กลางวงทีละ ๑ คู่เช่นเดียวกับเพลงกรุ่น โดยฝ่ายชายร้องก่อน มีลูกคู่ร้องรับ จากนั้นฝ่ายหญิงร้อง แล้วลูกคู่ร้องรับ สลับกันไปเป็นคู่ๆ จนกว่าจะจบการแสดง

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าศิลปินที่เล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพและมีความชำนาญได้แก่ครูบุญช่วย ทศนียานนท์ ศิลปินอายุ ๘๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๓ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ครูบุญช่วย ทศนียานนท์ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ครูบุญช่วย ทศนียานนท์ อธิบายว่าวิธีการร้องเพลงพื้นบ้านต่างๆ จะเป็นการคันสด ไม่ได้แต่งเนื้อไปก่อน ไปแต่งตรงเวทีการแสดง ส่วนเนื้อที่เป็นของเก่าที่มีมาตั้งแต่โบราณก็เป็นเพลงอินเลเล เพลงกรุ่น โดยการเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพนี้มีขั้นตอนการแสดงดังต่อไปนี้

ขั้นที่หนึ่ง เป็นการไหว้ครู เพื่อเป็นสิริมงคลกับนักแสดงและผู้ชม

ขั้นที่สอง เป็นการเริ่มต้นเข้าเพลงต่างๆ สำหรับจะเล่นเพลงอะไรนั้นไม่มีการกำหนดตายตัว จะเป็นการนัดหมายกันของศิลปิน ถ้าเป็นงานเทศกาลเช่นงานสงกรานต์เมื่อไปทำบุญตักบาตรเรียบร้อยแล้ว หลังจากกลับมาแต่งตัวแล้วไปเก็บดอกไม้เพื่อไปเข้าโบสถ์จะเป็นการร้องเพลงพินฐาน เมื่อจบเพลงพินฐานแล้วจะย้ายออกมาข้างนอกเพื่อชวนกันเล่นเพลงซึกเขอหรือเพลงซึกเข่อ หลังจากนั้นก็จะมีการร้องเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ สลับกันไปเพื่อความสนุกสนาน

ขั้นตอนที่สาม จะเป็นช่วงของเพลงลา ก็จะร้องเป็นเพลงราวงโบราณ

แม่เพลงที่ร้องเป็นประจำคู่กับครูบุญช่วย ทศนียานนท์คือคุณแม่ข้าวเม่า คงเครือและคุณแม่สะเทือน เรียมประจวบกุล จะสลับกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของเพลง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบสำหรับการเล่นเพลงพื้นบ้านทำโพประกอบด้วยรำมะนา ๑ ใบและฉิ่ง เครื่องดนตรีที่นำไปทุกเพลงยกเว้นเพลงพินฐาน สำหรับรำสวดและเพลงกล่อมเด็กจะต้องมีรำมะนาเป็นหลัก ส่วนฉิ่งจะมีหรือไม่มีก็ได้ ส่วนลูกคู่จะปรบมือไปด้วย

ภาพรำมะนา บ้านครูบุญช่วย ทศนียานนท์ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕

นอกจากนี้ยังมีศิลปินตีกลองในการเล่นเพลงพื้นบ้านทำโพได้แก่ครูชำนาญ สุขสุวรรณ ศิลปินอายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๔ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี อธิบายว่า

ภาพครูชำนาญ สุขสุวรรณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ครูชำนาญ สุขสุวรรณอธิบายว่าเวลาไปแสดงไม่กำหนดจำนวนนักแสดงตายตัว แต่โดยส่วนใหญ่ทั้งชายหญิงรวมกันประมาณ ๓๐ คน ร้องนำประมาณ ๕ คู่ นอกนั้นก็จะเป็นลูกคู่ สำหรับการตีระฆังประกอบการเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพนนั้นจะใช้หน้าทับเดียวกันหมดทุกการแสดงมีเสียงอยู่ ๒ เสียงด้วยกันได้แก่ เสียงปี่กับเสียงโทน โดยมีจังหวะหน้าทับใน ดังนี้

- ปี่ - ปี่	- โทน- โทน
-------------	------------

แต่เวลาขึ้นต้นจะตีรัวเสียงโทน แล้วลงเสียงปี่หนึ่งครั้ง ส่วนตอนลงจบจะตีสายโดยการไล่ ปี่ อีกหนึ่งครั้งแล้วรัวเสียงโทน ดังนี้คือ

- ปี่ปี่ปี่	- โทน- โทน.....
-------------	-----------------

การแต่งกายของนักแสดงทั้งชายหญิงส่วนใหญ่จะสวมเสื้อคอกลมลายดอก และนุ่งโจงกระเบน และงานที่ไปแสดง โดยส่วนใหญ่เป็นงานเทศกาลต่างๆ งานวัด งานสงกรานต์ สามารถไปเล่นได้ เพราะเพลงพื้นบ้านท่าโพนสามารถนำไปเล่นได้ทุกงาน ยกเว้นงานแต่งงาน งานบวช หรืองานพิธีกรรมต่างๆ เพลงพื้นบ้านท่าโพนจะเล่นกันสนุกสนานแต่จะไม่เกี่ยวกับงานพิธีกรรม ปัจจุบันเป็นการเล่นเพื่อการสาธิตเป็นส่วนใหญ่ เพลงพื้นบ้านท่าโพนจะมีลักษณะการร้องและทำนองเพลงคล้ายๆ กัน ต่างกันตรงเนื้อร้องทำนองเพลงฮินเดเลจะเหมือนกันกับเพลงกรุ่น ส่วนทำนองเพลงโลมจะเหมือนกับเพลงชักเยอ ครูบุญช่วย ทัศนียานนท์ (พ่อเพลง) คุณสมจิตร ทิพย์ศิริ (แม่เพลง) และคุณพ่อชำนาญ สุขสุวรรณ (ตีระฆัง) ศิลปินตำบลท่าโพน อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี สาธิตการร้องเพลงพื้นบ้านท่าโพน ดังเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

ตัวอย่าง เพลงชักเยอหรือเพลงชักเย่อ

(ช) ชักเยอกันมาเฮ้ลงเฮย เสมอที่ดั้นสะเดา วันนี้มาพบแม่สมจิตรน้องสาว วันนี้มาพบแม่สมจิตรน้องสาว เอ๊ย เรามาชวนเล่นชักเยอกับพี่ก่อนเฮย

(ลูกคู่) เอ่อระเหยกันเฮย เอ๊ย เรามาชวนเล่นชักเยอกันเฮย ฮ้าไฮ้

(ญ) มาชักเยอกันเฮย เสมอที่ดั้นจำปี เรามาพบกันวันนี้ เรามาพบกันวันนี้ เอ๊ย เรามาชวนเล่นชักเยอกันเฮย

(ลูกคู่) เอ่อระเหยกันเฮย เอ๊ย เรามาชวนเล่นชักเยอกันเฮย ฮ้าไฮ้

- - - -	- ทลช	- ล ล ร	- ล - ล	- - - -	- - ล ล ค	- - ลช	- - ล ล
	ชักเยอ	กันมาเฮ้	ลง เฮย		เสมอ	ที่ดั้น	สะเดา

- - ค ร	- ค ร -	- ท ร ติ	- ร - ติ..ค	- - ค ร	- ค ร -	- ท ร ติ	- ร - ติ..ค
วันนี้	มาพบ	แม่สมจิตร	น้อง สาว	วันนี้	มาพบ	แม่สมจิตร	น้อง สาว

- - - ติ..ร	- - - ท.. ติ	- - - -	- ติ - ติ	- ช - ท	- - ติ ช	- - ติ ช	- ช - ติ
เอ๊ย	เรา		มา ชวน	เล่น ชัก	กะเอ๊ย	กันพี่	ก่อน เอ๊ย

- - - ติ	- - ค ร	- - - -	- ค - ร	- - - -	- ติ ร - ท ติ	- - - -	- ติ - ติ
เอ๊ย	ระเอย		กัน เอ๊ย		เอ๊ย เรา		มา ชวน

- ช - ท	- - ติ ช	- - - ติ	- - - ติ	- - - -	- - - ติ	- - - -	- - - ช ติ
เล่น ชัก	กะเอ๊ย	กัน	เอ๊ย		อ้า		อ้อ

ตัวอย่าง เพลงกรุ่น

(ข) กรุ่นฉันเอ๋ย สาสีกระไร กระท่อมกรุ่น

(ลูกคู่) กรุ่นฉันเอ๋ย สาสีกระไร กระท่อมกรุ่น

(ข) ไปเที่ยวอุทัยกัน ไหมมเล่าน้อง ไปเที่ยวอุทัยกัน ไหมมเล่าน้อง ไปหาคู่ครองที่อุทัยเถิดคนะแม่คุณ

(ลูกคู่) กรุ่นฉันเอ๋ย สาสีกระไร กระท่อมกรุ่น

(งู) กรุ่นฉันเอ๋ย สาสีกระไร กระท่อมกรุ่น

(งู) ชวนน้องจริงๆหรือที่ ชวนน้องจริงๆหรือที่ อุทัยธานีมีของดี ไหมมเล่าคุณ

(ลูกคู่) กรุ่นฉันเอ๋ย สาสีกระไร กระท่อมกรุ่น

- - - -	- - - -	- ติ ติ ช	- ร - ท	- - - -	- ท ร - ติ	- - ท ติ	ช ช - ม
		โอว่ากรุ่น	ฉัน เอ๊ย		สา สี	กระไร	กระท่อม กรุ่น

- ติ ช ติ	ม ช - ช	- ติ ติ ช	- ร - ท	- - - -	- ท ร - ติ	- - ท ติ	ช ช - ม..ช
		กรุ่น	ฉัน เอ๊ย		สา สี	กระไร	กระท่อม กรุ่น

- - - -	ติ ติ ช ติ	- - ติ ช..ติ	- - ติ ท	- - - -	ติ ติ ช ติ	- - ติ ช..ติ	- - ติ ท
	ไปเที่ยวอุทัย	กันไหม	เล่าน้อง		ไปเที่ยวอุทัย	กันไหม	เล่าน้อง

- - ติ ช	- ติ ติ ท -	- - ท ช ติ	ช ท ช ติ
ไปหา	คู่ครอง	ที่อุทัย	เถิดคนะแม่คุณ

- ร - ล	- - - ล	- ล ล ช	- ร - ท	- - - -	- ทร - ล	- - ทล	ช ช - ม
เข้า เอ็ง	เอช	โอว่ากรุ่น	ฉัน เอช		สา ลี	กระไร	กระท่อม กรุ่น

- ล ช ล	ม ช - ช	- ล ล ช	- ร - ท	- - - -	- ทร - ล	- - ทล	ช ช - ม...ช
		กรุ่น	ฉัน เอช		สา ลี	กระไร	กระท่อม กรุ่น

- - - -	- ท - ร	- - ทท	- - รร...ช	- - - -	- ท - ร	- - ทท	- - รร...ช
	ชวน น้อย	จริงจริง	หรือพี่		ชวน น้อย	จริงจริง	หรือพี่

- - ชท	- ท - ท	ท ช - ท	- ท ร ล
อุทัย	ธา นี	มีของ ดี	ไหมแล้วคุณ

- ร - ล	- - - ล	- ล ล ช	- ร - ท	- - - -	- ทร - ล	- - ทล	ช ช - ม
เข้า เอ็ง	เอช	โอว่ากรุ่น	ฉัน เอช		สา ลี	กระไร	กระท่อม กรุ่น

ตัวอย่าง เพลงฮิลเลล

(ลูกคู่) ฮิลเลเล ฮิลเลเล

(ช) น้อยจะไป พี่ก็ไป น้อยจะไป พี่ก็ไป น้อยอย่าทำใจของน้องล้งเล

- - - -	- - - ล	- - - ท..ค	- - - ท	- - - -	- - - ล	- - - ท..ล	- - - ช
	ฮิน	เล	เล		ฮิน	เล	เล

- - - ท	- ช ล -	- ล ท ช	- ล ล -	- - - ลค	-- ล ล	- ล ท ช	- ล ล -
น้อย	จะไป	ละก็พี่	ก็ไป	น้อย	จะไป	ละก็พี่	ก็ไป

- ลท - ช	- ล - ล	- - ลท	- ล - ล
น้อง อย่า	ทำ ใจ	ของน้อง	ล้ง เล

ตัวอย่าง เพลงโลม

(ช) โลมแม่โลมเปรียบเหมือนเอยนางข้างเข้ามาโลมอยู่ที่คั่นมะม่วง

(ลูกคู่) เปรียบเหมือนเอยนางข้างเข้ามาโลมที่คั่นมะม่วง

(ช) น้อยพูดกับพี่ไว้ว่าอย่างไร สมจิตรของพี่น้องว่าอย่างไร พี่จะลาตายเพราะน้องสมจิตร
หลอกหลวง

(ลูกคู่) เอ๊ยโอรสหักซัดซ่า ขยับออกไปไถลงมา ขยับออกไปไถลงมา สองมือก็คว้า โลมเอช
โลมงัว โลมงา สุดปัญญาของพี่แล้วหนา สุดปัญญาของพี่แล้วหนา สองมือก็คว้าโลมเอช

- (ญ) โลมพ่อโลมเปรียบเหมือนเอนางข้างเข้ามาโลมอยู่ที่คั่นมะม่วง
- (ลูกคู่) เปรียบเหมือนเอนางข้างเข้ามาโลมที่คั่นมะม่วง
- (ญ) ให้ใครเขาหลอกมาจากที่ไหนเล่าพี่ ให้ใครเขาหลอกมาจากที่ไหนเล่าพี่ พอมาคอนี้มา
ว่าสมจิตรหลอกหลวง
- (ลูกคู่) เอ้ยโอรหัดซัดซ่า ขยับออกไปไกลลงมา ขยับออกไปไกลลงมา สองมือก็คว้า โลมเอ
โลมจัว โลมงา ปลายลิดไปที่หน้าผู้ชายเป็นบ้าโลมเอ เอ้ย ปลายลิดไปที่หน้าผู้ชายเป็นบ้า
โลมเอ

- - - -	- - - ล	- - - -	- ช - ล	- - - ล	- - ค ท	- - - -	- ท - ค
	โลม		แม่ โลม	เปรียบ	เหมือนเอ		นาง ข้าง

- - - ล...ช	- ล ล -	- ช ล ล	- ล ล...ช	- - - ล	- - ค ท	- - - -	- ท - ค
เข้า	มา โลม	อยู่ที่คั่น	มะ ม่วง	เปรียบ	เหมือนเอ		นาง ข้าง

- - - ล...ช	- - ล ล	- - ล ล	- ล ล...ช	- ค - ล	- - ท ค	- - ค ค	- - ล ท
เข้า	มา โลม	ที่คั่น	มะม่วง	น้อง พุด	กับที่	ไว้ว่า	อย่างไร

- ค - ล	- - ท ค	- - ค ค	- - ล ท	- - ล ช	- ล ล -	ค ล ล ช	- ช - ล
สม จิตร	ของพี่	น้องว่า	อย่างไร	ที่จะ	ลา คาย	เพราะแม่สมจิตร	หลอก หลวง

- ลค - ท	- - ท ลช	- - - -	- ค - ค	- - ทลช	- ช - ท	- - ทลช..ท	- - ท ท
เอ้ย โอ	ระหัด		ซัด ซ่า	ขยับ	ออก ไป	ไกล	ลงมา

- - ทลช	- ช - ท	- - ทลช..ท	- - ท ท	- ช - ลท	- - ล ค	- - - ล	- - - ล
ขยับ	ออก ไป	ไกล	ลงมา	สอง มือ	ก็คว้า	โลม	เอ

- - - ล	- - - ล	- - - ล	- - - ล	- - - ช	- - ท ท	- - ค ทค	- - ท ช..ค
โลม	จัว	โลม	งา	ตุค	ปัญหา	ของพี่	แล้วหนา

- - - ช	- - ท ท	- - ค ทค	- - ท ช..ค	- ช - ลท	- - ล ค	- - - ล	- - - ล
ตุค	ปัญหา	ของพี่	แล้วหนา	สอง มือ	ก็คว้า	โลม	เอ

ลักษณะการร้องเพลงพื้นบ้านท่าโพ จากตัวอย่างทำนองเพลงซัดเซอ เพลงกรุ่น เพลงฮิน
เลเล และเพลงโลมพบว่าทำนองการร้องนั้น เป็นลักษณะการร้องแบบเพลงเนื้อเต็มตามลักษณะ

เพลงพื้นบ้านโดยทั่วไป เนื้อหาแต่ละช่วงจะไม่ยาวนาน การใช้เสียงในการประกอบเป็นทำนองไม่ซับซ้อนและมักจะใช้เสียงที่เรียงชิดกันนำมาร้อยเรียงเป็นทำนอง ได้แก่ เพลงชักเขมือจะใช้เสียง ซ ล ท คร เพลงกรุ่นจะใช้เสียงโครงสร้าง ๕ เสียง ได้แก่ เสียง ซ ล ท X ร ม X เพลงฮินเลเล และเพลงโลม ใช้เสียง ๔ เสียงเหมือนกัน ได้แก่ เสียง ซ ล ท ค

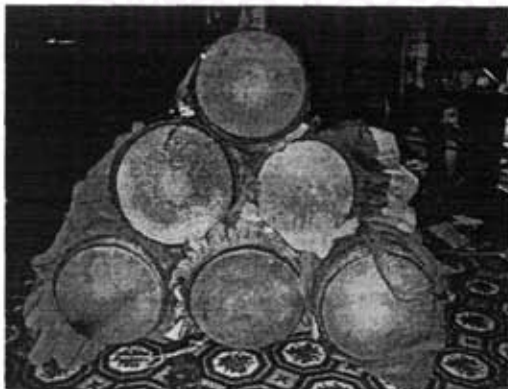
จะเห็นได้ว่าเพลงพื้นบ้านภาคกลางหลายประเภทนิยมการนำเสียงที่เรียงชิดกันนำมาประกอบเป็นทำนองการร้องเพลงพื้นบ้าน และลักษณะที่ร่วมกันเกือบทุกประเภทคือขนาดและความยาวของทำนองจะไม่ยาวมากนัก เหมาะที่จะนำมาร้องกันเพื่อความสนุกสนานและสามารถเปลี่ยนเนื้อร้องให้มีความหลากหลายได้

๓.๑๔ กลองยาว

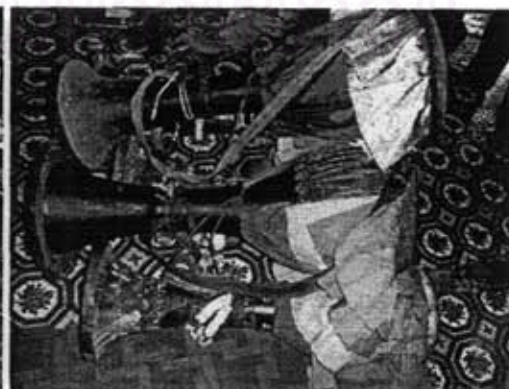
กลองยาวถือเป็นศิลปะการแสดงทางดนตรีประเภทหนึ่งที่มีความแพร่หลายมากสำหรับพื้นที่ของภาคกลาง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ศิลปินประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเรียกวัฒนธรรมการตีกลองยาวว่า เถิดเทิง และศิลปินของจังหวัดจันทบุรี มีรายละเอียดดังนี้

กลองยาวจังหวัดฉะเชิงเทรา

ครูเจียบ สุริแสงศิลปินพื้นบ้านอายุ ๘๖ ปี บ้านเลขที่ ๘๕ หมู่ ๒ บ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทราอธิบายว่ากลองยาวที่เล่น ณ จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น หน้าทับกลองมีลักษณะอย่างการตีกลองยาวโดยทั่วไป แต่มีลักษณะการตีที่มีความพิเศษกว่ากลองยาวทั่วไปคือมีการนำกลองมาเรียงซ้อนกันหลาย ๆ ใบแล้วตีโดยเป็นการแสดงลีลาความสามารถในการตี และเพื่อความสวยงามสำหรับผู้ที่มาชมการตีกลองยาวในครั้งนั้น ๆ ด้วย วงกลองยาวจะประกอบด้วยเครื่องกำกับจังหวะและกลองตีประกอบกันได้แก่ กลองยาวซึ่งไม่กำหนดว่ามีจำนวนกี่ใบ ฉิ่ง ฉาบ กรับและนักร้อง ลักษณะการตั้งกลองยาว จะวางกลองยาวในแนวนอนและซ้อนกลองยาวในลักษณะตั้งเรียงกันขึ้นไปทางสูง ดังภาพต่อไปนี้

ภาพการเรียงกลองซ้อนกันเพื่อตี

ภาพด้านข้างกลอง

ภาพการยี่นเครื่องกลองแล้วตีคนเดียว ๓ ใบ

ภาพการยี่นตีกลองแบบลูกเดียว

ส่วนการตีกลองยาวของจังหวัดลพบุรี จากการสัมภาษณ์ครูกรี เพชรชัย ปัจจุบันอายุ ๘๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๑ ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีอธิบายดังนี้

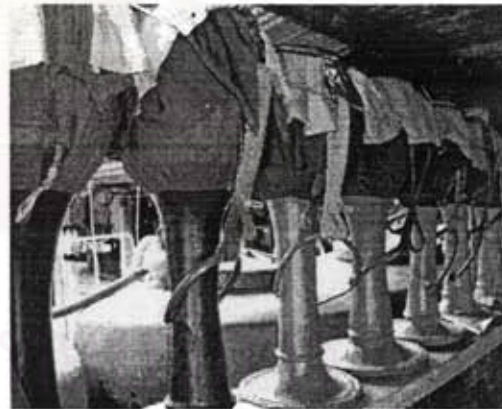
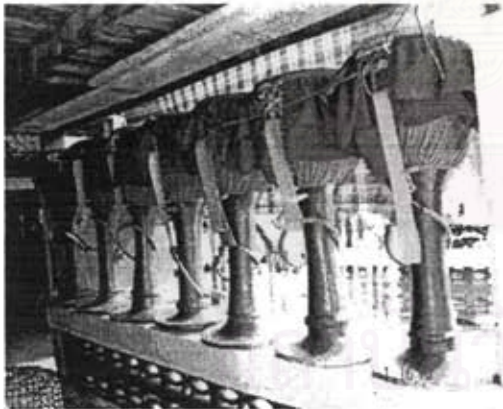
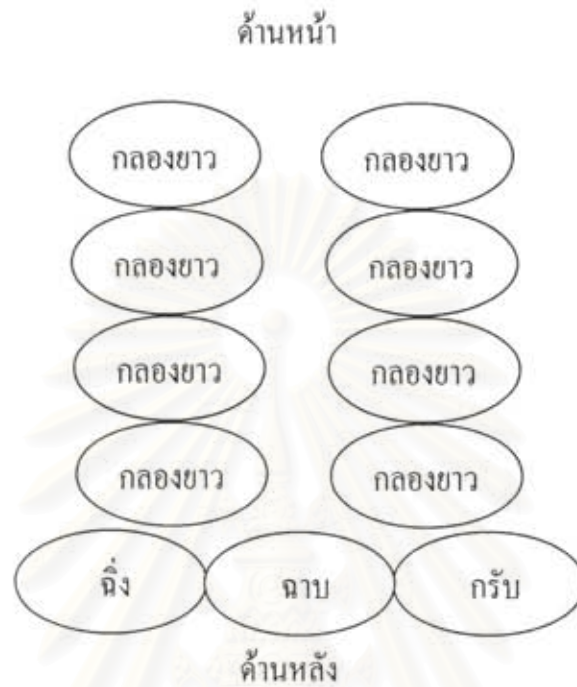

ภาพครูกรี เพชรชัย วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕

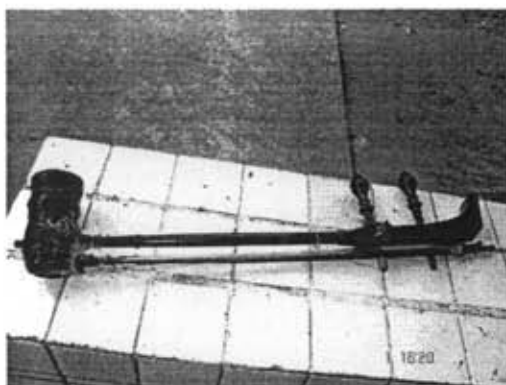
เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงกลองยาวของจังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย

๑. กลองยาว ประมาณ ๕-๘ ใบ
๒. ฉาบ ๑ คู่
๓. โหม่ง ๑ ใบ
๔. ซอ ๑ คัน

ลักษณะการตั้งแถวการแสดงกลองยาวจะเรียงกลองยาวเป็น ๒ แถวคอนเล็ก ส่วนเครื่องประกอบจังหวะอยู่ด้านหลังกลองยาว ดังนี้แผนภูมิ

ภาพกลองยาว บ้านครบุรี เพชรชัย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ภาพซอด้วงของรามัญและทำนังสี่ซอของครบุรี เพชรชัย สีค้ำเนินทำนองประกอบการตีกลองยาว

ขั้นตอนการแสดงกลองยาว

๑. ร้องเพลงกลองสามลา
๒. เพลงแห่สามบอม
๓. เมื่อใกล้ลาจะตีสองบอม
๔. หน้าทับลงจบ

เพลงที่ร้องประกอบกลองยาว

๑. เพลงแห่
๒. เพลงรำ
๓. เพลงเก็บดอกไม้
๔. เพลงเดี่ยวโขง (ขอ)
๕. เพลงม้าบ่อง (ขอ)
๖. เพลงจีน (ขอ)

โอกาสในการแสดง

กลองยาวส่วนมากจะนิยมนำไปร้องเล่นในขบวนแห่งานบวชนาค แห่พระ หรืองานต่างๆ ที่มีการแห่สนุกสนาน แต่สำหรับจังหวัดลพบุรีจะไม่ไปตีกลองยาวในงานศพ

จังหวะและทำนองเพลง

ตัวอย่าง การตีกลองเถิดเทิง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยครูเจียบ สุรีแสง

- - - -	-เพ็ง-บ่อม	----	-เพ็ง-บ่อม	----	-เพ็ง-บ่อม	-เพ็ง - -	-เพ็ง-บ่อม
---------	------------	------	------------	------	------------	-----------	------------

ตัวอย่าง การตีกลองยาว จังหวัดลพบุรี โดยครูกรี เพชรชัย

จังหวะสามบอม

- - - -	- - -บ่อม	- บ่อม - -	-เพ็ง-บ่อม	- บ่อม - -	-เพ็ง-บ่อม	- บ่อม - -	-เพ็ง-บ่อม
---------	-----------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

จังหวะเพลงเก็บดอกไม้

- - - -	-เพ็ง - -	-เพ็ง - -	-เพ็ง-เพ็ง	-ปีะ - ปีะ	-ปีะ - เพ็ง	---เพ็ง	-เพ็ง-เพ็ง
---------	-----------	-----------	------------	------------	-------------	---------	------------

จังหวะตอนลงจบ

---เพ็ง	---เพ็ง	--เพ็ง เพ็ง	-เพ็ง - ปีะ
---------	---------	-------------	-------------

เพลงที่บรรเลงประกอบการเล่นกลองยาว จังหวัดลพบุรี

เพลงเดี่ยวโขง

- - - -	- - - ร	- - - ค	- ล - ร	- - - ค	- ฟ - ร	- - - ค	- ล - ร
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

- - - -	- - - ร	- - - ค	- ล - ร	- - - ค	- ฟ - ร	- - - ค	- ล - ร
- - - -	- ค - ล	- - - ช	- ฟ - ล	- - - ช	- ค - ล	- - - ช	- ฟ - ร
- - - ฟ	- ช - ล	- ช - ฟ	- ค - ร	- - - ฟ	- ช - ล	- ช - ฟ	- ค - ร

สำหรับการศึกษาลองยาวทั้งจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดชลบุรี พบว่าสำหรับหน้าทับการตีกลองยาวจะมีลักษณะเหมือนกับการตีกลองยาวโดยทั่วไป และสำหรับบทเพลงที่นำมาประกอบการตีกลองยาวก็เป็นบทเพลงที่คุ้นหูกัน เช่นเพลงเค็ยโขง เป็นต้น แต่สำหรับลีลาการตีกลองแล้วมีความแตกต่างกันออกไป โดยการตีกลองยาวของจังหวัดฉะเชิงเทราจะพบว่ามีลีลาการวางกลองและลีลาการตีกลองที่มีความน่าสนใจ ส่วนการตีกลองยาวของจังหวัดชลบุรีมีการตั้งแถวเชิงลึกและขึ้นเรียงอย่างเป็นระเบียบ สำหรับวัฒนธรรมการตีกลองยาวแล้ว นับว่าเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่สร้างความครึกครื้น ความบันเทิงให้กับงาน โดยบทบาทส่วนใหญ่เป็นการตีประกอบการแห่ในเทศกาลงานต่างๆ เป็นหลัก

๓.๑๕ เพลงซางชัก

เพลงซางชัก หรือเพลงชักกระดาน ถือเป็นศิลปะทางการร้องเพลงพื้นบ้านอีกแขนงหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเฉพาะผู้ที่มีอาชีพในการทำนาแต่โบราณ การร้องเพลงซางชักจะเป็นการร้องประกอบท่าทางการชักกระดานข้าวจากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดของภาคกลางพบเพลงซางชักที่จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดชลบุรี เพลงซางชักเป็นการร้องแก้กันระหว่างชายหญิง ใช้ไม้กระดานผูกเชือก ๒ ข้าง แบ่งเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายละข้าง เมื่อมีการนำข้าวที่เกี่ยวข้องมาให้ควายย่ำแล้วส่งฟางออกเหลือแต่เมล็ดข้าวที่กองอยู่กลางลานข้าว และจะร้องเพลงนี้ขณะที่ใช้ไม้ชักกระดานชักข้าวให้ไปกองอยู่กลางลานเพื่อรอการฝัดข้าวแล้วจึงจะขนข้าวเข้ายุ้ง เพลงนี้จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “เจ้าซางชักเอ๋ย...” หรือ “ซ่างเอ๋ย ซ่างชัก...” เพราะฉะนั้นเพลงซางชักหรือเพลงชักกระดานนี้นิยมร้องเล่นกันเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยวเท่านั้น แต่ปัจจุบันไม่พบการเล่นเพลงซางชักแล้ว นอกจากเป็นการสาธิตการแสดง

ครูเศษ สุริแสง ศิลปินอายุ ๘๒ ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๘๘ หมู่ ๒ บ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา สาธิตการร้องเพลงซางชักดังทำนองและเนื้อร้องต่อไปนี้

- - - -	- ช - ท	- - - ร	- - - ท	- - - -	- ล - ท	- - - ค	- - - ท
	เจ้า ซาง	ชัก	เอ๋ย		หงส์ ทอง	น้อง	รัก

- - ฟ ล	- - ล ฟ	- - - ล ฟ	- ล - ล	- - - -	- ช - ท	- - - ร	- - - ท
เจ้าช่อง	ไปหัก	ชอด	มะ วม		เจ้า ซาง	ชัก	เอ๋ย

- - - -	- ต - ท	- - - ค	- - - ท	- - ฟ ฝ	- - ล ฟ	- - - ลฝ	- ล - ล
	หงส์ ทอง	น้อง	รัก	เจ้าห้อง	ไปหัก	ชอค	มะ ชม

- - - -	- ค - ค	- - - ค	- - คค	- - คล	- - ทค	- - ลค	- ท - ท
	ทำ บุญ	ไป	จนคาง	เขาจะ	ไม่ได้	กับแม่	เอว กลม

ครูสมจิตร เทียนศรี ศิลปินอายุ ๘๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๘/๑ หมู่ ๖ บ้านแหลมฟ้าผ่า ตำบล
บางพึ่ง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สาธิตการร้องเพลงซางซัค ดังนี้

ซิงหะกรับ

	กรับ		กรับ		กรับ		กรับ
--	------	--	------	--	------	--	------

รื่องนำ

- - - จฟ	- - จช	- - ฟล	- ค - ช	- - - -	- ค - ช	- - ฟร	- ค - ช
ไอ้	ละชา	แม่ซาง	ซัค เอช		ชก มือ		วัน ทา

- - - ฟ	- ร - ช	- - คช	- - ฟร	- - มร	- ล - ค	- ล ลค	- ล - ล
ข้า	ขอ		ไหว้		พระ รัตน	ตะนะ	ครือ

- ค - ล	- ช ฟฟ	- ช ฟล	- ค - -	- ร - ล	- ค - ล	- ช ชล	- - - ฟ
อัน เจ็ญ	มาสติค	สถาน	ไว้	ที่ ไน	ควง ใจ	เสมอ	เอช

ลูกคู่

- - - ร	- - คฟ	- - - -	- ชล-ชล	- - - ชล	- ล ฟ จฟ	- - - ฟ	ช - ลช
ภุม-	มรินทร์		ซ้าง น้อง	แกะ	เป็น ก้อย	ตัด-	คบุตร

- ล - -	- ค - ค	- - - -	- ล - ค	- ล - ล	- - ลช	- ฟ ฟล	- ค - ฟ
	เอว องค์		นง นุช	งาม ช้าม	สมุทร	ไม่แถ	เห็น หั้ง

- ชล - ฟ	- ฟ - ฟล	- - - ลช	- ฟ - ฟ	- ร - ร	- ฟ - ช	- ค - ช	- ฟ - ฟ
เห็น แถ	สาว น้อง		รือช ชั้ง	แม่	สาว น้อง	สาว น้อง	รือช ชั้ง

- ร - ชช	- ฟร ฟช	- ช - ช	- ฟร - ฟ	- ร - ร	- ฟ - ช	- ค - ช	- ฟ - ฟ
มานัง	อยู่คน	เคียว	เอช	แม่	สาว น้อง	สาว น้อง	รือช ชั้ง

- ร - ชช	- ฟร ฟช	- ช - ช	- ฟร - ฟ
มานัง	อยู่คน	เคียว	เอช

รื่องนำ

- - - พร	- - ฟช	- - ฟล	- ค ช -	- - - ลช	- ล - ค	- - - ล	ชฟ - ฟ
ไอ้	ลชะ	แม่ ชาง	ชัก เอช		ชาง น้อง	ท้อช	กราบ

- - - ล	- - ลค	- ร - ล	- - คช	- ล - จร	- ฟ - ช	- - คล -	- ช - -
คา	รวะ	ผู้ มี	พระคุณ		บี คร	มาร	ดา

- ค - ล	- - - ช	- ร - ช	- ช - ช	- ร - ฟ	- - ลค	- ร - ช	- - - ฟ
กฤษ	มา	ผู้ กา	รูณ	ที่ เก้อ	หนูน	ลูก ช้าง	เอช

ลูกคู่

- - - -	- - ฟ -	- รฟ - ร	- ค - ฟ	- - - -	- - - -	- ค - ค	- - - ล
	เอช	ไอ้ ว่า	แม่ เอช			นะ น้อง	เอช

- - - -	- ล - ค	- ล ลล	- คลล	- ล ลล	- ฟ - ค	- ล ลล	- ค ล ล
	คอก รัก	ทำไม	ถึงไม่ชม	อาละว	คอก รัก	ทำไม	ถึงไม่ชม

- - ฟล	- ลค - ล	- ล - ฟ	- ฟ - ช	- ค - ร	- ฟ - ช	- ล ค ล	- ล ฟ ช
จะมา	หลง งาม	ชม แต่	คอก เคช	คอก สร้อย	ทอย ชม	นิอม	ฉันนี่เอช

- ล - ล	- ค ล ล	- - ฟ ร	- ฟ - พร	- ล - ล	- ล - ล	- - ล ค	- ล - ล
โคร เอช	หรือจะชอม	ให้หม่อม	ว่า ได้	คก เคร์	คก เคช	มาร้อย	พวง ว่า

- ล - ล	- ล - ล	- - ล ค	- ล - ล	- ล - ลฟ	- - ค ล	- - ล ค	- - ล ช
คก เคร์	คก เคช	มาร้อย	พวง ว่า	ให้ พ้อ	สงกรานค์	ให้น้อง	ให้เด็ก

ล ล - ลฟ	- - ค ล	- - ล ค	- - ล ช	- ช - ล	- ล - ฟ	- - ล ล	- ล - ค
ให้ พ้อ	สงกรานค์	ให้น้อง	ให้เด็ก	จับ เอ	ลูก สาว	ไปเข้า	โรง เจ็ก

- ล - ช	- ค ล -	ฟ - ชล	- ฟ - -	- ชฟร ฟ	- - ชล	- ช - ล	- ชฟร - ฟ
นาย สม	น้ำหน้า	แก้ว	เด็ก	ลูก เขา	อึ้งเล็ก	หนัก	เอช

รื่องนำ

- - - พร	- - ฟล	- - ฟล	- ค ช -	ล - - -	- ค - ล	- ล - -	- ช - ฟ
ไอ้	ลชะ	แม่ ชาง	ชัก เอช		ชัก ชวน		กัน เต้น

- ร - ล	- - - ค	- ลชฟล	- - ล ล	- - - -	- ล - ล	- - ชฟ	- - ช ฟ
เพลง	ชัก		กระดาน		ช่วย	กันกวาด	ข้าวเปลือก

- - - -	- - ลล	- ค - ล	- ล - -	- - ค คล	- - ล -	- - ชล	- ร - ฟ
	มากอง	ไว้ บน	ถาน	แล้วชวน	กัน	มาซัก	เออ

ลูกคู่

- - - ฟ	- - - -	- ฟ - ร	- - คฟ	- - - -	- - - -	- ค - คล	ขฟ - ล
เออ		โอ ว่า	เจ้าเออ			ชะ แม่	เออ

- - - -	- ฟ - ล	- ลฟล	- ค - ช	- - - -	- ฟ - ล	- ลฟล	- ค - ช
	พวก เรา	ได้มา	ขอ เชิญ		พวก เรา	ได้มา	ขอ เชิญ

- ฟ - ล	- - - ลค	- ฟ - ล	- - ช ลช	ลขฟร - -	- ฟ - ล	- ฟล ช	- ช - -
แม่ โภ	ศรี	แม่ โภ	สพ		แม่ นพ-	ละพะมา	ลา

- ฟล - ช	- - - ฟร	- - - ฟ	- ช - -	- ฟ - ล	- ฟ - ฟล	- - คล	- ช - ฟ
ขอ เชิญ	แม่	แก้ว	ดา	เข้า คู่	เข้า ฉาง	เสยที	เออ

สำหรับการร้องเพลงซักระดานจังหวัดฉะเชิงเทราพบว่าการขึ้นต้นจะขึ้นด้วยคำว่า “เจ้า ขางซัเออ” ในลีลาช้า เนื่องจากมีการร้องยาวจำนวน ๔ ห้องโน้ต สำหรับการขึ้นต้นของจังหวัด ลพบุรีนั้น จะขึ้นต้นด้วย “โละชะ เจ้าขางซัเออ” เป็นการเพิ่มเนื้อร้องเข้าไปในส่วนการขึ้นต้น โดยยังคงอัตราความยาว ๔ ห้องโน้ตเท่ากัน สำหรับการร้องเพลงซักระดานของทั้ง ๒ จังหวัดพบว่าเป็นการร้องนำและมีการรับลูกคู่ ประกอบทำทางการซักระดานช้า สำหรับลีลาการร้องไม่เร็ว การใส่พยางค์คำต่างๆ ไม่กระชั้นและรวดเร็วอย่างเพลงพื้นบ้านบางประเภท สำหรับกลุ่มเสียงที่ นำมาประกอบเป็นทำนองการร้องนั้น พบว่าทั้ง ๒ จังหวัดมีการใช้เสียงคล้ายคลึงกันคือใช้กลุ่มเสียง ฟ ช ล X ค ร X มาประกอบเป็นทำนองร้อง แต่การร้องของจังหวัดฉะเชิงเทรานั้นจะมีการใช้เสียงที ซึ่งเป็นหลุมเสียงมาประกอบการร้องเป็นทำนองด้วย

ปัจจุบันเพลงซักระดานเป็นวัฒนธรรมการร้องประเภทหนึ่งที่กำลังจะสูญหายไปจาก สังคมไทย เนื่องจากการเกษตรมีความก้าวหน้ามีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในขั้นตอนต่างๆ ทำให้ ศิลปะอยู่คู่กับการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้หายไปพร้อมๆ กันด้วย

บทที่ ๔

กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคกลาง ประเภทการร้องหรือบรรเลงอย่างเดียว

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยของภาคกลาง ประเภทที่มีการร้องหรือบรรเลงอย่างเดียว ไม่มีท่ารำ ท่าทาง หรือการแสดงมาประกอบ จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า มีวัฒนธรรมที่เข้าข่ายประเภทนี้อยู่จำนวน ๕ ประเภท ได้แก่ เพลงสวด เพลงหัวไม้ เพลงกล่อมเด็ก เพลงขอทาน เพลงร้อยพรรษา เพลงพินิจฐาน ลำพอก มโหรีไทยรามัญ และเพลงรำกาข้าวสาร ดังมีรายละเอียดของแต่ละวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นดังต่อไปนี้

๔.๑ เพลงสวดหรือการสวดคฤหัสถ์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง พบการร้องเพลงสวดหรือการสวดคฤหัสถ์ที่จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดอุทัยธานี เพลงสวดส่วนใหญ่จะมีลีลากระชั้นก่อนข้างรวดเร็ว มีการนำเนื้อร้องมาจากวรรณคดีหรือเป็นการสวดออกติบสองภาษาโดยจะมีตัวคู่ยและตัวภาษาลูกขึ้นมา เจริญาคัดสำเนียงให้เป็นสำเนียงจีนหรือมอญ เพลงสวดคฤหัสถ์บางเพลงได้แก่เพลงพราหมณ์มีลักษณะใกล้เคียงกับเพลงประสานเสียงกล่าวคือมีการขับร้องหมู่ มีต้นเสียงชาย ต้นเสียงหญิงและลูกคู่ สำหรับการสวดออกแบบไทยไม่มีเนื้อร้องคาบตัวผู้สวดจะต้องค้นเนื้อร้องเองและอาจจะใส่เนื้อร้องเพื่อเข้าหยังผู้คู่ได้

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่ามีศิลปินที่สามารถสวดคฤหัสถ์ได้ ได้แก่ครูเจียบ สุริแสง อายุ ๘๖ ปีอยู่บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๒ บ้านหัวสำโรง อำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดอุทัยธานีได้แก่ครูชำนาญ สุขสุวรรณ อายุ ๘๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๔ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

ครูเจียบ สุริแสงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๘

สำหรับขั้นตอนการสวดคฤหัสถ์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา เพลงสวดจะร้องหลังจากที่พระสวดเสร็จ โดยพ่อเพลงเป็นผู้ร้องก่อนแล้วคนที่เหลือจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่ร้องรับ นักแสดงมีทั้งชายและหญิงอย่างน้อย ๘ คน แต่ไม่เกิน ๑๕ คน เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบการสวดของจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้แก่ กลองเถิดเทิงหรือกลองยาวประมาณ ๓ ใบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามีนักแสดงจำนวนมากหรือน้อย ถ้านักแสดงน้อยก็จะตีกลองใบเดียว ถ้ามักแสดงมากก็จะตีกลองได้มากถึง ๓ ใบ ไม่กำหนดตายตัว หน้าที่ตีประกอบการสวดมีดังนี้

- - -	-เพ็ง-บอม	- - -	-เพ็ง-บอม	- - -	-เพ็ง-บอม	-เพ็ง -	-เพ็ง-บอม
-------	-----------	-------	-----------	-------	-----------	---------	-----------

สำหรับขั้นตอนการสวดคฤหัสถ์ของจังหวัดอุทัยธานี วิธีการสวดจะนั่งล้อมเป็นวงกลมหรือนั่งเป็นแถว ฝ่ายชายหนึ่งแถว ฝ่ายหญิงหนึ่งแถว หันหน้าเข้าหากัน ส่วนมากจะใช้สถานที่ที่พระสงฆ์นั่งสวดอภิธรรม ฝ่ายชายจะร้องก่อน โดยขึ้นต้นด้วยนะโมและพระธรรมเจดียบท ขณะที่ร้องทั้งชายหญิงจะทำการรำรำไปด้วย เนื้อร้องจะเป็นเรื่องราวที่นำมาจากวรรณคดีหรือนิทานพื้นบ้านเช่นเรื่องขุนช้างขุนแผน สามก๊ก ไชยเชษฐ เป็นต้น สำหรับจังหวัดอุทัยธานีจะไม่มีการตีกลองประกอบการสวดแต่จะมีลูกคู่รับเช่นเดียวกับการร้องของจังหวัดฉะเชิงเทรา

โอกาสที่ทำการสวดคฤหัสถ์นั้น ใช้เล่นประกอบการงานสวดศพ หลังจากทีพระสงฆ์สวดอภิธรรมจบแล้ว จุดประสงค์เพื่อต้องการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพในเวลากลางคืนและต้องการให้เจ้าภาพคลายความเศร้าโศก

ทำนองเพลง

ตัวอย่าง เพลงสวดจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยครูเจียบ สุริแสง

เพลงรวมสูร

- - - ม	- ม - ฟ	- - - ฟ	- ล - ม	- - - ร	- ฟ - ม	- - - ฟ	- ล - ม
รวม-	มา สูร	เอ็ง	เอ็ง เออ	อะ-	สุ รา	เอ็ง	เอ็ง เออ

- - - ร	- ฟ - ม	- - -	ม ม - ม	- ท - ล	ทค - ท	- - -	ร ร - ร
อะ-	สุ รา		ฉวยขวานฟ้า	เออ เออ	เหาะ ค้าง		ฉวยขวานฟ้า

- ท - ล	ทค - ท	- - - ล	- - ทค	- ลขฟ ม	- ล - ฟ	- ฟ - ฟ	- ล - ฟ
เออ เออ	เหาะ ค้าง	เออ	เอ็ง เออ	เออเอ็ง เออ	ฮี้ กลาง	อัม พร	ชะ เอ็ง

- - - ฟ
เออ

- ฟ ฟ ม	ช ล - ฟ	- - - ฟ	- ล - ม	- - - ร	- ฟ - ม	- - - ฟ	- ล - ม
มองเขม่วน	เห็น นาง	เอ็ง	เอ็ง เออ	เมฆ-	ขา ถา	เอ็ง	เอ็ง เออ

- - - ร	- ฟ - ม	- - - -	ม ม - ม	- ท - ล	ค ล - ท	- - - -	ม ม - ม
เมฆ-	ขา ถา		ก๊ว่นร่า	เออ เอ้อ	อู่บน ไชค		ก๊ว่นร่า

- ท - ล	ค ล - ท	- - - ล	- - ทค	- ลขฟ ม	- ล - ฟล	- ล - ฟ	- ล - ฟ
เออ เอ้อ	อู่บน ไชค	เอ้อ	เอ็ง เอ้ย	เอ้อเอ็งเอ้ย	สี เขา	สิง ขว	ชะ เอ็ง

- - - ฟ
เออ

- ฟฟ ล	- ฟ ฟ ม	- - - ฟ	- ล - ม	- - - ร	- ฟ - ม	- - - ฟ	- ล - ม
มือถือแก้ว	กายสิทธิ์	เอ็ง	เอ็ง เออ	ฤทธิ์-	ธิ รอน	เอ็ง	เอ็ง เออ

- - - ร	- ฟ - ม	- - - -	ฟ ร ม ม	- ท - ล	ทค - ลท	- - - -	ฟ ร ม ม
ฤทธิ์-	ธิ รอน		แก้วขึ้นพระกร	เออ เอ้อ	วอน ขอ		แก้วขึ้นพระกร

- ท - ล	ทค - ลท	- - - ล	- - ทค	- ลขฟ ม	- ล - ฟ	- ล - ฟ	- ล - ฟ
เออ เอ้อ	วอน ขอ	เอ้อ	เอ็ง เอ้ย	เอ้อเอ็งเอ้ย	สี ออ-	ระ ท้อ	ชะ เอ็ง

- - - ฟ
เออ

- ม ฟ ล	ลฟม - ฟ	- - - ฟ	- ล - ม	- - - ล	ฟล - ม	- - - ฟ	- ล - ม
เมฆขา	หลักเตียง	เอ็ง	เอ็ง เออ	แก้ว	เตียง ว่า	เอ็ง	เอ็ง เออ

- - - ล	ฟล - ม	- - - -	ม ม - ม	- ท - ล	ท - ลท	- - - -	ม ม - ม
แก้ว	เตียง ว่า		อ้อชาติ ข่า	เออ เอ้อ	กูไม่ให้		อ้อชาติ ข่า

- ท - ล	ท - ลท	- - - ล	- - ทค	- ลขฟ ม	- ล - -	- ฟ - ฟ	- ล - ฟ
เออ เอ้อ	กูไม่ให้	เอ้อ	เอ็ง เอ้ย	เอ้อเอ็งเอ้ย	สี	แก้ว เข้า	ชะ เอ็ง

- - - ฟ
เออ

เพลงคราตินันนวนาง

- ม ร ม	- ฟ - ช	- - - ช	ฟช - ค	- - - ค	- ล - ช	- ล - ช	ฟ ล - ช
คราตินัน	นวนาง		น้อง เอช	เช	มา ลา	หนอย แนะ	ก็หนอย แนะ

- ม ร ม	- ฟ - ช	- - - ช	ฟช - ค	- - - ค	- ล - ช	- - - ช	- - ฟช
คราตินัน	นวนาง		น้อง เอช	เช	มา ลา	ครัน	ได้ความ

ฟช ค ช	- ฟ - ฟ	- ร ฟช	ฟร - -	- ช - ค	- ฟ - ช	- - - ช	- - ฟช
แม่น้องเอช	วา จา	คำเอียงเอช	เอชเอช	เป็น ผล	ใจ	ครัน	ได้ความ

ฟช ค ช	- ฟ - ฟ	- ร ฟช	ฟร - -	- ช - ค	- ฟ - ช	- - - ช	- - - ช
แม่น้องเอช	วา จา	คำเอียงเอช	เอชเอช	เป็น ผล	ใจ	เอียง	เอช

- ค - ร	- ม ฟช	- - - ช	ฟช - ค	- - - ค	- ล - ช	- ล - ช	ฟ ล - ช
ว่า พलग	บ้างก็ถูก		น้อง เอช	ขึ้น	เปิด ทีบ	หนอย แนะ	ก็หนอย แนะ

- ค - ร	- ม ฟช	- - - ช	ฟช - ค	- - - ค	- ล - ช	- - - ช	- - ชช
ว่า พलग	บ้างก็ถูก		น้อง เอช	ขึ้น	เปิด ทีบ	นาง	บรรจง

ลช ค ช	- ฟ - ร	- ร ฟช	ฟร - ค	- ช - ค	- - - ฟ	- - - ช	- - ชช
แม่น้องเอช	แพร จิต	คำเอียงเอช	เอชเอชเอช	อัน คีน	ใหม่	นาง	บรรจง

ลช ค ช	- ฟ - ร	- ร ฟช	ฟร - ค	- ช - ค	- - - ฟ	- - - ช	- - - ช
แม่น้องเอช	แพร จิต	คำเอียงเอช	เอชเอชเอช	อัน คีน	ใหม่	เอียง	เอช

เพลงพราหมณ์เอชก็เจ้าพราหมณ์

- - - -	- ฟ - ล	- - - ฟม	- ล - ฟ	- - - -	- ล - ท	- - - ลร	- - ฟฟ
	พราหมณ์เอช	ก็	เจ้าพราหมณ์		พราหมณ์เอช	ก็	มะเนียว

- - - -	- ฟ - ล	- - - ฟม	- ล - ฟ	- - - -	- ล - ท	- - - ลร	- - ฟฟ
	พราหมณ์เอช	ก็	เจ้าพราหมณ์		พราหมณ์เอช	ก็	มณี

- - - ล	- ท - ท	- - - ล	- ค - ท	- - - ม	- - - ฟม	- - - ฟ	- ฟ - ฟ
เจ้า	มา ไป	ไป	ไป ไป	คัง	ที่	เจ้า	มา ไป

- ท - ล	- ฟ - ฟม	- ร - ค	- - - ฟ	- - - ม	- - - รท	- - ร ท	- - ล ท
เอ็ง เอช	กลับ ที	เอ็ง เอช	เก็บ	คอก	ไม้	ชะเออ	เอ็ง เอช

- - ล ฟ	- - ฟ ฟ	- - ล ม	- - ล ฟ	-- ท ร	- - ร ร
ชะ เออ	เอ็ง เออ	ชะเอ้อ	ชะ เออ	เอ้อ เออ	เอ็ง เออ

- - - -	- ฟ - ฟล	- - ฟ ฟ	- ล - ฟ	- - - -	- ล - ท	- - ล ฟ	- ฟ - ฟ
	เก็บ เออ	ตีมา	ร้อย เล่น		ให้ เออ	สิ ก็	เอ็น ใจ

- ล - ล	- ฟ - ฟล	- - ฟ ฟ	- ล - ฟ	- - - -	- ล - ท	- - ล ฟ	- ฟ - ฟ
เข้า ะ	เก็บ เออ	ตีมา	ร้อย เล่น		ให้ เออ	สิ ก็	เอ็น ใจ

- - - ล	- ล - ท	- - - ล	- ค - ท	- - - ฟ	- ฟ - ฟ	- ฟ - -	- ฟ - ล
เก็บ	มา ร้อย	ร้อย	ร้อย ร้อย	พวง	มา ถั	เก็บ	มา ร้อย

- - - -	- ฟ ฟ ม	- ร - ค	- - - ฟ	- - - ม	- - - รท	- - ร ท	- - ล ท
	พวงมาถั	เอ็ง เออ	ไต้	หัด	ถา	ชะ เออ	เอ็ง เออ

- - ล ฟ	- - ฟ ฟ	- - ล ม	- - ล ฟ	-- ท ร	- - ร ร
ชะ เออ	เอ็ง เออ	ชะเอ้อ	ชะ เออ	เอ้อ เออ	เอ็ง เออ

เพลงสิโรเลื่อนเคลื่อนนาวา

- - - -	- - - -	- ร ฟ ฟ	- ม ฟ ฟ	- - - ฟ	- - - -	- ฟ - ฟ	ฟล - ท
		สิโรเลื่อน	เคลื่อนนาวา	เออ		เอ็ง เออ	เออ เออ

- - คท	- - ฟล	- - ลฟร	- - - ม	- - - -	- - - ฟมฟ	- - - -	- ม - ร
	จาก	ท่า	พลัน		จอ		ระ จัน

- - - ร	- - มท	- - - ร	- ค - ร	- - - -	- - - -	- ฟ - ล	- - ฟ ล
จอ	ระจัน	มา	โน กลาง			เข้า มา	โนกลาง

- - - ฟ	- - - ค	- - - -	- - - ล	- - - -	- - - ร	- - - ม	- ร - ร
นัค	ที่		สี่		เออ	สี่	เอ็ง เออ

- ร ร ร	- ร - ร	- ม - ท	- ล - ฟ	- - - -	- - - -	- ฟ ฟ ฟ	- ฟ - ท
หิงนอนนอ	นอ นอ	นอ นอ	นอ นอ			หิงนอนนอ	นอ นอ

- - - -	- ล - ฟล	- - - ฟ	- - - ม	- - - -	- ค - ม	- - ฟม	- ร - ค
	นอ นอ	นอ	นอ		นอ นอ		นอ นอ

- - - ร	- - - ล	- - - ค	- - - ฐ	- - - -	- - - -	- ม - ษ	- - - ษ
นอช	นอช	นอช	นอช			เ้า นอช	นอช

- - - ษ	- - - ท	- - - -	- - - ษ	- - - -	- - - ร	- - - ม	- ร - ร
นอช	นอช		นอช		เอช	เฮช	เอ็ง เอช

เพลงพลาขน้อยนะนึ่งนึ่ง

- - - -	- ฟ - ล	- - - -	ลฟ - มร	- - มฟ	ลฟ มค	- ม - ฟ	- - - ฟม
	พลาขน้อย		นะนึ่ง นึ่ง	เอชเอช	สีเอชเอชเอช	ฟิง สะ-	ดับ

- - มฟ	ลฟ มค	- ม - ฟ	- - - ฟม	- ร มม	- - คค	- ล - ร	คค - คค
เอชเอช	สีเอชเอชเอช	ฟิง สะ-	ดับ	ให้คู่ช่า	แกหับ	หับ เอช	ก็เจียบ เจียบ

- ร มม	- - คค	- ล - ร	คค - คค	- - - มฟ	มล ฟม	- - - มฟ	มล ฟม
ให้คู่ช่า	แกหับ	หับ เอช	ก็เจียบ เจียบ	เอชเอช	เอชเอชเอชเอช	เอชเอช	เอชเอชเอชเอช

- ม - ม	- ล - -	- ล - ค	- - - ล	- - - ฟ	- - ฟ ฟ	- ม ฟ ฟ	ม ษ ฟม
เอ็ง เอช	เอช	เจียบ ต้า	เนียง	นอช	ละนอช	นอชละนอช	นอชนอชนอชนอช

- - - ฟ	- - ฟ ฟ	- ม ฟ ฟ	ม ษ ฟม	- ค ค ค	- ษ - -	- ม - ม ษ	- - - ล
นอช	ละนอช	นอชละนอช	นอชนอชนอชนอช	ทิงนองนอช	นอช	นอช นอช	เอช

- - - -	- ฟ ฟ ล	- - - -	- ฟ - ล	- - มฟ	ลฟ มค	- ม - ล	- - - ฟม
	พอเขาเอ็ง		เอ็ง ลูก	เอชเอช	สีเอชเอชเอช	ลจ คา	เอ็ง

- - มฟ	ลฟ มค	- ม - ล	- - - ฟม	- ค - ม	- - ค ค	- ค - ท	- ค ค ท
เอชเอช	สีเอชเอชเอช	ลจ คา	เอ็ง	ได้ แสง	คะเอ็ง	โคม ส่อง	ก็สว่าง

- ค - ม	- - ค ค	- ค - ท	- ค ค ท	- - - มฟ	มล ฟม	- - - มฟ	มล ฟม
ได้ แสง	คะเอ็ง	โคม ส่อง	ก็สว่าง	เอชเอช	เอชเอชเอชเอช	เอชเอช	เอชเอชเอชเอช

- ม - ม	- ล - -	- ล - ค	- - - ล
เอ็ง เอช	เอช	กระ ช่าง	คา

เพลงกาเหว่า

- - - -	- ฟ - ฟ	- ม ฟ ช	ฟ ม - ค	- คร ค	ฟ ม ร ค	ท ค ร ค	ฟ ม ร ค
	อ้ง มี	นอช แน่	แม่กา เหว่า	นอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช

- ท - -	- ท - ค	- - - ม	ช ร ม ช	- - - -	- ฟ - ฟ	- ค - ค ฟ	- ค - ช
ดำ	ดำ โอ	โอ	โอโอละโอ		อ้ง มี	เอ่อ เออ	กา เหว่า

- - ค ช	ค ช ฟ ร	- ฟ - ฟ	ฟ ช - ฟ	- - - -	- ฟ - ฟ	- ร - ฟ ช	ฟ ร - ฟ
ชะเออ	เอ็งเออเอ่อเอ๋	ไข่ ไข่	แม่กา ฝึก		แม่ กา	นอช แน่	ก็หลง รัก

- คร ค	ฟ ม ร ค	ท ค ร ค	ฟ ม ร ค	- ท - -	- ท - ค	- - - ม	ช ร ม ช
นอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช	ดำ	ดำ โอ	โอ	โอโอละโอ

- - - -	- ฟ - ฟ	- ฟ ค ฟ	- ช - ค	- - ค ช	ค ช ฟ ร	- ฟ - -	ช ค - ฟ
	แม่ กา	เออเอ่อเออ	หลง รัก	ชะเออ	เอ็งเออเอ่อเอ๋	ลูก	ในอุ ทร

- - - -	- ฟ - ฟ	- ร - ช	ฟ ร - ค	- คร ค	ฟ ม ร ค	ท ค ร ค	ฟ ม ร ค
	คาบข้าว	นอช แน่	เอามา เนื้อ	นอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช	ละนอชละนอช

- ท - -	- ท - ค	- - - ม	ช ร ม ช	- - - -	- ช - ช	- ช ร ช	- ค - ท
ดำ	ดำ โอ	โอ	โอโอละโอ		คาบข้าว	เออเอ่อ เออ	มา เนื้อ

- ค - คท	- ค - ช	- ช - -	- ช ค ช
มา คาบ	เอา เนื้อ		เข้ามาป้อน

ตัวอย่างเพลงสวดจังหวัดอุทัยธานี โดยครูชำนาญ สุขสุวรรณ

- - - ช	- ม - ช	- - - ช	- ค - ช	- - - ช.ม	- ค - ช	- ม ม ช	- ค - ช
ช่วย	ได้ ความ	เอ็ง	เอ็ง เอช	ขึ้น	หอ กลาง	ก็จะ เอ็ง	เอ็ง เอช

- ม ม ช	- ค - ม	- - คร	- ช - ร	- - - ค	- ค ค ค	- ค ค ค	- - - ค
ของขุนช้าง	สร้าง ไว้	เข้าชอ	น้อง เอช	เข้า	ก็ไว้ใหม่	ก็จะ เอ็ง	เอช

- ม - ช	- ช ค ค	- - - ค	- ค - ช	- - - ช	- ช - ช	- ม ช ช	- ค - ช
จาก นี้	ก็มีมือ	เอ็ง	เอ็ง เอช	วัน	ทอง ท่า	ก็จะ เอ็ง	เอ็ง เอช

- ม - ค	- ร ร ค	- - คร	- ช - ร	- - ค - ค	- - - ค	- ค ค ค	- - - ค
จำ ได้	ก็ไม่คิด	เข้าชอ	น้อง เอช	น้องนั้ ตา	ที่	ก็จะ เอ็ง	เอช

- ช ม ม	- ค - ค	- - - ช	- ล - ช	- - - ม	- ช - ช	- ม ม ช	- ล - ช
มาสันใหม่	น้อง เขียน	เอ็ง	เอ็ง เอช	แนบ	เนียน ดี	ก็จะ เอ็ง	เอ็ง เอช

- ช ม ม	- ร - ม	- - ค ร	- ช - ร	- - - ค	- ล - ค	- ล ล ค	- - - ค
พระภูมิ	ซัด โจ	เข้าเอช	น้อง เอช	เป็น	หนัก หนา	ก็จะ เอ็ง	เอช

จากตัวอย่างทำนองสวดข้างต้น พบว่าการสวดคฤหัสถ์นั้นมีลักษณะพิเศษและเหมือนกันทั้ง การสวดของจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดอุทัยธานี คือเป็นการร้องเพลงเนื้อเต็มสลับกับการเอื้อน ห่าง ๆ ไปตลอดทุกประโยคหรือทิววรรคเพลง สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองนั้นมีความแตกต่างกัน โดยจังหวัดฉะเชิงเทราจะมีการใช้เสียงค่อนข้างมากประมาณ ๖ เสียง และบางเพลงมีการใช้แบบ ๗ เสียงเต็มได้แก่เพลงสิโรเลื้อนเคลื่อนนาวาและเพลงกาเหว่า แต่สำหรับการสวดของจังหวัดอุทัยธานีพบว่าเป็นการใช้เสียงแบบโครงสร้าง ๕ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง แต่ยังคงลักษณะการร้องเช่นเดียวกับจังหวัดฉะเชิงเทราดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้การสวดคฤหัสถ์ยังมีลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ จะเป็นการร้องทำนองเดียวกันตลอด แต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้องไปเรื่อย ๆ โดยจะเป็นลักษณะเดียวกันทุกเพลง

๔.๒ เพลงหัวไม้

เพลงหัวไม้ เป็นการร้องเพลงประเภทหนึ่ง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง พบเพลงหัวไม้ที่จังหวัดปราจีนบุรี จากการสัมภาษณ์ศิลปินที่มีความชำนาญได้แก่ครูคำรณ ศรีเจริญ อายุ ๔๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๗ ตำบลบางแดน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ครูคำรณ ศรีเจริญ อธิบายว่าเพลงหัวไม้จะใช้ร้องเฉพาะเป็นการไหว้ครูของบ้านที่มีการเข้าทรง ยกศาล ตั้งศาล แก้มบน จะใช้เกี่ยวกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม จะไม่ใช่เพื่อความรื่นเริง ไม่นิยมเอามาร้องเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน เวลาที่มีผู้มาหาไปงานจะเรียกว่า คณะนายไม้หรือคณะหัวไม้ คนที่เป็นหัวหน้าคือ นายไม้หรือหัวไม้ มีชื่อเรียกว่า โหรา ส่วนกลองเรียกว่าเป็นข้าง เวลาคนมาหางานต้องการให้มีกลอง ๖ ใบ จะบอกว่า ขอข้าง ๖ เชือก การล้างโรงคือ การล้างบายศรี กรณีที่บ้านนั้นมีตำหนักอยู่แล้วเขาเป็นผู้ไหว้ทรงเอง จะมีการทำพิธีไหว้ครูแล้วจะตั้งบายศรีไว้หน้าตำหนัก ๓ วัน แล้วจะต้องล้างบายศรีหรือลาบายศรี ตอนล้างโรงก็ต้องเอาหัวไม้ไปร้องด้วยเพราะจะต้องเข้าทรง ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง สำหรับขั้นตอนการร้องเพลงหัวไม้ มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการไหว้ครู

ขั้นตอนที่สอง เป็นการเชิญเทพเพื่อมาเข้าทรง นักร้องจะต้องร้องตามเชื่อเทพต่าง ๆ ที่มีการเตรียมไว้แล้ว เพราะแต่ละงานนั้นจะเชิญเทพไม่เหมือนกัน

ขั้นตอนที่สาม เป็นการพรรณาส่งที่กำลังปฏิบัติหรือดำเนินการกิจกรรมอยู่ในขณะนั้น ผู้ร้องจะต้องทำการค้นกลอนไปสด ๆ เช่น เมื่อองค์เทพกำลังจะทำน้ำมันคัหรือจะเจิมบายศรี ผู้ร้องก็จะต้องร้องไปตามเหตุการณ์นั้นๆ

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นการจบพิธี จะเป็นการร้องให้ศีลให้พร แล้วก็เล่นเกมหรือร้องเพลงได้ตามสบาย อาจเป็นการระบำ ทั้งนี้เป็นเรื่องที่สามารถตกลงกันได้

สำหรับระยะเวลาที่ร้องและเล่นนั้น ครูคำรณ ศรีเจริญอธิบายว่าบางพิธีกรรมมาจากเขมร อาจมีการเล่น ๑ วัน ๑ คืน เริ่มร้องตั้งแต่ ๖ โมงเช้า ไหว้ครู แล้วก็เซ็งองค์ต่างๆ ลงข้าทรง ในงานไหว้ครูที่ใช้กับทรง บางงานเวลาที่เล่นก็ต้องขึ้นอยู่กับกรเข้าทรงด้วยว่าองค์เข้าช้าหรือเร็ว เพลงหัวไม้จะมีนักแสดง ๕ คน โดยจะมีหัวหน้าร้องนำเป็นท่อนแล้วมีคนร้องตามและจะตีโทนไปด้วย คล้ายกับเพลงพวงมาลัย โดยเนื้อร้องเกี่ยวกับสรรเสริญพุทธคุณ บทไหว้ครูเกี่ยวกับองค์เทพต่าง ๆ ตั้งแต่ท้าวหลักเมืองทรงเมือง พระภูมิเจ้าที่ แล้วแต่จะเซ็ง ดังนั้นเพลงหัวไม้จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับไหว้ครูบาอาจารย์และอาถรรพ์กิริยาของผู้เข้าทรง เนื้อหาจะไปผูกเป็นกลอนตรงนั้นเลขเรียกว่า คั้นสด เพราะว่าชื่อเข้าพ่อแต่ละที่จะไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าชื่อเข้าพ่ออักษร สระอะไร ก็ต้องไปเลือกเอากลอนสระนั้น เพื่อให้มีสัมผัสสอดคล้องกัน ส่วนเนื้อร้องที่มีมาแต่โบราณก็มีเช่นกัน

เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบการร้องเพลงหัวไม้ ประกอบด้วย โทน (กลองสั้นๆ) อย่างน้อย ๕ ใบ (คนตีกลองจะร้องด้วยคล้ายๆ ลูกคู่ลำตัด) ฉิ่ง และ กรับ และมีนักร้องนำ (แต่หากลูกคู่หรือคนตีโทนไม่พอก็จะต้องตีโทนไปด้วย)

ทำนองเพลง

ทำนองเพลงหัวไม้จะมีอยู่ที่ทำนองเดียว แต่จะมีการร้องคอนลงแตกต่างกันโดยมีลงแบบลงแบบหัวนๆ กับลงแบบเอื่อน ดังตัวอย่างทำนองเพลงจากครูคำรณ ศรีเจริญ ดังนี้

นำ

- - -	- ท - ท	- ล - ทร	- ท -ท..ล	- - ทล..ท	- - - ท	- ค ล...ท	--- ท.....ล
	มือ เออ	เออ เออ	มือ ข้า	ทั้งสอง	ราช	ยกขึ้นสิบ	นิ้ว

ลูกคู่

- - -	- ท - ท...ร	- - -	- ค - ล	- - ทล..ท	- - - ท	- ค ล...ท	- - - ท..ล
	มือ เออ		มือ ข้า	ทั้งสอง	ราช	ยกขึ้นสิบ	นิ้ว

นำ

- - -	- ค - ล	- ททล..ท	- ท..ล - -	- ล ทล	- - ท ท	- ทร - ทล	- - - ท
	ยก ขึ้น	กัสมอ	ท้าว	ข้าจะไหว้	พระภูมิ	เออ เจ้า	ที่

ลูกคู่

- - - ม	- - - ค	- - ทลท	- - - ทล	- - ท ท	- - ค ค	- ม ค ท	- - - ค
ยก	ขึ้น	สมอ	ท้าว	จะไหว้	พระภูมิ	หรือว่าเจ้า	ที่

น้ำ

- - -	- ท - ค	- ม ทค	- ค - -	- - ทค	- ม - ค	- ทคค	- - - ค
	หลัก เมือง	หรือว่าทรง	เมือง	ที่เป็น	คัน เรื่อง	ก็ในวัน	นี้

ลูกคู่

- - - ค	- - - ม	- - ฟค	- - - ม...ค	- - ทค	- ร - ท	- ทคค	- - - ค
หลัก	เมือง	หรือทรง	เมือง	ที่เป็น	คัน เรื่อง	ก็ในวัน	นี้

จังหวะหน้าทับ

เสียงมี ๒ เสียง ได้แก่ เป๊ะ (มือขวาตีตรงกลางหน้าโทน) ปีม (มือขวาตีตรงขอบหน้าโทน)

-เป๊ะปืมปืม

ตอนที่จบและตอนที่ขึ้นจะมีการขัด

-เป๊ะปืมปืม ปีมเป๊ะปืมปืม

การตีโทนจะมีคนตีหลายคนแต่จะมีคนขัด ๑ คน อย่างตอนขึ้นกลอง ถ้าตีกลองอยู่ก่อนแล้ว พอคนร้องขึ้นกลองจะหยุด เพื่อให้ไปปรับพร้อมกัน เวลาร้องจะมีทขึ้นและลงของเพลงหัวไม้ คนตีกลองจะรู้ว่าจะลงแล้ว

ตัวอย่าง การตีกลองคองลง

- - -	เท่า นั้น	ก็ให้รอ	ข้าง	ให้รอ	ฟัง	คำ วา	จา
-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม

เท่า	นั้น	ก็ให้รอ	ข้าง	ให้รอ	ฟัง	คำ วา	จา
-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม	-เป๊ะปืมปืม

- - - -	- - - -
-เป๊ะปืมปืม	ปืมเป๊ะปืมปืม

จังหวะฉิ่งและกรับ

- ฉิ่ง - ฉับ

- - - กรับ

สำหรับแนวการร้องจะค่อนข้างช้าเล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีรับแบบชาตรี คือ ทำนองกลายของทำนองชาตรี เวลารับจะใช้เสียงสูง ร้องเพียงคนสองคนจะแยกไม่ออกว่าเสียงไหนสูง เสียงไหนต่ำ ต้องร้องหลายๆ คน จะใช้ทำนองการรับแบบชาตรีในช่วงที่ต้องมีการรำพึงรำพันนาน ๆ ส่วนการร้องเพลงหัวไม้จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะการร้องแบบเพลงเนื้อเดิมเช่นเดียวกัน กลุ่มเสียงที่ใช้นำมาประกอบการร้องพบว่าจะใช้เสียง ๖ เสียง ได้แก่ เสียง ค ร ม ฟ X ล ท มาประกอบเป็น

ทำนอง และหน้าทับการดีกลองจะมีพยางค์ที่ถี่ไปตลอด อีกทั้งจังหวะฉิ่งและกรับ ยังดีในลักษณะอัตราชั้นเดียวด้วย ทำให้การร้องเพลงหัวไม้ นั้นมีสำเนียงแปลกไปจากเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ เนื่องจากการร้องเพลงพื้นบ้านเพื่อพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ แต่มีจังหวะกลองและจังหวะฉิ่งที่ค่อนข้างจะสร้างสีสันให้กับการร้อง

๔.๓ เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กหรือเพลงกล่อมลูก เป็นบทเพลงใช้สำหรับร้องเพื่อกล่อมเด็กให้นอนพร้อมกับไกวเปล ลักษณะท่วงทำนองซ้ำๆ เน้นการใช้เสียงทุ้มเย็นและขีดคำแต่ละคำให้เชื่อมโยงกันไปอย่างอ่อนหวาน ไม้ให้มีเสียงสะดุด เนื้อเพลงมีความหมายถึง ความอ่อนโยน ความห่วงใย ความผูกพันระหว่างแม่กับลูก อบรมสั่งสอนเรื่องต่างๆ เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง พบเพลงกล่อมเด็กที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดสิงห์บุรี โดยการสัมภาษณ์ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ศิลปินแห่งชาติปีปัจจุบันอายุ ๕๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ซอยแสนสบาย ๓ ถนนพระราม ๔ แขวงคลองตัน เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร และครูสว่าง ทองโต ศิลปินอายุ ๗๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๘/๒ หมู่ ๑๐ ตำบลท่าข้าม อำเภอกำแพงระจิน จังหวัดสิงห์บุรี โดยครูเจริญใจ สุนทรวาทีน สาธิตการร้องเพลงกล่อมเด็ก ดังเนื้อร้องต่อไปนี้

เจ้าเนื้อละเอื้อคเอย ช้างเข้าเพนียด

เจ้าอย่าไปคู่อ้อยช้างตัวนั้น ตกน้ำมันเป็นบ้ำอยู่เอย บุญชูของแม่นา

ครูสว่าง ทองโต อธิบายว่าเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรีคือเพลงกล่อมเด็ก คุณแม่สว่างจะร้องเพลงกล่อมเด็กมากกว่าเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ เพราะมีการจัดประกวดอยู่บ่อยๆ เพลงพื้นบ้านอื่นจะไม่ค่อยได้ร้องแต่เคยได้ยินและจำมา ครูสว่าง ทองโต เล่าว่า “เพลงกล่อมลูกคุณแม่จะร้องกล่อมลูกอยู่เป็นประจำและก็ได้เข้าร่วมประกวดระดับจังหวัดที่จัดหลายครั้ง จนได้รับรางวัลที่ ๑ ของจังหวัด หลังจากนั้นเมื่อมีการประกวดครั้งใดคุณแม่ก็จะได้รับเชิญให้ไปร้องโชว์อยู่เรื่อยๆ” (สว่าง ทองโต, สัมภาษณ์, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

ภาพครูสว่าง ทองโต วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ตื่น เอย แต่ เจ้า เจ้าอย่าอ่อน นอนเสียเถิด แม่ จะไกว
 ช-ทค ดทชท ท ค-ทช ท-ช-ท -คท ช-ท ค ท-คทช ชทคช-ท ---ม

โอ้เอย ว่า เจ้านกกาเหว่าเอย เจ้าไข ให้ แม่ กา พัก
 ทชทค ท-ทช ช ท ท ช ท-คทช ท ชคทชท ทช ช-ชท คทคท ---ม

แม่เอย กา ก็หลงรัก เอย คิด ว่าลูก ใน อูทร
 ทชทค ท-ทช ช ท ร ค-ทช คทช ทคท ท ท-ทช ชทค-ทช ชท ---ม

คาบเอย ข้า มาเคื้อเอย คาบเหื้อ มา ป้อน
 ทชทค ท-ทช ท ช ทค-ทชท คท-ทช ค ทชท - - -ม

ถนอมเอย เจ้าไว้ ใน รังนอน ช่อนเหื้อ มาให้ เข้ากิน
 ชทค ทชท ค คทช ช-ท ชท-คทช ท-คทคทช ชท ชทคทช ช ท - - -ม

จากการสาริตการร้องเพลงกล่อมเด็กของครูเจริญใจ สุนทรวาทิน และครูสว่าง ทองโต พบว่า การร้องเพลงกล่อมเด็กเป็นการร้องที่มีจังหวะเป็นจังหวะลอย มีการเลื่อนไหลของเสียงและ ร้องลากเสียงยาวๆ ทำนองเพลงจะเหมือนเดิมคล้ายกันทุกเพลง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเพลงกล่อมลูก มีเพียงทำนองเดียวแต่เปลี่ยนเนื้อร้องไปมา แต่ที่ร้องต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับลีลาการร้องของแต่ละคน เวลาร้องก็จะมีกรร้องเอื้อนยาวๆ มีการร้องกระทบ แล้วแต่ลีลาของแต่ละคนของผู้ร้องแต่ละคน เพลงกล่อมเด็กเป็นพื้นบ้านประเภทหนึ่งเพราะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้นจริงๆ

๔.๔ เพลงขอทาน

เพลงขอทาน หรือเพลงกระบอก หรือเพลงที่พวกกวมิพร้องเพื่อหาเลี้ยงชีพนั้น เป็นการร้อง ในลักษณะคนเดี่ยวและการร้องหมู่ เดิมเป็นการเล่นเพื่อขอข้าวหรือเงิน ต่อมามีการว่าจ้างพ่อเพลง แม่เพลงที่มีความสามารถไปร้องให้ฟังทำให้สามารถประกอบอาชีพได้ โดยลักษณะการร้องจะแบ่ง ออกเป็น ๒ ช่วง ช่วงแรกเป็นการร้องเพื่อบอกว่าเป็นการร้องเพื่อขอเรียไรเงิน โดยจะเรียกช่วงแรก นี้ว่าช่วงเกริ่น หลังจากนั้นจะมีการร้องเป็นเรื่องราว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจังหวัดของภาค กลาง พบการร้องเพลงขอทานที่จังหวัดปทุมธานี จังหวัดอ่างทองและจังหวัดลพบุรี

เพลงขอทานจังหวัดปทุมธานี

นายหวังดี นิมา หรือ หวังเต๊ะ ศิลปินแห่งชาติอายุ ๘๑ ปี อธิบายว่าทำนองเพลงขอทานมี ๒ ทำนองได้แก่ทำนองกรับและทำนองโหม่ง ทำนองกรับใช้กรับ ฉิ่ง โทณ เป็นเครื่องดนตรี ประกอบมีจังหวะกระชับ ส่วนทำนองโหม่งมีท่อนรับว่า “โหม่ง โมง โม่้ง โมง ดิง เนิด เนิด หม่ง มุย” โดยเป็นการร้องในจังหวะที่กระชั้นและรวดเร็ว ครูหวังเต๊ะสาธิตการร้องเพลงขอทาน ดังทำนองต่อไปนี้

จังหวะฉิ่ง

-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

เอ๋อ เออ เอ็ง เอ๊ย...เอ๋อ เออ เอ๋อ

เจ้าของบ้านเรือขอทานมาจอก เอ็นคูเก้คนตาบอดเดิดหนาแม่ใจบุญ

ฉันเปรียบเหมือนลูกไก่ที่พลัดแม่ มาร้องเซ็งแซ่อยู่ตามได้ฉุน

ขอให้คุณนายบนบ้านมาทำทานเอาบุญ เสียเดิดท่านผู้ใจดี

(ลูกคู่) ขอให้คุณนายบนบ้าน เอ็ง เออ เอ็ง เออ มาทำทานเอาบุญ คุณนายบนบ้านมาทำทานเอาบุญ
ชะ เออท่านผู้ใจ เอ๋อ เออ เอ๊ย ดี

ตัวอย่าง ทำนองเพลง

- ม - ฟ	- ท - ท	- - - -	- ม ฟ ม
เอ๋อ เออ	เอ็ง เอ๊ย		เอ๋อ เอ็ง เอ๋อ

- - - ล	- ท - -	- ท - -	- ล - -	- ท - ล	- ล - ช	- - - -	- - - ล
เจ้า	ของ	บ้าน	เรือ	ขอ ทาน	มา จอก		เอ็น

- ล - -	- ท - ล	- ล - ช	- ฟ - ล	- ล - ช	- ช - -	- - - -	- - - -
คู	แก่ คน	ตา บอด	เดิด หนา	แม่ ใจ	บุญ		

- ล - ช	- ท - -	- ช - -	- - - -	- ล - ท	- ทฟ -	- - - -	- - - -
ฉัน เปรียบ	ถูก	ไก่		ที่ พลัด	แม่		

- ช - ท	- ช - -	- ชม - -	- ม - ฟ	- ฟ - -	- มล - -	- - - -	- ม - ล
มา ร้อง	เซ็ง	แซ่	อยู่ คาม	ได้	ฉุน		ขอ ให้

- ช - ช	- - - -	- ช - ม	- ช - ช	- ช - -	- ช - ช	- - - -	- ล - ม
คุณ นาย		บน บ้าน	มา ทำ	ทาน	เอา บุญ		เสีย เดิด

- ฟ - -	- ร - -	- ม - -	- ม - -	- ฟ - -	- ท - -	- ช - -	- ช - -
ท่าน	ผู้	ใจ	เออ	เออ	เอ็	ดี	ขอ

- ช - ท	- ท - -	- ช - -	- ร - -	- ท - -	- ช - -	- ช - -	- ค - ช
คุณ นาย	บน	บ้าน	เออ	เออ	เอ็	เออ	มา ทำ

- ช - -	- ช - ช	- - - -	- - - -	- ช - ช	- ช - -	- ช ม - -	- ช - ช
ทาน	เอา บุญ			คุณ นาย	บน	บ้าน	มา ทำ

- ช - -	- ช - ช	- - - -	- ท - ช	- ฟ - -	- ม - -	- ฟ - -	- ม - -
ทาน	เอา บุญ		ชะ เออ	ท่าน	ผู้	ใจ	เออ

- ฟ - -	- ท - -	- ช - -
เออ	เอ็	ดี

เพลงขอกทานจังหวัดอ่างทอง

ครูสำราญ สุขคำศิลป์นคณะสี่พี่น้องจังหวัดอ่างทองสาธิตทำนองเพลงขอกทานแบบโบราณ
ดังนี้

ตัวอย่าง บทร้องและทำนองเพลงขอกทานจังหวัดอ่างทอง

เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก เปิดกระจุกไม่มีข้าวสาร (ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)
มานั่งจ้องจ้องขอกทาน บอกกับแม่บ้านเรือนใน

(บอกแม่บ้านเรือนใน มานั่งจ้องจ้องขอกทาน มานั่งจ้องจ้องขอกทาน บอกกับแม่บ้านเรือนใน
ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)

ก็พญาฉัตรธรรมไม้ได้กลิ่นแก้งหักรังมดแดงเข้ามาขึ้นให้(ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด
หนด นง)

มดแดงมันกัดทำสะบัดสะบั้ง มดแดงมันกัดทำสะบัดสะบั้ง มาทอดตัวลงทิ้งไปทิ้งวงจาด (ทิง โนง
นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)

ทอดตัวลงนั่งหลังน้ำตาแล้วก็หมดปัญญาแล้ว

(ทอดตัวลงนั่งหลังน้ำตา ทอดตัวลงนั่งหลังน้ำตา แล้วก็หมดปัญญาแล้ว ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด
ไน้ด โหนด หนด นง)

ฝ่ายโนราได้เวลา ฝ่ายโคมของแม่มโนรา แต่พอได้เวลาก็จะไปเล่นนที(ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด
ไน้ด โหนด หนด นง)

ปรึกษากันเสร็จพร้อมทั้งเจ็ดนารีพากันสุขเกษมเปรมปรีดิ์ขึ้นไปวันสุลิตา

(พากันสุขเกษมเปรมปรีดิ์ พากันสุขเกษมเปรมปรีดิ์ ขึ้นไปวันชุลีลา ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด
ไน้ด โหนด หนด นง)

ฝ่ายบรรดาโคมงามจึงร้องห้ามออกไปว่าลูกเอ๊ยจะไปกลัวภัยข้างหน้า (ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด
ไน้ด โหนด หนด นง)

เพราะเมื่อคืนแม่ฝันอัศจรรย์ไม่คิดว่าโทษภัยจะมีนะมโนรา(ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด
นง)

ฝันว่าเจ้าเจ็ดคนขึ้นไปบนเวหาลมกรดมันพัดจนกระจัดกระจายต่างคนก็หายไปจนลับตา (ทิง โนง
นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)

เหลืออีกหกคนที่ดันดันมาได้มโนราหายไปก็ไม่เห็นมา(ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด
นง)

มารดาเสียใจร้องให้สะอื้นที่หลังแม่คืนมาจากนิทรา (ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด
นง)

ความฝันน่าเชื่อแสนเบืออุราความฝันแม่ไม่น่าไป

(ความฝันน่าเชื่อแสนเบืออุรา ความฝันน่าเชื่อแสนเบืออุรา ความฝันแม่ไม่น่าไป)

มารดาทูนหัวแม่จะกลัวอะไรลูกรักบินได้อยู่บนเวหา(ทิง โนง นง โหนด นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)
ลูกจะลาไปเล่นตะวันเย็นจะมาไปสักเวลาเดียว

(ลูกจะลาไปเล่นตะวันเย็นจะมา ลูกจะลาไปเล่นตะวันเย็นจะมา ไปสักเวลาเดียว ทิง โนง นง โหนด
นง ไน้ด ไน้ด โหนด หนด นง)

ตัวอย่าง ทำนองเพลงขอทาน

- - ค ร	- - ค ร	- ร - ค	- - - ค	- - ร ค	- - ค ร	- ร - ค ม
เปิดหม้อ	ไม่มี	ข้าว สุก	เปิด	กระปุก	ไม่มี	ข้าว สาร

- ร ร ร	- ล - ร	- ฟ - ฟ	- ท ค ร	- - ค ท	- ค - ท	- ร - ท	- ค - -
ทิง โนง นง	โหนด นง	ไน้ด ไน้ด	โหนดหนดนง	มานั่ง	ซ้อน ซ้อ	ร้อง ขอ	ทาน

- ค - ค	- - ร ค	- ร - ฟ	- ร - ร	- - - ค	- - ร ค	- ร - ฟ	- ร - ร
บอก กับ	แม่บ้าน	เอ็ง เอ๊ย	เรือน ใน	บอก	แม่บ้าน	เอ็ง เอ๊ย	เรือน ใน

- - ร ค	- ร - ค	- ร - ค	- ร - -	- - ร ค	- ร - ท	- ร - ท	- ค - -
มานั่ง	ซ้อน ซ้อ	ร้อง ขอ	ทาน	มานั่ง	ซ้อน ซ้อ	ร้อง ขอ	ทาน

- ค - ค	- - ร ค	- ร - ฟ	- ร - ร	- ร ร ร	- ล - ร	- ฟ - ฟ	- ท ค ร
บอก กับ	แม่บ้าน	เอ็ง เอ๊ย	เรือน ใน	ทิง โนง นง	โหนด นง	ไน้ด ไน้ด	โหนดหนดนง

- ค ค ค	- ค - ร	- ฟ ร ค	- ร - -	- ท - ค	- ร - ค	- ร ร ร	- ร - -
ก็พญา	ฉัตร ธรรม์	ไม่ได้กลั้น	แก้ง	หัก รัง	มด แดง	เข้ามาอื่น	ให้

- ร ร ร	- ล - ร	- ฟ - ฟ	- ท ค ร	- ร - ค	- - ร ค	- ร ร ค	- ร ร -
ทิงโนงนง	โหนด นง	ไ้ด ไ้ด	โหนดหนดนง	มด แดง	มัน กัด	ทำสะบัด	สะบั้ง

- ร - ค	- - ร ค	- ร ร ค	- ร ร -	ค ท - ค	- ค - ร	- ค ค ร	- ร - -
มด แดง	มัน กัด	ทำสะบัด	สะบั้ง	มาทอด คัว	ลง ทิ้ง	ไปทิ้งจวด	งาด

- ร ร ร	- ล - ร	- ฟ - ฟ	- ท ค ร	- ค - ค	- ค ร -	- ท - ร	- ค - -
ทิงโนงนง	โหนด นง	ไ้ด ไ้ด	โหนดหนดนง	ทอด คัว	ลง นิ่ง	หลัง น้ำ	คา

- ร ร ค	- - ร ร	- ร - ฟ	- - - ร	- ค - ร	- ร ค -	- ค - ร	- ค - -
แด้วก็หมด	ป็ญญา	เอ็ง เอ็ย	แด้ว	ทอด คัว	ลง นิ่ง	หลัง น้ำ	คา

- ค - ร	- ร ค -	- ท - ร	- ค - -	- ร ร ค	- - ร ร	- ร - ฟ	- - - ร
ทอด คัว	ลง นิ่ง	หลัง น้ำ	คา	แด้วก็หมด	ป็ญญา	เอ็ง เอ็ย	แด้ว

- ร ร ร	- ล - ร	- ฟ - ฟ	- ท ค ร
ทิงโนงนง	โหนด นง	ไ้ด ไ้ด	โหนดหนดนง

เพลงขอทานจังหวัดลพบุรี

ครูสมจิตร เทียนศรี ศิลปินจังหวัดลพบุรีสาริการร้องเพลงขอทานจังหวัดลพบุรี ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ

ตัวอย่างเพลงขอทานทำนองสาม โยก (ของเก่า)

- - - -	- - - ค	- - - -	- - - ล	- - - -	- - - ช	- - - ฟ	- - - -
	เอ็ง		เออ		เอ็ง	เอ็ย	

จังหวะฉิ่ง

- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

- - - ท	- - - ร	- ค - -	- ท - -	- - - -	- ค - ค	- - - -	- ค - -
กล่าว	ถึง	พราน	จัน		ทะ โค		รท

- - - ทล	- ลช - -	- - - -	- ล - ช	- - - -	- ล - ล	- - - ล	- - - -
ถ้า	เลิก		ตะ ลบ		ใน โล	กา	

- - - ท	- - - ท	- ค - -	- ท - -	- - - -	- ค - ค	- - - -	- ล - ล
ตั้ง	แต่	ได้	ออก		ไป นอก		ประ เทศ

- - ซฟ	- ล - ล	- - ทล	- ลซฟ	- - - ฟ	- - - ค	- - - ล	- - - -
	ไป เรือน	ตั้ง	เวช	แก่ง	ตั้ง	วา	

- - - ท	- - - ค	- ท - -	- ท - -	- - - -	- - - ค	- - - -	- ค - -
อีก	ทั้ง	ผู้	มี		ปรี		ชา

- ค - -	- - ทลล	- - - ซ	- - - ฟ	- - - -	- - - -	- - - ลค	- - - ซ
แสน	สบาซ	ไม่	ห่าง			เอ็ย	ถม

ลูกคู่

- - - -	- - - ค	- - - -	- - - -	- - - ล	- - - -	- - ฟซ	- - - ฟ
	เอ็ย			เออ		เอ็ย	เอ็ย

- - - -	- ท - ร	- ค - -	- ค - -	- - - ค	- - - -	- - - ล	- - - ซ
	ฝ่าย พระ	ผู้	มี	เออ		เอ็ย	เออ

- ล - -	ซฟ - ซล	- ท -	- ค - -	- - - -	- - - ค	- - - ค	- - - -
เออ	เอ็ย	เออ	เอ็ย		ปรี	ชา	

- - - ท	- - - ร	- ค - -	- ค - -	- - - -	- - - ค	- ค - -	- - - -
ฝ่าย	พระ	ผู้	มี		ปรี	ชา	

- ล - -	- - ลล	- - - -	- ซ - ฟ	- - - -	- - - -	- - - ลค	- - - ซ
แสน	สบาซ		ไม่ ห่าง			เอ็ย	ถม

- - - -	- - - ค	- - - -	- - - -	- - - ล	- - - -	- - ฟซ	- - - ฟ
	เอ็ย			เออ		เอ็ย	เอ็ย

จากทำนองการร้องเพลงขอทานของจังหวัดปทุมธานี โดยศิลปินแห่งชาติ ครูหวังดี นิมา เพลงขอทานจังหวัดอ่างทองโดยกระสีพี่น้องและเพลงขอทานจังหวัดลพบุรี โดยครูสมจิตร เทียนศรี พบว่า การร้องเพลงขอทานของแต่ละพื้นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกล่าวคือเป็นการร้องแบบเนื้อเต็มประกอบกับการร้อง “ลักจังหวะ” โดยการร้องของครูหวังดี นิมา จะมีการร้องลักจังหวะเยอะมากและมีการใช้พยางค์ที่ค่อนข้างถี่ไปโดยตลอด ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้การร้องมีความ

สนุกสนานร่าเริง โดยมีการใช้กลุ่มเสียง ม ฟ ช X ท ค X มาประกอบเป็นทำนองร้อง แต่สำหรับการร้องของเพลงขอทานจังหวัดอ่างทองพบว่าจะมีการลักจังหวะอยู่ในทำนองเสมอ กล่าวได้ว่าการร้องลักจังหวะน้อยกว่าการร้องของจังหวัดปทุมธานี โดยมีการใช้กลุ่มเสียง ท ค ร ม ฟ X X มาประกอบการร้องทำนอง ส่วนการร้องเพลงขอทานของจังหวัดลพบุรี พบว่ามีทำนองห่างและช้ากว่าการร้องของจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดอ่างทอง โดยมีการใช้กลุ่มเสียง ฟ ช ล ท ค ร X มาประกอบการร้องทำนอง โดยจะพบว่าการร้องเพลงขอทานของจังหวัดอ่างทองและจังหวัดลพบุรี จะมีการนำเอาพยางค์เสียงที่ซัดกันมาประกอบเป็นการดำเนินทำนองร้อง

๔.๕ เพลงร้อยพรรษา

จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่ามีการร้องเพลงร้อยพรรษาที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยเป็นร้องเพื่อเรียไร่ ขอข้าวสาร ขอมะพร้าว ขอน้ำตาล หรือสิ่งของต่างๆ แล้วแต่ใครมีของอะไร เพื่อที่จะนำสิ่งของเหล่านี้ไปทำบุญในวันออกพรรษา จึงต้องร้องก่อนออกพรรษา ๒-๓ วัน เพลงร้อยพรรษาต่างจากเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ตรงที่ไม่มีการร้องโต้ตอบกัน พ่อเพลงแม่เพลงและลูกคู่จะเดินไปด้วยกัน เมื่อไปถึงบ้านใครก็จะร้องเพลงบอกเจ้าของบ้านให้รู้ว่ามาทำอะไร เมื่อเข้าไปในบริเวณบ้านก็ร้องชมความงามของดอกไม้และความมีน้ำใจของเจ้าของบ้าน ล้วนแล้วแต่ร้องในทางที่ดี ๆ เมื่อเจ้าของบ้านนำสิ่งของมาให้จะร้องอวยพรและร้องลา จากนั้นจึงเดินไปบ้านอื่นต่อๆ ไป ปัจจุบันเป็นเพลงพื้นบ้านที่หาและสามารถทำการสาธิตได้ยากมาก มีเพียงการบอกเล่าจากศิลปินกลุ่มบ้านหนองขาว อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เท่านั้น

๔.๖ เพลงพินฐาน

เพลงพินฐาน เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวบ้านท่าโพ ตำบลหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี โดยจะร้องในเทศกาลตรุษสงกรานต์ โดยจะเล่นในโบสถ์ เพลงพินฐานจะเริ่มร้องเมื่อมีการทำบุญตักบาตรเรียบร้อยแล้ว หนุ่มสาว ผู้เฒ่าผู้แก่ จะพากันเก็บดอกไม้เข้าไปในโบสถ์ แล้วไปนั่งประนมมือต่อหน้าพระประธานในโบสถ์ นั่งแยกกันเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย พ่อเพลงจะเริ่มร้องก่อนโดยมีลูกคู่ร้องรับ แล้วแม่เพลงจะร้องแก้มีลูกคู่ร้องรับเช่นกัน จากนั้นจึงเปลี่ยนคู่ร้องไปเรื่อยๆ จนเห็นสมควรแก่เวลาจึงยุติ จากนั้นทุกคนจะนำดอกไม้ไปบูชาพระประธานแล้วจึงออกจากโบสถ์ หลังจบเพลงพินฐานก็จะย้ายออกมานอกโบสถ์แล้วจึงร้องเพลงซัดเขาค้อ

เนื้อร้องเป็นการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว หรือเป็นการอธิษฐานตามความต้องการของผู้แสดง ครูบุญช่วย ทศนิยานนท์และครูสมจิตร ทิพย์ศิริ ศิลปิน ตำบลท่าโพ อำเภอนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี สาธิตการร้องเพลงพินฐานแบบเกี้ยว เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๘ มีเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

(ข) พิชฐานเอย มือหนึ่งถือพาน ถือพานด้วยดอกสลิด (ลูกคู่...มือหนึ่งถือพาน ถือพานด้วยดอกสลิด) ผมจะทำบุญอย่างไรถึงจะพบกับแม่สมจิตร (ลูกคู่... พิชฐานวานไหว้ ขอให้ได้เหมือนใจเราคิด พิชฐานเอย ดอกเอ๋ยวิมานขอให้พานพบเอย ดอกเอ๋ยผอบขอให้พบพานเอย

(ง) พิชฐานเอย มือหนึ่งถือพาน ถือพานด้วยดอกสลิด (ลูกคู่...มือหนึ่งถือพาน ถือพานด้วยดอกสลิด) ทำบุญเสียให้แทบตายก็ยังไม่ได้พบแม่สมจิตร (ลูกคู่... พิชฐานวานไหว้ ขอให้ได้เหมือนใจเราคิด พิชฐานเอย ดอกเอ๋ยวิมานขอให้พานพบเอย ดอกเอ๋ยผอบขอให้พบพานเอย

ทำนองเพลง

- - - ล	ช ท - ล	- - - -	- ล - ช	- - - -	- ลค - ล	- - - -	- ค - ล
พิช	ษฐาน เอย		มือ หนึ่ง		ถือ พาน		ถือ พาน

- - ช ม	- - ช ม	- - - ล	- - - ช	- - - ล...ค	- - - ล	- - - -	- ค - ล
ด้วยดอก	สลิด	มือ	หนึ่ง	ถือ	พาน		ถือ พาน

-- ช ม..ช	- - ช ม	- - ช ฟ	- ช - ช	- - - -	- ฟ - ช	- - - ฟ	- - ชล
ด้วยดอก	สลิด	ผมจะ	ทำ บุญ		อย่าง ไร	ถึง	จะพบ

- - ฟช	- ล - ฟ	- - - ล	- - ช ล	- - - ทล	- ช - ช..ม	- - - ช..ล	- - ล ช
กับแม่	สม จิตร	พิช	ษฐาน		วาน ไหว้	ขอ	ให้ได้

- - ทล	- ช - ล	- - - ช..ท	- ช - ล	- - - ท	- - - ช	- - - ลช	- ม - ล
เหมือนใจ	เรา คิด		พิช ษ	ฐาน	เอย		ดอก เอย

- - - ทล	- ม - ช	- - - ช..ท	- - ชล	- - - ท	- - - ช	- - - -	- ม - ล
	วิ มาน	ขอ	ให้พาน	พบ	เอย		ดอก เอย

- - - ทล	- ช - ม	- - - ช..ล	- - ชท	- - - ล	- - - - ช		
	ผะ อบ	ขอ	ให้พบ	พาน	เอย		

สำหรับการร้องเพลงพิชฐานจากการสาธิตข้างต้นพบว่า เป็นลักษณะการร้องเพลงแบบเพลงเนื้อเต็มโดยทั่วไป เน้นที่เนื้อหาบทกลอนที่นำมาร้อง แนวการร้องพบว่าจะร้องแบบเน้นนาบไม่ถี่กระชั้น เน้นความไพเราะอ่อนหวาน และมีการนำกลุ่มเสียง ม ฟ ช ล ท ค X มาประกอบเป็นทำนองร้อง ไม่มีการใช้กลวิธีพิเศษเช่นการเอื้อนเข้ามาประกอบการร้อง การร้องเพลงพิชฐานนับเป็นวัฒนธรรมการบรรเลงแขนงหนึ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งทางด้านจิตใจของชนในพื้นที่นี้ เนื่องจากเป็นการร้องเพื่อแสดงหรือชักชวนให้คนในชุมชนร่วมกันทำความดี และเป็น

การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างมิตรสัมพันธ์อันดีระหว่างหญิงชายในหมู่บ้านเดียวกัน

๔.๗ เพลงลำพวน

เพลงลำพวน เป็นบทเพลงพื้นบ้านที่ปรากฏอยู่ที่ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ครูสุรีย์ สะเกาทอง ศิลปินอายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๑ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลีและผู้ใหญ่สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์ อายุ ๖๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๗๐ หมู่ ๑ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก (อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านเกาะหวาย ปัจจุบันเป็นรองประธานชมรมไทยพวนจังหวัดนครนายก) ศิลปินประจำจังหวัดนครนายก

ครูสุรีย์ สะเกาทอง ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ผู้ใหญ่สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ครูสุรีย์ สะเกาทองและผู้ใหญ่สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์ อธิบายเกี่ยวกับเพลงลำพวนว่าการละเล่นลำพวนกลายมาเป็นประเพณีของคนพวน ไม่ว่าจะมีการงานอะไรก็จะมีลำพวนขึ้นมาก่อน เนื้อร้องเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราฮี เจอหน้ากันก็ถามสารทุกข์สุข มีเรื่องเกี่ยวกับชาติ ศาสนาและประวัติศาสตร์บ้านเมือง ครูสุรีย์ สะเกาทอง ได้เล่าว่า

“คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า ตอนนั้นเค้าฟื้นฟูตั้งแต่หลวงพระบางแตกมา ก็เล่าว่า มากันแบบไหน เป็นอย่างไร เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติที่บ้านเมืองแตกจนกระทั่งมาอยู่ร่วมพิธีสมการประเทศไทย เค้าจะลำเป็นกลอนออกมาเลย” (สุรีย์ สะเกาทอง, สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕)

การร้องเพลงลำพวนเป็นการค้นกลอนสด ลำพวนต้องลำซ้ำๆ มีการเอื้อน และการเกริ่นภาษาที่ใช้เป็นภาษาพวน ส่วนการแสดงอาจจะขึ้นหรือนั่งร้องก็ได้ โดยมีขั้นตอนการร้องหรือการแสดงดังที่ผู้ใหญ่สุรศักดิ์ สิงหวิบูลย์ ได้อธิบายสรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการไหว้ครู

ขั้นตอนที่สอง เป็นการแนะนำตัว ถามข่าวคราวกันไปมา ตัวอย่างเช่นถามว่าการทำเกษตรกรรมเป็นอย่างไรบ้าง ถามถึงครอบครัว

ขั้นตอนที่สาม เป็นการเกี่ยวพาราตี โดยอาจมีการร้องเป็นเรื่องราว เช่น การระลึกถึงไทยพวน หรืออาจจะเป็นเนื้อหาประวัติศาสตร์ของคนไทยพวนที่มีการอพยพมาจากถิ่นเดิม

ขั้นตอนที่สี่ เป็นการค้นสดเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็นในชีวิตและสังคม เป็นการแสดงความสามารถของพ่อเพลงแม่เพลง

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นการอวยและลา

สำหรับวิธีการร้องนั้น จะมีพ่อเพลง แม่เพลงฝ่ายละคนสองคนจะมีการร้องเอื้อนขึ้นต้นและร้องลง เมื่อนักร้องนำร้องจบลูกคู่หลายคนคอยปรบมือและโห่รับ เครื่องดนตรีที่นำมาประกอบการร้องลำพวนมีเพียงแคน เป็นเครื่องเป่าขึ้นเดียวทำการเป่าคลอกับการขับร้องเพื่อเป็นการช่วยในการทำให้เกิดเสียงยาวขึ้น โดยพ่อเพลงแม่เพลงจะแต่งกายพื้นบ้านแบบไทยพวก การแสดงทั้งหมดจะใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงงานที่ไปแสดงจะเป็นงานมงคลเช่น บวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ งานประเพณีต่างๆ ยกเว้นงานอวมงคล เพราะลำพวนจะเล่นเฉพาะงานรื่นเริง สนุกสนาน

ผู้ใหญ่อุทิศศักดิ์ สิงหวิบูลย์ สาริการเนื้อร้องและทำนองร้องเพลงอย่าลืมลำพวน ดังนี้

เนื้อร้อง

(เกริ่น) แม่นทะเลโธ พี่น้องทางไกลเฮาเฮ้ย จังค้อยฟังเฮาเว้านั้นละเนอ

เฮาก็กเนาในห้อง หวายทองบ้างพื้นซ่า ด่าบลนั้นหนาชื่อว่า เกะหวาย ปากปลิ้นนั้นชื่ออำเภอ นครนายกก็เป็นจังหวัด เฮายู่ม่าตั้งแต่น้อย เฮากะกลอยใจเศร้า นำไทยพวนบ่ออู้ช่วงชื่อบ่อคังสะทอน คังค้ำคังเขา เฮาจึงหัดลำพวนเล่น เฮาให้มันม่วน อยากให้หมู่คนไทยเพื่อนู้ไทยพวนนั้นกะหากมี...นั้นละหนา

อันว่าไทยพวนเฮานี้ มีกันกะมวลมาก หากว่าจบกันแล้วให้เว้าพวนกันแดแม คนชู้จักพวนหลายชื่อพวนชิดังก้อง คืดเบ็งแต่พี่น้องแม้ว คอยแกว้อกระเหรียงชื่อเบ็งคังสะทอน คนชู้ยังกว่าพวน หากว่าจบกันแล้ว บอกล้ำเว้าภาษาเง้าแห่งพวน ช้วนแต่เขาคุณแลน จังบ่อมีคนชู้ อย่าให้มันสูญเขี้ยง ภาษาพวนชิดับชาติ อยากให้โลกู้ไว้พวนนั้นกะหากมี นั้นละเคอ...(เป็บ)

ความหมายของเพลง หมายถึงคนพวนนั้นมีอยู่หลายจังหวัดเหลือเกิน แต่ว่าคนพวนนี้อายุเขา ไม่กล้าพูด อยู่สังคมไหนก็แล้วแต่ไม่กล้าพูดภาษาพวน ไม่เหมือนคนใต้ ถ้าคนใต้เจอกันจะพูดภาษาใต้ทันที แต่คนพวนไม่กล้าพูด

ฟ ล ฟ ท	- ล ฟ -	ฟ ท ล ต ล	- ล - ร	- - - -	ร ท - ล	- ล - ร	- ล ฟ ล...ฟ
แม่นทะเลโธ		พี่น้องทางไกล	เฮา เฮ้ย		จังค้อย ฟัง	เฮา เว้า	นั้นละเนอ

- - - -	- ฟ ฟ ล	ฟ ล - ฟ	ล ฟ ฟ ฟ	- - ฟ ฟ	ฟ ฟ ล ฟ	ฟ ฟ ล - -	ฟ ล ท - ร
	เสาก็เนา	ในห้อง หวาช	ทองบ้านเห็นฆ่า	ตำบล	มันหนาชื่อว่า	เกาะหวาย	ปากพลี นั้น

- ล ฟ ทล	- - ฟ ฟ	ฟ ล ฟ ฟ	ฟ ล - ท	ล ท ท ล	ทล - ทล	ท ร ล ท	ล ท ท ร
ชื่ออำเภอ	นคร	นายกก็เป็น	จังหวัด เสา	อยู่มาตั้งแต่	น้อย เสา	กลอยใจเสร้านา	ไทยพวนบ่อผู้

ฟ - ฟ ล	ฟ ฟ ล ฟ	ท ล ฟ ล ฟ	- ท ล ล	ท ค ฟ ท	ค ร ค ร..ล	- ฟ ล ฟ	ฟ ฟ ล ท
ช่วง ชื่อ่อ	ดั่งสะท้อนดั่ง	ด้ามกะดั่งเขา	เสาจึงหัก	ลำพวนแล่นเส	สาให้มันม่วน	อยากให้หนู	คนไทยพื้นผู้

- ท ล ร	ล ฟ ท -	- - - ล	- ฟ - ล..ฟ
ไทยพวนนั้น	กะหากมี	นั้น	ละ หนา

การร้องเพลงลำพวนนั้นจะมีทำนองเดียวกันแต่เปลี่ยนเนื้อร้องไปเรื่อยๆ การร้องลำพวนจะไม่มีจังหวะ การเกริ่นจะมีการลากเสียงยาวที่พยางค์สุดท้ายของแต่ละวรรค เมื่อเข้าเนื้อเรื่องจะเป็นเหมือนการพูดไปเป็นวรรคๆ แบบหมอลำ พอจบแต่ละวรรคจะไม่ลากเสียงพยางค์สุดท้ายแต่จะหยุดเล็กน้อยแล้วก็ต่อวรรคต่อไป จนกระทั่งจบทกลอนจึงจะลากเสียงยาวอีกครั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นคำว่า “นั่นละหนา นั่นละเนา หรือ นั่นละเนา” พอจบทกลอนก็จะรับพร้อมกันว่า “บ๊ีบ หรือ ฮิ้ว” จากการสารัตถ์พบว่าการใช้กลุ่มเสียง ฟ X ล ท ค ร X มาประกอบในการดำเนินทำนองร้องนับว่าการร้องเพลงลำพวน เป็นวัฒนธรรมการบรรเลงประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์ในการร้องที่แตกต่างไปจากเพลงพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ เนื่องจากเป็นการร้องที่ไม่มีจังหวะและลากเสียงยาวไปเรื่อยๆ

๔.๘ มโหรีไทยรามัญ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาคกลาง พบวงมโหรีไทยรามัญที่จังหวัดสมุทรสาคร จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ครูก็อด พึ่งบ้านเกาะ อายุ ๘๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒/๘ หมู่ ๓ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อธิบายว่าประเภทของวงดนตรีในจังหวัดสมุทรสาครนั้นมีหลายประเภท นอกจากมโหรีรามัญแล้วยังมีการบรรเลงวงปี่พาทย์อีกด้วย แต่ไม่พบที่ตำบลเจ็ดริ้ว พบบางวัดบางตำบลเท่านั้น วัฒนธรรมการบรรเลงที่เคยมีปรากฏและเล่นกันอยู่ในพื้นที่นี้มีมาแต่อดีตได้แก่ มโหรีไทยรามัญ กลองยาวและเพลงทะเลแหมมอญ สำหรับเพลงทะเลแหมมอญนั้นจะเล่นเหมือนกับเพลงฉ่อย หรือลำตัดของไทย ร้องแก้กันไปแก้กันมา โดยใช้วงมโหรีไทยรามัญรับ

ขั้นตอนการเล่นมโหรีไทยรามัญนั้นจะเริ่มด้วยการบรรเลงบทเพลงบูชาครูบาอาจารย์ เป็นทำนองพื้นๆ มีทำนองไม่ยาวนานนัก หลังจากนั้นจะบรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ดไปเรื่อยๆ เวลาจบการ

บรรเลงจะบรรเลงเพลงลาด้วย สำหรับเวลาที่เล่นจะไม่มีกำหนดตายตัว อาจจะไปทั้งวันทั้งคืน ก็ไปเล่นกับเขา

เครื่องดนตรีในวงมโหรีรามัญ ประกอบด้วย

๑. ซอด้วง
๒. ซออู้
๓. ขลุ่ย
๔. จะเข้
๕. กลองเปิงมาง ดีเป็นจังหวะใช้เพียง ๑ ลูกเท่านั้น ใช้ดีแทนตะโพนมอญ
๖. ฉิ่ง ฉาบ
๗. นักร้อง

การเล่นมโหรีไทยรามัญแต่โบราณจะมีซอสามสายอีกชิ้นหนึ่ง (รูปร่างคล้ายไวโอลิน) แต่ปัจจุบันไม่มีแล้วเพราะใช้ซอด้วงและซออู้รูปร่างลักษณะเหมือนกันกับซอของไทยปกติ การเทียบสาย ซอสามสาย เทียบเสียง สูง (ซอล) กลาง (โค) ต่ำ (ซอล) และซอด้วงจะเทียบเสียง ซอล และ เร ตามแบบซอด้วงที่เล่นตามแบบแผน

บทเพลงที่นำมาเล่นกับวงมโหรีไทยรามัญ ได้แก่ เพลงแขกมอญ เพลงไทรย้อย เพลงจีนแสหรือจีนแซ เพลงเรียงดั่งหรีและเพลงสีนวลเป็นเพลงลา

สำหรับวงมโหรีไทยรามัญของจังหวัดสมุทรสาครครูก๊อด ฟังบ้านเกาะอธิบายว่ามีเอกลักษณ์อยู่ที่สำเนียงจะต่างจากพื้นที่อื่นๆ โดยวงมโหรีไทยรามัญจังหวัดสมุทรสาครจะบรรเลงในงานสงกรานต์ งานบวช งานแต่งงานและงานศพ จะไปเล่นทุกงานแต่จะเล่นเฉพาะในแถบหมู่บ้านนี้เท่านั้น เนื่องจากสมาชิกในวงไม่ได้ยึดการเล่นวงมโหรีไทยรามัญเป็นอาชีพ

ครูก๊อด ฟังบ้านเกาะ สาธิตทำนองเพลงที่เล่นด้วยวงมโหรีไทยรามัญ โดยการสาธิตจากการเล่นซอด้วง ดังทำนองเพลงต่อไปนี้

เพลงแขกมอญ

- ซ ล ช	ค ท ล ช	- ร ฟ - ร	- - ค ท	ล ช ค ช	ล ท ค ร	ฟ ร ค ร	- ฟ - ช
ล ฟ ล ช	ฟ ร ฟ ค	- ค - ช	- ล ท ค	ช ค ร ม	ร ค ช ค ร ม	- ฟ - ล	ช ฟ ม ร
- - - ฟ	- ฟ ค ร	ฟ ช ฟ ร	ฟ ร ค ท	ล ท ค ร	ค ท ล ช	- ล ช ฟ	ค ฟ ช ล
ช ค ช ล	ช ล ท ค	ร ค ช ล	ท ร ค ท	ค ช ล ช	- ร ฟ ร	ฟ ค ร ค	ท ร ค ท
ค ช ล ช	ค ช - ท	- ท - ค	- ท ค ร	ฟ ร ค ร	ฟ ช ฟ ร	ค ท ค ร	ฟ ช ฟ ร
ฟ ช ล ช	ฟ ร ค ท	ช ช ร ช	ล ท ค ร	- - - ร	- ร - ช	- ช - ช	- ช - ม
- - ร ค	ช ค ร ม	ร ช ร ม	ร ม ฟ ช	ร ม ฟ ช	ล - ล ช	- ฟ - ม	- ม - ร ค
ช ค ร ม	- ม - ค	ร ม ฟ ช	ฟ ล ช ฟ	ม ฟ ช ล	ค ร ค ช	ค ล ช ฟ	
- ฟ ช ล	ร ล ช ฟ	ค ร ม ฟ	ช ฟ ม ร	- - - ฟ	- ช ฟ ร	- - - ค	ท ร ค ท

- ทคร	คทลช	--ลชฟ	รฟชล	ชคชล	ชลทค	รคชล	ทรคท
คชลช	-รฟร	ฟครด	ทรคท	คชลช	คช-ท	-ท-ค	-ทคร
ฟครด	ฟชฟร	คทคร	ฟชฟร	ฟชลช	ฟคทท	ชชรช	ลทคร
--คร	-ฟ-ช	-ล-ช	-ฟ-ร	---ค	-รร	ฟคرف	-ร-ร
คทคร	-ฟ-ช	ลรลช	-ฟ-ท	---ท	-คคค	-ท-ร	-คคค
-รดท	รทคร	ฟชฟร	ฟคทท	-ทค-ช	-ค-ค	-ช-ค	ชคชท
-ทคร	คทลช	คลชฟ	รฟชล	ชคชล	ชลทค	รคชล	ทรคท
คชชช	รฟรร	ฟครด	ทรคท	คชชช	คชลท	-ท-ค	-ทคร
ฟครด	ฟชฟร	คทคร	ฟชฟร	ฟชลช	ฟคทท	ชชรช	ลทคร

เพลงไทรโยค

----	-ช-ล	ชลคค	คคคช	-ลชฟ	-ร-ร	-ช-ล	คชลค
- - ร ม	ร ม ช ร	ม ร ค ล	ค ช ล ค	- ล ค ค	ค ร ค ค	- ช - ล	ช ล ค ร
ม ค ม ร	- ม - ช	- ม - ล	ช ม ร ค	--- ช	ร ช ล ท	- ม ร ท	ร ท ล ช
ร ช ล ท	ล ท ช ล	ท ล ช ม	ช ร ม ช	--- ม	- ช ช ช	ร ม ช ล	- ช - ช
ร ท ร ม	ร ม ช ล	ช ล ร ค	- ล ค ช	- ล ช ม	ช ร ม ช	ร ม ช ล	ค ช ล ค
ช ค ร ม	ร ม ช ร	ม ร ค ล	ค ช ล ค	- ล ค ค	ค ร ค ค	- ช - ล	ช ล ค ร
ม ค ม ร	- ม - ช	- ม - ล	ช ม ร ค	--- ช	ร ช ล ท	- ม ร ท	ร ท ล ช
ร ช ล ท	ล ท ช ล	ท ล ช ม	ช ร ม ช	- ค - ค	- ค - ล	--- ช	- ล ช ม
- ร ร ร	- ม - ม	- ช ม ช	- ล - ค	ช ค ช ล	ค ล ร ค	ช ค ช ล	ค ล ช ม
ช ค ร ม	ร ม ช ล	ช ล ร ค	- ค ช ล	- ล - -	ม ม ช ม	- - ร ม	ช ม - ม
- - ช ร	- ร - ร	- ค - ร	ม ร ค ล	- ล ช ม	ร ม ช ล	ค ร ค ช	ค ล ช ม
-- ร ค	ช ค ร ม	ช ล ช ร	ช ม ร ค	- ม - ร	ค ร ม ช	- ม - ร	- ช - ม
- ม ร ค	ร ม ค ร	- ล - ล	ค ช ล ค	- ม - ร	ค ร ม ช	- ม - ร	- ช - ม
- ม ร ค	ร ม ค ร	- ล - ล	ค ช ล ค	- - ร ม	ร ค ค ค	ช ล ค ร	ค ล ค ล
- ล ช ล	ช ม - ม	- - ร ม	ร ค - ค	- ม ร ม	ร ค - ค	ช ล ค ร	ค ล ค ล
- ล ช ล	ช ม - ม	- - ร ม	ร ค - ค	--- ค	- - - ร	- - - ม	- - - ช
--- ล	- ช - ม	ร ค ร ม	ร ม ช ล	--- ช	- ล ล ล	- ช - ล	ค ช ล ค
- ค - ค	- ค - ค	ร ม - ร	ช ม - ม	ร ค ร ม	- ร - ม	- ช - ล	- ล - ล
- ค - ร	- ค - ล	ค ช - ล	ค ล ช ม	- ช - ช	- ม - ร	ม ช - ช	- ช - ช
ล ค - ร ม	- ช - ร	ม ร ค ช	ช ล ท ค ร				

ทำนองเพลงเก่า (ไม่ทราบชื่อ) ในความหมายแปลว่า การกระโดดข้ามไม้

- - - -	- ร - ร	- ช - ร	- ค - ท	- ค - ช	- ชลท	- ค - ช	ลทคร
- - - ร	- ช - ร	- ร ชร	- ค - ท	- ทลช	- ชลท	- ลทร	- ช - ล
- ล - ล	ทลชม	- มรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช
- ช - ช	มลชม	รทรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช
- ช - ช	- ค - ร	- - มร	- ค - ท	- ทลช	- ชลท	- ค - ช	- ค - ร
- - - ร	- ช - ร	- ร ชร	- ค - ท	- ทลช	- ชลท	- ลทร	- ช - ล
- ล - ล	ทลชม	รทรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช
- ช - ช	มลชม	รทรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช
- ช - ช	- ค - ร	- - มร	- ค - ท	- ทลช	- ชลท	- ค - ช	ลทคร
คทคร	คทคร	- รรม	- ค - ท	-- ทลช	- ชลท	- ลทร	- ช - ล
- ล - ล	ทลชม	- มรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช
- ช - ช	มลชม	รทรรม	รมชล	ทลชม	รมชล	ทลชม	ชรรมช

เพลงสีนวล

ท่อน ๑

- - - ร	- ร - ล	- ลรล	- ท - ท	- ช - ล	ชลทร	- - ชม	รทชล
ชทลช	รชลท	รรรท	รทลช	รชลท	ลทชล	ทลชม	ชรรมช

กลับคืน เปลี่ยนท่า

- ช - ช	- ช - ล
---------	---------

ท่อน ๒

- - - ม	- ชชช	รมชล	- ชชช	ลชม - ม	ชรรมช	รมชล	ทลช - ท
- ท - ท	ชลทร	- - ชม	รทชล	- ล - ล	ชลทร	- - ชม	รทชล
ชทลช	รชลท	รรรท	รทลช	รชลท	ลทชล	ทลชม	ชรรมช

เพลงจีนแสด

- - - ม	- ช - ร	คทคร	มรคล	รคลช	ค ลชม	ลชมร	ชมรค
- คชค	ทลทค	ชลรค	ทลทค	- ร - ร	- ร - ล	- - ชล	- ค - ร
- ครม	- ช - ร	คทคร	มรคล	รคลช	ค ลชม	ลชมร	ชมรค
- คชค	ทลทค	ชลรค	ทลทค	- รคล	- ล - ล	คลชฟ	- ชรฟ

ชลคร	ฟรคต	รคตช	คตชฟ	- ชรฟ	รฟชล	ชลคร	คทลช
-ชลช	คทลช	คชลช	คทลช	-รฟร	ครฟช	ลรลช	-ฟ-ร
-ร-ร	คตคร	-ร-ฟ	-รฟช	ลชฟร	ฟรฟช	ฟลชฟ	ลชฟร
-ค-ฟ	- -ชล	ครคช	คตชฟ	-ฟ-ฟ	ชลชฟ	ชรฟช	ฟลชฟ
-ครม	-ช-ร	มรคต	-ค-ร	-ม-ร	-ค-ม	- -รค	-ร-ล
ครคค	ครคค	รมชร	มรคต	-ลชล	-ค-ร	-ร-ร	-ร-ล
ลลรค	-ลคช	-ร-ร	-ฟ-ช	-ฟชล	รลชฟ	-ฟ-ฟ	ชลชฟ
ชรฟช	ฟลชฟ	ฟชรฟ	-ช-ร	มรคต	-ค-ร	-ม-ร	-ค-ม
- -รค	-ร-ล	ครคค	ครคค	รมชร	มรคต	-ช-ล	-ค-ร
-ร-ร	-ร-ล	-ลรค	-ลคช	รรรร	-ฟ-ช	-ฟชล	รลชฟ
-ฟ-ฟ	ชลชฟ	ชรฟช	ฟลชฟ	-ครม	-ช-ร	มรคช	ลทคร

จากตัวอย่างการบรรเลงทำนองเพลงที่ใช้เล่นกับวงมโหรีไทยสามัญพบว่าทำนองเพลงแขกมอญ เป็นทำนองอัตราสองชั้นจำนวน ๓ ท่อน เช่นเดียวกับเพลงแขกมอญที่บรรเลงตามชนบ แต่การดำเนินทำนองนั้นมีความแตกต่างออกไปโดยจะไม่ดำเนินทำนองแบบเก็บไปตลอดอย่างทำนองเพลงโดยชนบ และไม่เน้นลูกตกระหว่างหน้าทับ สำหรับวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีโดยเฉพาะการใช้คันชักสอดค้ำจากการสาดิซของครูก๊อด้ ฟังบ้านเกาะ พบว่าจะไม่มีอีกรูปแบบโดยเป็นการเล่นแบบลักษณะเพลงพื้นบ้านพื้นถิ่นที่ไม่มีการกำหนดแบบแผนที่ตายตัว สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาบรรเลงบทเพลงต่างๆ มีลักษณะการประดิษฐ์ทำนองก่อนไปทางดนตรีแบบชนบ เนื่องจากทำนองเพลงเป็นโครงสร้างเดียวกับดนตรีที่เล่นกับวงดนตรีไทยโดยทั่วไปนั่นเอง

๔.๕ เพลงรำภาข้าวสาร

เพลงรำภาข้าวสาร หรือบางครั้งเรียกชื่อว่าเพลงเจ้าขาว เป็นวัฒนธรรมการบรรเลงของชาวไทยเชื้อสายมอญ จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่ามีการเล่นกันที่จังหวัดนนทบุรี เป็นการร้องเพลงบอกบุญเพื่อเรียไรเป็นภาษามอญ คุณชายมะลิ วงศ์จำนงค์หรือชื่อในการแสดงคือคุณชายปรุง ศิลปินอายุ ๗๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ ๑ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

วิธีการขับร้องนั้นจะต้องร้องจะต้องร้องเต็มเสียง เพราะเวลาร้องไม่มีเครื่องขยายเสียง และยังคงร้องบนเรือพายไปเรื่อยๆ จึงต้องร้องให้ผู้ที่อยู่บนบ้านได้ยินเสียงเพื่อมาทำบุญ เป็นลักษณะการร้องแบบการร้องเพลงเป็นเนื้อเต็ม ในการร้องอาจจะมีการแทรกเพลงมอญระหว่างการไปร้องเพลงเจ้าขาวด้วย สำหรับเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบนั้น ปกติจะใช้เพียงการปรบมือประกอบเป็น

ส่วนใหญ่ แต่ก็ไม่มีข้อจำกัด อาจจะมีระนาด ถึง ซอ ลงเรือไปเพื่อบรรเลงประกอบด้วยก็ได้ หากไม่มีก็ใช้เพียงการปรบมือเฉยๆ จำนวนนักแสดงประมาณ ๘-๘ คน

เนื้อเพลงจะเกี่ยวกับอวยพรและเชิญชวนผู้คนให้มาทำบุญ ทุกเพลงจะผูกกันขึ้นมาสลับกัน ร้องทุกคน ทำนองมีเพียงทำนองเดียวเพียงเปลี่ยนเนื้อแล้วแต่จะร้องเกี่ยวกับอะไร ผูกกลอนให้คล้องจองกันเท่านั้น

เพลงรำภาข้าวสารหรือเพลงเจ้าขวนิยมเล่นในโอกาสเทศกาลออกพรรษา จะไปเรียกรายเงิน ข้าวสารอาหารแห้งเพื่อจัดเป็นกฐิน ผ้าป่า ข้าววัด หรืออาจจะเล่นเพื่อเรียกรายเงินมาทำบุญในโอกาสต่างๆ เช่น สร้างศาลา เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีการนำไปแสดงเพื่อความบันเทิงบ้าง แต่จะไม่มีมีการว่าจ้างหรือหาไปแสดงตามงานประจำบ้านต่าง ๆ เช่น งานแต่งงานหรือว่างานบวช คุณชายมะลิ วงศ์จำนง สาธิตการร้องเพลงรำภาข้าวสารหรือเพลงเจ้าขวนตั้งเนื้อร้องและทำนองต่อไปนี้

เจ้าขวนร่าระร้อง หอมแต่ดอกคอกเอี้ยดำลึง ทำบุญด้วยกันจะได้ขึ้นสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ เอ๋ เอ เอ๋ หว่า เอ๋ หว่า เจ้าเอย

เจ้าขวนร่าระร้อง หอมแต่ดอกคอกเอี้ยจำปา ทำบุญร่วมกันทอดผ้าป่าสามัคคี
เอ๋ เอ เอ๋ หว่า เอ๋ หว่า เจ้าเอย

- - ท คม	- ค - ทด	- ค - ทด	ท คม ค ค	- คค ท ค	- ด ทค	ท ด ค ท	- - ทท
เจ้าขวน	ร่า ระร้อง	หอมแต่ดอก	คอกเอี้ยดำลึง	ทำบุญด้วยกัน	จะได้ขึ้น	สวรรค์ชั้นดาว	เวดึง

- ด - ท	- ค - ด	- - - -	- ค - ด	- - - -	- ท - ค	- - - -
เอ๋ เอ	เอ๋ หว่า		เอ๋ หว่า		เจ้า เอย	

- - ท คม	- ค - ทด	- ค - ทด	ท คม ค ค	- ทท ค ท	ค ทด ด คท	- ด - ท	- ค - ด
เจ้าขวน	ร่า ระร้อง	หอมแต่ดอก	คอกเอี้ยจำปา	ทำบุญร่วมกัน	ทอดผ้าป่าสามัคคี	เอ๋ เอ	เอ๋ หว่า

- - - -	- ค - ด	- - - -	- ท - ค	- - - -
	เอ๋ หว่า		เจ้า เอย	

ตัวอย่างเพลงมอญที่ร้องแทรกเพลงเจ้าขวน

เพลงที่หนึ่ง (ไม่ทราบชื่อ)

- - - -	- - ค ร	- - - -	- - ค รข	- - - -	- - ค ร
	กล่าวเอี้ย		กล่าวหนอ		กล่าวนำ

- - - -	- ค - ท	- - - ค	- ร - -	- - - -	- ค - ท	- - - ค	- ร - -
	เปรย เกริ่น	เค็ง	มุด		เปรย เกริ่น	เค็ง	มุด

- ม - ร	- ค - ท	- - ลท	- ร - -	- - - ช	- - ชช	- - - ล	- ท - -
คู เกอะ	เค็ง โจร	กะคั้น	ไจ้ด	เข็ม	ชะงู	สา	ไอ้ด

- - - ช	- - ชช	- - - ล	- ท - -	- ท - ล	- ช - ล	- ช - ท	- ล - ช
เข็ม	ชะงู	สา	ไอ้ด	เข็ ไค	กะ โม้ด	สา ไอ้ด	สา ออ

- - - ช	- - ร ฟ	- - ช ฟ	- ร - ร	- - - -	- - - ร	- ร ร ร	- ร - ร
เอ้อ	เอ้อเออ	ฮืออ	เอ็ง เออ		นอย	นอยนอยนอย	นอย นอย

แล้วก็ใช้คำว่า “นอย” เป็นทำนอง ดังโน้ตข้างล่างนี้

- - - ค	- - ร ม	- - ร ช	- ม - ร	- - ค ท	- ค - ร	- ค - ม	ร ร ร ร
- - - ช	- - ชช	- - - ล	- ท - -	- ร - ล	- ช - ล	- ช - ท	- ล - ช
- - - ช	- - ร ฟ	- - - ม	- - - ร	- - - -	- - - ร	- ร ร ร	- ร - ร

เนื้อเพลงบอกว่า “เขานี้มาจากเมืองมอญ ไม่ได้ขึ้นรถขึ้นช้าง ร้องห่มร้องให้เสียน้ำตามาดลอดทาง จนมาถึงเมืองไทย”

เพลงมอญดูดาว

พอมมาถึง เรือก็หยุด สองมือลูกก็จุกจุกหัวบันได คุณแม่เจ้าขาลูกเอาบุญมาให้

เอ้อโอรระนอย โอรระนอย หน้อยเออ เอ้อเอ้อเออเออ เอ้อเออเอ็งเออ

- - - ช	- - ช ฟช	- - - ร	- - ฟคร	- ค - ท	- ค ค ช	- ช - ลค	- - ทล
พอ	มาถึง	เรือ	ก็หยุด	สอง มือ	ลูกก็จุก	จุก หัว	บันได

- - ท ล	- ค ลค -	ท ท ล ท	- ท ค -	- ม - ค	- - ท ล	ท - คค	- ฟ ล ท
คุณแม่	เจ้า ขา	ลูกเอาส่วนบุญ	มาให้	เอ้อ โอ	ระนอย	โอ ระนอย	หน้อยเออ

- - - -	- - - -	- ค - ล	- ท - ค	- - - -	- ฟ - ช	- - - ฟ	- - - ฟ
		เอ้อ เอ้อ	เออ เออ		เอ้อ เออ	เอ็ง	เออ

ลักษณะทำนองของการร้องเพลงรำกาข้าวสารจะพบว่าเป็นการร้องลักษณะเพลงเนื้อเดิมในลักษณะของสำเนียงมอญ และมีการนำเพลงมอญซึ่งเป็นเพลงที่เล่นกันอยู่ในดนตรีไทยที่เป็นดนตรีอย่างขนบ เช่น เพลงมอญดูดาว มาร้องต่อในลักษณะการขับร้องเพลงไทย สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาใช้ประกอบการขับร้องนั้นมีการใช้เสียง ๘ เสียงเต็ม ทั้งนี้เนื่องจากเพลงรำกาข้าวสารนั้นเป็นการร้องที่มีความใกล้เคียงกับการร้องเพลงไทยโดยขนบ โดยส่วนหนึ่งที่เป็นการร้องเพลงรำกา

ข่าวสารหรือเพลงเจ้าขาวนั้นเป็นร้องเนื้อเดิม แต่ส่วนที่มีการนำเพลงมอญมาร้องคือเป็นการร้อง
อย่างการร้องเพลงไทยนั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุปและเสนอแนะ

จากการอภิปรายเรื่องของวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยของภาคอีสานใต้และภาคกลาง วัฒนธรรมทางการบรรเลงทางดนตรีไทยของภาคอีสานใต้ที่มีความสำคัญและมีความเด่นชัดปรากฏ จำนวน ๑๑ ประเภทได้แก่หมอลำ การบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ การบรรเลงวงปี่พาทย์ เขมร เจริญ กันตรึม มะมั่วด เพลงโคราช รำโทน ลีเก เพลงซำเจ้าหงส์และวงคุ่มโมง วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยของภาคกลาง ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน ประเภทแรก วัฒนธรรมการบรรเลงหรือขับร้องประเภทที่มีการนำท่าทางหรือการแสดงเข้ามาประกอบการ บรรเลงหรือการขับร้องนั้นๆ ได้แก่รำโทน ทะแยมอญ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว เพลงล้อย เพลงปรบไก่ เพลงเรือ ลำตัด เพลงพวงมาลัย เพลงระบำ เพลงบวชนาค เพลงเหย่ย เพลงพื้นบ้านท่า โป กลองยาว และเพลงซางซึก ประเภทที่สองวัฒนธรรมการบรรเลงหรือขับร้องแบบล้วนๆ ไม่มีทางท่าหรือการแสดงเข้ามาประกอบได้แก่เพลงสวด เพลงหัวไม้ เพลงกล่อมเด็ก เพลงขอทาน เพลงร่อยพรรษา เพลงพินฐาน ลำพวน มโหรีไทยรามัญและเพลงรำกาข้าวสาร สามารถสรุปดัง รายละเอียดต่อไปนี้

วัฒนธรรมการบรรเลงภาคอีสานใต้

หมอลำ พบที่จังหวัดอุบลราชธานีโดยจะเป็นการลำลิลาช้า มีความแตกต่างจากจังหวัดอื่น เรื่องของแนวการลำ สำหรับสำเนียงหรือภาษานั้นแตกต่างกันโดยธรรมชาติของสำเนียงในแต่ละ จังหวัดอยู่แล้ว ระเบียบวิธีการแสดงหรือขั้นตอนโดยทั่วไปของหมอลำกลอนซึ่งถือเป็นภูมิปัญญา ขั้นสูงของวัฒนธรรมการแสดงหมอลำได้แก่การเริ่มต้นด้วยการทักทาย ตามด้วยการกล่าวถึงความสำคัญของงาน หลังจากนั้นเป็นการร้องโต้ตอบกันและทำการลาเมื่อได้เวลาอันสมควรแก่การแสดงในครั้งนั้น ๆ

เจริญ พบว่าเป็นวัฒนธรรมการขับร้องลักษณะหนึ่งของชาวพื้นถิ่นอีสานใต้ โดยจะใช้ภาษาถิ่นนำมาขับร้อง เจริญมีวิธีการร้องแบบเพลงปฏิพากย์และมีการเจริญประกอบวงดนตรีด้วย

การบรรเลงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ หรือวงมโหรีเขมร พบเอกลักษณ์ของทำนองเพลง ๕ ประการ ได้แก่

๑. ลักษณะบทเพลงพื้นบ้านอีสานใต้พบว่าไม่สามารถกำหนดบันไดเสียงได้ชัดเจนว่าเป็นบันไดเสียงใด เนื่องจากมีการเปลี่ยนบันไดเสียงแบบทันทีทันใด

๒. เป็นบทเพลงที่มีการขึ้นคั่นและการลงจบที่มีความสมบูรณ์ ลักษณะการขึ้นคั่นบทเพลงจะเป็นการขึ้นคั่นด้วยทำนองซ้ำแล้วจึงดำเนินทำนองแบบเก็บ และเมื่อจะทำการลงจบท้ายเพลงจะเป็นสำนวนทางกรออีกครั้งหนึ่ง

๓. การดำเนินทำนองเพลงมักจะเป็นทำนองเก็บถี่ ๆ

๔. บทเพลงจะไม่มีควมยาวมากนักและจะไม่มีระเบียบวิธีการบรรเลงที่เป็นแบบแผนนัก โดยจะเป็นการบรรเลงแบบซ้ำไปซ้ำมา

๕. หน้าทับที่ใช้กำกับจังหวะจะเป็นลักษณะหน้าทับแบบสั้น ๆ ตีวนไปวนมาไม่มีความซับซ้อนและไม่มีลูกเล่นมากนัก นอกจากนี้วิธีการตีเครื่องกำกับจังหวะอื่นไม่เคร่งครัดระเบียบวิธีการบรรเลงเช่น ฉาบเล็ก ตีตามจังหวะได้

การบรรเลงปี่พาทย์เขมร พบที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะที่อำเภอไพรบึง มีการดำเนินทำนองที่มีเค้าโครงเพลงคล้ายกับบทเพลงทางภาคกลาง แต่ไม่มีระเบียบแบบการบรรเลงที่เคร่งครัดอย่างดนตรีภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็นการจับไม้ วิธีการบรรเลง ตลอดจนบทเพลงที่บรรเลง แต่ชื่อการเรียกบทเพลงนั้นมีทั้งชื่อเพลงอย่างปี่พาทย์พิธีของภาคกลางและชื่อเพลงที่เป็นภาษาเขมร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น

การบรรเลงวงกันตรึม

ผลการวิจัยพบว่าทำนองเพลงที่บรรเลงโดยวงกันตรึมมีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ

๑. ลักษณะทำนองเพลงกันตรึมจะเป็นทำนองเพลงสั้น มีความยาวไม่มากนักและมักไม่เปลี่ยนบันไดเสียงหรือถ้าจะมีการเปลี่ยนบันไดเสียงมักจะกระทำเพียง ๑ ครั้งเท่านั้น โดยบทเพลงส่วนใหญ่ถ้าใช้กลุ่มเสียงใดในการดำเนินทำนองก็จะใช้กลุ่มเสียงนั้นไปจนจบเพลง

๒. ทำนองเพลงเมื่อนับเป็นท่อนมักจะซ้ำไปซ้ำมา และทำนองเพลงย่อย ๆ ๑ ทำนองมักจะบรรเลงซ้ำ ๒ ครั้งเช่นเดียวกัน

๓. การใช้กลุ่มเสียงของบทเพลงในวงกันตรึมมักจะใช้กลุ่มเสียง ๓ กลุ่มเสียงนี้เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่กลุ่มเสียง คร ม X ซ ล X กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X และกลุ่มเสียง ฟ ซ ล X คร X

การบรรเลงประกอบพิธีกรรม มะม่วง

บทเพลงประกอบพิธีกรรมมะม่วงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

กลุ่มแรก เป็นเรื่องของกาไหว้ครู วงดนตรีบรรเลงเพลงสาธุการก่อนการประกอบพิธีกรรมมะม่วง เพื่อถวายแด่ครูคนตรีและเพื่อเป็นสิริมงคล

กลุ่มสอง เป็นเพลงเบ็ดเตล็ดและเพลงแห่ เพลงเบ็ดเตล็ดต่างๆ จะบรรเลงประกอบพิธีกรรมโดยทั่วไป สำหรับเพลงแห่จะเป็นเพลงที่ใช้กับกิริยาอาการที่มีการแห่แห่น เช่น แห่ช้าง แห่ม้า เครื่องเช่นบวงสรวง ชมเชยบายศรี จวมกรู และบรรเลงเมื่อถึงเวลาซาป่าदान

กลุ่มสุดท้าย เป็นเพลงลา บรรเลงเมื่อสิ้นสุดการประกอบพิธีกรรม หมคนเข้าทรงแล้ว คนตรีจะบรรเลงเพลงลาเพื่ออำลาโรงและลาครูบาอาจารย์

สำหรับบทเพลงทั้ง ๓ กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ หรือเป็นระเบียบวิธีการบรรเลงของวัฒนธรรมดนตรีในหลายๆ พื้นที่ที่มักจะต้องขึ้นต้นด้วยการไหว้ครู ส่วนตรงกลางนั้นแล้วแต่ลักษณะเฉพาะของแต่ละประเภทว่าบรรเลง

หรือขับร้องเพื่อกิจกรรมใดและมักจะจบท้ายด้วยการรำลาเสมอ ซึ่งการแสดงออกทางวัฒนธรรม คนตรีดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทยเรื่องของการไปลามาไหว้ นั่นเอง

ลักษณะทำนองเพลงที่นำมาประกอบพิธีกรรมมะม่วง สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑. ลักษณะการดำเนินทำนองมีวิธีการบรรเลงหลายลักษณะผสมผสานกัน กล่าวคือ การดำเนินทำนองบทเพลงจะมีการเก็บ การสะบัด การสะบัดซ้อนกัน ๒ ครั้ง การขยี้และทางซ้ำ ประกอบเข้าด้วยกันเป็นบทเพลง ๑ เพลง การสะบัดผสมการดำเนินทำนองและเมื่อมาถึงบรรทัดที่ ๓ ห้องที่ ๓ มีการสะบัดซ้อน ๒ ครั้ง และบรรทัดที่ ๔ ห้องที่ ๔ มีลักษณะการขยี้ ในการดำเนินทำนอง นอกจากนี้บรรทัดที่ ๔ ห้องที่ ๕ - ๖ ยังมีลักษณะการดำเนินทำนองแบบลักจิงหวะด้วย

๒. กลุ่มเสียงที่ใช้ในการดำเนินทำนองมักมีความหลากหลาย กล่าวคือบทเพลงต่างๆ ที่นำมาบรรเลงประกอบพิธีกรรมมะม่วง จะพบว่ามีการใช้เสียงครบ ๘ เสียงเกือบทุกบทเพลง และมีการเปลี่ยนบันไดเสียงไปมา

๓. ขนาดของบทเพลงมีขนาดไม่ยาวนาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวค่อนข้างเป็นลักษณะที่พบมากสำหรับบทเพลงที่เป็นบทเพลงพื้นบ้าน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย อีสานใต้ สามารถสรุปเป็นประเด็นหลักๆ ได้ ๖ ประการดังนี้

ประการแรก พบว่าวัฒนธรรมทุกประเภทมีลักษณะเฉพาะของตัวเองแตกต่างกันไปตามพื้นที่ แต่มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือเรื่องของขั้นตอนการบรรเลง วัฒนธรรมเกือบทุกประเภทมักมีขั้นตอนสำคัญ ๓ ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนแรกเป็นการเริ่มต้นกิจกรรมด้วยการไหว้ครู ส่วนกลางนั้นจะเป็นเนื้อหาหรือกิจกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละประเภทและมักจะจบด้วยการขั้นตอนการลาและอวยพรเป็นขั้นตอนสุดท้าย ความสำคัญประการแรกนี้เป็นการแสดงออกถึงความเป็นคนไทยไม่ว่าอยู่ ณ พื้นที่ใด จะมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ครูบา อาจารย์ หรือผู้ที่ให้ความรู้แก่เรา เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการเริ่มต้นกิจกรรมใด ๆ จะต้องมีการไหว้ครูเป็นอันดับแรกเสมอ และจะจบกิจกรรมด้วยการลาและมีการอวยพรตามขนบไทยเช่นเดียวกัน

ประการที่สอง พบว่าวัฒนธรรมการบรรเลงของอีสานใต้นั้นจะมี ๒ กลุ่มใหญ่ด้วยกันได้แก่ กลุ่มแรกมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ การทรงเจ้าเข้าผี เพื่อทำการรักษาความเจ็บป่วย ได้แก่ หมอลำผีฟ้า พิธีกรรม “มะม่วง” เป็นการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในพื้นที่นั้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นการบรรเลงเพื่อความบันเทิงโดยมีการแทรกคำสอน ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ หรือเรื่องราวของวรรณคดีประจำท้องถิ่น โดยเน้นเพื่อความบันเทิงและความสนุกสนานเป็นหลัก

ประการที่สาม จากการดำเนินการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏจริง ๆ ตามพื้นถิ่นนั้นมีความยืดหยุ่น มักไม่มีการกำหนดแบบแผนที่ตายตัว ยกตัวอย่างเช่น มีนักวิชาการและคำราหลายเล่มเขียนว่าวงมโหรีอีสานใต้จะต้องประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเป่าพาทย์ เครื่องสาย และเครื่องเป่า ครบทุกประเภท จึงเรียกชื่อว่า “วงมโหรี” และมีคำต่อท้ายว่า อีสานใต้ เนื่องจากเป็นการบรรเลงวงมโหรีในพื้นที่อีสานใต้ แต่เมื่อออกภาคสนามจริงพบว่าลักษณะการประสมวงมีความแตกต่างกันออกไปไม่สามารถกำหนดแบบแผนที่ชัดเจนได้ ยกตัวอย่างเช่น การประสมวงของจังหวัดบุรีรัมย์มีเพียงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเท่านั้นที่นำมาประสมวงเรียกชื่อว่าวงมโหรีเขมร สำหรับจังหวัดสุรินทร์มีเพียงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่ากับเครื่องสายเพียง ๒ ประเภท นำมาประสมวงเป็นวงมโหรีพื้นบ้าน ซึ่งไม่ว่าวงดนตรีที่นำมาประสมจะมีเครื่องดนตรีอย่างใดก็จะเรียกววงดนตรีนั้นว่าวงมโหรีเช่นเดียวกัน

ประการที่สี่ ลักษณะการร้องบทเพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่ เป็นลักษณะการร้องแบบเพลงเนื้อเต็ม มีการเอื้อนประกอบบ้างเพียงเล็กน้อยเช่น หมอลำจะมีการโธ่ ซึ่งจะมีการเอื้อนและใช้ลูกคอ การร้องเพลงโคราช ก็เช่นเดียวกัน จะมีช่วงที่ร้องเอื้อนเพื่อแสดงศักยภาพการใช้ลูกคอของนักร้อง

ประการที่ห้า ระเบียบวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทต่างๆและบทเพลง จะไม่เคร่งครัดวิธีการบรรเลงอย่างดนตรีของภาคกลาง แม้ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันแต่จะมีวิธีการบรรเลงที่ต่างๆ บทเพลงแม้ว่าจะเรียกชื่ออย่างเดียวกับดนตรีราชสำนักแต่มีทำนองที่แตกต่างออกไปตามแต่อิทธิพลที่มีผลกระทบของแต่ละพื้นที่ สำหรับความเรียบง่ายนั้นก็จะมีลักษณะเฉพาะเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่นการบรรเลงวงเป่าพาทย์เขมรของอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ จะมีลักษณะเฉพาะคือเวลาเป่าพาทย์บรรเลงไปช่วงหนึ่ง ชาวบ้านที่มานั่งฟังดนตรีหรือมาร่วมกิจกรรมนั้นจะร้องคำว่า “ซาเยอ” หรือ “สาธุ” ขึ้นพร้อมๆกัน เป็นเหมือนร้องสร้อยให้กับวงดนตรีที่กำลังบรรเลงอยู่นั้น

ประการที่หก ถือเป็นลักษณะร่วมของการร้องหรือบรรเลงวัฒนธรรมดนตรีทุก ๆ ประเภท ที่กล่าวมา กล่าวคือความยาวของทำนองจะไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่าทำนองสั้นและจะมีการซ้ำทำนองไปมาโดยไม่มีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับเวลาและเนื้อร้องที่นำมาร้องประกอบกับทำนองนั้น ๆ ว่ามีความสั้นยาวแค่ไหน นอกจากนี้เรื่องของกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองก็จะไม่มีการเปลี่ยนบันไดเสียงบ่อยครั้ง ยกเว้นดนตรีประกอบพิธีกรรมมะม่วง มีการเปลี่ยนบันไดเสียงที่หลากหลายและการดำเนินทำนองมีการเก็บผสมการสะบัดและขี้ ซึ่งนี้เป็นวัฒนธรรมดนตรีที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างไปจากวัฒนธรรมการบรรเลงประเภทอื่นๆ

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคกลาง

กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ประเภทประกอบการแสดง

รำโทน ผลการวิจัยพบว่าทำนองเพลงรำโทนของทุกจังหวัดนั้นจะมีการดำเนินทำนองหรือร้องในลักษณะบทเพลงที่เรียกว่าเพลงเนื้อเต็มเป็นส่วนใหญ่ และทำนองเพลงจะมีลักษณะห่าง ไม่เก็บเต็ม ๔ พยางค์ใน ๑ ห้อง โน้ตอย่างบทเพลงไทยโดยทั่วไป ซึ่งประเด็นนี้พบว่ามีความเหมือนกันทุกจังหวัดทุก ๆ บทเพลง

นอกจากนี้ยังพบว่าทำนองเพลงรำโทนของทุกจังหวัดนั้นมีอัตราความยาวที่ไม่มากนัก ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันทุกจังหวัด

เรื่องของลักษณะเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองการร้องรำโทนนั้น มีความแตกต่างกันออกไป รำโทนจังหวัดลพบุรีมีการใช้กลุ่มเสียงในการดำเนินทำนองเป็นลักษณะของกลุ่มเสียงปัญญามูล รำโทนจังหวัดชัยนาทพบว่าไม่มีลักษณะการใช้กลุ่มเสียงแบบปัญญามูล แต่เป็นการนำเสียงจำนวน ๖ เสียงมาดำเนินทำนองทั้ง ๓ เพลง รำโทนจังหวัดอุทัยธานีพบว่ามีการใช้กลุ่มเสียงปัญญามูลมาประกอบการดำเนินทำนองและเป็นบทเพลงที่ใช้ ๗ เสียงเต็มมาดำเนินทำนอง รำโทนจังหวัดนครนายก พบว่ามีการใช้ ๗ เสียงเต็มในการดำเนินทำนองเพลง รำโทนจังหวัดฉะเชิงเทราพบว่ามีการใช้กลุ่มเสียงปัญญามูลและการใช้ระบบเสียง ๖ เสียงมาดำเนินทำนองเพลง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการใช้กลุ่มเสียงเพื่อมาดำเนินทำนองสำหรับรำโทนจังหวัดต่าง ๆ นั้น มีความหลากหลายและมีความแตกต่างไปจากเพลงพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ ที่มีการใช้ระบบเสียงแบบกลุ่มเสียงปัญญามูล กล่าวคือมีการใช้เสียงเพียง ๕ เสียงมาดำเนินทำนอง แต่สำหรับรำโทนแล้วมีการใช้เสียงแบบ ๗ เสียงเต็มตามแบบอย่างของบทเพลงที่เป็นบทเพลงชั้นสูงของราชสำนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรำโทนเป็นศิลปะที่อยู่ในภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ อิทธิพลของทำนองเพลงแบบราชสำนักเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินทำนองเพลง ทำให้มีความแตกต่างไปจากบทเพลงพื้นบ้านประเภทอื่น

ตะแยมอญ

การเล่นตะแยมอญจังหวัดสมุทรปราการยังคงรูปแบบแต่โบราณอยู่ กล่าวคือมีการใช้ซอสามสายและไม่มีการเล่นซอด้วงและซออู้เข้ามาประสมในวงดนตรี ตะแยมอญจังหวัดสมุทรสาครไม่มีการเล่นซอสามสายเข้ามาประกอบแล้วทั้งนี้เนื่องมาจากหาผู้บรรเลงได้ยากและได้มีการนำเอาซอด้วงและซออู้ของคนตรีของราชสำนักเข้ามาประสมรวมวงอยู่ด้วย

ลักษณะการดำเนินทำนองบทเพลงตะแยมอญ จากบทเพลงแต่ใหญ่และเพลงแต่เล็กพบว่าลักษณะการดำเนินทำนองเพลงจะเป็นการดำเนินทำนองเก็บประกอบกับทำนองห่าง ๆ คละเคล้ากันไป สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเพลงจะมีการใช้เสียง ๗ เสียงประกอบกันไม่มีลักษณะการนำโครงสร้างเสียงแบบ ๕ เสียงที่เฉพาะเจาะจงมาดำเนินทำนองเพลง

เพลงเกี่ยวข้าว

ลักษณะการร้องเพลงเกี่ยวข้าวสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน

เพลงฉ่อยจังหวัดสิงห์บุรีขึ้นต้นการร้องด้วยการเอื้อน หลังจากนั้นเป็นการร้องเนื้อเต็มไป ตามบทยาวไปจนท้ายลูกคู่จะรับว่า “เอชา เอชา เอชา ซา น้อยแม่” ส่วนกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบ เป็นทำนองร้องจะใช้เสียง ๖ เสียง ได้แก่ X ฟ ซ ล ท ค ร

เพลงฉ่อยจังหวัดปทุมธานี การร้องเพลงประผู้ชาย และเพลงประผู้หญิงขึ้นต้นการร้องด้วยการเอื้อน หลังจากนั้นจะเป็นการร้องเนื้อเต็มไปจนจบช่วง สำหรับการร้องเพลงฉ่อยของจังหวัด ปทุมธานีจะมีการรับด้วยลูกคู่โดยจะร้องคำว่า “เอชา ซา ซา ฉ่าซา” หรือ “เอชา เอ้า ซา ฉาด ซา น้อยแม่” สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบการร้องเพลงฉ่อยจังหวัดปทุมธานีนี้มีความพิเศษ เนื่องจากมีการใช้เสียงประกอบเป็นทำนองแตกต่างกันจังหวัดอื่นๆ โดยเพลงประผู้ชายประกอบด้วย เสียง ๔ เสียง ได้แก่ ม ซ ล ค เพลงประผู้หญิงประกอบด้วยเสียง ๕ เสียง แต่หลุมเสียงไม่เป็นไปตามระบบเสียงปี่ฉลุมูลได้แก่ ท ค ร X ฟ X ล

การร้องเพลงฉ่อยที่ปรากฏ ณ จังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลางมีความเหมือนกันเป็นบาง ประการแต่ก็มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ตามที่กล่าวมาข้างต้น หรับเรื่องความสูงต่ำ ของเสียงตามที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ออกมา นั้น อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากการร้องเพลง ฉ่อยไม่มีเครื่องดนตรีประเภทค้ำเนินทำนองมาประกอบเพราะฉะนั้นการกำหนดเสียงในการขับร้อง จึงมีความยืดหยุ่นไปตามศักยภาพของพ่อเพลงแม่เพลงว่าชอบร้องเสียงต่ำหรือเสียงสูง หรือมีความ ถนัดระดับเสียงเช่นที่ร้องออกมาแล้วเกิดความไพเราะมากที่สุดนั่นเอง

เพลงอีแซว

การใช้เสียงเพลงอีแซวว่ามีการใช้เสียงหลักในการร้อง ๔ เสียงเท่านั้น เพลงอีแซวจังหวัด อ่างทองโดยเพลงไหว้ครูใช้เสียง ค ร ม ซ เพลงดับเสี้ยใช้เสียง ล ท ค ม เพลงอีแซวจังหวัด ปทุมธานี ใช้เสียง ซ ล ท ร เพลงอีแซว จังหวัดสิงห์บุรี ใช้เสียง ซ ล ท ร และมีการใช้เสียง “มี” เฉพาะเวลาเอื้อนลูกคอดอนขึ้นต้นการร้องเท่านั้น นับได้ว่าเพลงอีแซวเป็นวัฒนธรรมการร้องเพลงที่มีลักษณะพิเศษโดยมีการใช้เสียงน้อยกว่าศิลปะชนิดอื่น ๆ มาดำเนินเป็นทำนอง และสามารถสร้างความสนุกสนานไว้ใจให้กับผู้ที่ได้รับเป็นอย่างดี

เพลงปรบไก่อ

เพลงปรบไก่อเป็นเพลงที่มีจังหวะเป็นเอกลักษณ์และเป็นต้นรากที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการไป เป็นจังหวะหน้าทับของบทเพลงไทยได้แก่จังหวะหน้าทับปรบไก่อ ใช้ตะโพนเลียนเสียงจากบทลูกคู่ ที่รับว่า “ฉ่า ฉ่า ฉ่า สะ ฉ่า ไซ้” มาเป็น “พริ้ง ปี่ คู้บ พริ้ง พริ้ง คู้บ พริ้ง” เล่นเพลงปรบไก่อ แบบสมัยที่เกิดขึ้นที่บ้านสระกระเทียมจะเรียกกันว่า เพลงวง มักเล่นกันเฉพาะผู้หญิงไม่มีการร้อง ได้ตอบกันระหว่างชายหญิง เป็นเพลงร้องส่งให้พิณพาทย์รับ คนร้องจะรำกันเป็นวง บทลูกคู่จะ รับว่า “ฉ่า ตะ ละ ซา ฉ่า ซา ซา ฉ่า ซา”

เพลงเรือ

การร้องเพลงเรือของจังหวัดอ่างทองพบว่ามีาร้องเอื้อนขึ้นคั้น และลีลาการร้องของคณะสี่พี่น้องจะมีการร้องซิดหน้า ซิดหลัง โดยมีการร้องซอยดีโดย ๑ ห้องโน้ตมีคำร้องถึง ๔ คำด้วยกัน และช่วงท้ายของการร้องจะมีลูกคู่รับซ็อนเข้ามาว่า “ฮ้า ไฮ้” ส่วนการร้องจากการสาธิตของผู้ใหญ่มังกร บุญเสริมมีลักษณะการร้องเป็นไปแนวทางเดียวกัน ลักษณะเสียงที่นำมาร้องประกอบการร้องก็เป็นลักษณะการใช้เสียง ๖ เสียงและเป็นเสียงเดียวกันทั้งคณะสี่พี่น้องและคณะของผู้ใหญ่มังกร บุญเสริมได้แก่เสียง ม ฟ ช ล X ค ร

เอกลักษณ์ของเพลงเรือของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะมีการกำหนดคัญญาณการเริ่มต้น และการเลิกล่นเพลง นอกจากนี้การขึ้นเพลงยังแตกต่างจากที่อื่น โดยการขึ้นคั้นจะไม่มีการร้องเอื้อนแบบยาว โดยจะขึ้นคั้นด้วยคำว่า “เฮย” เฉย ๆ สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาร้องเพลงเรือของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้แก่เสียง ม ฟ ช ล X ค ร

สำหรับการร้องเพลงเรือของจังหวัดปทุมธานีจะมีการเอื้อนขึ้นคั้นและมีการแทรกลูกคู่ในตอนท้ายวรรค โดยลีลาการร้องนั้นเป็นไปในแนวเดียวกันกับการร้องเพลงเรือของจังหวัดอ่างทอง แต่กลุ่มเสียงที่ใช้นำมาร้องเป็นการใช้เสียงที่เป็นโครงสร้าง ๕ เสียง ได้แก่ ค ร ม X ช ล X ซึ่งแตกต่างไปจากการร้องเพลงเรือจังหวัดอ่างทองและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำตัด

ลำตัดมีลักษณะพิเศษประการหนึ่ง กล่าวคือ พบว่าการร้องเนื้อเต็มดั่งที่กล่าวมานั้น โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นการร้องโดยใช้พยางค์เสียงที่เรียงซิดติดต่อกันประมาณ ๕ - ๖ เสียง และจะไม่ใช้เสียงครบทั้ง ๘ เสียง

เพลงระบำ

จากตัวอย่างทำนองการร้องเพลงระบำ ซึ่งแต่ละจังหวัดมีชื่อเรียกต่างกันไปได้แก่จังหวัดนนทบุรีเรียกว่า ระบำบ้านไกล จังหวัดปราจีนบุรีเรียกว่า เพลงระบำ จังหวัดนครนายก เรียกว่า ระบำบ้านนาและจังหวัดฉะเชิงเทราเรียกว่าเพลงระบำ

สำหรับเอกลักษณ์การร้องเพลงระบำจังหวัดต่างๆ พบว่าการรับของลูกคู่มีความแตกต่างกันออกไป ระบำบ้านไกลจังหวัดนนทบุรีเป็นการร้องเนื้อเต็มโดยไม่มีการรับของลูกคู่แต่เป็นการร้องสลับชายหญิง เพลงระบำจังหวัดปราจีนบุรีลูกคู่รับคำว่า “ฉ่า ชา” มีข้อปลีกย่อยคือถ้าเป็นพ่อเพลงจะลงท้ายว่า “หนอยแม่” ถ้าเป็นแม่เพลงจะลงท้ายว่า “หนอยพ่อ” ระบำบ้านนาจังหวัดนครนายก ลูกคู่จะรับว่า “ฉาดชา” แต่จะมีการร้องสอดมาระหว่างการร้องของพ่อเพลงแม่เพลงด้วยคำว่า “ฮ้าไว้” ทำให้เกิดความสนุกสนานและสำหรับเพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทราลูกคู่จะรับว่า “ฉ่าช้า ช้า ชา” ซึ่งแต่ละพื้นที่มีการใช้คำแตกต่างกันออกไปเพียงเล็กน้อยแต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันด้วยเป็นคำรับที่สั้น ๆ ไม่ยาวนักและภาษาความคล้ายคลึงกันมาก

การร้องเพลงระบำที่พบทั้ง ๔ พื้นที่ ลักษณะการร้องจะมีการใช้คำที่มีพยางค์ถี่ ๆ คล้ายกับลักษณะที่เรียกว่า “เก็บ” ผสมผสานกับทำนองห่าง ๆ และมีการใช้เสียงในการประกอบเป็นทำนองร้อง ๕ เสียง ได้แก่จังหวัดนนทบุรีใช้โครงสร้างเสียง ค ร ม X ซ ล X จังหวัดปราชินบุรีใช้โครงสร้างเสียง ล ท ค X ม ฟ X จังหวัดนครนายกใช้โครงสร้างเสียง ซ ล ท X ร ม X และจังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้เสียงเพียง ๔ เสียงมาประกอบการดำเนินทำนองได้แก่ เสียง ล ท ค ร

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ามีเพียงการร้องเพลงระบำจังหวัดฉะเชิงเทราเท่านั้นที่มีการนำเสียงเพียง ๔ พยางค์มาประกอบเป็นทำนองการร้อง สำหรับจังหวัดอื่นๆ พบที่มีการใช้กลุ่มเสียงปัญญามูลมาประกอบการดำเนินทำนองร้องโดยมีการเสียงการใช้เสียงที่เป็นหลุมเสียงมาประกอบด้วยเลข ซึ่งเป็นลักษณะที่พบโดยทั่วไปสำหรับการร้องบทเพลงประเภทเพลงพื้นบ้านของไทย

เพลงบวชนาค

เพลงบวชนาค สำหรับจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดนครนายก พบว่าการร้องเพลงบวชนาคเป็นลักษณะการร้องเพลงเนื้อเต็ม โดยมีลูกคู่รับ เนื้อหาเกี่ยวข้องกับกาลาและอาลัยอาวรณ์กันระหว่างชายหญิงซึ่งฝ่ายชายต้องไปบวช การรับของลูกคู่ สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดอุทัยธานี จะรับว่า “โ้ย้ ๆ คับ ตะล่ำ” สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดนครนายกไม่ปรากฏการรับของลูกคู่เป็นเพียงการร้องเนื้อเต็มไปจนจบช่วงทำนอง สำหรับกลุ่มเสียงที่ใช้ในการร้องเพลงบวชนาคจังหวัดอุทัยธานีจะใช้เสียง ๕ เสียงได้แก่ ซ ล ท ค ร เรียงติดต่อกัน ๕ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง สำหรับเพลงบวชนาคจังหวัดนครนายกใช้เสียงประกอบเป็นทำนอง ๔ เสียงเท่านั้นได้แก่ เสียง ฟ ซ ล ท อย่างไรก็ตามจากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ประเด็นหนึ่งว่าการร้องเพลงบวชนาคนั้นนิยมร้องเป็นทำนองโดยใช้เสียงเรียงซัดกันมาดำเนินทำนองร้องนั่นเอง

เพลงเหย่ย

เพลงเหย่ยหรือรำเหย่ย เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของไทยที่นิยมเล่นกันในฤดูเทศกาลต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี จากการเก็บข้อมูลภาคสนามไม่พบศิลปินที่สามารถให้ข้อมูลได้

เพลงพื้นบ้านท่าโพ

ลักษณะการร้องเพลงพื้นบ้านท่าโพ จากตัวอย่างทำนองเพลงซัดเขย เพลงกรุ่น เพลงฮินเลเต และเพลงโลม พบว่าเป็นลักษณะการร้องแบบเพลงเนื้อเต็มตามลักษณะเพลงพื้นบ้าน โดยทั่วไปเนื้อหาแต่ละช่วงจะไม่ยาวนานนัก การใช้เสียงในการประกอบเป็นทำนองไม่ซับซ้อนและมักจะใช้เสียงที่เรียงซัดกันนำมาร้อยเรียงเป็นทำนองได้แก่เพลงซัดเขยจะใช้เสียง ซ ล ท ค ร เพลงกรุ่นจะใช้เสียงโครงสร้าง ๕ เสียง ได้แก่ เสียง ซ ล ท X ร ม X เพลงฮินเลเต และเพลงโลม ใช้เสียง ๔ เสียงเหมือนกันได้แก่ เสียง ซ ล ท ค

จะเห็นได้ว่าเพลงพื้นบ้านภาคกลางหลายประเภทนิยมการนำเสียงที่เรียงชิดกันนำมาประกอบเป็นทำนองการร้องเพลงพื้นบ้าน และลักษณะที่ร่วมกันเกือบทุกประเภทคือขนาดและความยาวของทำนองจะไม่ยาวมากนัก เหมาะที่จะนำมาร้องกันเพื่อความสนุกสนานและสามารถเปลี่ยนเนื้อร้องให้มีความหลากหลายได้

กลองยาว

สำหรับการตีกลองยาวทั้งจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดลพบุรี พบว่าสำหรับหน้าทับการตีกลองยาวจะมีลักษณะเหมือนกับการตีกลองยาวโดยทั่วไป บทเพลงที่นำมาประกอบการตีกลองยาวก็เป็นบทเพลงที่คุ้นหูกันเช่นเพลงเค็ยโขง เป็นต้น แต่สำหรับลีลาการตีกลองแล้วมีความแตกต่างกันออกไป โดยการตีกลองยาวของจังหวัดฉะเชิงเทราจะพบว่ามีลีลาการวางกลองและลีลาการตีกลองที่มีความน่าสนใจดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนการตีกลองยาวของจังหวัดลพบุรีมีการตั้งแถวเชิงลึกและขึ้นเรียงอย่างเป็นระเบียบ สำหรับวัฒนธรรมการตีกลองยาวแล้ว นับว่าเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่สร้างความครึกครื้นและความบันเทิงให้กับงาน โดยบทบาทส่วนใหญ่เป็นการตีประกอบการแห่ในเทศกาลงานต่างๆ เป็นหลัก

กลุ่มวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรี ประเภทร้องหรือบรรเลงอย่างเดียว

เพลงสวด

การสวดคฤหัสถ์หรือเพลงสวดมีลักษณะพิเศษและเหมือนกันทั้งการสวดของจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดอุทัยธานี คือเป็นการร้องเพลงเนื้อเต็มสลับกับการเอื้อนห่าง ๆ ไปตลอดทุกประโยคหรือท่วงทระเพลง สำหรับกลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองนั้นมีความแตกต่างกัน โดยจังหวัดฉะเชิงเทราจะมีการใช้เสียงค่อนข้างมากประมาณ ๖ เสียง และบางเพลงมีการใช้แบบ ๘ เสียงเต็มได้แก่เพลงสิโรเลือนเคลื่อนนาวาและเพลงกาเหว่า แต่สำหรับการสวดของจังหวัดอุทัยธานีพบว่าเป็นการใช้เสียงแบบโครงสร้าง ๕ เสียงมาประกอบเป็นทำนองร้อง แต่ยังคงลักษณะการร้องเช่นเดียวกับจังหวัดฉะเชิงเทราดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้การสวดคฤหัสถ์ยังมีลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ จะเป็นการร้องทำนองเดียวกันตลอด แต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้องไปเรื่อย ๆ โดยจะเป็นลักษณะเดียวกันในทุก ๆ เพลงที่นำมาสวด

เพลงหัวไม้ เป็นการร้องในงานไหว้ครูเพื่อความศักดิ์ในพิธีทรงเจ้า วัฒนธรรมการบรรเลงเป็นร้องประกอบเครื่องดนตรีไทยและเครื่องกำกับจังหวะ ทำนองเพลงเดี่ยวแต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้องไปเรื่อย ๆ ตามเนื้อหาของงานหรือกิจกรรม กลุ่มเสียงที่นำมาประกอบเป็นทำนองเป็นกลุ่มเสียงปี่จุมูล

เพลงกล่อมเด็ก เป็นศิลปะการขับร้องสำหรับกล่อมเด็กหรือกล่อมลูก โดยร้องลิลิต้า ปัจจุบันเป็นศิลปะที่หาฟังได้ยากเนื่องจากคนไม่นิยมร้องเพลงกล่อมเด็กแบบดั้งเดิมแล้ว ลักษณะการร้องจะมีแนวและลิลิต้า จังหวะलय

เพลงขอกาน เป็นวัฒนธรรมการร้องเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีการร้องแบบ “ลัก จังหวะ” เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการร้องสนุกสนาน ไร่ใจ

เพลงร้อยพรรษา เป็นวัฒนธรรมการร้องเพลงในชุมชนเพื่อทำการเรียไรเงินทำบุญ เป็น ลักษณะการร้องเพลงเนื้อเต็ม เนื้อหาและทำนองมีความไพเราะเนื่องจากเป็นการขับร้องในโบสถ์

เพลงลำพวน เป็นการร้องคันศร แนวช้า มีการเอื้อนโดยใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาพื้นถิ่น ในการขับร้อง พบการร้องเพลงลำพวน ณ จังหวัดนครนายก วิธีการร้องจะไม่มีจังหวะเข้ามา ควบคุม เป็นการลากเสียงยาวไปเรื่อย ๆ

มโหรีไทยรามัญ เป็นวัฒนธรรมการบรรเลงอีกประเภทหนึ่งที่มีเรื่องของเชื้อสายเข้าไป เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมประเภทนี้เป็นวัฒนธรรมการบรรเลงของคนไทยเชื้อสายมอญ ผลการวิจัย พบว่า วัฒนธรรมการบรรเลงของจังหวัดสมุทรสาครมีการนำวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีอย่าง ขนบเข้าไปผสมผสานกับดนตรีมอญโดยมีการนำซอด้วง ซออู้เข้าไปประสมในวงดนตรี สำหรับ จังหวัดสมุทรปราการ ยังคงรักษาการบรรเลงแบบแท้เอาไว้ โดยยังคงการสี่ซอสามสายประกอบใน วง ทำนองเพลงมีทั้งทำนองเพลงไทยและมอญ แต่การบรรเลงไม่เน้นระเบียบและแบบแผนอย่าง ดนตรีราชสำนัก

เพลงรำภาข้าวสาร เป็นวัฒนธรรมการร้องเพลงพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่พบ ณ จังหวัด นนทบุรี เป็นการร้องเพื่อทำการชักชวนกันมาทำบุญ ลักษณะและวิธีการขับร้องคล้ายกับเพลงไทย โดยมี การร้องประกอบการเอื้อน บทเพลงที่แสดงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการบรรเลง ดนตรีราชสำนักกับมอญคือเพลงมอญคู่ดาว

จากการดำเนินการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคกลาง สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยแต่ละท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละวัฒนธรรม ทั้งนี้มีผลมา จากอิทธิพลของพื้นที่ใกล้เคียง ยกตัวอย่างเช่นการดัดกลองยาวไม่ว่าจะเป็นจังหวัดฉะเชิงเทราหรือ จังหวัดลพบุรีจะมีหน้าทับการดัดกลองเหมือนกันกับการดัดกลองยาวทั่วไปของพื้นที่ภาคกลาง ทั้งนี้มี ผลมาจากพื้นที่ใกล้เคียงกันทำให้วัฒนธรรมการบรรเลงไม่เกิดความแตกต่างมากนัก มีเพียงรูปแบบ การจัดวงเท่านั้นที่มีความแตกต่างและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้เชื้อสายดั้งเดิมของชุมชนและปัจจัยภายนอกที่มีผลทำให้ดนตรีปรากฏเพื่อ คอบสนองกับชุมชนและพื้นถิ่นนั้น ๆ อันได้แก่วัฒนธรรมการบรรเลงวงมโหรีไทยรามัญและการ ร้องเพลงรำภาข้าวสารจะเป็นวัฒนธรรมการร้องและบรรเลงของชาวมอญ สังเกตได้จากชื่อบทเพลง ตำเนียงเพลงและเครื่องดนตรีต่างๆ เป็นอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมดนตรีของมอญทั้งสิ้น

สำหรับขั้นตอนการบรรเลงและระเบียบวิธีการบรรเลงก็มีความหลากหลายไปตามเนื้อหา แต่ละประเภท แต่โดยส่วนใหญ่มักจะเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูและจบด้วยการอวยพรและการลา เสมอ อัตรความยาวของเนื้อหาของวัฒนธรรมเกือบทุกประเภทจะมีความยาวไม่มากนักและมักจะ

ไม่จำกัดจำนวนเที่ยวในการร้องหรือบรรเลง จะมีการยึดหยุ่นไปตามเนื้อร้องที่นำมาร้องในแต่ละงานหรือแต่ละกิจกรรมที่นำวัฒนธรรมการบรรเลงเข้าไปเกี่ยวข้อง

การขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลางส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการร้องแบบที่เรียกว่า การร้องเพลงเนื้อเต็ม กล่าวคือเป็นลักษณะการขับร้องที่มีการร้องเนื้อเพลงเป็นทำนองและมักไม่ค่อยมีการหยุดเพื่อลากเสียงหรือเอื้อนยาวๆ อย่างการขับร้องเพลงไทยโดยชนบ ลักษณะการขับร้องเนื้อเต็มนี้พบว่าเป็นลักษณะการขับร้องเพลงพื้นบ้านเกือบทุกประเภท

วัฒนธรรมการบรรเลงพื้นบ้านภาคกลางมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีด้วย ได้แก่วัฒนธรรมการร้องเพลงหัวไม้ เป็นการร้องเพลงในงานไหว้ครูของบ้านที่มีการทรงเจ้า แต่ยังคงเอกลักษณ์ของการร้องเพลงพื้นบ้านกล่าวคือเป็นการร้องทำนองเดียวแต่มีการเปลี่ยนเนื้อร้องไปมา

ผลการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมหลายประเภทกำลังจะสูญหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากวัฒนธรรมหลายประเภทเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชุมชน เมื่อเทคโนโลยีมีการพัฒนาขึ้นทำให้วัฒนธรรมหลายประเภทหายไปจากชุมชนด้วยอาทิ เพลงซางซึกหรือเพลงซึกกระดาน เป็นการร้องเพลงประกอบการซึกกระดานข้าว ปัจจุบันการกวาดข้าวลักษณะดังกล่าวได้สูญหายไปจากสังคมเกษตรกรรมเนื่องจากเทคโนโลยีมีความทันสมัยมากขึ้น ทำให้ศิลปะประเภทยี่สูญหายไปจากชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะของการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภาพรวมของวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยของภาคอีสานใต้และภาคกลาง ผู้วิจัยพบว่าวัฒนธรรมแต่ละประเภทมีความน่าสนใจและทำการศึกษาแนวลึก ผลการดำเนินการดังกล่าวจะทำให้วัฒนธรรมการบรรเลงของชาติไทยมีความแข็งแกร่งและสามารถสืบต่อกันไปได้อีกชั่วลูกหลาน จึงเป็นข้อเสนอแนะประการหนึ่งสำหรับผู้ที่มีความสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษจะได้นำไปศึกษาในเชิงลึกต่อไปในอนาคต

สำหรับอุปสรรคในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นเรื่องของเส้นทางเก็บข้อมูลสำหรับการดำเนินการวิจัย ๑ ปีซึ่งต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จทั้งภาคอีสานใต้และภาคกลาง ซึ่งมีปรากฏศิลปินที่มีชื่อเสียงมากมาย การติดต่อประสานงานกับศิลปินจึงเป็นเรื่องที่มีความยากนอกจากนี้การดำเนินการให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุมศิลปินทั้งหมดจึงเป็นเรื่องยากติดตามมาเช่นกัน

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. การแสดงและการละเล่นพื้นเมืองของไทยในภาคกลาง.

กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๕.

ถ้อย ฟุ้งบ้านเกาะ. ศิลปินจังหวัดสมุทรสาคร. สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

กรี เพชรชัย. ศิลปินจังหวัดลพบุรี. สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

กำปิ่น ข่อยนอก. ศิลปินอาวุโสจังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

เกรียงศักดิ์ ประจักษ์. ศิลปินจังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

คำรณ ศรีเจริญ. ศิลปินจังหวัดปราจีนบุรี. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชัยนาท. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา

(กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒), ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครปฐม. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา

(กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒), ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา

(กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒), ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา

(กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒), ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของ

คุรุสภา (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒), ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดศรีสะเกษ. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา

- เจียบ สุริแสง. ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา. สัมภาษณ์, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๕.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. คดีชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.พ.
- จิรภัทร์ เหลี่ยมถุน. เอกสารประกอบสารคดีชุดการละเล่นพื้นเมือง : การละเล่นมฆวด. ม.ป.ท.,
ม.ป.พ.
- จำรัส ปิยะสิงห์. ศิลปินจังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ฉลาด ส่งเสริม. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- เฉลิม คงแถม. ศิลปินจังหวัดชัยนาท. สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- เซ็น สุพรรณ. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. **ประวัติและผลงาน
ของนายหวังดี นิมา.** จัดทำขึ้นโดยกลุ่มจัดทำสารคดีชีวประวัติ รุ่งร้าย กายร้อง
ตามทำนอง หวังดีะ. เอกสารอัดสำเนา.
- คำเรียบ สุทัศน์รัมย์. ศิลปินอาวุโสจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ชำนาญ สุขสุวรรณ. ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- เตี๊ยะ พรหมวัน. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ถาวร สุขงกช และคณะ. **เพลงโคราช: การศึกษาในเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร: ที.
พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๑๖ (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๘๐ ปี วิทยาลัยครุนครราชสีมา)
- ทรงชัย วรรณกุล. นักวิชาการจังหวัดสระบุรี. สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- ทองมาก จันทะลือ. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ทองหล่อ โพธิ์จันทร์. ศิลปินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- ทับทิม เทียนศรี. ศิลปินจังหวัดลพบุรี. สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- ธงชัย สามสี. ศิลปินจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ธนาคารกรุงเทพ จำกัด. **การละเล่นพื้นบ้านศูนย์สังคีตศิลป์ (พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๔).**
กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๕. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ ๗ ปี
ศูนย์สังคีตศิลป์ พ.ศ.๒๕๒๕)
- บุญช่วย ทัศนียานนท์. ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- บุญถึง ปานะโปย. ศิลปินจังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- โบราณ จันทร์กลิ่น. ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- ประเทือง คล้ายสุพรรณ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน.** กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- แปลก สนธิรักษ์. **เทศกาลสงกรานต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒,** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำชูรฐา,
๒๕๓๑.
- เผย สุริแสง. ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา. สัมภาษณ์, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๕.
- ผิ่ง จันครา. **ครุภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ.** สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

พรทิพย์ ชังชาดา. เอกสารประกอบการสอน วิชา ท ๐๓๕ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔, ม.ป.ท., ๒๕๔๕.

พลอย ราชประโคน. ศิลปินอาวุโสจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

พูน สามสี. ศิลปินอาวุโส จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

เพ็ญศรี คู้กและคณะ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ภูมิจิต เรืองเดช. กันตรึม (เพลงพื้นบ้านอีสานใต้). ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอีสานใต้-บุรีรัมย์, ๒๕๒๕.

มงคล สมประสงค์. ศิลปินจังหวัดสมุทรปราการ. สัมภาษณ์, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

มนตรี ตราโมท. การละเล่นของไทย. ม.ป.ท., ม.ป.พ.

มะลิ มูลศรี. ศิลปินจังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

มะลิ วงศ์จำนง. ศิลปินจังหวัดนนทบุรี. สัมภาษณ์, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

มังกร บุญเสริม. ศิลปินจังหวัดอ่างทอง. สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

เย็น สุพรรณ. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

ราชภัฏนครราชสีมา, สถาบัน. ของดีโคราช เล่มที่ ๔ สาขาการศึกษาและนันทนาการ. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ๒๕๓๘.

ราชภัฏอุบลราชธานี, สถาบัน. ชีวิตและผลงานนายทองมาก จันทะลือ ศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปะการแสดง จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท, ม.ป.พ.

ถัด สุพรรณ. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

วงเดือน ชะกุล. ศิลปินจังหวัดสระบุรี. สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

วิทยาลัยครูนครราชสีมา. หนังสืออ่านประกอบการเรียนวัฒนธรรมพื้นบ้าน: ของดีโคราชเล่มที่ ๒ เทียวโคราช. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓.

วิทยาลัยครูสุรินทร์. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ ระหว่างวันที่ ๑๘-๒๑ มกราคม ๒๕๒๖. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๖.

วิเชียร นาวาดิษฐ์. ศิลปินจังหวัดสมุทรปราการ. สัมภาษณ์, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

วันดี ใจอ่อน. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

ศิริ ผาสุก และคณะ. สุรินทร์ : มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: เอส แอนด์ ซี กราฟฟิค, ๒๕๓๖.

สมจิตร ทิพย์ศิริ. ศิลปินจังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

สมจิตร เทียนศรี. ศิลปินจังหวัดลพบุรี. สัมภาษณ์, ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

- ส้มจีน กระแสกุศล. ศิลปินจังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- สรัน พงษ์วัน. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- สว่าง ทองโค. ศิลปินจังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- สนิท ไพรบึง. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- สุกัญญา สุจฉายา. เพลงปฏิพากย์: บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- สุกัญญา สุจฉายา. เพลงพื้นบ้านศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สุคิด ถาวร. ศิลปินจังหวัดศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- สุพรรณิ เหลือบุญชู. การศึกษาคีตลักษณ์และการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้. สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕.
- สุรศักดิ์ สิงห์วิบูลย์. ศิลปินจังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- สุรีย์ สะเกาทอง. ศิลปินจังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- ตำราญ สุขคำ. ศิลปินจังหวัดอ่างทอง. สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- หวังดี นิมา. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๕.
- เหล็อง นักเจริญ. ศิลปินจังหวัดฉะเชิงเทรา. สัมภาษณ์, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๕.
- ใหญ่ วิเศษพลกรัง. ศิลปินแห่งชาติ. สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- อารมณ์ บุญเสริม. ศิลปินจังหวัดอ่างทอง. สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕.
- เอนก นาวิกมูล. ชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์คำ, ๒๕๔๖.
- อัจฉนา สมทรงและคณะ. เรื่องเล่าไทยยวน. องค์การบริหารส่วนตำบลคันดาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรีจัดพิมพ์, ๒๕๔๘.